

ij

VOL. 1. ISSUE 7

The Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

ISSN 2181-2675

www.ijournal.uz

JOURNAL OF ACADEMIC RESEARCH AND
TRENDS IN EDUCATIONAL SCIENCES

(JARTES)

Volume 1 Issue 7, 2022

ISSN: 2181-2675

XALQARO TADQIQOT LLC

www.ijournal.uz

Jizzakh, Uzbekistan

Articles in this issue

1	<i>MEANING AND DEVELOPMENT OF WORDS IN THE LEXICON "DEVONU LUG'OTIT TURK" IN NORIN DIALECT</i> <i>Abbosxonova Maxlaroyim Saydullaxon qizi</i>	1-5
2	<i>METHODS OF FORMING CHILDREN A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY</i> <i>A.T. Hasanov, A.B. Mamanazarova</i>	6-9
3	<i>PHYSICAL EXERCISE TECHNIQUES</i> <i>Ismatov Abduqodir Isabaevich</i>	10-12
4	<i>DEVELOPMENT OF CHILDREN AND TEENAGERS SPORTS SCHOOLS VOLLEYBALL PLAYERS JUMPING AND JUMPING ENDURANCE</i> <i>Ravshanov Nodirbek Bozorboy ugli</i>	13-17
5	<i>EFFECTIVE METHODS OF INTRODUCING NEW TECHNOLOGIES INTO THE TEACHING OF FOOTBALL SPORTS</i> <i>Soliyev Farrux Farxod ugli</i>	18-21
6	<i>ORGANIZATION OF PUBLIC SPORTS ACTIVITIES AMONG THE POPULATION</i> <i>Ismatov Abduqodir Isabaevich</i>	22-25
7	<i>THE PROBLEM OF PHRASEOLOGY AND PHRASES IN FOREIGN LANGUAGE</i> <i>Akhmedova Nodima</i>	26-33
8	<i>USE OF INNOVATIVE METHODS IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES</i> <i>S.S.Toychiyev</i>	34-36
9	<i>THE ROLE OF MOVING GAMES IN IMPROVING STUDENT ACTIVITY</i> <i>S.S.Toychiyev</i>	37-39
10	<i>THE IMPORTANCE OF USING EDUCATIONAL GAMES IN ARABIC LESSONS</i> <i>Anoraxon Egamberdiyeva Abdulmutalib qizi</i>	40-42

11	<i>TEACHING ENGLISH LANGUAGE APPROACHES (STUDENT-CENTERED APPROACH) Bakhromova Gulmira Ahmadjonovna</i>	43-45
12	<i>MEDICINAL PROPERTIES OF MATRICARIA CHAMOMILLA PLANT Abdimuminova Maftuna Alisher qizi</i>	46-50
13	<i>WAYS TO IMPROVE THE MAINTENANCE OF TREASURY PERSONAL ACCOUNTS IN THE TRANSITION TO A DIGITAL ECONOMY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN Tashmukhamedova Dildora Askarbekovna, Rakhmatullaeva Dilnoza Azimjon qizi</i>	51-55
14	<i>USE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE TEACHING PROCESS Erkinova Nodira Mamurjon qizi</i>	56-59
15	<i>THE IMPORTANCE OF USING GEO INFORMATION SYSTEMS IN AUTOMATION OF PROCESSING DESIGN PROCESSES B. Murtazoyev, K. Irisqulova</i>	60-63
16	<i>THE ROLE OF SHADOW FINANCE IN THE COUNTRY'S ECONOMY Makhkamov Doniyor Nematovich</i>	64-67
17	<i>WAYS TO IMPROVE THE TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS (ON THE EXAMPLE OF BOYS) Akmal Quvondiqov, Amalov Golibjon Alisherivich</i>	68-73
18	<i>EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS Sh.U. Atamurodov, Tursunboyev Sherzod Abduvaliyevich</i>	74-79
19	<i>APPROACH TO VARIOUS PSYCHOLOGICAL CONDITIONS IN THE BEHAVIOR OF YOUNG PEOPLE Hayitov Tursun Shomurodovich, Inomova Zebo Murodovna</i>	80-83
20	<i>THOUGHTS OF OUR GRANDFATHER IBN SINA IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S PHYSICAL ABILITIES Hayitov Tursun Shomurodovich, Ataqulov Murotqosim Abulqosimovich, Mamatkosimov Khurshid Abirkulovich</i>	84-88

21	<i>METHODS OF PHYSICAL DEVELOPMENT AND MOVEMENT SKILLS OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS A.T. Hasanov, Tillaev Bobur Farkhod ugli, Mamatqulova Mukarram Gapporovna</i>	89-94
22	<i>IMPROVEMENT OF METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS A.T. Hasanov, R.M. Toshpulatov</i>	95-99
23	<i>TYPES AND PLACE AND IMPORTANCE OF THE NATIONAL BIRD IN THE SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING Quvondiqov Akmal Tugalboyevich, Kholdorova Maftuna Sobir qizi</i>	100-103
24	<i>TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF WRESTLERS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS Quvondiqov Akmal Tugalboyevich, Kholdorova Maftuna Sobir qizi</i>	104-107
25	<i>SELECTION OF EFFECTIVE METHODS AND TECHNIQUES TO ADDRESS THE PROBLEMS OF INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS Agzamov Sardorbek Ulugbekovich</i>	108-112
26	<i>SELECTION OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS AND TRAINING IN TECHNICAL AND TACTICAL MOVEMENTS Eshquvvatov Abdumumin Keldibek ugli, Anqaboyev Dilmurod Bahtiyorovich</i>	113-117
27	<i>FROM THE HISTORY OF RESEARCH AT THE KOTIRBULAK MONUMENT B.A. Abdujalilov</i>	118-121
28	<i>FORMATION OF THE FIRST URBAN CULTURE IN SOUTHERN UZBEKISTAN S. Bahriddinova</i>	122-125
29	<i>MATERIAL CULTURE OF THE KOREAN PENINSULA STONE AGE Li Hajong</i>	126-129
30	<i>THE EFFECTIVENESS OF WRESTLERS RECOVERY AFTER INJURY Tursunov Mirshod Shodievich</i>	130-132

31	<i>TECHNIQUES FOR DEVELOPING THE STRENGTH OF ATHLETES Tursunov Mirshod Shodievich</i>	133-137
32	<i>THE EFFECT OF IMPROVING PHYSICAL QUALITIES IN SWIMMING TRAINING Tursunov Mirshod Shodievich</i>	138-140
33	<i>THE ROLE OF ARTISTIC GYMNASTICS IN UZBEKISTAN Tursunov Mirshod Shodievich</i>	141-143
34	<i>THE PROCESS OF TECHNICAL TRAINING IN THE MILITIA FIGHTERS Tursunov Mirshod Shodievich</i>	144-148
35	<i>DEVELOPMENT OF PHYSICAL ATTRIBUTES THROUGH NATIONAL GAMES Tursunov Mirshod Shodievich</i>	149-154
36	<i>METHODS OF TRAINING SPECIAL PHYSICAL QUALITIES IN THE VOLLEYBALL GAME Tursunov Mirshod Shodievich</i>	155-159
37	<i>FUNCTIONS AND CHARACTERISTICS OF SPORTS ACTIVITIES Tursunov Mirshod Shodievich</i>	160-164
38	<i>DESCRIPTION FUNCTIONS OF BASIC TOOLS IN THE PROCESS OF BASKETBALL TRAINING AND METHODS OF THEIR APPLICATION Tursunov Mirshod Shodievich</i>	165-170
39	<i>THE ROLE OF ACTIVE GAMES IN EDUCATING A DEVELOPED PERSON Tursunov Mirshod Shodievich</i>	171-177
40	<i>COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE Bakhromova Gulmira Ahmadjonovna</i>	178-181
41	<i>THE IMPORTANCE OF LANGUAGE LEARNING IN ALTERNATING MORAL EDUCATION IN ADOLESCENTS Umirova Navruza Mamasoliyevna</i>	182-184

42	<i>THE ROLE OF COMPUTER GRAPHICS IN TRAINING K.Yembergenov, N.Koshkarbaeva, A.Maqsetbaeva</i>	185-187
43	<i>THE CONCEPT OF PRONUNCIATION STYLE IN MODERN LINGUISTICS Nurmatov Yorkin Irkinovich, Ernazarov Fakhritdin Tulkunovich</i>	188-194
44	<i>BIOLOGY AND COMPONENTS OF ABU JAHL WATERMELON Mirzayeva Zubaydakhon Odiljon qizi, Axmadjonov Qudratillo Mashrabboy ugli</i>	195-199
45	<i>OPTIMAL METHODS OF MAINTENANCE AND REPAIR OF CEMENT-CONCRETE PAVED ROADS Ravshanov Jurabek Ravshan ugli, Irisqulova Kamola Normat qizi</i>	200-204
46	<i>THE ROLE AND IMPORTANCE OF TERMINOLOGY IN UZBEK LANGUAGE Abduhoshimova Gulshoda Sherzodbek qizi</i>	205-208
47	<i>SPECIFIC PROPERTIES OF THE PRESS Shoyimov Abbas Gulomjon ugli</i>	209-213
48	<i>THE ROLE AND IMPORTANCE OF FOOTBALL IN SHAPING THE PHYSICAL FITNESS OF 15-16 YEAR OLD STUDENTS Nurullaev Inom Nasrullaevich</i>	214-219
49	<i>EFFECTIVENESS OF TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF 14-15-YEAR-OLD BOYS IN BASKETBALL Eshonqulov Farxod Isoqovich</i>	220-226
50	<i>DEVELOPMENT OF JUMPING TECHNIQUES OF VOLLEYBALL PLAYERS OF SPORTS SCHOOLS Eshonqulov Shaxzod Rashid ugli</i>	227-232
51	<i>SELECTION OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS AND TRAINING IN TECHNICAL AND TACTICAL MOVEMENTS Eshquvvatov Abdumumin Keldibek ugli, Anqaboyev Dilmurod Bahtiyorovich</i>	233-238
52	<i>AGROPHYSICAL PROPERTIES OF SOILS IN GREENHOUSES OF THE MIRZACHUL OASIS D.K.Sulaymanov</i>	239-243

53	<i>BASIS OF MONITORING OF OPERATING REINFORCED CONCRETE BRIDGES</i> <i>Xudoyberdiyev Jamshid Ziyatovich, Irisqulova Kamola</i> <i>Normat qizi</i>	244-248
54	<i>ABOUT ANTONYMS IN THE TURKISH TRANSLATION OF THE NOVEL "O'TKAN KUNLAR"</i> <i>Asadova Dilbarkhon Fayzulloyevna</i>	249-253
55	<i>MONITORING OF AMELIORATIVE CONDITIONS OF IRRIGATED SOILS OF SYRDARYA REGION</i> <i>U.Toshbekov, A.Atabekov</i>	254-261
56	<i>USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS</i> <i>Uralov Shuhratbek Ahror ugli, Obidov Shaxrom</i> <i>Bahrom ugli</i>	262-265
57	<i>SCIENTIFIC APPROACHES TO ADJECTIVE GROUPING</i> <i>Obidjonov Khojimurod Khudoiberdi ugli</i>	266-269
58	<i>MADAMINBEK IS THE LEADER OF THE TURKESTAN INDEPENDENCE MOVEMENT</i> <i>Qosimova Nasiba Samijonovna</i>	270-277
59	<i>THE IMPORTANCE OF METAPHORS IN THE ARTISTIC TEXT</i> <i>Yokubboeva Shokhista Turakhon qizi</i>	278-281
60	<i>THE ROLE AND IMPORTANCE OF FOOTBALL IN SHAPING THE PHYSICAL FITNESS OF 15-16 YEAR OLD STUDENTS</i> <i>Nurullaev Inom Nasrullaevich</i>	282-286
61	<i>APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS</i> <i>Koldashev Sirojjon Furkat ugli</i>	287-290
62	<i>PURPOSE AND CHARACTERISTICS OF SPORTS ACTIVITIES</i> <i>Koldashev Sirojjon Furkat ugli</i>	291-294
63	<i>TECHNOLOGIES TO IMPROVE THE TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF BOXERS ENGAGED IN BOXING</i> <i>Akhmedov Latifjon Gayrat ugli, Quchoqarov Jurabek</i>	295-300

64	<i>PRONUNCIATION TEACHING TECHNOLOGIES Boltayeva Gulilola, Baxtiyorova Madina</i>	301-304
65	<i>DEVELOPMENT OF SCIENCE IN KARAKALPAKSTAN DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE Seyilbekova Rano</i>	305-309
66	<i>THE EFFECT OF LACTATION PERIOD DISEASE ON THE MILK YIELD OF COWS IN THE STUDY Allebekov Berdakh Kabilbekovich, Bauaddinov Kamaladdin Karamaddinovich</i>	310-313
67	<i>BASIC PRINCIPLES OF CITIZENSHIP OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS Toksanbaeva Ayjamal Mangytbay kizi</i>	314-319
68	<i>THE EXPRESSION OF NAT IN THE BOOKS OF NAHV N.Ibrohimov</i>	320-324
69	<i>PROOF OF SOME TRIGONOMETRIC IDENTITIES Rustam Rajabovich Gadayev</i>	325-332
70	<i>PECULIARITIES OF TEACHING USING INTERACTIVE METHODS IN PRESCHOOL EDUCATION Ergasheva Lobar Dilmurodovna</i>	333-336
71	<i>WAYS TO DEVELOP THE PHYSICAL QUALITIES OF AGILITY AND ENDURANCE IN HIGH SCHOOL HANDBALL LESSONS Tojiboyev Azizbek Rahmatilla ugli</i>	337-342
72	<i>PHYSICAL AND TECHNICAL TRAINING OF GIRLS AT THE STAGE OF SPORTS DEVELOPMENT Eshtemirova Ezoza Murodzhon qizi</i>	343-348
73	<i>THE HISTORY OF UZBEK FOLK MUSICAL INSTRUMENTS IS AN EXAMPLE OF THE AFGHAN RUBAB Shafoatov Fazliddin Fayzulloevich</i>	349-352
74	<i>FROM THE HISTORY OF PHARMACOLOGY Ruzikulova Nilufar Safarboevna, Achilova Manzura Ismailovna</i>	353-356

MEANING AND DEVELOPMENT OF WORDS IN THE LEXICON "DEVONU LUG'OTIT TURK" IN NORIN DIALECT

Abbosxonova Maxlaroyim Saydullaxon qizi¹

Tashkent State University of the Uzbek language and literature

KEYWORDS

"Devonu lug'otit turk",
polysemy,
synonym,
synonymous series,
homonym,
dominant,
angiz,
tupchik,
shiyda,
artistic,
scientific style

ABSTRACT

The article examines Mahmud Kashgari's Devonu lug'otit turk and the lexicon of the Naryn dialect. The words used in Devon are now found in the speech of the Norse dialect, and when they do, their meanings in Devon are similar or different. Although time has passed, it is once again shown that the words used in the play are still preserved in dialects.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6609652

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Tashkent State University of the Uzbek language and literature, Tashkent, UZB

“DEVONU LUG`OTIT TURK” LEKSIKASIDAGI SO`ZLARNING NORIN SHEVASIDAGI MA`NOSI TARAQQIYOTI

KALIT SO`ZLAR:

“Devonu lug`otit turk”,
polisemiya,
sinonim,
sinonimik qator,
omonim,
dominant,
ang`iz,
tupchik,
shiyda,
badiiy,
ilmiy uslub

ANNOTATSIYA

Maqolada Mahmud Koshg`ariyning “Devonu lug`otit turk” asari hamda Norin shevasining leksikasi tadqiq qilingan. “Devon” da qo`llangan so`zlar hozirgi kunda Norin shevasi vakillari nutqida ham uchrashi, uchraganda ham “Devon”dagi ma`nosining o`xshashligi yoki farqliligi ko`rsatilgan. Davrlar o`tgan bo`lsa-da, asarda ishlatilgan so`zlar hanuz shevalarda saqlanib qolganligini yana bir ko`rsatib berilgan.

Tarixiy yozma manbalarga, xususan, Mahmud Koshg`ariyning “Devon”iga bir nazar tashlasak, turkiy xalqlar, o`zbek xalqi ham qadimiy xalqlardan biri ekanligini guvohi bo`lamiz. O`zbek xalqi ko`p asrlik tarixiy hayoti davomida o`z madaniyatining, o`z tilining ijodkori bo`ldi. Shu bois ham o`zbek tili leksikasi o`zining qadimiy va boy tarixiga egadir. U asrlar osha rivojlanib, boyib kelgan. Tilimizdagi juda ko`p so`zlar qadimgi davrlardan buyon qo`llanilib kelgan bo`lsa, ayrimlari nisbatan keyinroq paydo bo`lgan. Davrlar o`tishi bilan mavjud so`zlarning ma`nolarida ham o`zgarishlar yuz berib turgan. Ayniqsa, ular shevalarda o`zgacha bo`lib, ko`p ma`noli, sinonim, omonim, antonim so`zlarning qo`llanilishida ko`rinadi.

O`zaro fikr almashuv jarayonida bir so`zning bir necha ma`noda ishlatilishi yoxud so`z biror ma`nosining kengayishi natijasida ko`p ma`noli so`zlar paydo bo`ladi. Ma`lumki, so`zning anglatgan ma`nolari qanchalik ko`p bo`lsa, til leksikasining ma`noviy maydonlari shu qadar ko`p bo`ladi. O`zbek tili va o`zbek shevalarining lug`at tarkibini tashkil etgan so`zlarning ko`pchiligi ko`p ma`nolidir. Ko`p ma`noga ega bo`lgan so`zlarning ma`nolari ichki tomondan bog`langan bo`ladi. Bu xususiyat ko`p ma`noli so`zning omonimlardan farqlovchi belgisidir. Ko`p ma`nolilik ko`pincha gap ichida namoyon bo`ladi. Aslida har bir so`z ma`lum bir narsa, belgining atamasi sifatida paydo bo`ladi. Keyin u boshqa turdagi narsa, belgilarga beriladi. Ko`p ma`noli so`zlar qaysi yo`l bilan yuzaga kelishidan qat`iy nazar, ularning har birida asosiy boshlang`ich ma`nosi bo`ladi.

Kishilar hayot va tabiatdagi narsa hodisalarga nom qo`yganda, o`sha predmet yoki hodisadagi belgilardan biriga asoslanadi, bir nomni bir predmetdan ikkinchi predmetga ko`chirganda ham, predmet va hodisalardagi o`xshashlikka suyanadi. Shu asosda ma`nolari ko`p shakli bir xil so`zlar (polisemiya) yuzaga keladi. Ko`p ma`noli so`zlar o`zbek shevalarida ham o`zbek adabiy tilidagidek ma`nolarga ega bo`lib, ular yana o`ziga xos so`z boyliklariga ham ega. Shuning uchun ham ko`p ma`noli so`zlar shevalararo ham har xil bo`lishi mumkin. O`zbek adabiy tilidagi ko`p ma`noli so`zlar bilan Norin shevasidagi ko`p ma`noli so`zlarni qiyos qilganimizda ko`plab bunday jarayonlarga duch keldik. “Devonu lug`otit turk”

leksikasidagi soʻzlarning Norin shevasidagi maʼnosi taraqqiyoti boʻlimni bir soʻz tahlili orqali batafsil yoritishga urindik.

Norin shevasi kuzatilganda, shu arealdagina uchrovchi koʻplab soʻzlar va ularning oʻziga xos leksik-semantik xususiyatlari borligi aniqlandi. Shulardan biri “angʻiz” soʻzidir.

Angʻiz soʻzning adabiy tilimizda biror dubleti, sinonimik qatorni tashkil etadigan soʻzlar uchramaydi. Angʻiz oʻzbek tilning izohli lugʻatida oʻz maʼnosida: “ekini oʻrib-yigʻib olingan yer, maydon, koʻchma maʼnoda: ekinning oʻrib olingandan keyin tikkayib qolgan poyasi” tarzida berilib, oʻzbek adabiy tilida bitta koʻchma maʼnoga egaligi taʼkidlangan⁸⁷.

M.Koshgʻariy esa, “aʻniz” soʻzini ekinlari oʻrib olingan yer⁸⁸, “bugʻdoy va boshqa donlar oʻrilib olingach, yerda (sochilib) qolganlari”⁸⁹ deb sharhlaydi. Xorazm shevasida esa, “aʻniz” – “ekilmay qolgan yaroqli yer, ekin olingandan keyin boʻsh qolgan maydon maʼnosida ishlatiladi”.⁹⁰

Shevashunos S.Tulyakov ham “aʻniz” soʻzi adabiy tilda hamda Namangan viloyati qipchoq shevalarida xuddi shu maʼnoda ishlatilishini taʼkidlaydi.⁹¹ Biroq biz S.Tulyakov taʼkidiga boshqacharoq tarzda yondashamiz.

Shevashunos aytib oʻtgan hududlardagi (Namangan viloyati Aysi, Bordimkoʻl, Janjal, Naymancha, Buramatut qishloqlarida) shevalarida (bu jihatlar Norin dialektal arealida ham xuddi olim taʼkidlagan xususiyatlarga ega) “aʻniz” asliga nisbatan koʻchma maʼnoda ildiz, ildizpoya maʼnosida qoʻllanadi: Mäkkä aʻnizi (makkajoʻxori ildizpoyasi), čāqā oʻnizi (chaqaning ildizi) kabi.

Norin shevalari arealidagi hududlarda “anyiz” ning bir necha sinonimlari va sinonimik qatordagi soʻzlarning koʻchma maʼnolarda qoʻllanishi kuzatiladi: ānyis-ši:jdä-tupčik-čokitmäk (angʻiz – shiyda – tupchik - choʻkitmak) soʻzlari shevada sinonimik qatorni tashkil etadi. Bu hudud aholisi “angʻiz” soʻzini adabiy tildagi maʼnosida qoʻllamaydi, balki oʻsimlik oʻrib olingandan keyin qolgan qismi bilan uning ildizi oraligʻidagi kalta qoldiq poyani “angʻiz” deb ataydilar. Koʻchma maʼnoda ildiz maʼnosida qoʻllaydilar. čāqāmdī ānyizi qāpti (chaqa(yara)mning ildizi qolibdi) kabi.

Shevada yer maydoni maʼnosida qoʻllanmaydi. ši:jdä (shiyda), tupčik (tupchik), čokitmäk (choʻkitmak) soʻzlari Norin shevalarida angʻiz soʻzining sinonimlari hisoblanadi. Poyasi qattiq oʻsimliklar (makkajoʻxori, oq joʻxori, supurgi ekini, kungaboqar, qamish kabi) ildizpoyasiga nisbatan ši:jdä (shiyda), čokitmäk (choʻkitmak) soʻzlari, poyasi yumshoq oʻsimliklar (bugʻdoy, sholi, ajiriq, qoʻgʻa*, beda) kabi ildizpoyalarga nisbatan tupčik (tupchik) soʻzi ishlatiladi: ājāyimyā mäkä ši:jdäsi kirip kätti (oyogʻimga makkajoʻxori ildizpoyasi kirib ketdi), dālāni buydāj tupčiklāridān tāzālādiq (dalani bugʻdoy ildizpoyalaridan tozaladik), qāmišti čokitmägidān jānyisi čiqipti (qamishning ildizpoyasidan yangilari oʻsib chiqib qolibdi) kabi.

Norin shevalarida mavjud ushbu sinonimik qatorning har bir soʻzi alohida koʻchma maʼnolarda qoʻllanadi. ši:jdä, tupčik, čokitmäk – ildiz maʼnosida, čokitmäk šipitki (yaroqsiz holga kelgan supurgi) kabilar metonimiya usulida maʼno koʻchgan.

ši:jdä (shiyda) doni ajratib olingan makkajoʻxori va oq joʻxori soʻtasi; uzumning yangi oʻsib chiqqan shoxi – surhi (uzum ši:jdäsi);

čokitmäk – (baliq ovlanayotganda qarmoq ipini, to`rlarni cho`kishi uchun metaldan tayyorlangan moslama) kabilarda esa omonimlik hosil qiladi.

Bundan tashqari ang`iz so`zini badiiy va ilmiy uslubda faol qo`llanishiga duch keldik. Xalq umumiste`molda qo`llamaydigan ayrim leksik birliklarning badiiyatda qo`llanishi bu so`zning faol muomala jarayoniga olib kirilishiga omil bo`la oladi.

O`zbek millatining sevimli shoiri Azim Suyunning mashhur, san`atkorlarimiz tomonidan qo`shiqqa solib kuylangan quyidagi, ang`iz so`zi qo`llangan “Bu dunyoda har kimning o`z Vatani bor bo`lsin!” mashhur she`ri bor:

Ang`iz o`sgan yerlarda otlar bevaqt o`lmagay,
Yaxshi bo`lsa ayollar erlar yuzi so`lmagay.
Qaysi yurtda chinakam botir bo`lsa yigitlar,
O`shal yurtning ellari yovlarga qul bo`lmagay.
Ot minmagan ot minsa, chopa-chopa o`ldirar,
Bog` ko`rmagan bog` ko`rsa, payhon qilar, so`ldirar.
Hushyor bo`lgil, jon elim, elday saqla elingni,
Yovlaringga yo`l bersang, poymonangni to`ldirar.
Bosh kesilsa, yoronlar, sochga motam tutilmas,
Qon qusilsa, yoronlar, ichga suvdek yutilmas.
Qay bir millat tuprog`in toptar ekan makkor yov,
O`zligin bilganlarning baxti aslo butunmas!
Arg`umog`larga mining, g`olib qilich yor bo`lsin!
Bu dunyoda har kimning o`z Vatani bor bo`lsin!⁹²

Shoir she`rlarining ayrim variantlarida negadir bu so`zning “andiz” variantiga duch keldik. Bundan har bil dialektal hudud o`z shevasiga moslagan holda, uning fonetik jihatdan o`zgargan shakli “andiz” ni qo`llaydi:

ANDIZ O`SGAN YERLARDA...

«Qadimgi Nurato qo`shiqlari» turkumidan
Andiz o`sgan yerlarda otlar bevaqt o`lmagay,
Yaxshi bo`lsa ayollar erlar yuzi so`lmagay.
Qaysi yurtda chinakam botir bo`lsa yigitlar,
O`shal yurtning ellari yovlarga qul bo`lmagay...⁹³

Norin shevasida qo`llanuvchi ang`iz so`zining ilmiy uslublarda quyidagi ma`nolarda ishlatilishi kuzatildi:

“... ilk bor Toshkent viloyatining sug`oriladigan tipik bo`z tuproqlari sharoitida g`o`zaning “Navro`z” va kuzgi bug`doyning «Krasnodarskaya-99», soyaning “Yug-30”, moshning “Durdona” navlari hamda makkajo`xorining “O`zbekiston-306 AMV” duragayini takroriy ekin sifatida parvarishlashda ekish oldidan ang`izga 8-10 sm chuqurlikda ishlov berish hisobiga ildiz-ang`iz qoldiqlaridan mulcha sifatida foydalanilishi va tuproq unumdorligini oshirishi aniqlangan”⁹⁴. Bundan tashqari, “Tuproqning biologik, mikrobiologik, agrokimyoviy, agrofizikaviy va boshqa xususiyatlari ko`p jihatdan gumus miqdoriga bog`liq. Viloyatning bo`z tuproqlarida chirindili qatlam odatda bo`z rangda bo`lib,

biroz qo'ng'ir tus sezilib turadi. Uning qalinligi 15-18 sm bo'lib, gumus miqdori och bo'z tuproqlarda 1-1,5%, oddiy bo'z tuproqlarda 1,5-2,5%, to'q tusli bo'z tuproqlarda 3-4% gacha boradi [42; 4-b.]. Bunday gumus miqdori kam tuproqlarning unumdorligini oshirish maqsadida don va dukkakli ekinlarni almashlab ekish hisobiga uni organik moddalarga boyitish va hosildorligini oshirib borish imkoniyatlarini viloyat sharoitida sinab ko'rilgan. Bu ko'p tajribalarda tasdiqlangan. Misol uchun tuproqning haydov qatlamida soya yetishtirilganda keyin to'plangan azot miqdori 100-250 kg/ga moshdan keyin 50-100 kg/ga ni qolgan ildiz va ang'iz massasi soyadan keyin 35-40 s/ga, bug'doydan keyin 20-30 s/ga, moshdan keyin 18-21 s/ga, makkadan keyin 50-60 s/ga tashkil etgan"⁹⁵.

Yana, jahon axborot-elektron lug'atlarda ang'iz so'zi quyidagi holatlarda izohlangan: ANG'IZ – g'alla va yem-xashak ekinlari o'rib olinganidan keyin dalada qoladigan o'simlik poyasi; g'allasi o'rib olingan dala. Ang'izning organik qoldiqlari tuproqni chirindilar bilan boyitadi. Yerni haydashda haydalma qatlam tuprog'ining fizik xossalarini yaxshilash, kukunlanishi va namning bug'lanishini kamaytirish, begona o'tlar urug'ini chuqur ko'mish zarur. Ba'zi joylarda yer lushchilniklar bilan yuza yumshatiladi, kuzda shudgor qilinadi yoki ekinlar o'rib olinishi bilan ang'iz ekinlari (makkajo'xori, kungaboqar, sudano't, mosh va b.) ekiladi⁹⁶.

Xalqaro "Ruscha-o'zbekcha elektron lug'at"da: Sternya//stern – ang'iz. Ekin o'rib olingan yer. (Paxta sterni – ang'izni haydash, haydab qo'yish, haydab yuborish; o'rilgan joyda qolgan cho'kirtak poyalar) kabi izohi berilgan⁹⁷.

Xullas, shevalarda uchraydigan leksik-semantik mosliklarning asosiy qismida bosh so'z (dominant) aniqlangan, adabiy tilga me'yor sifatida kirib, mustahkam o'rin olgan va ular hozirda faol qo'llanadigan so'zlarga aylangan. Kuzatishlarimiz shuni ko'rsatadiki, u yoki bu so'zning adabiy til me'yori bo'lishida faqat tayanch shevalar mezon bo'la olmaydi, chunki adabiy tilning leksik jihatidan rivojida boshqa o'zbek shevalari ham ma'lum darajada ishtirok etadi. Ang'iz kabi so'zlar birgina ma'nosi bilan adabiy tilga kirgan bo'lib, qolgan ma'nolari dialektaldir. Shuning uchun ham shevalarda sinonimlar (ang'iz, shida, cho'kitmak, tupchik) adabiy tilda sinonimi yo'q bo'lgan so'zlarga sinonim sifatida me'yorlashtirish barcha tilshunoslarning yozuvchi va shoirlarning – umuman ziyolilarning vazifasidir.

Biror shevaga xos, lekin boshqa shevalar va adabiy tilda sinonimi, omonimi yo'q so'zlarni adabiy tilga leksik-semantik sinonim, omonim sifatida me'yorlashtirish shubhasiz adabiy tilni boyitadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdullayev F. Xorazm shevalari.-Toshkent: 1960.
2. Mahmud Koshg'ariy. Devonu lug'otit turk.- Toshkent: 1960.
3. Tulakov S. Namangan shevasining ayrim leksik xususiyatlari.-Toshkent: Fan. 1966.
4. Umurzoqova U. Namangan viloyati yer va suv resurslaridan foydalanishni ekologik optimallashtirish imkoniyatlari.- Toshkent, 2021.
5. O'zbek tilining izohli lug'ati,- M.:Rus tili nashriyoti.1981.

METHODS OF FORMING CHILDREN A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY

A.T. Hasanov¹

A.B. Mamanazarova²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

healthy lifestyle,
preschool,
family,
physical education,
educator,
teacher,
knowledge,
skill,
qualification

ABSTRACT

The article describes how children form a healthy lifestyle in the family.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6613881

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher at the Department of Physical culture theory and methodology, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Department of Sports Teaching Methods, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

It depends on the physical, mental, spiritual and spiritual well-being of young people, their health. It is possible to imagine the promising future of our country with physically healthy, energetic, mentally active, intelligent young people.

Today, the formation of a healthy generation is one of the most important tasks. First of all, the formation of a healthy lifestyle, the creation of various living conditions, the establishment of a material basis for raising a healthy generation, ie the adoption of state programs with economic and financial support and their effective implementation are the main basis for educating a harmoniously developed generation. is a testament to his focus on youth, family, and a healthy generation.

Creating the necessary conditions for building a healthy and strong family, which is an important, decisive link in the upbringing of the younger generation, formed as children, individuals, nurtured in the spirit of love for the Fatherland, national and universal values, worthy representatives of their people; The issues of establishing the principles of a healthy lifestyle among young people, the implementation of comprehensive measures to protect them from drugs, dirt, the dangers and harmful effects of various evils of the inferior "popular culture" from the outside.

Today, the issue of forming a healthy lifestyle among young people is the main direction of modern pedagogical research, and a number of scientific researches are being conducted in this field in our country and abroad. In particular, S.Nishonova, M.Inomova, O.Musurmonova, V.Karimova, D.Sharipova, D.Khalikov, E.Seytkhalilov, M.Tairova, E.Sh. Pedagogical psychologists and philosophers such as Yusupov and J.Tulenov conducted scientific research, while D.Sharipova, M.Tairova, E.Seytkhalilov, A.Isimova, F.Abdurahimova studied the medical direction of the formation of a healthy lifestyle. Our observations show that the formation of a healthy lifestyle in the family of young people, especially preschool children, has not been studied as a separate area of research, but some issues of healthy lifestyle formation, the formation of healthy lifestyle skills in them have been studied by researchers R.Kh. Juraev, N.Shodiev, D Covered by Sharipova, E.Seytkhalilov, M.Tairova, M.F.Ziyaeva, N.Jalilova, M.Tilovov.

- Preschool education, family and community partnerships are important in shaping a healthy lifestyle for preschool children in the family [3]. On the basis of this cooperation, the activities of preschool education institution, family, neighborhood, preschool children in the formation of a healthy lifestyle in the family will be significantly improved; work forms and methods are enriched; mutual experience is exchanged; a critical and imitative approach to work emerges; Repetition and repetition are not allowed in educational work; quality indicators of the educational process grow; an integrated mechanism of cooperation will be created; there is a need of the time in the upbringing of preschool children in a healthy lifestyle in the family, there is an opportunity to conduct educational work at a scientific, practical, high level.

- The effectiveness of interaction in the formation of a healthy lifestyle in the family of preschool children has its own characteristics [4]. They are:

- - The knowledge, skills and abilities formed in preschool educational institutions will be strengthened, enriched and improved;

- The content, form and methods of educational work are organized not on the basis of existing achievements, but on the basis of shortcomings, interests and aspirations of preschool children;

- Consistency, consistency in activities, the advantage of relying on public opinion;
- Public monitoring of the evaluation of the results of educational work.

When studying and analyzing the current state of the problem, it became clear that a negative approach to the effectiveness of educational activities carried out in collaboration with the family, community, preschool education institution is required.

- Ineffectiveness of educational work aimed at increasing the knowledge of preschool children in the spiritual, moral, medical and social preparation for school life, the formation of a healthy lifestyle;

- Insufficient number of booklets, brochures and notes and methodological materials aimed at promoting a healthy lifestyle of preschool children in families and MTCs;

- parents do not pay enough attention to the knowledge and realization of the child's lifestyle, talents, interests and abilities in the family;

- Insufficient attention of preschool children to a healthy lifestyle in the family, national traditions, universal values formed over the centuries;

- Insufficient level of medical literacy of parents and educators;

- ignorance of educators about the forms and methods of educational work on the formation of a healthy lifestyle;

- Lack of research on this problem in pedagogy, psychology, physical education, etc.

In order to prevent these shortcomings, the plan of educational work carried out in collaboration with families, neighborhoods, preschools, focused on a specific aspect of a healthy lifestyle, organized on the basis of demand and needs, formed on the basis of national and universal values, age and individual psychological characteristics. The organization of educational work in traditional and non-traditional forms, taking into account the problems of sanitary and hygienic condition of families, is also a pedagogical requirement.

Experience has shown that a special chain is formed for preschool children to form a healthy lifestyle in the family, and if there is a gap in any of them, it is impossible to achieve the expected result in ensuring continuity in educational work.

Based on the formation of a healthy lifestyle in the family of preschool children, the desired result can not be achieved without the interaction of the family, neighborhood, preschool education institution [2]. The subjects directly involved in the formation of a healthy lifestyle in the family of preschool children closely assist them in organizing, managing, directing, evaluating and monitoring the results of educational activities.

The content of this chain and its effectiveness depends on the topic chosen for the educational event, scientific and methodological resources. They are: scientific-methodical, popular literature on human spiritual and physical health, healthy lifestyle; heritage of

ancient and medieval thinkers, internet materials; advanced work experience, examples of scientific achievements; visual aids (posters, booklets, handouts).

The success of educational activities based on the chain of cooperation depends on the level of preparation, worldview, relevance, responsiveness, level of knowledge, experience, self-study, level of responsibility and opportunity, creativity, attitude to work, foresight, dedication, attitude to news. .

In the formation of a healthy lifestyle in the family of preschool children:

- Supporting the interests and aspirations of preschool children, strengthening the role of state and public organizations in solving their problems;

- Carrying out regular monitoring of the work carried out in collaboration with the family, community, preschool education institution on the formation of a healthy lifestyle in preschool children in the family and the establishment of appropriate measures, strengthening their control;

- maintaining the health of family members, ensuring the healthy physical growth of preschool children;

- comprehensive spiritual, spiritual and moral upbringing of children in the family;

- Ensuring that children are involved in physical culture and sports;

- upbringing children in the spirit of respect for national and universal values, devotion to family traditions and customs;

- Creating a culture of interaction between family members, a healthy spiritual environment between spouses, parents and children, the formation of a healthy lifestyle;

- Regularly inform children about healthy lifestyles;

- It is necessary to carry out educational activities to raise the awareness of young people on issues such as achieving full economic security of the family.

Also, in ensuring the effectiveness of the content of cooperation:

- Special attention to the importance of a healthy lifestyle, the role of physical education and sports in human life, the impact of ecology on human health, the sanctity of marriage among young people, the preparation of young people for family life, the preparation of young people for family life in educational institutions. it is necessary to strengthen the demand for courses.

In conclusion, the solution of the above-mentioned social problems, the development of effective research technologies for the formation of a healthy lifestyle with preschool children and regular monitoring will determine their role in ensuring the development of society.

REFERENCES

1. “Илк кадам” Давлат дастури. Т.: 2018.
2. Махкамжонов К.М., Туленова Х. Фарзандларимиз соғлом булишини истасангиз. –Т.: 1995.
3. Мунавваров А.К. Оила педагогикаси. –Т.: Укитувчи, 1994.
4. Юсупова П. Мактабгача тарбия педагогикаси. –Т.: Укитувчи, 1993.

PHYSICAL EXERCISE TECHNIQUES

Ismatov Abduqodir Isabaevich¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

physical training,
exercise,
sports equipment,
technical training,
athletes

ABSTRACT

This article provides an overview of exercise theory based on pedagogical tasks and provides feedback on the teacher's options for choosing the most effective exercise.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6613904

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher at the Department of Physical culture theory and methodology, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

As far as we know, physical education is a form of education based on the state program. Sports are carried out through special trainings and competitions based on the requirements and criteria of the classification programs. The content of physical education classes, first of all, includes parts (elements) of various exercises, games and sports. This means that physical education classes are conducted according to specific procedures and without any restrictions.

The word technique means mastery. Exercise is the process by which an athlete performs specific actions in practice to achieve a high level of skill and results in a particular type. Exercise includes physical, technical, tactical, spiritual, and volitional training. Sports technique is a method of solving movement tasks characterized by high efficiency.

Athletes' technical training is characterized by the level of mastery of the system of movements by the athlete, which ensures high sports results. Athletes' technical training is aimed at solving a number of complex tasks - improving the efficiency of maximum voltage, saving working voltage, increasing the speed and accuracy of movement in the changing conditions of competitive activities. Improving sports technique takes many years of preparation. Technical mastery means perfect mastery of the most intelligent movement techniques in the conditions of intense sports competitions. There are three stages in improving technical skills.

1. Research.
2. Stabilization
3. Improve adaptability.

Technical readiness control is important for every coach to monitor and analyze training process management loads. Managing a training process involves three steps.

1. Collect information about the site of observation and the external environment in which the object is formed.
2. Analyze the data obtained.
3. Decision making and planning.

Modern coaches today need to regularly analyze the level of training load and compare it with the performance of the competition.

Knowledge of exercise theory allows the teacher to choose the most effective exercise based on the following pedagogical tasks. The concept of exercise is defined as the relationship between a person's movements and motor activities. Movement is a motor function of the body that changes the state of the body and its parts. Free movement, not innate movement, is important for physical education, and it is a movement that depends on the will of man. As IP Pavlov puts it, "Movement from the cerebral cortex: each movement is characterized by 3 signs:

- It is a function of the mind.
 - Acquired as a result of the activities of the life process in conjunction with the learning process.
 - Movement training increases students' ability to submit to their will.
- a) Movement activity is a means to perform a specific movement task (overcoming

obstacles, jumping long or high, choosing the right equipment, accurately hitting the target, and so on and so forth).

b) Motion activity technique is the most optimal way to perform this movement activity.

c) In sports, the use of sports techniques is the optimal way to perform these sports movements (exercises). Unlike the meaning of everyday (home) equipment, sports equipment has its own characteristics.

g) Individual technique is a model technique that is adapted to the characteristics of the athlete's physical development and his psychomotor qualities.

The basics of exercise biotechnology include movement techniques: bending, straightening, turning, throwing, and other specific movements. In complex motion techniques, the technical basis and technical details differ from each other.

The basis of the technique is the general contour of the entire locomotor system, that is, running, landing, flying and landing while performing the long jump exercise.

REFERENCES

1. Kerimov F.A. "Sport sohasidagi ilmiy tadqiqotlar" T., 2003 y.
2. Kerimov. F.T. "Sport kurash nazariyasi va usuliyati" T., 2005 y.
3. Raximov M.M. "Sport mashg'ulotlari nazariyasi va uslubiyati asoslari" T., 2006 y.
4. Salomov R.S. "Sport mashg'ulotining nazariy asoslari" T., 2005 y.
5. Goncharova O.V. "Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantirish" T., 2005 y.

DEVELOPMENT OF CHILDREN AND TEENAGERS SPORTS SCHOOLS VOLLEYBALL PLAYERS JUMPING AND JUMPING ENDURANCE

Ravshanov Nodirbek Bozorboy ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

children and adolescents,
jumping,
physical qualities,
volleyball,
exercise

ABSTRACT

This article discusses the problems of developing the qualities of jumping and jump endurance of volleyball players of children and youth sports schools.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6614018

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

At present, the country is undergoing significant reforms in the training of young talented athletes, creating all the conditions for regular participation in sports and holding local and national competitions on the basis of current official rules.

It is known that the main strategic problem in this area is to create a scientific and methodological basis for the training of young, competitive athletes. However, this process is very complex, comprehensive and multifaceted in its organizational and technological aspects, and requires the organization of a phased and consistent approach.

In sports practice, including in the initial stage of training athletes, it is seen that the methodology of developing physical qualities, which is the basis of sportsmanship, is often based on the preference for the use of general or specific physical exercises. However, pushing for such exercises can lead to certain negative consequences. This is because the standardized application of these exercises in a certain volume, intensity and duration does not always allow to take into account the level of physical and functional condition of children. Consequently, such a method of developing physical qualities can lead to stress, rapid fatigue, and even symptoms of illness in the learner. In the prevention of such complications and the development of physical qualities, the predominance of non-standard games, exercises was observed.

But, which exercise has more of such an advantage?

The scientific novelty of the research is:

- A specific set of non-standard exercises was selected and tested;
- The effectiveness of the selected exercises was determined;
- The advantage of selected non-standard exercises over general and special physical exercises in the formation of speed-strength (jumping) qualities was identified.

The initial training phase consists of determining the effectiveness of the formation of speed-strength (jumping) qualities of 10-11-year-old volleyball players using non-standard game exercises.

This goal was achieved on the basis of the following tasks:

1. To study the level of use of movement games in the training of young athletes;
2. To determine the effectiveness of selected non-standard exercises in the development of agility-strength (jumping, fast running) qualities of young athletes;
3. Based on the results of the study, we set ourselves the goal of developing methodological recommendations and their application in the practice of athletes.

Targeted physical training in the training of qualified volleyball players in children's and youth sports schools is one of the most important factors in the formation of technical and tactical skills and high results during the competition. However, in sports practice, it is often the case that planned exercise does not give the expected result in the development of appropriate movement qualities. One of the main reasons for this is the lack of objective assessment of the volume and intensity of exercise used in training and the degree of impact of these indicators on the body of the trainee. taking into account the possibility of planning this load in accordance with the purpose.

In the training of qualified volleyball players in sports schools for children and adolescents, special attention is paid to two interrelated aspects of the movement function:

- Training and improvement of technical and tactical skills of the athlete;
- training of physical qualities of the athlete according to features of the chosen sport.

According to VN Platonov, the concept of general physical training refers to the level of comprehensive (harmonious) development of the qualities of movement of the athlete. Such an approach to the issue is expedient from the point of view of shaping the health of ordinary people (including athletes). Of course, this is also necessary in big sports.

However, such practice and training methods based on it are likely to reduce the effectiveness of training qualified athletes and achieving high results. Because each sport has its own unique and unique characteristics, the quality of endurance plays a leading role in one sport, while the quality of endurance plays a leading role in a second sport, or the quality of flexibility in a third sport. However, this does not mean that certain physical qualities are essential in one sport and not important in another. On the contrary, each quality will have a more or less significant share in a particular sporting situation.

In the training of qualified volleyball players, especially the qualities of speed and strength (jumping, jogging) play an important role, and in the process of training these qualities play an important role in the formation of movement games.

Demonstrating effective play and achieving high results in modern volleyball can only be achieved at the expense of well-developed physical qualities. In this regard, the quality of endurance, including game endurance and jump endurance, is particularly important. According to V.A. Titar, the most important physical quality for volleyball players is jump endurance. However, no matter what special endurance (jumping, playing, speed endurance) it can be formed only on the basis of general endurance. It is therefore advisable to analyze the scientific data on the problems of developing endurance in general along with the quality of agility. It should be noted that the effectiveness of the formation of sports training depends directly on the development of all physical qualities that are interconnected. Another important condition in this regard is that the level of development of physical qualities should be assessed using appropriate test exercises.

Innovative aimed at improving the quality of jumping

M.I. Popichev, who proposed the method, tried this method on young volleyball players. He divided these volleyball players into 4 groups according to the length of their body joints:

- 1) children with short legs and long hips and body;
- 2) children with long hips and short legs;
- 3) long-legged and short-legged and children;
- 4) children with short hips and long stature and legs.

It was with these morphological features in mind that the children in each group underwent a specific majority of jumping exercises, and after a certain period of time, the effectiveness of these exercises was examined.

M.Boyirbekov, who for many years has been observing the growth of jumping endurance of qualified volleyball players, managed to draw a number of conclusions of scientific and practical significance. In particular, he said, high-skilled volleyball players jumped 306 to 600 times during a game to strike and block. The maximum number of jumps to perform these skills is 4 parties (142 times). Jumping to put an obstacle (122) is more than jumping to hit, as long as it is repeated (113 times). Observations show that the number of jumps performed during a single training session is less than the number of jumps per competition.

Therefore, the training of highly qualified volleyball players and the promotion of sports skills to a high level is directly related to the effectiveness of the initial training process.

In recent years, a radical change in the rules of volleyball competitions has given a completely new look to the performance of game activities and game skills. Nowadays, almost all game skills are performed in most situations "in the air", ie jumping (kicking, blocking, entering the ball, passing, receiving the ball, falling). The occurrence of this condition not only enhances the focus on the qualities of jumping and jump endurance in volleyball practice,

rather, it requires the creation of new scientific technologies aimed at the rapid development of these qualities.

In conclusion, we can say that in the process of many years of sports training, the effectiveness of training qualified volleyball players in children's and youth sports schools is to create new ways to perfectly develop the qualities of jumping and endurance.

The scope of scientific research and scientific literature covering the problems of developing volleyball jumping and jump endurance is very wide.

The rapid updating of indicators in modern world sports requires the search for new, more effective means, methods and forms of training young athletes.

The training of highly qualified volleyball players depends primarily on the pace of development of physical qualities. That is, the more these qualities are formed, the more effective the level of development of technical and tactical skills of participants, regardless of age.

In this regard, it was once again recognized that the qualities of jumping and special agility are inextricably linked with the indicators of technical and tactical training, and that these qualities play an important role in the progressive development of sportsmanship.

REFERENCES

1. Айрапетьянц Л.Р., Волейбол. ZAR QALAM, Т. 2005.
2. Байирбеков М. Педагогический контроль специализируемых нагрузок прыжковой направленности волейболистов высшей квалификации в соревновательной и тренировочной деятельности, Автореф. к.п.н., Т., 2002.
3. Бегидов В.С., Селуянов В.М. Методика силовой подготовки дзюдоистов 15-17-летнего возраста. ЖТ и ПФК, № 5, 1993.
4. Кондак Н.Н. Развитие прыжковой выносливости у волейболистов на

основе моделирования ответных реакций организма, Автореф, дисс.к.п.н., Киев, 1985.

5. Кузнецов В.В. Специальная силовая подготовка спортсмена, М, С.Россия, 1975.

6. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовка спортсменов. Киев, 1999.

7. Наралиев М.А. Факторная структура и методика совершенствования скоростно-силовой подготовленности волейболистов, Автореф. дисс. к.п.н., М., 1987.

8. Насимов Р.С. Комплексная оценка технико-тактической подготовленности юных волейболистов 10-17 лет, Автореф. к.п.н., М., 1990.

EFFECTIVE METHODS OF INTRODUCING NEW TECHNOLOGIES INTO THE TEACHING OF FOOTBALL SPORTS

Soliyev Farrux Farxod ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

football,
training,
competitions,
workouts,
activities,
recreation

ABSTRACT

Effective ways of introducing new technologies in football teaching in order to increase the intensity of training are discussed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.
DOI: 10.5281/zenodo.6614040

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Promotion of physical culture and sports, the population, especially creating the necessary conditions and infrastructure to promote a healthy lifestyle among young people, the country's international sports Consistent measures are being taken to ensure a decent participation in the field.

Republic of Uzbekistan September 5, 2015 "Physical Introducing a new version of the Law "On Education and Sports" developed a concept for the development of physical education and sports was released. It is conceptual in the physical education of children and adolescents approach In the system of continuing education the population of the Republic is large cultural and enlightenment of each nation based on nationality, socio-economic requirements. The development of the basic physical qualities of a young player is inextricably linked with the formation of motor skills.

Exercises that serve this process are sports in a strict sequence and sequence to the training sessions is started. The physical qualities of the players today from special tools for training, exercise, mobility and national requires the use of a set of games.

The training should be carried out systematically, according to the plan for a long time should not be stopped during. Only then can it be an important factor in improving the skills of the players. During the training, the players have a positive emotional state to bring them the purpose of the training and competitions, the results need to be explained. There are also different styles of training, use forms and tools, change conditions, training it is necessary to include elements of competition.

It is necessary to create favorable conditions for training and competitions. That's it however, it should be borne in mind that a player may encounter different conditions many times during the tournament. Therefore, he must be able to adapt to these conditions, and this is achieved through special training.

During the training, the ability and skill of the players increased strictly pedagogical and physician throughout the entire session to attend it is necessary to establish control. The following is the purpose of the exercise.

The main conditions of creation are:

1. Graduality in determining the norm of sports loads. Proper rotation of competition, training and rest.
2. Optimal rhythm of sports activities.
3. Systematization in the distribution of exercises, training and competitions and consistency
4. Sports workloads will be gradually increased by increasing the total workload, training intensity and duration.

In this case:

- A) Work slowly during each training session and competition to enter;
- B) rest, illness, injury and other interruptions in training (not training for a certain period of time) then gradually start working;
- C) sports in certain parts, stages, periods of annual cycles to increase and decrease the load gradually should.

Pre-workout and pre-competition writing exercises carried out. Its content is the status of the players and their varies depending on individual characteristics and environmental conditions.

There was a delay in their training and this delay was their work special training for players who have a negative impact on their ability mode is created, which depends on the level of preparation of the whole group continues until they reach Accelerate training rather, it is important to gradually enter training competitions.

Competitions in training cycles and inter-game cycles and from weekends to workouts, larger than the average workload the gradual transition to loaded workouts and vice versa to large loaded workouts is observed.

The cycle in which the loads are changed at two-day rest intervals, and then continues in the order approximately after the rest, is called the exercise cycle. Competition is also a training tool. Loads vary between two races, approximately each a cycle that is repeated in a post-race order is called an inter-game cycle.

Competitions are a benchmark for determining the level of sports load (target). It is known that they are in the body of the player differs from training in that it has a large impact. Heavy-duty workouts do not produce a reaction as clearly as they would during a competition. Suffice it to say that after a moderate workout, players lose 1 kg, after a large workout - about 2 kg, and after the competition - 3 kg.

Approximately similar physiological changes can also be observed based on changes in pulse rate, blood pressure, respiratory rate, dynamometry, electrical sensitivity of the eye, and other parameters.

It is very important to know the laws of recovery processes in the body of players after various sports loads. How recovery processes occur is studied on a number of criteria (blood pressure, electrocardiogram readings, weight, measurement of arm muscle strength, vascular tone, heart rate, electrical sensitivity of the eye: the effect on additional loads, etc.).

Training and competition players experience fatigue in the body causes to be; for complete recovery, especially if the body is not given enough rest to restore nerve cells, this can lead to fatigue without fatigue.

1. Rest is an integral part of training, during which the player's body is organized in such a way that after each training session and competition it maintains an increasing ability to work.

2. The following forms of rest are observed in the player's activity: Pause between exercises (micropauses). Daily rest (during the day, during breaks in games, in training, in sleep).

3. Weekly rest (at the end, at the beginning of each cycle).

4. Annual vacation.

The first condition of the purposeful training - is to adhere to optimal continuous rest intervals between workouts, workouts, and competitions. They last too long should not be (at the same time not too short). In the body while helping to ensure the success of the recovery process, the rest should not lose track of previous work, i.e., training outcomes.

The duration and content of the holiday was held earlier is determined by the intensity of the exercise, training or competition and the level of training of the player. With the increase in the level of exercise, the recovery process in the body passes faster, so it takes less time to recover, and rest intervals can be shorter.

The doctor with the coach conducts various exercises, competitions and games how the recovery processes go after cycles between learn and the optimal intervals of rest of the players determine.

These sports loads are high and competitions are frequent to prevent fatigue and to make better use of exercises, trainings and competitions to increase the performance of players in sports and to improve their skills.

The content of the holiday should be strictly individualized.

Particular attention is paid to the organization of weekly and annual vacations, as often such vacations take place in a passive form, which greatly reduces the ability of players to work.

Competitions are great for the body, primarily for the nervous system demands even higher than the workload. Therefore, post-race rest intervals, should be more than a post-workout rest.

Row it is necessary to rest after competitions. Recreation can be in a way that distracts athletes from high sports workload, depending on the conditions of the competition (reducing the intensity of training, switching to another type of training, additional rest, etc.).

In addition, the process of recovery in the body of players special recovery measures (bathing, massage, consumption of foods rich in vitamins) are carried out for its successful passage.

It is also important to pay attention to the players' sleep and eating habits, personal hygiene and so on.

REFERENCES

1. «Жисмоний тарбия ва спорт тўғрисида»ги қонунини 2015.
2. Нуримов Р.И. Ёш футболчиларни техник ва тактик тайёргарлиги. Т., ЎзДЖТИ нашриёт бўлими, 2005.
3. Азимов И.Г. Жисмоний тарбиянинг ёш физиологияси. Т., ЎзДЖТИ. 1994. Отаев А.К. Болаларни чаққон, эпчил ва бақувват қилиб тарбиялаш. Т., ўқитувчи. 1990.
4. Рихсиева О.А., Рихсиев А.И., Нурмухамедов К.А. 7-17 ёшдаги мактаб ўқувчилари қадди-қоматини жисмоний ривожланиш ва тайёргарлигини англаш. Т., 1996.
5. Ходжаев Ш.Г. Умумтаълим мактабларида махсус тиббий гуруҳга киритилган ўқувчиларга жисмоний тарбиядан ўқув қўлланмаси. Т., 2001.

ORGANIZATION OF PUBLIC SPORTS ACTIVITIES AMONG THE POPULATION

Ismatov Abduqodir Isabaevich¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

sports,
health,
sports facilities,
walking,
running,
mini-football,
cycling,
badminton,
streetbal

ABSTRACT

In this article, sports facilities play an important role in the success of mass sports in residential areas. The widespread introduction of a healthy lifestyle and further development of mass sports, as well as the creation of modern conditions for regular physical education and mass sports.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6614072

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of Physical culture theory and methodology, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Creating a healthy lifestyle in our society, creating modern conditions for regular participation of the population, especially the younger generation in physical culture and mass sports, strengthening confidence in the will, strength and capabilities of young people through sports competitions Extensive work is being carried out to develop courage and patriotism, devotion to the motherland, as well as the systematic organization of the selection of talented athletes among young people and the further development of physical culture and mass sports.

Representatives of our country are achieving high results at the Olympic Games, World Championships, Asian Games and championships and international competitions, further enhancing the prestige and sports potential of Uzbekistan in the world, the construction of world-class sports facilities in the regions of our country. It is especially noteworthy that the three-stage sports games "Umid Nihollari", "Barkamol Avlod" and the Universiade are gaining popularity among schoolchildren and students. [1]

At the same time, in all regions of the country, the importance of mass sports in human and family life, to promote its physical and mental health, to protect young people from harmful habits, to give them their own abilities. and creating the necessary conditions for the realization of their talents, including the selection of talented athletes and the improvement of the system of targeted training.

It was noted that the population, especially young people, is not well engaged in physical culture and mass sports, and the use of sports facilities in educational institutions for people of all ages outside of school hours is not organized.

In addition, it is necessary to establish preferential sports centers to attract the population to mass sports on the basis of vacant private facilities. Sports facilities play an important role in the success of mass sports activities in residential areas. These facilities meet the requirements of established building codes and meet the needs of children and adults. should be in harmony with the construction of housing.

Sports grounds. health camps, jogging and jogging paths, and outdoor playgrounds with playgrounds should be comfortable. Such stadiums should have covered areas and good lighting, which will extend their service life. [2]

Particular attention should be paid to equipping sports facilities with special equipment and trainers. Because in this way, first of all, it is possible to use them in summer and winter, as well as to increase the effectiveness of individual training.

The organization of health-improving activities in the settlements should be carried out with the participation of community elders' councils and specialists. In preparation for Navruz, Independence Day and other holidays, football, wrestling, volleyball, running and national games should be held in the form of competitions. More active involvement of district and city governments, sports committees, and sponsors will be needed.

Content and objectives of physical culture and sports in the activities of the "Mahalla" Foundation Association, "Ma'naviyat va Marifat" Public Center, the Council of Elders of the "Mahalla" Foundation Association , measures have been taken to protect their mutual harmony and health.

Measures to organize self-government of the population on the basis of decrees of the President of Uzbekistan and the Cabinet of Ministers of the Republic of Uzbekistan have become important.

On this basis, the Mahalla Fund of the Republic of Uzbekistan was established, and the Mahalla Fund was established within all regional and district administrations. The Mahalla, approved by the Oliy Majlis, and the primary self-governing organizations of the population, the mahalla councils of elders, were established.

Regular physical activity and mass sports, as well as the formation of life skills for a healthy lifestyle, to ensure that every citizen has a strong immune system against the disease, to give up bad habits, follow the principles of proper nutrition, rehabilitation and rehabilitation, and systematic physical activity. and effective organization, it is advisable to create the appropriate infrastructure and other necessary conditions in this regard.

The main directions of the implementation of a healthy lifestyle and the further development of mass sports:

- creation of conditions for physical culture and mass sports in each family, mahalla and district (city), preschool, general secondary, secondary special, professional and higher education institutions and other organizations:

- Regular holding of sports competitions between families, classes, labor communities and regions for the development of mass sports:

- creation of conditions to meet the needs of different groups of the population for healthy eating, reduction of salt, sugar and age-related and excessive consumption of pastries and sweets, bakery products, elimination of harmful habits, especially alcohol and tobacco reduction of morbidity, obesity and premature death by abstinence from food

- Promoting a culture of healthy eating among the population, including the elimination of irregular and bedtime eating habits: promoting compliance with sanitary and hygienic rules as an integral part of a healthy lifestyle at the level of families, neighborhoods, preschools and secondary schools:

- preschool education, general education, secondary special, professional and higher education institutions, enterprises, organizations and all other types of institutions for physical education and sports in preschool education, general education, secondary special, vocational and higher education institutions, enterprises, organizations and other types formation of modern material and technical base for physical culture and sports in all institutions:

Walking, running, mini-football, cycling, badminton, streetball, and workout (neighborhood and street fitness) have been identified as priorities in the development of mass sports and promotion of healthy lifestyles among the population [3]

All of us have come to the conclusion that it is necessary to give up harmful habits, to engage in mass sports, to adhere to the principles of proper nutrition, in particular, excessive consumption of pastries and sweets, which contain a lot of salt, sugar and age.

In short, we need to make a healthy lifestyle a part of our daily lives.

REFERENCES

1. Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev of June 3, 2017 on measures for further development of physical culture and mass sports.
2. Decree of the President of the Republic of Uzbekistan Sh. Mirziyoyev dated October 30, 2020 "On measures for the widespread implementation of a healthy lifestyle and further development of mass sports."
3. TSUsmonkhodjaev, AAPolatov, Sh.A.Polatov, DHAbdullaev "Theory and practice of the People's Movement Games" Tashkent-2014.
4. Саломов Р.С. Спорт машгулотларининг назарий асослари.Т.2000й.
5. Керимов Ф.А.Умаров.М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Тошкент 2000 й.

THE PROBLEM OF PHRASEOLOGY AND PHRASES IN FOREIGN LANGUAGE

Akhmedova Nodima¹

Scientific supervisor: Gulyamova M.Kh

Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region

KEYWORDS

phraseology,
phrases,
idioms,
phraseography,
phraseological compound,
phraseological unit,
phraseological confusion,
lexical competence,
infinitive,
adjective,
adverbial

ABSTRACT

Nowadays all we know is that the English language is rapidly spreading all over the world. However, all the learners of English come across some problems like using lexical competence in context. So, the present research work is carried out in a methodology of teaching English as a foreign language to provide an actual strategy and method of teaching for the efficacy of lexical competence through phraseology, phrases, and idioms. The essential focus of the article is to investigate the problem of teaching phraseology, phrases, and idioms.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6614141

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region, Tashkent, UZB

The vocabulary of any language is not just about creating new words, rather, phrases are both quantitative and qualitative due to fixed expressions in terms of with such a stable combination of "worlds" in the subject is phraseology. Phraseology is the study of expressions The term was coined in 1928 by E.D. Polivanov:[69] "I am into morphology the syntax is the same as the lexicon the use of the term "phraseology" as a special subject I found it necessary". Indeed, for the last half century, phraseology has dominated world linguistics was the focus of a number of monographs the object has been identified, research methods have been developed, and this is the science of linguistics formed its place among other fields. Currently, the term is two is used.

1. The sum of phraseological compounds in language;
2. The field of study of fixed expressions, science.

Extensive research in many languages in recent years as a result of extensive phraseological research, the phraseology is as follows described. Consistent of two or more components, integral phraseological a fixed linguistic unit of meaning phraseology or phraseological combination is called. For example, in English a famine ["great luck or completely failure"]; think on one's feet ["think quickly"; "Immediate response put on the grill], put on the grill [; be (all) at sixes and sevens; set on six and seven, set on six and seven ["bet on the biggest number, that is, everything such as "risk taking". In 1905, Balli[37] was one of the first Western linguists used the term phraseology. He uses phraseology from a stylistic point of view interpreted as a unit of expression of language. He studied phraseology in the twentieth century to emphasize V.V Vinogradov's semantic classification among scientists should. The scientist semantically classified the phraseology of the Russian language, and this classification encourages the rapid study of phraseology in many languages Researchers of English phraseology N.N Amosova, A.V Kunin, researcher of German phraseology II Chernishyova, A.D. Reichstein, like J.Retsker, one of the researchers of French phraseology the theoretical and practical research of scientists should be mentioned separately. Phraseology is a lexical unit like a word. They are in the same language as a word is a linguistic phenomenon, not a speech phenomenon, because it exists ready-made. Just as a word has a lexical meaning, a phraseology has its own phraseological meaning means. All the paradigmatic, syntagmatic features of the word we can see it in the phraseology. However, phraseology with a number of features from the word and free combination differs. For example, phraseology as an element of the phraseological level is the object of phraseology and phraseography. Composer of phraseology the components do not have the integrity of meaning, they are only the aspect of form and sound. Phraseological of the components that make them up a character whose meaning is stable, more emotionally expressive, represents movement. That is why the phraseological meaning is lexical differs in many respects from the meaning. Most of the phraseology there is no identifier, that is, the phraseology meaning cannot be replaced by a single word, and that meaning is a free word can only be explained by the combination. The scientific classification of fixed expressions in languages is first and foremost, should

be the arrangement of terms given to phraseologies. There are a variety of terms used to describe regular expressions in linguistics. This is due to the nature of these stable expressions and complexity. They are semantic, structural, and functional phraseologisms, and they are structural-semantic, stylistic, semantic, complex. In speech syntactic function and other principles are classified on the basis of. As one of the traditional methods of classification based on a structural-semantic principle is recognized. Furthermore, regular expressions paired words, idioms, wise sayings (aphorisms), divided into articles. A pair of words is made up of units that belong to the same word group are stable phraseological expressions. For example, back and forth ["again and again, consistently, to the smallest detail"]; backward (s) and forward (s) ["consistent, to the point, with front and back] We can give the example of fixed compounds in pairs. The term "idiom" is derived from the Greek word meaning real, original represents. Idioms are fixed expressions that express events, happenings, and objects the components used to describe them which does not arise from the sum of its meanings, but acquires a new phraseological meaning also they are stable compounds. Some idioms which mean something else can be expressed, but the connotative meaning in the idiom is stylistic originality. This synonym is not fully covered by the word. The main features of the words of wisdom are their meaning, international the character is also determined by the name of the particular author. Words of wisdom an aphorism quoted by the sages of the past, by the great men of our time comments, slogans, snacks, quotes. Here they are properties and they are the main criterion for being included in the list of fixed expressions. Although some of their properties become obsolete over time, they remain a stable expression in language, will be preserved. Proverbs are also a type of phraseology, from which form and varies in content. Usually, they are formed as a sentence structure as well our wisdom represents a brilliant idea. General of phraseologies with proverbs feature is that, first, they are structurally stable, generally mobile meaning, exists as an independent unit of language. As analyzed above the traditional four groups of compounds are based on a single principle, a pair of words and the articles differ in terms of structure. The diversity of colors, both structurally and semantically, is based on a clear principle of them which makes it difficult to review. There are also a number of language nodes units-phraseologies are not covered by this classification. As we have already mentioned, V.V Vinogradov's Russian phraseology semantic classification based on fixed compounds in many languages and played an important role in shaping the classification. More precisely, the scientist, three of the phraseologies in other languages by means of the classification created the existence of the group was proved. According to this classification phraseologisms classified as follows:

1.	Phraseological confusions.	This group is fully portable which is semantically inseparable and has a common meaning a language that does not derive from the lexical meaning of its constituent components units. For example, to kick the bucket, everything is at sixes and sevens.
2.	Phraseological units.	This group has a whole figurative meaning phrases the difference between them and phraseological confusions is that they are general meaning can be derived from the meaning of the constituent components. For example, like a cat in a strange garret in the sense of sitting].
3.	Phraseological compounds.	This group is partially figurative which is, has a semantic motivation, syntactically components easily separable compounds. Such compounds components can also be replaced by synonyms. For example, jerk (or snatch) smb. bald-headed ["to be rude to someone" "To take revenge on someone"]; come (or get) down to cases to say ", " move to work "; fix (or stop) smb's clock ["someone's voice delete "]; be (or sit) on a cloud ["feel very happy"]I.I.

It has been shown that stable expressions a complex that takes into account both grammatical, semantic, and stylistic features developed principles. On the one hand, there is the phraseology on the other hand, they did not have a phraseological character can be distinguished from fixed expressions. A regular expression must be at least two words long. In the process, the components of the phraseology remained stable in this case, they may be deprived of this or that change. Below in the formation of phraseological units of words belonging to the word group Let's take a look at the position:

He realized that ... he was sailing rather close to the wind financially ... (Th.Dreiser).

He's sailing near the wind with those large contracts that he makes (J.Galsworthy)

He didn't buy a program - they were asking a shilling each for them and a man must draw a line somewhere (J.B.Priestley).

He was drunk... rotten drunk. A follow's got to draw the line somewhere (A.J.Cronin).

The examples show that the phraseological units are ready in the language units available. They have two or more components. As a result, phraseologies are integral in their meaning, composition, and structure is considered a stable form. As can be seen;

1. Phraseological units are not created in the process of speech, but they are ready in language

2. Integrity, structure and semantics of its components consistency is a characteristic of phraseological units;

3. The components of phraseological units are two or more basic may have an accent.

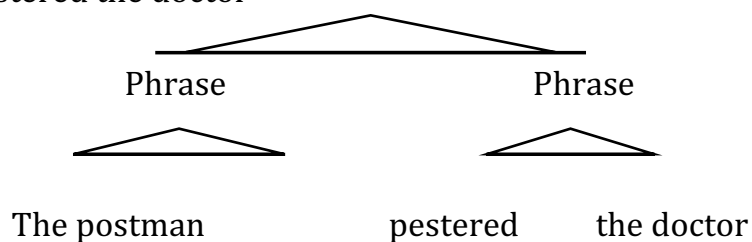
Phraseological units are understood by the speaker as words are stable compounds consisting of possible individual fragments.

If we talk about phrase, a phrase is a group of words that functions in a sentence as a single. A phrase does not have a subject or a verb so it cannot stand alone as an independent the unit can function only as a part of speech.

Linguists define a phrase as a sequence of words that functions as a constituent within a simple clause this means that phrases are smaller than clauses more accurately simple clauses may usually do include phrases while simple phrases do not, in general, include phrases.

Nida .E. defines a phrase as a group of words go together to form a unit which is the functional equivalent of the proper nouns in the original sentence, we can represent this definition through the following example:

The Postman Pestered the doctor

A Phrase is any syntactic unit that is not a clause but has the function as a whole with a larger construction.

The last definition of phrase considers it as a group of words forming a unit. From point of my view, phrase is a group which consists of two than more words. There are several types of phrases:

TYPES OF PHRASES

Types	Definitions	Examples
Noun phrase	Can be described as any phrase consisting of a noun, pronoun, proper noun or common noun as its head or central constituent and is capable of functioning as an argument	My big green table The big one rather than just the big.
Verb phrase	A verb phrase is defined as any phrase that contains a verb as its head. A verb phrase can also be described bed in different ways .	Write down, make out, smell

	verbs are words that demonstrate an action such as drink , walk , smell, write ,	
An adjective phrase	An adjective phrase describes or qualifies a noun or its replacement . the head adjective of the phrase is commonly the last word , which may be one in series of qualifying elements usually come before the head adjective , they may also follow it	It was cold, snowing weather, circle ready-made
Adjectival phrase	The term adjectival phrase is occasionally employed instead of the adjective phrase . However , there is a tendency to name a phrase as an adjectival phrase when that phrase functions as an actual adjective , for example :	Mr. John is a man of wealth .
Adverb phrase	An adverb phrase is also regarded as a sequence of words that provides information generally referring to the time , place , manner and degree , in which an action , state or event occurs	Slowly , fairly smoothly , enough , more powerfully than the other car .
Prepositional phrase	A prepositional phrase is a group of words containing a preposition or sequence of prepositions followed by a noun phrase or the equivalent , A prepositional phrase can also be defined as a sequence of words including prepositions and this sequence of words lacks either a verb or a subject	by Sunday , out of the classroom The cupcake with colorful sprinkles is ours .
Infinitive phrase	is defined as a phrase that starts with (to) and a verb or verb phrase . An infinitive phrase can also be regarded as a group of words consisting of the particle (to) and (the base form of the verb) and may contain objects and other	To finish her work is a good thing . To avoid burning another bag of popcorn , Bernard pressed

	complements and modifiers to make a verb phrase called an infinitive phrase .	his nose against the microwave door .
Participle phrase	Is defined as a group of words (verb phrase) containing a participle and its complementing elements that can have the function of an adjective or adjective phrase . participle phrase can be used with helping verbs to make a clarification of tense or voice .	I saw Arthur running for the bus. Disappointed, she left the room quickly.

As above mentioned knowing and understanding about phraseology and phrase plays an important role in teaching. Learners are to be able to know the types of phrases and its role in language classes. Besides that learners should know how to use phrases, idioms and understand their meaning in different context in a real word.

In conclusion, the study of phraseology as a separate language system is only scientific great for phraseological research, but also for practical and theoretical phraseology is important. Because, of course, in the process of compiling different phraseological dictionaries the phraseological system is defined and based on it. Phraseology is its own having a separate language level or system has matured over the last half century mentioned by scientists. Phraseological system to specific features has If all the system elements in a language are constantly interconnected phraseologisms are based on lower-level units, i.e., is formed by the integration of words. In terms of high level, the phraseology itself is the same as the words that make up the sentence turns. Sentences directly integrate phraseology; free speech compounds make words into words. Because a free phrase is a word as a mediator between holds.

REFERENCES

1. Nida. E(1998), "Language , Culture and Translation". Foreign Languages Journal.
2. Peacock M. (1997). The effect of authentic materials on the motivation of EFL learners. *ELT Journal*, 51(2), 144-156.
3. Qo'shnazarova Maftuna. "Frazemalarda antisemiya" Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti Universiteti. BMI
4. Richards. J.C.(1967) "The role of vocabulary teaching. *TESOL Quarterly*, 10, 77-89
5. Th.Dreiser, "Sister Carrie" London Faber and Faber 1998-596p
6. Th.Dreiser, *The Titan*, ch.XIX
7. Thanajaro Otte. M.(2000). "Using authentic materials to develop listening comprehension in the English as a foreign language classroom" Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburg, Virginia.

8. Umarxo'jayev E. Olmon tili leksikologiyasi va frazeologiyasi. Andijon
ADTPI,010-150b

USE OF INNOVATIVE METHODS IN IMPROVING THE QUALITY OF EDUCATION IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES

S.S.Toychiyev¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

lesson planning,
didactic and technical aids,
innovative activities,
information and
communication technologies,
professional computer and
monitor,
electronic textbook

ABSTRACT

The teacher sets goals for the lesson, makes decisions, plans, organizes the lesson process, monitors its progress and results, and changes the content as needed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6617574

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Department of sports teaching methods, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB
(sobir19711508@gmail.com)

In physical education classes in secondary schools, the teacher sets the purpose of the lesson, makes decisions, plans the lesson, organizes the lesson process, monitors its progress and results, changes the content, if necessary, the issue of introduction and use of modern teaching methods in the educational process remains relevant.

All didactic and technical information that the teacher needs before the lesson prepare the tools and ensure that the lesson is organized effectively.

The teacher's organizational role is evident before, during, and after class. The teacher sets goals, makes decisions, plans, organizes the lesson process, monitors its progress and results, and changes the content as needed.

After completing all the organizational work, the teacher should determine the effectiveness of the lesson and analyze the results, as well as study the impressions of students through practical exercises, which will help to determine the direction of further pedagogical activity.

Not only is the teacher fully aware of the nature of the interactive methods planned to be used in the process of organizing small research and innovative activities as a manager, but also the organizational and methodological organization of the lesson, control over student activities, it is important to be able to quickly sense that an accident or error has occurred, to manage problem situations correctly, and to have the ability to make certain corrections throughout the lesson. His knowledge of the specific objectives of the course stages allows for a coherent, continuous and creative organization of the course.

The effectiveness of the organization of physical education classes with the help of modern technology is directly related to the following conditions:

- high visibility of the studied movements;
- Supervise students' movements and strengthen their skills during the lesson;
- Periodically update the study activities and enrich them with new information go;
- The teacher has a deep knowledge, skills and competencies in the theory and teaching methods of their subject, the specific mental and physical characteristics of students;
- be able to plan each lesson in an innovative and pedagogical way; -cultivate high moral and spiritual qualities in students;
- comply with the requirements of the law on the rights and protection of students;
- be creative and inquisitive to increase students' knowledge and enable them to apply their knowledge in practice;
- be able to organize each lesson to focus on life skills;
- be able to organize teaching methods in different ways, taking into account the interests and abilities of students;
- be able to effectively organize each lesson;

The course requires the teacher to direct the activities of all small groups, to provide assistance in case of need, as well as to provide psychological support, to monitor the analysis of the content of the work. In addition, the teacher should prepare the necessary

teaching aids for the teaching process.

In conclusion, we hope that the effective implementation of the above tasks in the classroom will help to increase the effectiveness of the lessons.

REFERENCES

1. Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti va o'quv dasturi. Toshkent. 2014.
2. Абдуллаева Қ.А, Сафарова Р.Ф. Бошланғич таълим концепцияси // “Бошланғич таълим” журнали, 1998. 6-сон. 12-18-б.
3. Абдуллаев А., Ханкельдиев Ш.Х. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти: Жисмоний тарбия институти ва олий таълим муассасалари жисмоний тарбия факультетлари учун дарслик. – Т., 2018. 268-б.
4. Абдурахмонов М., Махмудов А.Т. Жисмоний тарбия ва спорт. Спорт тиббиёти. – Т.:, 2018.

THE ROLE OF MOVING GAMES IN IMPROVING STUDENT ACTIVITY

S.S.Toychiyev¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

health promotion,
hardening,
speed,
endurance,
wellness,
intelligence,
agility

ABSTRACT

The article emphasizes the important pedagogical significance of the use of national action games in the education system. Because national action games strengthen the health of students, develop such qualities as endurance, agility, speed, which in turn serve to instill in the citizen the qualities of social activism.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6617625

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Department of sports teaching methods, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB
(sobir19711508@gmail.com)

Consistent measures are being taken in the country to promote physical culture and sports, promote a healthy lifestyle among the population, create the necessary conditions for the physical rehabilitation of people with disabilities and ensure the country's worthy participation in international sports arenas.

At the same time, the implementation of specific programs to promote public health in the field of physical culture and sports, the involvement of young people in sports and the selection of talented athletes, the formation of national teams with skilled athletes and coaches is an additional condition for coaches. There is a need to create conditions.

In order to form a comprehensively mature and physically healthy person with a high culture in the country, to set priorities for improving the skills and knowledge of the population in the field of physical culture and sports, to introduce innovative forms and methods in the selection process of talented athletes. January 24, Decree PF-5924 "On measures to further improve and popularize physical culture and sports in the Republic of Uzbekistan."

Although everyone consciously cares about their health, the development of society, the history of mankind shows that one of the most important values in the world is health, which realizes the socio-spiritual potential and opportunities of people and reflects the country, nation, spiritual and physical wealth.

The children of a healthy nation, a healthy people will have a healthy future.

There will be specific aspects of any society, procedures, principles of formation and development. But the tools involved in all of these processes as an important factor are numbered.

Naturally, with the change in the human mind, it is difficult to imagine one of his physical processes without the other. Because if there is no change in the mind, you will not realize how important physical activity is in life. In turn, without physical activity, without labor, no one can guarantee that there will be any change in mind. That is why from the day a person socializes as a person, he gains the opportunity to understand and educate himself through physical activity.

True, before, the terms physical education, physical culture were not concepts. But running, archery, horseback riding, wrestling, all of these existed even in the most ancient societies, and now each has been shaped as a separate sport.

The role of physical culture and sports in the preservation of a healthy generation, which ensures the continuity of a particular nation, is also enormous. A healthy generation emerges from a healthy parent. Only a healthy nation is the key to the prosperity of its nation and country. This means that the role of physical culture and sports in society, which contribute to the development of the whole nation and the country, is invaluable.

Recognizing the importance of physical education and sports in the development of society, there have been many efforts to develop it. However, they were sometimes not carried out in a scattered, consistent manner, due to the negligence of some leaders, who viewed the sport as just a pastime and did not achieve the expected effect. However, the role

of physical culture and sports in the formation of human pride and aria cannot be replaced by anything.

It is known that the use of national action games in the education system is of great pedagogical importance. Because national action games strengthen the health of students, develop such qualities as endurance, agility, agility, which in turn serve to instill in children the qualities of social activism.

Without the social activities of students, both spiritual and physical perfection cannot be achieved by controlling and strengthening their health, forming a culture of developing body parts and general working skills. Therefore, we want to consider in what ways and by what organizational and pedagogical conditions it is possible to ensure the activity of students in the process of teaching movement games in the classroom, in extracurricular activities.

In preparation for the game, each student should be assigned specific tasks, which should be age-appropriate. This creates a desire in students to do it with interest.

Usually in the organization and conduct of the game, attention is paid to the recognition and encouragement of active participation of each student, showing as much initiative as possible. When students play creatively, games develop their organizational skills and competencies. Helping a teammate to achieve a goal, coming to a decision with his or her teammate or teammate is one of his or her initiatives in the game. If students have played the game before, their activity may be even higher at this time.

Depending on how well the students are handling the game, they may be assigned assistants to officiate, referee, supervise, and assign assistants to themselves once they are organized to participate in the game.

Observations have shown that the content, function, and rules of each game need to be explained using visual aids to ensure that students are active in teaching movement games. This allows students to have a conscious attitude towards the game, to do it correctly, to understand their mistakes and successes correctly, and to analyze their actions against the actions of their peers.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 январ ПФ-5924 сонли “Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони.

2. Зайниддинов Т. Б. Соғлом турмуш тарзини тўғри ташкил қилишда жисмоний тарбия ва спорт мутахассисларининг педагогик фаолияти //Современное образование (Узбекистан). – 2019.

3. Усмонходжаев Т.С. Болалар ва ўсмирлар спорти машғулотлари назарияси ва услубиятлари. 2005 й. Тошкент.

4. Саломов Р.С. Спорт машғулотларининг назарий асослари.Т.2000й.

5. Керимов Ф.А.Умаров.М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Тошкент 2000 й.

THE IMPORTANCE OF USING EDUCATIONAL GAMES IN ARABIC LESSONS

Anoraxon Egamberdiyeva Abdulmutalib qizi¹

International Islamic Academy of Uzbekistan

KEYWORDS

educational games,
Arabic lessons,
role,
game rules,
function,
classroom

ABSTRACT

In this article, the use of educational games in Arabic lessons, the role and function of educational games in the classroom, the teachings of pedagogical scientists game reviews, game rules, games learning task, didactic purpose of the game, stages of game duration, such as organizing the game in groups, focusing on the experience in the game the formation of the concept is analyzed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6629996

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Department of Arabic language, International Islamic Academy of Uzbekistan, Tashkent, UZB

At present, the purpose, content and many scientists are doing research on their functions. Because it is progressive proponents of her case have been working to make the actual transcript of this statement available online it is true that there is a demand and need in educational institutions. Not only in Europe and In the United States, perhaps, the scientists of our republic are technologically in line with the spirit of our mentality are developing methods whose foreign achievements in this field are attributed to foreign scientists also acknowledge.

The basis of the use of gaming technology is the activation of students and accelerating activity. According to scientists, play is a combination of work and study is one of the main types of activity. According to psychologists, the psychological mechanisms of play self-expression, stabilization of one's place in life, self-realization management, to the fundamental needs of realizing its potential

relies on. The game is about learning and recreating social experiences is defined as a type of activity in which an individual controls his or her behavior and improves. Gaming activities are dedicated to performing certain functions. They are:

- charm;
- Communicativeness;
- realize their potential;
- treatment;
- diagnosis;
- interethnic communication;
- socialization.

A.A. Tyukov notes the following stages of the game cycle:

- The basics of the game when analyzing the situation and the problem
productive independent creative work of the participant of the game on the theme of the plot;

- general critical discussion of the results of the work of practical groups;
- Reflective analysis of the game process and participants' behavior;
- Solution organization phase [1].

We need to create technology games for students that they can to arouse interest in students, to meet their needs, to them quickly should be absorbed. Any game is successful in the student review experimental, observational, if any necessary. In this process, it is important to know which game meets the requirements of the students determined. "Artificial games" that do not attract the attention of students should not be a waste of students' time. That's why a particular group of students likes it games, games that really touch their hearts. This the level of games that meet the criteria is conducted by the teacher experiments. The game is suitable or unsuitable for students until tested can't be determined Every teacher has the freedom to choose when to use a particular game, whether it is similar to the game or completely have the right to seek another option. It depends on the teacher [2].

The following are examples of such games:

Take the ball, say the word. If this game is used a lot in Arabic lessons, it will increase the vocabulary. It's a game where girls throw the ball at each other when they're young. This game is played by the teacher in the classroom. Teacher

He quickly throws the ball to the students and says the Uzbek word, the student throws the ball. As soon as he gets it, he says the Arabic word for it and passes the ball back to his teacher. Students may also be allowed to play this game. The teacher watches the game. This is a game with its own rules: yes - one word should not be repeated twice, answering it is forbidden to help students, the answer is given by catching the ball. If the answer is not given by the student within the specified time, it is out of the game. Which student is quick and error-free from the beginning to the end of the game if he can say the word, that student is the winner. This game teaches students to be active and responsive. Such the formation of traits in students is a topical issue.

Mystery Bond Game. At the beginning of the game, the teacher explains the purpose of the game. To the game will be prepared in advance. 4-5 different colored threads needed for the game is prepared. For example, a total of 10, one for each of the 10 red rag threads cardboard or thick paper with Arabic proverbs attached. When 10 proverbs are combined on a piece of paper, a total of 40 proverbs are collected. The other end of the string is made to be drawn. The papers are placed in a tastefully made box. The game begins. Pupils use 4 different colored strings from a box on the table and they take these four Arabic proverbs and sit down translate each article into Uzbek with your group members and comment on it are preparing to give. If there is a knot in the middle of the rope, that group loses 5 points. Every Arabic in the process of answering. The Uzbek version of the proverb is also commendable will be. This game - the purpose of the lesson - is memorized by the students in advance to test how well they have mastered Arabic proverbs. In this method test can be done for each student or in groups. At the end of the game, the teacher concludes and evaluates the groups.

REFERENCES

1. J. Jalolov. "Methods of teaching a foreign language", "Teacher" Publishing House. 1996. p.14
2. Lebedev VV "Arabic grammar" M. 2007
3. Dubinina.N.V, Kovirshina.N.B "Uroki arabkogo yazika" M. 2004
4. Abdussamad Gammuh. "Arabic language in dialogue" M. 2006

TEACHING ENGLISH LANGUAGE APPROACHES (STUDENT-CENTERED APPROACH)

Bakhromova Gulmira Ahmadjonovna¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

KEYWORDS

student-centered learning,
student-centered approach,
students,
teaching speaking,
spoken English,
spoken language,
teaching techniques

ABSTRACT

This article brings to light, the significance of an approach to learning talking; a student-centered learning approach. The analyst pays so much consideration to this approach caused the need of students in a globalization time that required them to ace the English, particularly in terms of communication. A key issue here is whether what happens in a talking classroom is concerned with “teaching speaking”. Student-centered learning is centered on the student’s needs, capacities, interface, and learning styles with the educator as a facilitator of learning. This classroom education strategy recognizes student voice as central to the learning involvement of each learner. The relationship between a student-centered approach and talking aptitude is important. This approach makes learning by doing circumstance. The understudies can create their talking ability through the realization of errands, which are concocted at the side of the understudies and taking into thought their needs and characteristics. The relationship between a student-centered approach and speaking expertise is significant. This approach creates learning by doing circumstances. The students can create their talking skills through the realization of errands, which are concocted beside the understudies and taking into thought their needs and characteristics.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630030

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, UZB

INTRODUCTION:

Student-centered learning also known as learner-centered education is an approach of teaching focusing on the needs of the students. In original usage, student-centered learning aims to develop learner autonomy and independence rather than those of others involved in the educational process, such as teachers. Student-centered learning is focused on the student's needs, abilities, interests, and learning styles with the teacher as a facilitator of learning. This classroom teaching method acknowledges student voice as central to the learning experience for every learner.

Student-centered learning puts students' interface to begin with, recognizing student voice as central to the learning experiences. In a student-centered learning space, students select what they will learn, and how they will pace their learning, and how they will evaluate their possess learning by playing the part of the facilitator of the classroom. This can be in differentiate to traditional education. The term student-centered learning alludes to a wide assortment of educational programs, learning encounters, guidelines approaches, and academic-support methodologies that are planning to address the particular learning needs, interface, goals, or social foundations of individual students and bunches of students because "student-centered learning" has wide recommendations, and the term may include a wide combination of potential directions methodologies and scholastic programs, it may be troublesome to choose completely what the term is alluding to when it is utilized without capability, specific cases, or additional clarification. In many cases, the term may have a very specific, specialized meaning, but in others it may be questionable, undecipherable language.

There are two particular approaches to students-centered learning. The essential one was decided from the explore on child change and incorporates experimentation and play as critical shapes of learning and interaction. It speaks to the shape of mental exploration, where children learn to make, work out and reflect their understanding.

Another approach, where teachers uses the actual experimentation, testing and manipulation of ideas in reality, allows children to have concrete, direct feedback on the precision their ideas as they proceed in working them out. Both exploration and play are self-motivated and self-structured processes of learning that encourage children to interact and reflect on their ideas in the process of learning and acquiring new knowledge (Altan & Trombly, 2001). Here, the method of playing and doing test done by the understudies gets to be the effective way to create person considering and inventiveness.

Additionally, student-centered instruction is frequently related with classrooms that include work areas organized in circles or small groups (instead of lines of work areas that confront the teacher), with "self-guided" or "self-paced" learning, or with learning experiences that happen exterior of traditional classroom settings or school buildings, such as internships, apprenticeships, autonomous investigate projects, online classes, travel experiences, community-service projects, or dual-enrollment courses, for illustration (for a related discussion, see learning pathway).

CONCLUSION:

The present research is an attempt to explore the importance of student-centered Learning in speaking skills, it may give the current circumstance of the education. Generally, this inquire about spots the light on a few critical focuses that can upgrade the students' learning and their mastery of foreign language such as: interaction, dialogs in class..., etc. We require more time to make strides our spoken English and we ought to practice more. Spoken English plays an important role in English learning. And a good level of communicative competence is the ultimate aim of English learning. How to cultivate and make strides the learners' competence of spoken English has become the central point. By utilizing these methods, the learner can accomplish his perfect objectives. Considering that learner-centered instruction is based on social-constructivism, it is essential to put accentuation on its point of view which couples individual learners-their heredity, encounters, points of view, foundations, abilities, interface, capacities, and needs- with a focus on learning. Likewise, Gunderman, Williamson, Frank, Heitkamp, & Kipfer (2003) explained that in learner-centered instruction, students are viewed as active participants in the learning process. They also considered that the main purpose of education is to produce educated students. Moreover, these authors argued that teachers should take into consideration what learners bring to the classroom. This way, less emphasis on what they know is placed.

REFERENCES:

1. The Longman Grammar of Spoken and Written English (1999)
2. Frege, G., 1884. *The Foundations of Arithmetic*, trans. J.L. Austen. Oxford: Basil Blackwell.
3. Thornbury, S. (2005). *How to Teach Speaking*. Harmer, J. (Ed). London: Longman
4. Nunan, D. (1991). *Language Teaching Methodology*. Prentice Hall: Macquarie University.
5. Littlewood, W. (1999). *Communicate Language Teaching*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Jack By rd. J. (2008). *Guidebook for Student-Centered Classroom*. First Edition
7. Johnson, K.E. (1995). *Understanding Communication in Second Language Classrooms*. Cambridge: Cambridge university press.

MEDICINAL PROPERTIES OF MATRICARIA CHAMOMILLA PLANT

Abdimuminova Maftuna Alisher qizi¹

Termez State University

KEYWORDS

flower,
seed,
carotene,
fruit,
medicinal,
vitamin,
coumarin

ABSTRACT

The article provides information on the medicinal properties of the plant *Matricaria chamomilla*, biomorphological, systematic analysis, and its role in medicine and folk medicine.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630044

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Termez State University, Termez, UZB (abdumuminovam@mail.ru)

MATRICARIA CHAMOMILLA O'SIMLIGINIG DORIVORLIK XUSUSIYATLARI

KALIT SO'ZLAR:

gul,
urug',
karotin,
meva,
shifobaxsh,
vitamin,
kumarin

ANNOTATSIYA

Maqolada matricaria chamomilla o'simliginig dorivorlik xususiyatlari, biomorfologik, sistematik tahlili, tibbiyot va xalq tabobatidagi o'rni haqida ma'lumotlar keltirilgan.

O'zbekiston tabiati o'zining betakror go'zalligi, serquyoshligi, tuproq va suvi bilan alohida ajralib turadi. Shuning uchun ham uning o'simliklar dunyosi nihoyatda boydir. Respublikamiz florasida uchraydigan dorivor o'simliklarni o'rganish, turlarini aniqlash, tarqalish hududlarini belgilash, qimmatbaho xom ashyo manbai hisoblangan turlari hosildorligini hisobga olish hamda ulardan foydalanish to'liq yo'lga qo'yilmagan. Dorivor o'simliklarning bioekologik xususiyatlari va tarqalish qonuniyatlarini talqin etish, turlarni inventarizatsiya qilish, keng tarqalgan, qimmatbaho xom ashyo manbai hisoblangan turlarni belgilash, zahiralarni ko'rsatish, ulardan genofondlarga zarar keltirmasdan, unumli, oqilona foydalanish yo'llarini ishlab chiqarishga tadbiiq etish dolzarb yechimlardan eng muhimidir. Hozirgi paytda shifobaxsh o'simliklardan tayyorlangan dori-darmonlar keng miqyosda qo'llanilib kelinmoqda. Biologik faol moddalar o'simliklarning hamma organlarida bir xil miqdorda to'planmaydi. Ba'zi o'simliklarda yer ostki organlarida, ba'zilarida yer ustki qismida to'planadi. Kimyoviy farmatsevtika sanoati, Galen laboratoriyalari va dorixonalar ehtiyojini qondirish maqsadida har yili ko'p miqdorda dorivor o'simliklar mahsuloti tayyorlanadi. Mahsulotlar asosan yovvoyi holda o'sadigan dorivor o'simliklardan yig'iladi. Yil sayin dorivor o'simliklar mahsulotiga bo'lgan talab ortib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi FA ga qarashli Toshkent botanika bog'ining sobiq katta ilmiy xodimi Q.H.Xo'jayev, keyinchalik shu bog'ning dorivor o'simliklarni madaniylashtirish va iqlimga moslash laboratoriyasining mudiri, katta ilmiy xodim Y.M.Murdaxayev Toshkent farmatsevtika instituti farmakonoziya va botanika kafedralarining ilmiy xodimlari bilan hamkorlikda qardosh respublikalari hamda dunyoning boshqa hudud (region) laridan keltirilgan 67 turdagi dorivor o'simliklarni Toshkent shahri iqlimida o'stirishga erishdilar. Ruhii xastaliklarni davolashda dorivor o'simliklarning 18 turidan, saratonni davolashda 7 turidan, qandli diabetda 24 turidan, ateroskleroz, yurak-qon tomirlari sklerozida 25 turidan, oshqozon xastaliklarida 10 turidan, qon bosimi xastaliklarida 22 turidan keng foydalanilmokda. Bundan tashqari, kashandalik va alkogolizmning oldini olishda, qondagi xolesterinni muvofiqlashtirib turishda ham shifobaxsh giyohlardan tayyorlangan dori-darmonlar yordam bermokda. [1]

Dorivor o'simliklarga va ulardan olinadigan dorivor vositalarga tibbiyot sohasida bo'lgan talabning ortib borishiga asosiy sabab sintez yo'li bilan olingan har bir kimyovii dorivor vositani uzoq vaqt uzluksiz ravishda iste'mol qilish inson va hayvon organizmida

turli noxush o'zgarishlarni yuzaga keltirishidir. Shunga ko'ra oxirgi vaqtlarda butun dunyoda o'simlik dorivor vositalariga — fitopreparatlarga va dorivor o'simliklarga ehtiyoj ortmoqda. Bu esa o'z navbatida dorivor o'simliklarni o'rganish ahamiyatining yanada oshishiga olib keladi. Kasallikni davolash va uning oldini olish maqsadida dorivor o'simliklardan dori turlari tayyorlanadi yoki ulardan dorivor vositalar va sof holdagi dorivor moddalar olinadi. O'simliklar o'z tarkibida ma'lum kasallikka shifo bo'la oladigan, kishi organizmiga qandaydir ta'sir ko'rsata oladigan biologik faol moddalar saqlaydi. Buning uchun shu o'simliklarning kasalliklarni davolash xususiyatiga ega biologik faol moddalarga boy bo'lgan qismlaridan, ya'ni ba'zi o'simliklarning yer osti organlaridan (ildiz, ildizpoya, tuganak yoki piyoz), ba'zilarining esa ustki organlaridan (barg, gul, meva, urug', po'stlok yoki o't o'simliklarning butunlay yer ustki qismi) foydalaniladi. Dorivor mahsulot tarkibida kasalliklarni davolovchi terapevtik ahamiyatga ega bo'lgan biologik faol moddalari bo'lgani sababli u tibbiyotda va farmatsiyada ishlatiladi. Biologik faol moddalar ko'pincha ayrim o'simliklarga xos bo'lgan alkaloidlar (belladonna, bangidevona, mingdevona, skopoliya turlariga xos atropin, giossiamin, skopalamin), glikozidlar (angishvonagul, strofant, adonis, marvaridgul, erizimum o'simliklariga xos yurak glikozidlari, ra'noguldoshlarga xos amigdalın, karamdoshlarga xos sinigrin va boshqa izotiotsiantlar), kumarinlar, efir moylari, flavonoidlar, vitaminlar, lignanlar, oshlovchi va boshqa moddalar sifatida uchraydi. Bu albatta, dorivor o'simliklar xomashyosi yetishtirish bilan shug'ullanuvchi xo'jaliklarni dorivor o'simliklar o'stirish texnologiyalarini puxta egallagan mutaxassislar bilan ta'minlashni taqozo qiladi. Xalq sog'lig'ini saqlash, kasalliklarning oldini olish, avlodlarni sog'lom qilib tarbiyalab yetishtirish masalalariga ahamiyat berar ekanmiz, o'z vaqtida va tez yuqori malakali tibbiy yordam ko'rsatish, kasallikni davolash va oldini olishning asosiy omillaridan biri bo'lmish yaxshi ta'sir etuvchi dorivor o'simliklar, ulardan olinadigan va tayyorlanadigan dori vositalari hamda boshqa vositalarni ko'plab yetkazib berishga bor imkoniyatlar jalb qilinmog'i lozim. Mahalliy rahbar xodimlar, tegishli idora va muassasalar, jamoa va davlat xo'jaliklari ma'muriyati bunga astoydil ko'maklashmoqlari zarur.

Moychechak (*Matricaria Chamomilla*) – (*Asteraceae*) Astradoshlar oilasiga mansub bir yillik o'tsimon dorivor o'simlik hisoblanib 50dan ortiq turi bor. Asosan Yevropa, Janubiy Sibirda, Kavkaz va O'rta Osiyoda uchraydi. Ko'pgina mamlakatlarda shu jumladan O'zbekistonning Toshkent, Namangan viloyatlaridagi dorivor ekinlar yetishtiriladigan xo'jliklarda dorivor *M. rekutito* (*Chittigul*) turi ekiladi. Ildiz tarmoqlari yaqqol ko'zga tashlanmaydi. O'q ildizi kam tarmoqlangan. Dorivor moychechakning bo'yi sug'oriladigan maydonlarda 50-60 sm, lalmi yerlarda esa 45-55 sm. Poyasi asosan tarmoqlangan bo'lib bir yoki bir nechta tik o'suvchi poya hosil qiladi. Tapa qismidan shoxlanadi. Barglari navbatlashib joylashgan, bandsiz, uzunligi 2,5 sm, har biri 2 yoki 3 ta patsimon yorilgan ingichka bo'laklarga bo'lingan. To'pguli (*savatchasi*) oq tilsimon urug'chi gullardan iborat. Gullari oq, sariq, xushbo'y. Iyun-iyul oylarida gullab urug'laydi. Mevasi uzunchoq uzunligi 0,8-1,2 mm bo'lgan qo'ng'ir-yashil urug'dan iborat. 1000 ta urug'ining vazni 0,26-0,53 g. Savatchadagi gullar tarkibida 0,2-0,8 % efir moyi, kumarinlar, flavonoidlar, karotin, glikozidlar, kumarinlar, karotin, C vitamini, oqsil, oshlovchi, achchiq va shilliq, va boshqa

moddalar bor. Moychechak urug'idan ko'payadi.[4] Moychechak urug'lari yaxshi unishining asosiy omili urug' tushadigan tuproqning yuqori qavati yumshoq bo'lishidir, bu qavat nam bo'lib, urug' unib chiqquniga qadar harorati +5°C darajadan yuqori bo'lishi kerak. Moychechak sabzavot ekish moslamasida qator oralari 60x60 sm qilib ekiladi. Urug'i nihoyatda mayda va uni bir tekis ekish uchun urug'ini qum yoki go'ngga aralashtiriladi. Urug'larini shamol osongina uchirib ketadi, shu boisdan urug' sepilgan yer yengilgina g'altak mashinada bosib o'tiladi. Har gektariga 2-2,5 kg urug' sarflanadi. Urug' 8-10 kunda unib chiqadi. Urug' unib 2-3 ta barg hosil qilgach egat olinadi. Vegetatsiya davomida 10-12 martagacha sug'oriladi. Maysalar unib chiqqandan so'ng va gullashgacha gektar hisobiga 30-40 kg dan azot, fosfor va kaliy o'g'iti bilan oziqlantiriladi. Moychechak maysalari ungandan 30-40 kun o'tkandan keyin gullay boshlaydi. O'simlikni o'z vaqtida parvarish qilinsa, moychechak gullaridan gektar hisobiga 10-12 sentner hosil yig'ib olish mumkin.[1]

Ibn Sino ta'riflaganidek, moychechak qizdiruvchi va xilti yetiltiruvchi xususiyatga ega. Tiqilmalarning va tomirlarning og'izlarini ochadi, terlatadi. Erituvchi va suyultiruvchi ta'sirga ega. Me'dadagi issiqdan bo'lgan shishni va qotib qolgan qonni eritadi, sovuqdan bo'lgan shishlarni yo'qotadi. Oqma yaralarda foyda qilib, qovjiragan yaralarni ko'chiradi, tuzalishi qiyin yaralarni tozalaydi. Mushak va asab jarohatlarida davo bo'lib, yangi uzilgan guli hidlansa, uxlatadi. Peshob, savdo va balg'amni so'radi, bavirusirni davolaydi, qovuq og'rig'iga, taloq qattiqligiga shifo bo'ladi. Shuningdek ko'z og'rig'ida, ko'z nuri xiralashganida, toshmalarda, qichimada foyda qiladi.[2] Teri va uyqu holatini meyorlashtirish xususiyatiga ega. Xalq tabobatida moychechak gullaridan tayorlangan dorivor vositalar (qaynatma, damlama, malham, sharbat, yog') miya, bosh, tish, quloq, ko'z, og'riqlarini, oshqozon-ichak, asab, o'pka, jigar, buyrak, shamollash va boshqa kasalliklarni davolashda keng qo'llaniladi. Tuyilgan moychechak gullari suvda qaynatib ichilsa, miya va asablarni mustahkamlab, jinsiy quvvatni oshiradi, ter, sut, peshob va hayzni ravon keltiradi. Shamollash, nafas qisishi, sariq va boshqa kasalliklarga shifo bo'ladi. Boshi ko'p og'riydigan kishilar moychechak guli kukunini 1-2 grammdan ovqatdan yarim-bir soat keyin ichishlari kerak. Moychechak yog'i badanga surtilsa, charchoq va toliqishni yo'qotadi. Bo'g'in (umurtqa, bel, oyoq, qo'l, bod, podagra,) va quloq og'rig'iga shifo bo'ladi. Tomoq og'rish yoki shamollashning oldini olish uchun moychechak damlamasi bilan tomoqni chayish foyda qiladi. Moychechak damlamasi asablarni tinchlantiradi.[3] Hozirgi vaqtgacha mamlakatimizning ixtisoslashgan, fermer, o'rmon, dehqon va boshqa mulkchilik shaklidagi xo'jaliklarida dorivor o'simliklarni, ularni o'stirish texnologiyalari mukammal ishlab chiqilmaganligi sababli, ilmiy asoslanmagan holda parvarish qilinmoqda. Shu sababli ham farmatsevtika sanoatini sifatli, mo'l, tannarxi arzon va ekologik sof xomashyo bilan ta'minlash katta muammo bo'lib qolaveradi.

Yovvoyi holda o'sadigan dorivor o'simliklar zahirasi har qancha ko'p bo'lmasin, yildan-yilga o'sib borayotgan talabni qondirish hamda tabiiy sharoitda o'sadigan o'simliklarni saqlab qolish uchun ularni yig'ishni to'g'ri uyushtirilishi kerak va mahsulotlarning tayyorlashni ilmiy asoslangan qat'iy rejaga rioya qilingan holda olib borish zarurdir. Tabiiy holda o'suvchi dorivor o'simliklar zaxiralarining chegaralanganligi tufayli

farmatsevtika sanoati korxonalarining dorivor o'simliklar xomashyosiga bo'lgan talabini, asosan, dorivor o'simliklar o'stirish orqaligina qondirish mumkin. Hozirgi kunda tabiiy holda o'sayotgan dorivor o'simliklarni zaxiralari insonlar ta'sirida kamayib bormoqda. Buning o'rnini to'ldirish va xalqimiz ehtiyojini qondirish maqsadida dorivor o'simliklar turlarini ko'paytirish va ularni O'zbekistonning tuproq-iqlim sharoitlarini hisobga olgan holda sug'oriladigan mintaqalarda ekib o'stirish maqsadga muvofiq bo'ladi. O'zbekistonda farmatsevtika sanoatini dorivor o'simliklar xomashyosi bilan ta'minlash maqsadida yaqin yillar ichida dorivor o'simliklarni ekib o'stiradigan fermer va ixtisoslashgan xo'jaliklarni tashkil qilish va ko'paytirish maqsadga muvofiq bo'lar edi.

Xulosa qilib aytganda, yuqorida zikr etilgan dalil va mulohazalar dorivor o'simliklarning tibbiyotda tutgan o'rni hamda ularning ahamiyati kun sayin ortib borishining isbotidir. Bejiz emaski, hozirgi vaqtda dorivor o'simliklarga bo'lgan talab va ehtiyoj ularni yetishtiruvchi va tayyorlovchi davlat idoralari oldiga yechilishi lozim bo'lgan qator masalalarni ko'ndalang qo'ymoqda. Chunonchi, farmatsevtika sanoati, dorixonalar, Galen fabrika va laboratoriyalarini dorivor o'simlik mahsulotlari bilan ta'minlash, yovvoyi holda o'sadigan va o'stiriladigan dorivor o'simlik mahsulotlari miqdorini ko'paytirish, yovvoyi holda o'sadigan dorivor o'simliklarni tabiiy sharoitda saqlab qolish, ularni muhofaza qilish va ko'paytirish, dorivor o'simliklarni davlat va jamoa xo'jaliklarida ko'plab ekish shular jumlasidandir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Dorivor o'simliklarni yetishtirish texnologiyasi va ekologiyasi O'.Ahmedov, A.Ergashev, A.Abzalov, M.Yo'lchiyeva, D.Mustafakulov ,Tafakkur bo'stoni' nashryoti Toshkent-2018
2. 'Ruscha-lotinchacha- o'zbekcha dorivor o'simliklar lug'ati' X.Xolmatov, A.Qosimov Ibn Sino nashriyoti Toshkent-1992 36 bet
3. 'O'zbekistonning shifobaxsh o'simliklari' X.X. Xolmatov, Z.X. Xabibov, N.Z. Olimxo'jayeva. Toshkent, «Ibn Sino». 1991 y. 64 bet
4. I.I.Granitov, "O'zbekistonning foydali dorivor o'simliklari haqida ma'lumot"

WAYS TO IMPROVE THE MAINTENANCE OF TREASURY PERSONAL ACCOUNTS IN THE TRANSITION TO A DIGITAL ECONOMY IN THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN

Tashmukhamedova Dildora Askarbekovna¹

Rakhmatullaeva Dilnoza Azimjon qizi²

Tashkent Institute of Finance

KEYWORDS

digital economy,
treasury,
treasury personal accounts,
federal treasury,
information technology

ABSTRACT

This article discusses the maintenance of treasury personal accounts in Uzbekistan. The methods of its improvement are determined on the basis of comparison with the maintenance of treasury accounts in the Russian Federation. The main driving forces for improvement in modern conditions during the transition to a digital economy are analyzed. Conclusions are drawn and proposals are formulated on the basis of the studied data.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630073

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Associate Professor of Tashkent Institute of Finance, Tashkent, UZB

² Student of Tashkent Institute of Finance, Tashkent, UZB

ПУТИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ВЕДЕНИЯ КАЗНАЧЕЙСКИХ ЛИЦЕВЫХ СЧЕТОВ ПРИ ПЕРЕХОДЕ К ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

цифровая экономика, казначейство, казначейские лицевые счета, федеральное казначейство, информационные технологии.

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассматривается ведение казначейских лицевых счетов в Узбекистане. Определяются методы его совершенствования на основе сравнения с ведением казначейских счетов в Российской Федерации. Анализируются основные движущие силы совершенствования в современных условиях при переходе к цифровой экономике. Сделаны выводы и сформулированы предложения на основе изученных данных.

Согласно Указу президента Республики Узбекистан в республике реализуются комплексные меры по активному развитию цифровой экономики, а также широкому внедрению современных информационно-коммуникационных технологий во все отрасли и сферы, прежде всего, в государственное управление.[1] При этом, поскольку органы государственных финансов и казначейства являются ключевыми направлениями совершенствования системы государственного управления, именно в этой сфере применении достижений информационных технологий, задачи по оптимизации принятия решений, обработка огромных объёмов информации становится важнейшим направлением решения социально-экономических задач в государстве.[2]

По словам президента Республики Узбекистан Шавката Мирзиёева, ускоренный переход на цифровую экономику станет приоритетной задачей для Узбекистана на следующие пять лет, развитие информационных технологий в стране даст возможность «идти по самому короткому пути к достижению прогресса», а также являются эффективным инструментом в борьбе с коррупцией. [3]

Следует отметить, что многообразие и сложность, решаемых органами казначейства задач в управлении государственными финансами, обусловили необходимость комплексного использования в работе современных информационных технологий, позволяющих обеспечить эффективную реализацию механизмов казначейского исполнения государственного и местного бюджетов. [2]

На основе изучения ведения казначейских лицевых счетов в Республике Узбекистан определили следующие его виды: казначейские лицевые счета по уровням бюджетов бюджетной системы и бюджетов других целевых фондов (ДЦФ); казначейские лицевые счета по доходам Государственного бюджета Республики Узбекистан, государственных целевых фондов (ГЦФ) и ДЦФ; казначейские лицевые счета бюджетных организаций, получателей бюджетных средств и получателей средств из бюджетов ДЦФ.

В современных условиях на основе цифровизации данной сферы для эффективного его осуществления открытие и закрытие казначейских лицевых счетов по всем трём видам осуществляется в ИС «МФРУ», учет информации об открытых и закрытых казначейских лицевых счетах по трём видам соответственно ведется в Книге регистрации в ИС «МФРУ» в электронном виде. [4]

Если рассмотреть структуру данной сферы на современном этапе в соответствии с реализуемой органами Федерального казначейства стратегией централизации кассового исполнения бюджетов бюджетной системы Российской Федерации продолжается работа по созданию единой информационной среды в органах казначейства, что обеспечивается благодаря интеграции функциональных процессов структурных подразделений органов казначейства с создаваемыми подсистемами информационной системы «Электронный бюджет» («Управление расходами», «Управление закупками», «Единый портал» в «Автоматизированной системе Федерального казначейства (АСФК)».

В РФ открываются следующие виды лицевых счетов: лицевой счет главного распорядителя (распорядителя) бюджетных средств, лицевой счет бюджета, лицевой счет получателя бюджетных средств, лицевой счет для учета операций со средствами, поступающими во временное распоряжение получателя бюджетных средств, лицевой счет главного администратора источников внутреннего/внешнего финансирования дефицита бюджета, лицевой счет иного получателя бюджетных средств, лицевой счет территориального органа государственного внебюджетного фонда Российской Федерации и т.д.

Под таргетированием остатков денежных средств в органах Федерального казначейства понимается управление размером ежедневного сальдо на едином банковском счете путем мониторинга денежных обязательств организаций, лицевые счета которым открыты в территориальных органах Федерального казначейства, и обеспечение их ликвидности. [5]

В Узбекистане в казначейских лицевых счетах:

- по уровням ведется учет информации по утвержденным объемам бюджетных средств уровней и видов соответствующих бюджетов, операций по средствам взаиморасчетов, распределенным между различными уровнями бюджетов бюджетной системы, объемам сумм кассовых доходов и расходов соответствующих бюджетов в процессе казначейского исполнения бюджетов бюджетной системы и бюджетов ДЦФ;
- по доходам ведется учет информации по утвержденным плановым объемам доходов соответствующих бюджетов, объемам фактических поступлений, произведенным отчислениям (расщеплениям) на казначейские лицевые счета по уровням и произведенным суммам возвратов (зачетов) по видам и источникам доходов в и из соответствующих бюджетов в процессе казначейского исполнения доходов Государственного бюджета Республики Узбекистан, бюджетов ГЦФ и ДЦФ.

- расходам ведется учет плановых бюджетных ассигнований и средств ДЦФ, предусмотренных в смете расходов для обеспечения их деятельности и проведения централизованных мероприятий, плановых бюджетных ассигнований, предусмотренных для нижестоящих организаций, не имеющих статуса юридического лица, плановых бюджетных ассигнований и средств ДЦФ, предусмотренных в месячной разбивке расходов по объектам капитального строительства, средств, предусмотренных в смете расходов по средствам Резервного фонда Кабинета Министров Республики Узбекистан, резервных фондов республиканского бюджета Республики Каракалпакстан, областных бюджетов областей и городского бюджета города Ташкента, юридических и финансовых обязательств, разрешения на оплату расходов (РОР) и кассовых расходов.

Бюджетные организации, подключенные к ПК «UzASBO», могут получать выписки в виде электронного документа из ПК «UzASBO». Выписки и приложения к ним, представленные в виде электронного документа приравниваются к документам на бумажном носителе и имеют одинаковую с ними юридическую силу. [4]

Таким образом, можно сделать вывод, что в Узбекистане начаты действия совершенствования данной сферы, которые показывают хорошие результаты на сегодняшний день и разработаны стратегии для дальнейшего развития существующей системы внедрением современных технологий и устранением возникающих проблем и недостатков опираясь на своих и зарубежных опыта.

На основе анализа стратегий и их результатов в данной сфере РФ можно прийти к выводу, что внедрение единой информационной среды дает возможность повысить оперативность управления финансовыми потоками и решить одну из стратегических задач финансовых органов – обеспечение прозрачности и доступности информации о состоянии общественных финансов.

Для применения новых информационных технологий требуется устранить ряд проблем в связи с цифровизацией экономики, основной причиной которых является недостаточность средств и знаний в этой отрасли.

В качестве предложения можем перечислить следующих:

1. Расширить условия получения знаний и развить кадровый потенциал ИТ-отрасли в развивающихся странах;
2. Обеспечить качественный и быстрый доступ в Интернет.
3. Постоянно работать над совершенствованием существующей системы применением зарубежного опыта, их информационных технологий.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Указ Президента Республики Узбекистан, от 28.01.2022 г. № УП-60 - <https://lex.uz/ru/docs/5841077>
2. Применение информационных технологий в системе казначейского исполнения государственного бюджета Республики Узбекистан / Усманова А.Д. Информационно-вычислительный центр Министерства финансов Республики Узбекистан

3. Президент: переход на цифровую экономику – приоритет на следующие пять лет / <https://kun.uz/ru/news/2020/01/24/prezident-perexod-na-tsifrovuyu-ekonomiku-prioritet-na-sleduyushchiye-pyat-let#>

4. Приказ Министра Финансов Республики Узбекистан, Зарегистрировано 30.03.2016 Г., РЕГ. НОМЕР 2772 / [HTTPS://LEX.UZ/DOCS/2922187](https://LEX.UZ/DOCS/2922187)

5. Развитие информационных технологий федерального казначейства как условие обеспечения прозрачности общественных финансов / Богославцева Л.В., к.э.н., доцент кафедры «Финансы», Ростовский государственный экономический университет (РИНХ).

USE OF MODERN EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE TEACHING PROCESS

Erkinova Nodira Mamurjon qizi¹

Andijan State University

KEYWORDS

modern technology,
innovation, pedagogical
technology,
interactive methods,
methods of division

ABSTRACT

This article provides information on the use of modern pedagogical technologies in primary school mother tongue lessons, a number of methods of modern technology, the importance of modern technologies in the teaching process. There are also a number of controversial views on the use of these methods in practice.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630097

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Faculty of Philology, Andijan State University, Andijan, UZB (nodiraerkinova659@gmail.com)

O'QITISH JARAYONIDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

KALIT SO'ZLAR:

zamonaviy texnologiya,
innovatsiya,
pedagogik texnologiya,
interfaol metodlar,
bo'linish metodlari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalanish, zamonaviy texnologiyaning bir qancha usullari, zamonaviy texnologiyalarning dars jarayonidagi ahamiyati haqida ma'lumotlar berilgan. Shuningdek, ish faoliyatida mazkur uslublarni qo'llash borasidagi bir qancha munozarali qarashlar bayon etilgan.

Ta'limda asosiy maqsad bolalarga bilim berishgina emas, balki bilim olish yo'llarini o'rgatish, ularni ta'lim jarayonining faol ishtirokchisiga aylantirish demakdir. Ta'limni texnologiyalashtirishning asosini, ta'lim jarayonini, uning samaradorligini oshirish va ta'lim oluvchilarni, berilgan sharoitlarda va belgilangan vaqt ichida loyihalashtirilayotgan o'quv natijalariga erishishlarini kafolatlash maqsadida to'liq boshqarish g'oyasi tashkil etadi. Buning uchun har bir til va adabiyot o'qituvchisi o'z ixtisosligini puxta bilishi, ilg'or pedagogik texnologiya hamda zamonaviy o'quv texnik vositalaridan yaxshi xabardor bo'lishi lozim. Shundagina ta'lim samarasi ham, o'qitish darajasi ham yuqori bo'ladi. Ona tili darslarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarning quyidagi usullaridan keng foydalanish mumkin:

1. Musobaqa darslari. Musobaqa darslarida o'quvchilarda faollik, topqirlik, zukkolik fazilatlarini shakllantiradi, ularni mustaqil ijodiy mushohada yuritishga odatlantiradi, zarur va foydali ko'nikmalarni hosil qilishga yordam beradi.

2. Bahs-munozara darslari. Musobaqa darslarida yechib ulgurilmagan, biror to'xtamga kelinmagan masalalarni oydinlashtirish, to'g'ri, aniq va muxtasar xulosalar chiqarish bilan farqlanadi. Bahs-munozara o'quvchilardan xushyorlikni talab etadi, mustaqil va jadal fikrlashga, hozirjavoblikka, aytilgan fikrning to'g'ri yoki noto'g'riligi haqida o'ylashga va o'z fikrini mantiqli va izchil isbotlashga o'rgatadi. O'zaro tortishuv va bahs oqibatida eng to'g'ri va ma'qul yechimga kelinadi. O'quvchi bahs-munozara orqali qarshi tomonning ishonarli dalillarini tinglaydi, o'z "MEN" inini anglab yetadi, o'z dunyoqarashi, ilmiy-ijodiy tafakkuri ko'lami, haq yoki nohaq ekanligi to'g'risida o'zi mustaqil xulosa chiqaradi. O'z fikrini himoya qilishi uchun turli usul va vositalarni ishga solish, ijodiy fikrlash, til imkoniyatlaridan unumli foydalanishga o'rganadi. Interfaol darslarni o'tishning esa quyidagi usullarini misol tariqasida keltirish mumkin: aqliy hujum, juftliklarda ishlash, kichik guruhlarda ishlash, rolli o'yinlar, muammolar va yechimlar daraxti, munozara, ishchan bolarilar. Tugallanmagan gaplar va boshqalar.

Interfaol metodlarni qo'llashda o'quvchilarni guruhlarga bo'lish muhimdir. Shu tufayli guruhlarga bo'linish usullaridan quyidagilarni amalga oshirish mumkin: maqsadli, tasodifiy. O'quvchilar shu tariqa guruhlarga ajratilgach ona tili ta'limida qo'llash mumkin bo'lgan quyidagi metodlar asosida ish olib borish mumkin. Quyida mana shunday

metodlardan bir qanchasini tavsiya etish mumkin:

1."Ishchan bolarilar" metodi. Mazkur metoddan ixtiyoriy matn ustida ishlashda foydalanish mumkin. Mazkur metod quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi.

1.Qatnashchilar guruhlariga bo'linadilar.

2.Har bir guruhda bittadan ishchan bolari tanlanadi.

3.Guruhlariga topshiriqlar berildi.

4.Guruhlar ishlayotganda ishchan bolarilar boshqa guruhlariga borib, bol, ya'ni boshqa guruh topshiriqlari javobini eshitib, o'rganib keladilar va o'z guruhlariga ma'lumot bollarini yetkazadilar.

5.O'qituvchi barcha guruh mavzulari bo'yicha savol tashlaydi.

6.Guruh javobiga qarab ishchan bolari baholanadi, guruh rag'bat kartochkasi bilan rag'batlantiriladi.

2."Kim ko'proq" metodi. Bu o'yin mashq texnologiyasida o'quvchilar 2 yoki 3 guruhga bo'linadilar. Har bir guruhga bir yoki ikki asosli 5 tadan yoki 10 tadan so'z (bu so'zlarning bosh harfi o'zgarsa boshqa ma'no beruvchi so'z hosil bo'lishi kerak) o'ylab topish taklif etiladi. Eng birinchi bo'lib shartni to'g'ri bajargan guruh yoki o'quvchi baholanadi.

3."Mohir suhandon" metodi. O'quvchilar 3 yoki 4 guruhga bo'linadilar. Oldindan tayyorlangan mavzular nomi yozilgan kartochkalarni tanlab oladilar. Guruhlarga mavzuga oid eng ma'noli va ko'p so'z topish topshiriladi. Topilgan so'zlar ishtirokida kichkina monolog yoki matn tuzish vazifasi beriladi. Matn mazmuniga qarab baholanadi.

4."Zig-zag" metodi. Sinf o'quvchilari 4-7 guruhga bo'linadilar va guruhlar nomlanadi. Guruhlarda yangi mavzu mohiyatini yorituvchi matn qismlarga ajratiladi va ajratilgan qismlar mazmuni bilan tanishib chiqish vazifasi guruhlariga topshiriladi. O'quvchilar matnlarni diqqat bilan o'rganadilar va gapirib beradilar. Vaqtning tejash maqsadida guruh a'zolari orasidan liderlar belgilanadi va qayd etilgan vazifa ular tomonidan bajariladi. Liderlarning fikrlari guruh a'zolari tomonidan to'ldirilishi mumkin. Barcha guruhlarining o'quvchilari o'zlariga topshirilgan matn mazmunini xususida so'zlab berganlaridan so'ng, matnlar guruhlararo almashtirilib, avvalgi faoliyat takrorlanadi. Guruhlarga bir necha matnlar taqdim etiladi. Shu tarzda barcha matnlar mazmuni guruhlar tomonidan o'rganib guruhlar tomonidan o'rganib chiqilgach o'quvchilar o'tilgan mavzu bo'yicha asosiy tushunchalarni ajratadilar, ularning o'zaro mantiqiy bog'liqligini aniqlaydilar, yuzaga kelgan g'oyalar asosida mavzuga oid sxema ishlab chiqiladi. So'ngra o'zlashtirilgan bilimlar asosida o'quvchilarning o'zlariga shunday sxemalarni ishlab chiqish vazifasi topshiriladi.

5.FSMU texnologiyasi.

(F) – Fikringizni bayon eting.

(S) – Fikringiz bayoniga biror sabab ko'rsating.

(M) – Ko'rsatilgan sababni tushuntiruvchi misol keltiring.

(U) – Fikringizni umumlashtiring.

Ushbu texnologiya talabalarni o'z fikrini himoya qilishga, erkin fikrlash va o'z

fikrini boshqalarga o'tkazishga, ochiq holda bahslashishga, egallangan bilimlarni tahlil qilishga, qay darajada egallaganliklarini baholashga hamda bahslashish madaniyatiga o'rgatadi. Ko'rsatib o'tilgan texnologiya va metodlardan tashqari test metodi ham darslarni yaxshi o'zlashtirishga yordam beradi. Test uni bajaradigan o'quvchi uchun tushunarli bo'lishi, unda bolaning bilimi, tayyorgarlik darajasi, real bilish imkoniyati hisobga olinishi zarur.

Ona tili ta'limi jarayonida darslikdan tashqari qo'shimcha vositalar: maxsus yaltiroq plyonkalarda tayyorlangan chizmalar (transportlar), o'quv filmlari va diafilmlar, ovozni yozib olish vositalari, slayd – jadvallar, portret, peyzaj, ma'rifiy matnlar, rasmlar albom, teleko'rsatuvlar kabilardan ham foydalaniladi. Bugunning dolzarb muammolaridan biri ta'lim tizimi sifatini yaxshilash va o'quvchilarga sifatli ta'lim berishdan iboratdir. Bugungi kunda AKTlardan foydalangan holda dars o'tish har bir pedagogning oldiga qo'yilgan yetakchi talablardan biriga aylanib qoldi. O'qituvchining AKTni yaxshi bilishi, darslarida ulardan unumli foydalana bilishi ta'lim sifatini yanada yuqori samaralarga erishishiga kafolat beradi. Ona tili ta'limida kompyuterlardan foydalanish o'quvchilarning mavzuga bo'lgan qiziqishlarini orttiradi, dars sifatini va samaradorligini oshiradi, o'qituvchining vaqtini tejaydi. O'quvchining mustaqil bilim egallashiga bo'lgan ishtiyoqini kuchaytiradi. Ta'limda qanday usul va metodlardan foydalanmaylik, bizning asosiy maqsadimiz o'quvchiga davlat ta'lim standartlarida belgilangan bilim, ko'nikma va malakalarni to'laligicha singdirishdan iboratdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibragimov X., Abdullayeva SH. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent. 2008. 260-bet.
2. G'ulomov A., Qodirov M va boshqalar. Ona tili o'qitish metodikasi. – Toshkent. 2012. 124-bet.
3. Roziqov O., Mahmudov M va boshqalar. Ona tili didaktikasi. – Toshkent.: Yangi asr avlodi. 313-bet.
4. Musurmanova A., Ibragimov X va boshqalar. Umumiy pedagogika. 1-qism. O'quv qo'llanma. – Toshkent. 2020. 371-bet.
5. Тошбоева Р. С. Практические аспекты эколого-правового воспитания в общеобразовательных школах //Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения. – 2019. – С. 66-69.
6. Toshboeva R. S. Environmental Information and Management of Ensuring Access to it (On the Example of Uzbekistan). – 2022.
7. J.A.Axunov. (2022). ANALYSIS OF YOUNG PEDESTRIAN SPEED. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 193–195. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/ETGJR>

THE IMPORTANCE OF USING GEO INFORMATION SYSTEMS IN AUTOMATION OF PROCESSING DESIGN PROCESSES

B. Murtazoyev¹

K. Irisqulova²

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

automation,
geographic information
systems,
computerization

ABSTRACT

Today, with the development of computer technology, computerization of all spheres of production is being accelerated. In particular, the automation of the design of transport facilities and the use of geoinformation systems is one of the leading factors in the development of the industry.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630117

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assistant of Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

² Student of Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

TRANSPORT INSHOOTLARINI LOYIHALASH JARAYONLARINI AVTOMATLASHTIRISHDA GEOAXBOROT TIZIMLARIDAN FOYDALANISHNING DOLZARBLIGI

KALIT SO'ZLAR:

avtomatlashtirish,
geoaxborot tizimlari,
kompyuterlashtirish

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda kompyuter texnologiyalari rivojlanishi bilan ishlab chiqarishning barcha sohalarini ham kompyuterlashtirish jadal yo'lga qo'yilmoqda. Xususan, transport inshootlarini loyihalashni avtomatlashtirish va geoaxborot tizimlaridan foydalanish sohani rivojlantirishda yetakchi omillardan hisoblanib kelinmoqda. Ushbu maqola shu haqda bo'lib, geoinformatsion tizimlarning mohiyatini ochib beradi.

Geoaxborot texnologiyalari deganda atrofdagi dunyo haqida yangi turdagi ma'lumotlarni olishning dasturiy va texnologik, uslubiy vositalari majmui sifatida ta'riflash mumkin. Ular samaradorlikni oshirish uchun mo'ljallangan: boshqaruv jarayonlari, axborotni saqlash va taqdim etish, qayta ishlash va qarorlarni qo'llab-quvvatlash. Bu ishlab chiqarish, ta'lim sohalariga geoaxborot texnologiyalarini joriy etish va atrofdagi voqelik to'g'risida olingan ma'lumotlarni amaliyotda qo'llashdan iborat.

Ma'lumki, sohaviy va xo'jalik tizimlarni rivojlantirishi va takomillashtirilishi katta hajmdagi ma'lumotlarni yig'ish va ishlab chiqish muammolarni paydo bo'lishiga sabab bo'ladi, bu esa o'z navbatida amalda an'anaviy texnologiyalardan foydalangan holda hal bo'lmaydigan masalaga aylanib qoladi. Bundan tashqari nafaqat ma'lumotlar hajmi, balkim uning mazmuni, turi hamda tezkor ravishda unga yo'l topish ma'lumotlar xizmat ko'rsatish bozorida yangi dasturiy ta'minotlar va vositalarini paydo bo'lishiga sabab bo'ladi va ular GIS nomini oladi.

Geoaxborot tizimlarining vujudga kelishi va taraqqiyoti axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog'liqdir. Dastlab avtomatik ravishda faqat xarita chizish nazarda tutilib, so'ng fazoviy ma'lumotlarni to'plash, ularni tahlil qilish, qayta ishlash va modellashtirish hamda tarqatish kabi vazifalar geoaxborot tizimlariga topshiriladi. Geoaxborot tizimi murakkab tizim bo'lib, u bir necha qismlardan iborat va texnologiyalar rivojlangan sari takomillashib bormoqda. Bugun geoaxborot tizimlaridan faqat geografiyada emas, ko'p boshqa sohalarda ham qo'llanilib kelinmoqda. Arxitektura, geologiya, geodeziya, qishloq xo'jaligi, tashqi siyosat va boshqalarni misol keltirish mumkin. Yana bir soha ya'ni avtomobil yo'llarini loyihalashda qo'llanilishidir.

Umuman olganda barcha transport inshootlarini loyihalashda va uni avtomatlashtirishda geoaxborot tizimlaridan foydalanish muhim zaruriyatga aylanmoqda. Geoaxborot texnologiyalari deganda atrofdagi dunyo haqida yangi turdagi ma'lumotlarni olishning dasturiy va texnologik, uslubiy vositalari majmui sifatida ta'riflash mumkin. Ular samaradorlikni oshirish uchun mo'ljallangan: boshqaruv jarayonlari, axborotni saqlash va taqdim etish, qayta ishlash va qarorlarni qo'llab-quvvatlash kabilardir.

GIS ishlab chiqarish, ta'lim sohalariga geoaxborot texnologiyalarini joriy etish va atrofdagi voqelik to'g'risida olingan ma'lumotlarni amaliyotda qo'llashdan iborat. Geoaxborot texnologiyalari - bu turli maqsadlarga erishishga, jumladan ishlab chiqarish va boshqaruv jarayonlarini axborotlashtirishga qaratilgan yangi axborot texnologiyalaridir. Geoaxborot tizimlarining o'ziga xos xususiyati shundaki, ular axborot tizimlari sifatida ushbu tizimlar evolyutsiyasi natijasidir va shuning uchun axborot tizimlarini qurish va faoliyat yuritish asoslarini o'z ichiga oladi. GIS tizim sifatida o'zaro bog'langan ko'plab elementlarni o'z ichiga oladi, ularning har biri bir-biri bilan bevosita yoki bilvosita bog'liq bo'lib, ushbu to'planning istalgan ikkita kichik to'plami tizimning yaxlitligini, birligini buzmasdan mustaqil bo'lolmaydi.

GISning yana bir xususiyati shundaki, u integratsiyalashgan axborot tizimidir. Integratsiyalashgan tizimlar turli tizimlarning texnologiyalarini birlashtirish tamoyillari asosida qurilgan. Ular ko'pincha juda ko'p turli sohalarda qo'llaniladi, ularning nomi ko'pincha ularning barcha imkoniyatlari va funktsiyalarini aniqlamaydi. Shu sababli, siz GISni faqat geodeziya yoki geografiya bo'yicha vazifalarni hal qilish bilan bog'lamasligingiz kerak. Avtomobil yo'llarini va u bilan bog'liq inshootlarni loyihalash muhim jarayon hisoblanib, anchayin aniqlikni talab etadi. Ushbu jarayonni soddalashtirish va jarayonni tezlashtirish uchun ham avtomatik loyihalash tizimlaridan foydalanish zarur. Bu ham ish unumdorligini oshiradi, vaqt tejaladi hamda yuqori aniqlikka erishiladi. Eski usullardan voz kechilib, jarayon avtomatlashtirilsa ko'zlangan maqsadga tez va sifatli erishilish mumkin. Eski usulda ma'lumotlar joyga borib qidiruv ishlarini olib borish orqali to'planar edi. Albatta bu anchayin vaqtni va inson omilini talab qiladi. Biz bayon etayotgan tizimda esa ma'lumotlar xona sharoitida olinadi va loyihalashga tadbiiq qilinadi. Bu optimal usul hisoblanib, yuqori aniqlikka va ish unumdorligiga olib keladi.

Xulosa qilib aytganda, avtomobil yo'llarini loyihalashni avtomatlashtirishda geoinformatsion tizimlardan foydalanish, ham qulay, ham ishchi kuchini kam talab qiladi qolaversa, yo'l qo'yilishi mumkin bo'lgan xatolar sezilarli kamayadi. Bu esa soha rivojlanishiga katta hissa qo'shadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 12-dekabrda "O'zbekiston Respublikasi yo'l xo'jaligi tizimini chuqur isloh qilish chora-tadbirlari to'g'risida" gi PF-5890. 9.12.2019
2. Тошбоева Р. С. Практические аспекты эколого-правового воспитания в общеобразовательных школах // Теоретические аспекты юриспруденции и вопросы правоприменения. – 2019. – С. 66-69.
3. Toshboeva R. S. Environmental Information and Management of Ensuring Access to it (On the Example of Uzbekistan). – 2022.
4. J.A.Axunov. (2022). ANALYSIS OF YOUNG PEDESTRIAN SPEED. *Academicia Globe: Inderscience Research*, 3(04), 193–195. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/ETGJR>
5. Abdukhalilovich, I. I., & Abdujalilovich, J. A. (2020). Description Of Vehicle Operating Conditions And Their Impact On The Technical Condition Of Vehicles. *The*

American Journal of Applied sciences, 2(10), 37-40.

6. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947-sonli O'zbekiston Respublikasining yanada rivojlantirish bo'yicha "Harakatlar strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni.

7. Tulyaganov A.H, Mirzayeva Z.M. Muhandlislik geodeziyasi.–T.: «IQTISOD – MOLIYA», 2019.–144 b.

8. А.В. Скворцов, П.И. Поспелов. Геоинформационные системы в дорожном хозяйстве: Справочная энциклопедия дорожника. М. 2006г

9. В.Н.Бойков, г.А.Федотов, в.И.Пуркин Автоматизированное проектирование автомобильных дорога на примере IndorCAD /Road . МАДИ.

THE ROLE OF SHADOW FINANCE IN THE COUNTRY'S ECONOMY

Makhkamov Doniyor Nematovich¹

Tashkent Finance Institute and Polotsk State University

KEYWORDS

shadow finance,
shadow management,
informal economy,
shadow policy,
shadowization

ABSTRACT

The article examines the causes of the emergence of shadow finance, the varieties of their manifestation and the scope of their distribution. Factors influencing shadow finance are also considered.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630137

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Tashkent Finance Institute and Polotsk State University, Tashkent, UZB (donishmahkam@mail.ru)

РОЛЬ ТЕНЕВЫХ ФИНАНСОВ В ЭКОНОМИКЕ СТРАНЫ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

теневые финансы,
теневой менеджмент,
неформальная экономика,
теневая политика,
теневизация

АННОТАЦИЯ

В статье изучены причины возникновения теневых финансов, разновидности их проявления и сферы распространения. Также рассмотрены факторы влияющие на теневых финансов.

Теневые процессы в экономике превратились в одну из острейших проблем не только национального, но и мирового хозяйства. Оказание влияния теневой экономики на макроэкономические показатели, на деятельность и направлений развития предприятий. По мнению многих экономистов, все более финансовый характер носит современный экономический прогресс.

В свою очередь, финансовые системы внутренне ненадежны, многие финансовые операции представляют с собой значительные риски, то есть осуществляется так называемый «прыжок в неизвестность». При этом, деньги передаются под обещание или ожидание денег в будущем, но делается это вопреки ограниченности и неадекватности информации относительно как характеристик встречных сторон (невыгодное решение), так и последующего поведения. Финансовые системы не могут существовать без кредита, но кредит означает использование заемного капитала, что создает риск банкротства, способного вызвать цепную реакцию.

Расширение финансовой сферы несвободно от роста неопределенности и значительных рисков. Безусловно, более интенсивное развитие финансовых отношений, не сопровождаемое институциональными преобразованиями, может привести не к снижению финансовых рисков, а, напротив, к существенному уменьшению управляемости рисками или вообще невозможности управления ими. Многие страны, пытавшиеся превратить финансовые потоки в “экспортный бизнес”, но не создавшие для этого необходимых правовых, регулирующих и надзорных структур, оказались в ситуации, когда то, что создавалось как мировые финансовые центры, превратилось в центры по отмыванию денег.

Увеличение масштабов финансовой сферы означает увеличение внешнего финансирования большего числа фирм и определенных секторов экономики, что при нехватке государственных финансовых ресурсов заставляет хозяйствующие субъекты обращаться к теневым финансовым потокам, особенно это относится к развивающимся и переходным экономикам. Для современных национальных экономик характерным является наличие наряду с организованными, официальными финансами нерегулируемых, теневых финансовых посредников.

Двумя основными препятствиями являются: во первых, отсутствие у бедных и стартовых компаний возможности предоставления необходимого обеспечения кредита и, во вторых, величина постоянных издержек, включая затраты на

приобретение информации, мониторинг, взимание средств и обеспечение правоприменения, которая может оказаться неподъемной для мелких финансовых контрактов и трансакций. При ограниченном доступе к ресурсам формального финансового сектора мелкие, бедные или изолированные фирмы и индивиды обращаются за помощью к разнообразным теневым финансовым источникам, а также используют различные нефинансовые способы получения требуемого обслуживания, которое формальная финансовая система неспособна им предложить. При отсутствии обеспечения или функционирующего механизма правоприменения теневые финансы заменяют ряд альтернативных стимулирующих и информационных механизмов, включая общественное принуждение к санкциям за преднамеренный дефолт, общественное обеспечение и форму залога, при которой владение и пользование активами, предоставленными в качестве обеспечения, передаются кредитору. Возможный краткосрочный позитивный эффект от получения доступа к теневым финансам может в долгосрочной перспективе привести к серьезным негативным последствиям для используемых теневые источники хозяйствующих субъектов. Фактор закрытости теневых финансовых процессов приводит к невыгодности для данных предприятий распространения своих достижений. Это в лучшем случае. Типичным является все большее включение средних и малых предприятий в теневое производство, теневые финансовые сети, и, в дальнейшем, невозможность их функционирования в легальной сфере экономики. Одной из главных особенностей макросреды, определяющих качественное различие условий развития предприятий стабильных экономиках, является формирование ряда сосуществующих институциональных систем, охватывающих все сферы и обеспечивающих свое относительно устойчивое воспроизводство. Игнорирование институциональной неоднородности экономики приводит к серьезным провалам в экономической политике государства как на макро, так и на микроуровне. Поэтому на управляющие воздействия экономика и предприятия реагируют неожиданными и нежелательными качественными и количественными результатами.

Управление финансами выступает едва ли не самой сложной задачей для большинства предприятий, которым важно эффективно аккумулировать и распределять финансовые ресурсы, управлять денежными потоками и поддерживать на необходимом уровне ключевые финансово-экономические показатели.

В рамках теневой экономической деятельности предприятий выделяют теневую финансовую политику. Теневая финансовая политика, в которой находят свое отражение принципы защиты и реализации денежных интересов одних экономических субъектов в противовес другим, в современных условиях становится важнейшей.

К основным внешним факторам, формирующим теневую финансовую политику, относятся: усиление дифференциации материального положения экономических субъектов; глобализация финансовых отношений; растущие риски

финансовых рынков; повсеместное обострение конкуренции и борьбы за экономическую безопасность бизнеса [1].

Таким образом, теневые финансы играют важную роль для малых и средних предприятий, для определенных групп населения практически во всех развивающихся странах и переходных экономиках.

Теневую финансовую политику проводит теневой менеджмент. От классического (легального) менеджмента этот тип отличается отсутствием обязательной системы взаимосвязей и зависимостей между правовым обеспечением и управлением финансами. Официальное право здесь заменено “финансово-силовым”, имеет место конфиденциальный характер информационного обеспечения, субъективный и конфиденциальный характер нормативного обеспечения, используются тайные силовые инструменты (экономико-финансовый шпионаж, структуры информационно-финансовой безопасности и силовые структуры).

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Е.А. Кондратьева. ТЕНЕВЫЕ ФИНАНСЫ: ОСНОВНЫЕ ПОДХОДЫ К ИССЛЕДОВАНИЮ. 2010.
2. Россолов П.Г. Основные подходы к определению доли теневого сектора в экономике / П.Г. Россолов // Terra Economicus. 2011. Т. 9. № 3. Ч. 3.
3. Е.Б. Голованов. “Теневая экономика. Конспект лекций”. 2015

WAYS TO IMPROVE THE TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS (ON THE EXAMPLE OF BOYS)

Akmal Quvondiqov¹

Amalov Golibjon Alisherivich²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

young volleyball players,
preparation, game tactics,
tactics,
techniques,
methods,
training process,
planning

ABSTRACT

The article explores ways to improve the technical and tactical training of young volleyball players in secondary school, planning and organizing the process of initial training.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6630935

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

YOSH VOLEYBOLCHILARNING TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIGINI OSHIRISH USULLARI (O'G'IL BOLALAR MISOLIDA)

KALIT SO'ZLAR:

yosh voleybolchilar,
tayyorgarlik,
o'yin taktikasi,
taktika,
texnika,
usullar,
o'rgatish jarayoni,
rejalashtirish

ANNOTATSIYA

Maqolada umumta'lim maktab o'quvchilari yoshli voleybolchilarning texniktaktik tayyorgarligini oshirish usullari, dastlabki o'rgatish jarayonini rejalashtirish va tashkil qilish dastlabki o'rgatish jarayonida o'tkaziladigan mashg'ulotlar yuklamalari shug'ullanuvchi bolalarning jismoniy, funksional imkoniyatlariga qarab me'yorlanishi, qo'llanilishi imkoniyatlari va samaradorlik jihatlari o'rganilgan.

Sport amaliyotida dastlabki o'rgatish jarayoni ko'p yillik sport trenirovkasining fundamental bosqichi bo'lib, ushbu bosqichda o'rgatish uslublari va vositalaridan to'g'ri foydalanish keyingi bosqichlarda sport mahoratini samarali shakllanishiga imkon yaratadi.

O'yin malakalari texnikasiga o'rgatishda shu malakalarni (to'p qabul qilish va uzatish, to'p kiritish, zarba berish, to'siq qo'yish) muayyan taktik maqsadda amalga oshirilishiga urg'u berilishi lozim.

O'yin taktikasiga o'rgatish jarayoni ham o'yin texnikasini o'zlashtirishda qo'llaniladigan uslublar, vositalar (texnik va taktik mashqlar ustunligida), bosqichlar va pedagogik prinsiplar asosida amalga oshiriladi.

Dastlabki o'rgatish jarayonini rejalashtirish va tashkil qilishda bolaning ontogenetik hamda biopsixologik xususiyatlari e'tiborga olinishi zarur. Boshqacha qilib aytganda, dastlabki o'rgatish jarayonida o'tkaziladigan mashg'ulotlar yuklamalari shug'ullanuvchi bolalarning jismoniy va funksional imkoniyatlariga qarab me'yorlanishi va qo'llanilishi lozim.

Ma'lumki, harakat (yuklama) hajmi va shiddati inson salomatligi, uning jismoniy va funksional shakllanishida muhim ahamiyatga egadir. Lekin barcha harakat turlari, jumladan sport to'garaklarida ijro etiladigan jismoniy va texnik-taktik mashqlar hajmi hamda shiddati shug'ullanuvchining funksional imkoniyatlariga mos kelishi yoki ozgina yuqori bo'lishi lozim. Chunki biologiya fanida azaldan o'z isbotini topgan qonuniyatlarga ko'ra, ontogenetik taraqqiyotning muayyan bosqichlarida bajariladigan kundalik jismoniy yuklamaning (nagruzka) yalpi ta'sir «kuchi» organizmning funksional imkoniyatlaridan doimo yuqori bo'lsa, shu organizmda (organlar, mushaklar, tomirlar, hujayralar, to'qimalar, yurak, o'pka, taloq, jigar va h.k.) zo'riqish yoki tez toliqish alomatlari paydo bo'ladi.

Bunday salbiy «izlar» odamning, ayniqsa bolaning odatiy funksional faoliyatini izdan chiqaradi, kayfiyatni tushiradi, uyquni buzadi, pirovardida ish qobiliyatini susaytiradi va uni to'liq tiklanishiga to'sqinlik qiladi. Agar shunday yuklamalar ustunligi bola faoliyatida surunkali qaytarilib tursa, organizmning nafaqat normal o'sishiga ta'sir etishi mumkin, balki ushbu yuklamalar ustunligi turli funksional «obekt»larda lokal yoki global patologik asoratlar paydo bo'lishiga olib kelishi ehtimoldan holi emas. Aksincha, kundalik yoki yalpi

mashg'ulot yuklamalari hajmi va shiddati funksional imkoniyatdan past bo'lsa, jismoniy sifatlarning shakllanishi susayadi, ish qobiliyati kuchaymaydi. Binobarin, kundalik yoki yalpi yuklamalar, shu jumladan jismoniy tarbiya darslari va trenirovka mashg'ulotlariga oid yuklamalarni bolalarning yoshi, jinsi, jismoniy va funksional imkoniyatlariga qarab «to'liqinsimon» prinsipda oshira borish darkor. Demak, bolalar sportiga oid mashg'ulotlarni tashkil qilishda pedagogik va tibbiy nazoratga asoslanish sog'lom, barkamol avlodni tarbiyalash jarayonining ajralmas qismidir.

Shunday ekan, jismoniy tarbiya va sport bo'yicha o'tkaziladigan mashg'ulotlar (jismoniy tarbiya darsi, trenirovka mashg'uloti, sport musobaqalari) mazmunini maqsadli rejalashtirish va boshqarish har bir mutaxassis (o'qituvchi, murabbiy, tashkilotchi, uslubchi, yo'riqchi) va rahbar shaxsga katta mas'uliyat yuklashi, ular jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, jismoniy rivojlanish, jismoniy tayyorgarlik va sport masalalariga oid bilimlarni o'zlashtirishlari, muvofiq kasbiy-pedagogik malaka va ko'nikmalarni puxta egallashlari zarurligi isbot talab qilmaydi.

Alohida e'tibor qaratish muhimki, bolalar sportini samarali tashkil qilish, ko'p yillik sport trenirovkasi jarayonida shug'ullanuvchilar sog'ligi va ularning sport mahoratini shakllantira borish ustuvor jihatdan jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlariga bog'liqdir.

Jismoniy tayyorgarlik va uning salohiyatini ifoda etuvchi kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamkorlik va egiluvchanlik kabi sifatlar ilmiy obekt sifatida azaldan ko'pdan-ko'p tadqiqotchi olimlar diqqatini jalb qilib kelgan. Ularning tadqiqotlarida jismoniy sifatlarning mohiyati, mazmuni, ularni jismoniy tarbiya va sport hamda boshqa jarayonlardagi ahamiyati va rivojlantirish muammolari atroflicha yoritilgan.

Ushbu muammolarni turli yoshdagi o'quvchi yoshlar va bolalar sporti misolida o'rganishga qaratilgan tadqiqotlar natijalari ham talaygina ilmiy nashrlarda o'z ifodasini topgan.

Ta'kidlash joizki, jismoniy tarbiya va sport turlari nazariyasi va uslubiyati bo'yicha nashr etilgan darslik hamda qo'llanmalarda jismoniy tayyorgarlik tushunchasi – bu muayyan kasbiy faoliyat yoki sport turida ma'lum jarayon samaradorligini belgilab berish darajasida shakllangan tayyorgarlik–ish qobiliyati, harakat sifatlari, malakalari va ko'nikmalarining integral ifodasini anglatadi.

Sport amaliyotida (kasbiy amaliyotda ham) jismoniy tayyorgarlik, odatda, ikki bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lgan – umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik turlariga bo'linadi.

Hayot davomida inson sog'ligi, uning aqliy va jismoniy faolligi, ko'p yillik sport trenirovkasi davomida sport mahoratining shakllana borishi ustuvor jihatdan shu ikki tayyorgarlik turlari mazmuni va darajasi bilan belgilanadi.

Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida qo'yiladigan asosiy maqsad – sog'liqni mustahkamlash hamda yuqori sport natijalariga erishish avvalambor yoshlikdan boshlab umumiy jismoniy sifatlarni rivojlantirish muhimligiga e'tibor qaratadi. Aksariyat olimlarning ta'kidlashicha, muayyan sport turi bo'yicha muntazam o'tkazib boriladigan hamda hajm, shiddat va mazmun jihatdan to'g'ri tashkil qilingan mashg'ulotlar bolalar va

o'smirlar organizmiga ijobiy ta'sir ko'rsatar ekan. Lekin, umumiy jismoniy tayyorgarlikka asoslangan va tor doirada ixtisoslashtirilgan mashg'ulotlar salbiy oqibatlarga olib kelishi kuzatilgan. Binobarin, dastlabki o'rgatish bosqichida jismoniy va texnik-taktik mashqlar nisbatini to'g'ri rejalashtirish bolalar sport mahoratini samarali shakllantirish imkoniyatini yaratadi.

O'rgatish jarayoni – bu pedagogik jarayon bo'lib, murabbiy-o'qituvchidan katta mahorat, kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. Lekin shunday bo'lsa-da, harakatni (o'yin malakasini) ijro etish texnikasiga o'rgatish boshqa ahamiyatli sabablarga ham bog'liqdir: bolaning faolligi, mashg'ulotlarning soni, sifati, davom etish muddati, yordamchi texnik uskunalar, mashg'ulot o'tkaziladigan joyning shart-sharoitlari, bolaning qiziqishi, harakat «boyli», tajribasi va hokazo.

Shuni ham aytish zarurki, harakat texnikasini o'zlashtirish muddati bolaning oilaviy sharoitiga, uning ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatiga hamda ruhiy holatiga ham bog'liqdir.

Taktikaga oid mashqlar. Taktikaga oid mashqlarning asosiy maqsadi raqibni taktik rejasini «buzish», to'p qabul qilishni qiyinlashtirish va ochko olish niyatida voleybolchini to'p kiritish usullari, tezligi va yo'nalishini tanlashga o'rgatishdan iborat.

To'p kirituvchi voleybolchi orqa chiziq ortida joylashadi, qarshi maydonchada 6 o'yinchi joylashadi. To'p kirituvchi turli zonalarga turli usullarda navbatma-navbat to'p kiritadi. Qarshi maydonchada joylashgan qaysi bir o'yinchi qo'lini ko'tarsa shu o'yinchiga to'p uriladi (kiritiladi): ikki o'yinchi o'rtasiga to'p kiritiladi; bir gal maydonni oldi qismiga, bir gal orqa qismiga to'p kiritiladi; bog'lovchiga to'p kiritiladi; asosiy hujumchiga to'p kiritiladi; endi o'yinchi almashtirgan o'yinchiga to'p kiritiladi va h.k.

Ushbu mashqlarni texnikaga oid mashqlardan farqi shuki, bunda ijro etiladigan mashqlar turli o'yin vaziyatlariga binoan joy tanlash va harakat usulini tanlash bilan bog'liqligidir. Taktik vazifalar asta-sekin murakkablashtirilib boriladi. Oldingi va orqa chiziq o'yinchilarining o'zaro harakati asosida taktik vazifalar hal etiladi.

Taktik mashqlar to'siqsiz va to'siqlar ishtirokida bajariladi.

«Birinchi» va «ikkinchi» to'p uzatish elementlarini birga qo'shgan holda taktik mashqlarni qo'llashda ham tayyorlov, yondoshtiruvchi, texnika va taktikaga oid mashqlardan foydalaniladi.

Hujumda qo'llaniladigan guruhli taktik mashqlar to'siqlar ishtirokida o'zlashtiriladi. Bunda favqulodda ro'y beradigan turli o'yin vaziyatlari yaratiladi. Taktik mashqlar turli signallar (tovush, qarsak, ko'rsatma, buyruq, ishora) asosida amalga oshiriladi.

Xulosa, yuqorida keltirilgan ma'lumot va o'rgatish jarayonida e'tiborga olinadigan omillar ma'lum uslubiy tartibda asoslangan rejalashtiruv hujjatlaridan joy olishi kerak. Bundan tashqari, bolaning ichki «sirli» imkoniyatlarini hamda mavjud omillarni aniqlash tanlov dasturi va mashqlari yordamida amalga oshirilishi zarur. Olingan natijalar o'rgatish uslublarini, bosqichlarini va texnologiyasini qo'llashda tayanch omil bo'lib xizmat qilishi kerak.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Абдурасулова Г.Б., Ким Yeур Жунг. Содержание и направленность профессиональной подготовки тренеров в спортивной педагогике // Ж. Фан спортга, 2008.
2. Айрапетьянц Л.Р., Исроилов Ш.Х., Пулатов А.А. Роль симметричного развития право- и левосторонней моторики в спорте. // Учебно-методическое пособие. Германия, ЛАП ЛАМБЕРТ Асадемис Публишинг. 2015.
3. Айрапетьянц Л.Р., Назарова Г.О. Компетентность тренерских кадров как предмет научного исследования // Ж. Фан спортга, 2014 г., № 2, с. 15-20.
4. Айрапетьянц Л.Р., Пулатов А.А. Волейбол назарияси ва услубияти. Дарслик. Т., Фан ва технология, 2012.
5. Айрапетьянц Л.Р., Пулатов А.А., Исроилов Ш.Х. Волейбол. // Олий ўқув юртлари умумий курс талабалари учун ўқув қўлланма. Т.: 2009.
6. Айрапетьянц Л.Р., Пулатов А.А. Волейбол назарийаси ва услубияти. // Олий ўқув юртлари усхун Дарслик. Т.: 2011.
7. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.
8. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.
9. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.
10. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861)
11. хасанов, анвар, & олимов, алисхер. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864)
12. хасанов, анвар. (2022). ОПОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС: ОПОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870)
13. хасанов, анвар, & Олимов, А. (2022). WAЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ.: WAЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871)

14. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артислe/view/4530](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артислe/view/4530)
15. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.
16. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎЎИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.
17. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.
18. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.
19. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.
20. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.
21. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
22. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
23. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
24. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

EDUCATIONAL SIGNIFICANCE OF PHYSICAL CULTURE AND SPORTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

SH.U. Atamurodov¹

Tursunboyev Sherzod Abduvaliyevich²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

healthy living culture,
pedagogical tool,
mechanism,
motivation,
technological process

ABSTRACT

The article explores the pedagogical conditions for the involvement of students in physical culture and sports, the integration and development of the concept of a healthy lifestyle, the possibilities and effectiveness of physical education and sports, the technological conditions of the targeted pedagogical process.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6631054

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Head of the Department of Theory and Methods of Physical, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

TA'LIM MUASSASALARIDA JISMONIY TARBIYA VA SPORT SOG'LOMLASHTIRISH TADBIRLARINING TARBIYAVIY AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

sog'lom turmush
madaniyati,
pedagogik vosita,
mexanizm,
motivatsiya,
texnologik jarayon

ANNOTATSIYA

Maqola mazmunida o'quvchi-yoshlarni jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga jalb etish, ularda sog'lom turmush madaniyati tushunchalarini singdirish va rivojlantirishning pedagogik shartlari, jismoniy tarbiya va sportning imkoniyatlari va samaradorlik jihatlari o'rganilgan, maqsadli pedagogik jarayonni tashkil etishning texnologik shart-sharoitlari havola etilgan.

Zamonaviy ta'lim jarayonlarining dunyo miqyosidagi bugungi taraqqiyot uning tarkibidagi turli ijtimoiy – pedagogik yo'nalishlar va o'zgarishlar, islohotlar, harakatlarning ko'pligi ularning rang-barngligi bilan belgilanadi. O'zbekiston respublikasida oxirgi yillarda jismoniy tarbiya va sportni ommalashtirish, aholi o'rtasida sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, mamlakatda yuksak madaniyatga ega bo'lgan har tomonlama yetuk hamda jismonan sog'lom insonni shakllantirish maqsadida aholining jismoniy tarbiya va sport sohasida malaka va bilimlarini orttirishga qaratilgan ustuvor yo'nalishlarni belgilash, shu bilan birga, jismoniy tarbiya va sport sohasida aholi sog'lig'ini mustahkamlashga ko'maklashadigan aniq dasturlarni amaliyotga joriy etish kabi masalalar o'ta muhim va dolzarbdir.

O'quvchi-yoshlarni jismoniy tarbiya va sport vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirish muammosi o'z yechimini kutayotgan muhim masaladir. Yoshlar salomatligi holati millat sog'lom salohiyatining muhim tarkibiy qismidir, shuning uchun o'quvchilar salomatligini saqlash va rivojlantirish, ularda sog'lom turmush tarzini madaniyatini rivojlantirish bugungi kunda ustuvor ahamiyatga ega. Yoshlar salomatligi hozirgi jamiyatda ijobiy yechimini topishi zarur bo'lgan eng dolzarb ijtimoiy ahamiyatli muammolardan bo'lib, mazkur muammoga e'tiborsiz bo'lish, kelajak avlod istiqbolini qo'ldan boy berishga teng keladi.

Globalashuv jarayonida jamiyatni modernizatsiyalashning asosiy shartlaridan biri aholining turmush madaniyatini rivojlantirish va ijtimoiy muhitni sog'lomlashtirishdan ibarat.

O'quvchi – yoshlarni sog'lom turmush tarzini shakllantirish, rivojlantirishga ta'sir etuvchi omillarni aniqlash, jismoniy tarbiya va sport vositasida sog'lom turmush tarzini shakllantirish, sog'lig'ini yaxshilash, sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shartlari o'rganiladi va tadqiq etiladi.

O'quvchi – yoshlarda sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning umumiy omillarini, pedagogik vosita sifatida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarining tarbiyaviy ahamiyatini nazariy tahlil qilish va adabiyotlarni o'rganish tadqiqot usullari qo'llanildi.

Sog'lom turmush tarzi tushunchasi, mazmun-mohiyati, tamoyillari, ta'lim va tarbiya jarayonida, o'quvchi – yoshlar hamda talabalarda sog'lom turmush tarzi jismoniy madaniyatini shakllantirish, rivojlantirish mexanizmlari N.AMeshelkova (2005),

T.M.Kravchenko (2004), B.M.Zimasov (2006), I.Dj.Manchanov (2001), K.Sodiqov (2007), O.Jamoliddinova (2010) lar tomonidan o'rganganilgan.

D.J.Sharipova (2010), A.Raxmonov (2012), S.A.Abitova (2019), N.Sh.Mannapova (2019), Sh.Xankeldiev, A.Abdullaev, Q.Jabborov, R.Hamroqulov, R.Rasulov, A.Hasanov (2010,2011) lar tomonidan mavzuning ayrim muammolariga bag'ishlangan maqolalari, o'quv qo'llanmalari birlamchi adabiyot hisoblanadi.

O'quvchi – yoshlarni jismoniy tarbiya va sport vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning pedagogik shart - sharoitlari, imkoniyatlari va samaradorlik jihatlari borasida imliy ishlanmalar yetarli deb bo'lmaydi. Mavjud manbaalarda muammoning umumiy

tomonlari o'rganilib, o'quvchi yoshlar, sog'lom turmush tarzi muammolarini dolzarbligini e'tirof etib, tadqiqotlar ko'lamini yanada kengaytirish zaruriyat ekanligini takidlaganlar.

Mavzuga oid mavjud ilmiy manbaalarni o'rganish umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quv tarbiyaviy jarayonida o'tkazilgan kuzatuvlar asosida dars va darsdan tashqari o'tkaziladigan jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning pedagogik, texnologik jarayonini tashkil etish shart – sharoitlari aniqlandi:

1. Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirish ijtimoiy, pedagogik muammo sifatida tavsiflanib, sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishda jismoniy tarbiya va sportning o'rni va ahamiyati ochib beriladi hamda umumiy o'rta ta'lim maktablarida imkoniyatlari ko'rsatib beriladi.

2. O'quv jarayoni, jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari jarayonida o'quvchi-yoshlar xulq-atvor, odatlar, sog'lom turmush tarzini olib borish, sog'lig'ini saqlash va rivojlantirishga oid ko'nikmalarga asoslangan bilimlarini takomillashtirish.

3. O'quv faoliyatiga o'quv texnologiyalarini joriy etish, jismoniy tarbiya nazariyasini rivojlantiruvchi va shaxsga yo'naltirilgan ta'limning pedagogik nazariyalari bilan uyg'unlashtirish.

4. O'quvchi-yoshlarda sog'lom turmush tarzimadaniyatini rivojlantirishga yo'naltirilgan noan'anaviy o'qitish usullaridan dars va darsdan tashqari mashg'ulotlarida joriy etish.

5. O'quvchi-yoshlarni jismoniy tarbiya va sportvositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning shakl, usul va vositalari qo'llash orqali samaradorlikka erishish.

6. O'quvchilarda jismoniy tarbiya va sport vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirish jarayonining samaradorligini ta'minlovchi mexanizmlarini amalda joriy etish.

Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirish orqali o'quvchilar darajasini ko'rsatuvchi mezonlar, uning samadorlik darajalarini amaliyotda joriy etish.

Jamiyat rivojlanishining hozirgi bosqichida shaxsning jismoniy madaniyatining shakllanishi asosan jismoniy tayyorgarlikdan jismoniy sog'liqni saqlash dasturlarini amalga

oshirishga, shaxsning jismoniy o'zini takomillashtirish va psixofizik fazilatlar va xususiyatlarning rivojlanish darajasining o'zgarishiga yo'naltirilgan, ko'p qirrali va shu bilan birga ajralmas jarayondir.

Sog'lom turmush madaniyatini shakllantirish, inson sog'ligini mustahkamlash, uning jismoniy va funksional imkoniyatlarini oshirishda jismoniy tarbiya va sport muhim ahamiyat kasb etadi.

Shunday ekan, umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilarini jismoniy tarbiya va sport vositasida sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishning muammosi bo'yicha chuqur ilmiy tadqiqotlar va izlanishlar olib borishga ehtiyoj mavjud, aynan shu holat mazkur tadqiqot ishining dolzarbligini belgilab beradi.

Umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilari sog'lom turmush tarzi madaniyati bo'yicha mavjud amaliy ahvolni ilmiy o'rganish va o'ziga xos bir necha xususiyat borligini ko'rsatadi.

Bugungi kunda texnika taraqqiyotining rivojlanib borayotganligi, inson ish faoliyatida bajaradigan ishlarning o'rnini texnika vositalari egallayotgani kishi salomatligini mustahkamlashda sa'lbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Shunigdek, zamonaviy o'quv jarayoni ko'pincha o'quvchi-yoshlar salomatligini yomonlashuviga olib kelmoqda.

O'quvchi-yoshlarda sog'lom turmush madaniyatini rivojlantitish masalasi juda muhimdir. Sog'lom turmush tarzi avvalo oiladan boshlanadi.

O'quvchi – yoshlarda “Sog'lom turmush madaniyatini” tushunchasini “Sog'lom hayot kechirish” g'oyasini singdirish asosiy va muhim masala hisoblanadi.

Ta'lim muassasalarida o'quvchi – yoshlarni sog'lig'ini yomonlashuviga olib keladigan bir qancha omillar, sabablarlar mavjud. Masalan:

- kun tartibiga to'g'ri rioya qilinmasligi;
- jismoniy mashqlar bilan shug'ullanmaslik, gigenik talabalar;
- chekish, alkogol moddalarning tarqalishi;
- dam olish va bo'sh vaqtlarini, kompyuter zallari, kafelarda o'tkazishga

bog'lashadi;

Yuqorida ko'rsatib o'tilgan holatlar o'quvchi -yoshlarning o'z vaqtlarini turli xildagi bekorchilik ishlar bilan bandligi bilan o'tkazib, salomatlik haqidagi madaniyatining pastligidan, ularning sog'lig'iga beparvolik bilan munosabatda bo'lganligidan dalolat beradi.

Shuning uchun bo'lajak jismoniy madaniyat o'quvchilarini jismoniy tarbiyalash jarayonida, sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishda, dam olish va bo'sh vaqtni tashkil qilishda, ta'lim dargoxlarida darsdan tashqari milliy va ommaviy sport to'garaklari faoliyatini tizimli, samarali tashkil qilish sog'lom turmush madaniyatini shakllantirish, rivojlantirishda

muhim ahamiyat kasb etadi. Zero, jismoniy tarbiya ishiga motivatsion munosabatni shakllantirish o'quvchilarda sog'liqni qadriyat yo'nalishi sifatida egallashiga qaratilishi zarur. Shuning uchun o'quvchi-yoshlarning sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirishda jismoniy tarbiya va sport asosiy maqsadi bo'lib, uning vazifalari tananing funksional, moslashuvchan qobiliyatlarini oshirish, shaxsning jismoniy madaniyatini rivojlantirish va

o'z-o'zini rivojlantirishga qaratilgan shaxsni tarbiyalash va rivojlantirishdir. Shuni alohida ta'kidlash joizki jismoniy tarbiya va sport nafaqat o'quv intizomi, balki o'quvchi-yoshlarning sog'lom turmush madaniyatini shakllantirishning eng muhim tarkibiy qismi bo'lib jismoniy va ma'naviy birlikni uyg'unlashtirishga yordam beradi, maktab o'quvchilari salomatligi, jismoniy va aqliy barkamolligi kabi umuminsoniy qadriyatlarning shakllanishini ta'minlaydi.

O'quvchi – yoshlarda jismoniy tarbiya va sport orqali aqliy, axloqiy va jismoniy sifatlarini rivojlantirish, salomatligini mustahkamlash, ish qobiliyatlarini yaxshilash, sog'lom turmush madaniyatini rivojlantirish va va sog'lom muxitni yaratishning ko'p qirrali jarayonida jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari ahamiyati oshib bormoqda. Chunki jismoniy tarbiya va sport insonni aqliy - axloqiy, ma'naviy komillikka, jismoniy barkamol bo'lishida, ta'lim – tarbiya jarayonining samarali vositasidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Жамолдинова О.Р. Соғлом турмуш маданиятини ривожлантиришда узвийлик ва узлуксизлик тамойиллари амал қилишнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш: п.ф.н.диссер.афтореферати .Тошкент, 2015.

2. Мелешкова Н.А. Формирование здорового образа жизни студентов вуза в процессе физического воспитания: дис.канд. пед. наук. Кемерово, 2005.

3. Степанок И.А. Развитие мотивации студентов университета к здоровому образу жизни средствами физической: дис. канд. пед. наук. Магнитогорск, 2005.

4. Atoyev Q.T. Farzandingiz barkamol bo'lsin. – T.: "Meditsina", 1990.

5. Абдуллаев А., Ханкельдиев Ш.Х. Жисмоний тарбия назарияси ва услубияти: Жисмоний тарбия институти ва олий таълим муассасалари жисмоний тарбия факультетлари учун дарслик. –Т., 2018.

6. Гончарова О.В. Болалар жисмоний сифатларини тарбиялаш. – Т.: Iltiy техника axboroti press nashriyoti, 2018.

7. Атоев А.Қ., Саидов И.И. Маҳаллада кичик синф ёшидаги болаларни жисмоний тарбиялаш ва соғломлаштириш//“Педагогик маҳорат” БухДУ педагогика ва жисмоний тарбия факультетининг назарий ва илмий-метоик журнали. Бухоро. 2010.

8. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.

9. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

10. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.

11. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

12. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

13. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.
14. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.
15. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.
16. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
17. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
18. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept" motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
19. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

APPROACH TO VARIOUS PSYCHOLOGICAL CONDITIONS IN THE BEHAVIOR OF YOUNG PEOPLE

Hayitov Tursun Shomurodovich¹

Inomova Zebo Murodovna²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

youth,
behavior,
opportunity,
scientific outlook,
ethics

ABSTRACT

This article presents ideas about how a person understands emotional and mental images, foundations, communication processes, objects of action, emotional states in their interaction with the world.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6631076

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher at the Department of Methods of Teaching Sports, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

ЁШЛАРНИ ХУЛҚ-АТВОРИДАГИ ТУРЛИ ПСИХОЛОГИК ҲОЛАТЛАРГА ЁНДАШУВ

KALIT SO‘ZLAR:

ёшлар,
хулқ-атвор,
имконият,
илмий дунёқараш,
ахлоқ

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада инсонни олам билан ўзаро муносабатида ҳиссий ва ақлий образлар, асослар, мулоқот жараёнлари, ҳатти-ҳаракат предметлари, эмоционал ҳолатларни қандай тушуниши борасида фикрлар келтирилган.

Хулқ-атворнинг турли психологик имкониятлари унга барқарорлик ва мақсадни кўзловчи фаоллик бахш этувчи тузилмани таркиб топтиради. Инсонда бу тузилма истиқболли ёшлар шахсининг конкрет психик кўринишларининг ўзига хослигини белгиловчи хусусиятларга инновацион ёндашувларда уларнинг қобилиятлари, характери, темпераменти, қадриятлар йўналиши, ўзини баҳолаши, фикрлашининг индивидуал услуби, дунёқараш кабиларда ўз ифодасини топади.

Бизнингча, ёшлар ижтимоий психологияси тузилмасида фикрлашни, хулқ-атворни ҳатти-ҳаракатга айлантарувчи сифатида воқеа бўлувчи дунёқараш йўналишлари муҳим ўрин тутаяди.

Илмий дунёқарашни шакллантириш, ҳар бир кишининг дунёқараш тайёргарлигининг ажралмас элементи бўлган бир қатор фазилатларни тарбиялашни тақозо этади.

Ёшларни таълим тизимига тайёрлашда инновацион ёндашувнинг аҳамияти шундаки, уларнинг илмий дунёқарашни ҳам назарда тутилади. Илмий дунёқараш пойдеворини табиий, ижтимоий, техник фанларни билиш ташкил қилади, яъни илмий дунёқарашни шакллантириш ушбу барча фанлар соҳасидаги фундаментал билимларни чуқур ўзлаштириш демакдир. Ёшларда хулқ-атворидаги турли психологик ҳолатларига инновацион ёндашувда билимнинг шахсий эътиқодга айланиши илмий дунёқарашни шакллантиришнинг навбатдаги ажралмас элементиدير. Ёшлар фанлар мажмуи бўйича ажойиб билимга эга бўлиши мумкин, бироқ, агар улар унинг шахсий эътиқодига айланмаган бўлса, бундай ёшларни ўз дунёқарашни бўйича тайёр деб ҳисоблаб бўлмайди. Билим шахснинг ижтимоий-сиёсий, ахлоқий ва эстетик позициясини, кишининг ички эътиқоди, характерини шакллантирсагина, яъни унинг бутун ҳаёт тарзи асосига айлансагина дунёқарашга айланиши мумкин.

Билим кишининг шахсий эътиқодига ўз-ўзидан айланмайди, уни шакллантириш ҳам керак. Бунинг учун таълим ва тарбия жараёнида истиқболли ёш кадрлар шахснинг ақл-идрокига, ҳис-туйғусига ва хоҳиш-иродасига муайян мақсадларни сингдириш ҳам, уларни белгилаб бериш ҳам даркор. Шу боис ёш кадрларга етказилаётган ғоялар улар томонидан теран тушуниб олиниши ва ақл-идрок мулкига айланиши даркор. Шундагина улар бўлажак ёш кадрлар онгда ўз изини колдириши мумкин. Бунинг учун субъектларда мустақил фикрлашни

ривожлантириш даркор. Бусиз илмий дунёқараш кишининг шахсий эътиқодига айланмайди.

Ёшларда мустақил фикрлашни тарбиялаш эса, ўз навбатида, субъектнинг ушбу билимлар, ғояларни эгаллаши жараёнидаги ҳиссий кечинмалари билан боғлиқ. Агар киши онги фақат ақлий фаолият билан чегараланганида, эътиқодлар мазмуни бирон-бир ғоя билан, у ёки бошқа мантиқий билимлар билан мос тушган бўларди. Лекин инсон ҳис этган ҳолда фикрлайди ва фикрлаган ҳолда ҳис этади. Шунинг учун эътиқодга рационаллик билан ҳиссийликнинг ажралмас алоқаси ҳосилдир. Инсоний ҳис-ҳаяжонсиз инсон томонидан ҳақиқатнинг изланиши ҳеч қачон бўлмаган ва бўлмайди ҳам. Эътиқодни ҳосил қилиш ҳам ҳақиқатни излашнинг бир туридир. Бинобарин, киши ғояни соф мантиқий аниқлашдан ташқари, ғоялар борасида муайян туйғуни ҳис этади, бусиз улар кишининг эътиқодининг мазмунига айланмайди.

Билимдан эътиқодга уни ўзлаштириш ва ҳис этиш орқали ўтилади. Шундай кечинмалар туфайли трансформация рўй беради, шу жараёнда илмий билимлар иқтидорли ёшлар онгида янги сифат касб этади, унинг илмий эътиқодига айланади.

Илмий билимлар – кишилар, жумладан, ёшлар эгаллаган ва теран ҳис қилган, бундай янги сифатда улар онгининг органик мазмуни бўлиб қолган ғоялар, билимлардир. Эътиқодни ҳосил қилиш субъектнинг иродасини тарбиялаш жараёнидир. Эътиқодлар амалиётга айланиши лозим бўлгани учун ҳам эътиқод ҳисобланади. Субъектнинг ўз эътиқодларидан фойдаланиш ва ўзида ҳақиқатдан ҳам бор нарсани исботлаши учун уз фаолиятида эътиқодларга амал қилишидан, бу билан уларни бирон-бир тарзда руёбга чиқаришдан ўзга усули йўқ. Амалиёт бирон-бир эътиқоднинг ҳақиқийлиги ёки ҳақиқий эмаслигининг, уларнинг илмийлиги ёхуд ғайриилмийлигининг мезони. Амалиёт кишида эътиқод умуман бор ёки йўқлигининг ва у қандайлигининг мезонидир.

Ўзбекистонда ёшлар ижтимоий психологияси тузилмаси ҳақида гап борганида эса миллий урф-одат, анъаналар, маданиятнинг ёшлар психик тузилишига таъсири масаласини четлаб ўтиб бўлмайди. Миллий сарчашмалар қайта кўз очаётган, миллий маънавият тикланаётган, тарихий хотирага эга бўлинаётган, миллий ўзликни англаш, миллий ифтихор тикланаётган жараёнда ёшларнинг хулқ-атвори инновацион ёндашув бугунги кун олий таълимида долзарб бўлиб қолмоқда.

Хуллас, ёшлар шахсида хулқ-атвордаги турли психологик ҳолатларни ва унга барқарорлик бахш этувчи тузилмаларни инновацион ёндашув асосида шакллантириш ва унинг тараққиётида ижтимоий психологик омилларни илмий ўрганиш лозим. Шу билан бирга илғор инновацион технологиялар ва ғояларни ижтимоий ҳаётдаги ахамиятини тўғри тушуниш ва уларни илмий тадқиқот амалиётида қўллаш билиш бугунги кундаги долзарб муаммолардан деб биламиз.

АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Charles Stangor. *Introduction to Psychology*. USA. 2011.

2. Educational Psychology, Kelvin Seifert and Rosemary Sutton, Switzerland, 2010, the Jacobs Foundation.
3. Каримова В.М., ва бошқалар “Педагогика. Психология”. Ўқув қўлланма. -Т.: 2012.
4. Очилова Г.О., “Педагогика. Психология” фанидан ўқув услубий мажмуа -Т.: 2016.
5. Очилова Г.О. Мусаханова Г.М. “Педагогик маҳорат”, 2014. Азизхўжаева Н.Н. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Т.: Чўлпан. 2013. - 200 бет.
6. Ҳайитов О. “Психодиагностика” Тошкент. Ўқув қўлланма. Т.ТДИУ. 2012 йил.
7. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.
8. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.
9. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.
10. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.
11. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.
12. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
13. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
14. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept" motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
15. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

THOUGHTS OF OUR GRANDFATHER IBN SINA IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S PHYSICAL ABILITIES

Hayitov Tursun Shomurodovich¹

Ataqulov Murotqosim Abulqosimovich²

Mamatkosimov Khurshid Abirkulovich³

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

school students,
health level,
physical condition,
ability,
sports games

ABSTRACT

This article provides information on the role and importance of sports in the development of physical and mental abilities of schoolchildren.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6631097

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer at the Department of Methods of Teaching Sports, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

³ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

In recent years, the country has been taking consistent measures to promote physical culture and sports, promote a healthy lifestyle among the population, create the necessary conditions for physical rehabilitation of people with disabilities and ensure the country's worthy participation in international sports arenas.

At the same time, the implementation of specific programs to promote public health in the field of physical culture and sports, the involvement of young people in sports and the selection of talented athletes, the formation of national teams with skilled athletes and coaches is an additional condition for coaches. There is a need to create conditions.

In order to form a comprehensively mature and physically healthy person with a high culture in the country, to set priorities for improving the skills and knowledge of the population in the field of physical culture and sports, to introduce innovative forms and methods in the selection process of talented athletes. January 24, Decree PF-5924 "On measures to further improve and popularize physical culture and sports in the Republic of Uzbekistan."

At the current stage of social development, the issue of raising a physically healthy, spiritually deep, moral and universal generation of educated people, raising the level of the national gene pool has risen to the level of state policy. The policy pursued in the field of educating a healthy generation is bearing fruit in the field. As a result, the level of knowledge, outlook, health and physical fitness of our youth is improving. However, it is known that the level of health and physical fitness of many of our students currently studying in secondary schools in higher education institutions is not up to the required level.

A healthy person, especially a teenager, rarely thinks about their health. It is known that physical education and sports were highly valued even in ancient times. World-famous people such as Socrates, Plato, and Aristotle have not given up on physical education even though they are very old. During the reign of Amir Temur, great importance was attached to the physical training of servicemen. Exercise can be started at any age. The value of health should begin at an early age.

Today, the wide range of opportunities created in our country for the maturity of the younger generation and the achievements made on their basis once again confirm what great paths and new horizons are opening before our people and youth.

The great scholar Abu Ali ibn Sina advised everyone to choose a system of exercise based on their physical strength and perform it regularly. As early as the Middle Ages, the great scholar theoretically substantiated the role and importance of physical education in human life.

In Ibn Sina's "Laws of Medicine", a person's age is divided into four periods:

1. Growth age, which includes adolescence, adolescence, and lasts up to 30 years.
2. The period from the age of cessation of growth (30-40 years).
3. Drowning age, which belongs to middle-aged people and lasts up to 60 years.
4. The age of weakness is that it lasts until the end of life.

The main purpose of the scientist's division of human life into different periods is to

justify the classification of physical exercises for each age, that is, the appropriateness. His teachings serve to scientifically substantiate the changes that occur in the human body in regular physical activity, as well as the rational use of exercise and methods at every age.

Exercise should be used to shape the child's spiritual, moral and physical characteristics. Ibn Sina pays special attention to physical exercises in the formation of the child's personality. The nature, accuracy, complexity and difficulty of the exercise, the speed of performance, the duration should vary depending on the age of the person. Most importantly, exercise should begin on the day the baby is born.

Ibn Sina developed special exercise methods that were necessary to ensure the health of every organ in the child's body. Ibn Sina not only recommends exercises, but also describes convenient ways to perform them. The scientist's words about exercising for health seem to be being uttered today. The thinker puts forward the idea that it is better to heal the body and prevent the disease than to treat it after it has become ill. Indicates physical activity as a key health measure and emphasizes the need for regular exercise, as well as provides its classification.

All physical activity has a positive effect on the physical and mental development of children and adolescents.

Natural physical activity successfully ensures the growth and development of the child's body. Therefore, physical activity provided by coaches or physical education teachers must be consistent with the functional capacity of the child's body and the level of maturity of the physiological system, otherwise it will lead to the manifestation of some deficiencies.

Conscious organization of physical activity improves the physical development of children and adolescents, as well as neural processes. In particular, it shapes attention, speech development, and positive emotionality in children.

Properly organized physical activity increases the functional capacity of the physiological systems of the child's body. Increases the working capacity of the child's body and various resilience.

Most parents pay enough attention to the intellectual and aesthetic upbringing of their children. But they forget the importance of physical activity in enhancing their physical and mental abilities, the essence of physical activity.

Such a confrontation of physical and mental upbringing has irreversible negative effects on the development of children and adolescents. Based on modern physiological and psychological research, it should be noted that there is a direct and strong link between a child's physical development and psychological development. This connection lasts a lifetime.

Physical education and sports serve as a tool for the comprehensive and harmonious development of students. They influence the spiritual world of students, creating the basis for the formation of an active life position and high moral character of students.

Health is not only a personal affair, but, above all, the wealth of society, the strength and power of the people. With the development of modern technology, it is known that the

weight of mental labor has increased sharply, and the weight of physical labor has decreased. Therefore, exercise is of particular importance. They remain an irreplaceable equivalent of the lack of movement activity for students. Especially mentally active employees feel more in need of action.

If everyone takes care of their physical fitness from an early age, acquires more or less knowledge of hygiene and medicine, and leads a healthy life, they will cultivate all the good qualities in themselves.

In short, everyone should constantly develop the capabilities of their body. What nature cannot overcome, what technology cannot, man can do. There is no limit to man's creative abilities. Achieving opportunities, constantly feeling good, not knowing what the patient is, is worth working to maintain strength, ability to work for many years. With the help of active participation in physical education, it is possible to master the most valuable art - the art of health.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 январ ПФ-5924 сонли “Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони.

2. Абу Али Ибн Сина. Книга исцеления // Абу Али Ибн Сина. Сочинения, том V.- Душанбе: Дониш, 2011.

3. А.А.Қодиров., Ш.Т.Искандарова Абу Али ибн Сино. Ўқув қўлланма Тошкент 2003 й.

4. У. Каримов, Ҳ. Ҳикматуллаев “Абу Али ибн Сино Тиб қонунлари” (Уч жилдлик сайланма). Ж.3- Т.: А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1994.

5. М.Имомова. «Оилада болаларнинг маънавий-ахлоқий тарбияси». Т., 1999 йил

6. Ж.Йўлдошев. «Ўқувчи маънавиятини шакллантириш». Т., «Шарқ» 2000 йил

7. У.Махкамов. «Ахлоқ - одоб саболари». Т., «Фан» 1994 йил

8. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

9. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

10. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.

11. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.

12. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

13. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.

14. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
15. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept" motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
16. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

METHODS OF PHYSICAL DEVELOPMENT AND MOVEMENT SKILLS OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS

A.T. Hasanov¹

Tillaev Bobur Farkhod ugli²

Mamatqulova Mukarram Gapporovna³

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

young volleyball players,
physical development,
movement,
motivation,
abilities

ABSTRACT

The article discusses the involvement of students of general education schools in physical education and sports, methods of physical development and mobility of young volleyball players, the development of their abilities, the possibilities and effectiveness of physical education and sports.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6631124

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of Physical culture theory and methodology at Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

³ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

YOSH VOLEYBOLCHILARNI JISMONIY RIVOJLANTIRISH VA HARAKAT QOBILIYATLARINI OSHIRISH METODIKASI

KALIT SO‘ZLAR:

yosh voleybolchilar,
jismoniy rivojlanish,
harakatlar,
motivatsiya,
qobiliyat

ANNOTATSIYA

Maqolada umumta'lim maktab o'quvchilarini jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlariga jalb etish, yosh voleybolchilarni jismoniy rivojlantirish va harakat qobiliyatlarini oshirish metodikasi, ularni qobiliyatlarini rivojlantirish, jismoniy tarbiya va sportning imkoniyatlari va samaradorlik jihatlari o'rganilgan.

Respublikamiz umumta'lim maktablarida yosh voleybolchilarni tayyorlashda sport to'garaklari va musobaqalarini tashkil qilish va o'tkazish sport zahiralari tayyorlashning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Jamiyatimizda sog'lom turmush tarzini shakllantirish, aholining, ayniqsa, yosh avlodning jismoniy tarbiya va ommaviy sport bilan muntazam shug'ullanishi uchun zamon talablariga mos shart-sharoitlar yaratish, sport musobaqalari orqali yoshlarda o'z irodasi, kuchi va imkoniyatlariga bo'lgan ishonchni mustahkamlash, mardlik va vatanparvarlik, ona Vatanga sadoqat tuyg'ularini kamol toptirish, shuningdek, yoshlar orasidan iqtidorli sportchilarni saralab olish ishlarini tizimli tashkillashtirish hamda jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirishga yo'naltirilgan keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli "2017 – 2021 yillarda O'zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakat strategiyasi" haqidagi farmoni, shuningdek, 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risidagi", PQ-3031-sonli Qarori hamda, 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5368-sonli Farmoni va boshqa shu kabi konseptual hujjatlar talablari doirasida shakllanib bormoqda.

Xalqaro sport maydonlarida o'z o'rnini saqlab qolish va yanada yaxshilash uchun murabbiy va sportchi amaliyotda sportchilar tayyorlash tizimiga taalluqli bo'lgan biomexanika, fiziologiya va boshqa fanlarda erishilgan so'nggi ilmiy ishlanmalar natijalaridan foydalanishlari, dunyoning eng kuchli voleybol jamoalari tajribasini umumlashtirish asosida takomillashtirib borish zarur. Umumta'lim maktablarida yosh voleybolchilarni tayyorlashda sport to'garaklari va musobaqalarini tashkil qilish va o'tkazish masalalari dolzarb hisoblanadi.

Mamlakatimizda amalga oshirilayotgan yoshlarga e'tibor o'sib kelayotgan yosh avlodning, jismoniy va ma'naviy salomatligini shakllantirishini, sog'lom turmush tarziga intilish va sportga mehr-muhabbatni singdirishning g'oyat muhim sharti sifatida sportchi yoshlar ommaviy sportini rivojlantirishni ta'minlash maqsadini ko'zlaydi. Bu borada mamlakatimizda yosh voleybolchilarni tayyorlashda ta'lim va mashg'ulotning asosiy prinsiplarini amalga oshirish borasida mutaxassislarimiz tomonidan bir qancha ishlar olib

borilmoqda.

Bugungi kunda maktab o'quvchilari o'rtasida voleybol eng rivojlangan sport turilaridan biri hisoblanadi. Ammo kuzatuvlar shundan dalolat beradiki, hali aksariyat ta'lim muassasalarida voleybol to'garagi mashg'ulotlarini tashkil qilish, musobaqalar o'tkazish muntazamlilik, mutanosiblik va boshqa didaktik prinsiplarga javob bermaydi. Mashg'lotlarga bunday yondashish o'g'atish samaradorligini ta'minlamaydi. Vaholanki, bugungi kunda barcha sport turlari, shujumlardan, voleybol mashg'ulotlari ham faqatgina ilmiy asoslangan bo'lsagina va muntazamlilik tamoyiliga javob bersagina o'zining "sog'lomlashtiruvchi va mashqlantiruvchi" burchini ado etishi mumkin.

Umumta'lim maktabida voleybol bilan shug'ullanuvchi o'quvchi-sportchilar bilan olib borilgan suhbatlar mashqlar va treninglar ijobiy natija berilganligi aniqlandi. Olib borilgan ilmiy ishlar natijasidan shu narsa ayon bo'ldiki, voleybol bilan shug'ullanuvchi yosh voleybolchilar bilan to'garak mashg'ulotlarini tashkillashda, musobaqalar o'tkazishda, o'quv trenirovka jarayonlarida, o'rta maxsus va oliy o'quv yurtlaridagi talabalarga ma'ruzalar o'qishda, jismoniy tarbiya va jismoniy madaniyat yo'nalishiga oid o'quv adabiyotlarning yangi avlodini yaratishda, jismoniy tarbiya dasturini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

Umumta'lim maktablarining yuqori sinf o'quvchilarini jismoniy tarbiyalash jarayoni pedagoglardan maktabda ishlash uchun jismoniy tarbiyaning asosi nimalardan iboratligi, uning mazmuni, tashkil qilinishini, bolalarni harakatga o'rgatish metodikasini bilishni talab qiladi.

O'quvchilar organizmi o'sib borar ekan uning funksional imkoniyatlarini oshib borishi ham tabiiy. Oldin egallangan harakat malakalari zaxirasi bazasida yangi, keyin egallanishi lozim bo'lgan harakat malakalari uchun poydevor yaratiladi. Bu yoshdagilarda ularning jismoniy madaniyat sohasidagi bilimlarni boyitish, sport trenirovkasi asoslari, sportchini o'z-o'zini nazorat qilishi qoidalariga o'rgatish maqsadga muvofiq bo'ladi.

Yuqori toifadagi o'yinchilarni tayyorlashda o'yinchilarning o'sish va harakatlanish qobiliyatlari katta ahamiyatga ega. Bu muammolar, avvalo, qobiliyatli yangi o'yinchilarni uzoq va sifatli tanlash jarayonida hal etiladi. Biroq, rasmiy ko'rsatkichlar bo'yicha tezroq samaraga erishish uchun murabbiy bo'yi o'rtacha, biroq jismoniy rivojlangan yoshlarni tanlab olsa osonroq va maqsadga muvofiq bo'ladi, ular bolalar musobaqalarida yutib chiqa oladi. Buning uchun baland bo'yli yoshlarni topish va doimiy voleybol mashg'ulotlariga jalb etish zarur. Bu borada murabbiy o'nlab umumta'lim maktablarini aylanib chiqishi, yuzlab o'quvchilarni ko'rishi, o'yinchilar va ularning ota-onalarini voleybol mashg'ulotlari zarurligiga ishontirishi kerak bo'ladi.

Talantli yangi o'yinchilarni to'plash – bu og'ir (ayniqsa, shaharlardagi murabbiylar uchun eng og'ir), ko'pincha rag'batsiz va ba'zi hollarda samarasiz ishdir. Vaziyatni yana shu narsa ham og'irlashtiradiki, murabbiyning ushbu eng og'ir va eng muhim ishiga umuman haq to'lanmaydi! Shu tariqa, ta'kidlash joiz, rahbariyat hozircha murabbiyning mehnatini rag'batlantirishning samarali mexanizmini topa olmayapti va hayotga tatbiq eta olmayapti.

O'quvchilarni voleybolga tayyorlash uslubiyatidagi asosiy muammo, yosh

voleybolchilarning mahorat “bazasi” ustidagi rejali ishlarda murabbiylar, rasmiy natijaga mo’ljallangan holda, bolalar musobaqalaridagi yutuqni afzal ko’rishlaridir. Yosh o’yinchilarning sport mahoratida o’yin qismiga asossiz ravishda ko’p e’tibor va vaqt ajratilmoqda.

Bolalar voleybolida o’yinda to’p bilan ishlashda kimki kamroq xatoga yo’l qo’ysa, g’alaba shunga nasib etadi. Xatolarning kamayishiga ko’plab takrorlashlar, o’zlashtirilgan texnik elementlarni takomillashtirish uchun bir xildagi mashqlarni qaytarishlar hisobidan erishiladi. Ular cheksiz takrorlanuvchi o’yin mashqlariga va ikki tomonlama o’yinlar tarkibiga kiritilgan, ularning umumiy miqdori yuqori sinfning o’rta yoshdagi o’quvchilari uchun ham haddan tashqari ortib bormoqda.

O’yinchilarning qobiliyatlaridan foydalanish yuqori sinflarda amalga oshirilib, musobaqali kurash olib borishning texnikaviy va taktik usullari zahirasiidan, tayanch texnikaviy va taktik tayyorgarlik uchun foydalanilmoqda. Bu avvalo, o’yin usullarini bajarishning ishonchliligi, aniqrog’i, o’yinlarda kamroq xatoga yo’l qo’yilishi hisobidan, ko’plab bolalarga musobaqalarda yutishga imkon beradi. Yangi o’yinchilarning o’yin faoliyatidagi torlik va asos hisoblanuvchi elementlarning yetishmasligi yosh voleybolchilarning mahoratli jamoalarga o’tganida tobora yaqqolroq ko’rina boshlaydi. Ular ko’p narsalarni yuqori darajada bajara olmasligi aniqlanadi. Sport maktabini tugallash vaqtida bunday o’yinchilarda o’sish imkoniyatlari deyarli bo’lmaydi, chunki mashqlar jarayonida sport mahoratining asoslari to’liq o’z aksini topmaydi.

Bunday yondashuvning yetishmovchiligi, ayniqsa, yuqori toifali jamoalar uchun katta ahamiyatli hisoblangan baland bo’yli o’yinchilar uchun halokatlidir. Baland bo’yli o’yinchi noyob hisoblanib, bolalar murabbiysi uni avaylab asrashi va parvarishlashi lozim. Bunday hollarda tayyorgarlikni juda tezlashtirish va uni rasman kattalar musobaqasiga erta jalb etish mumkin emas. Yuqori bo’yli o’yinchilarda tayanch-harakat apparatining tezlashtirilgan o’sishi jismoniy rivojlanishdan orqada qolishga sabab bo’ladi, boshqa voleybolchilar uchun odatiy bo’lgan yuklamalar ular uchun og’irlik qiladi. Shu tariqa har qanday istiqbolli o’yinchi organizmining rivojlanishi xususiyatlarini hisobga olmay uni qiynab qo’yish mumkin.

Voleybolchilar o’yin usullari texnikasi to’g’risidagi fikrlarning turlichaliligi va noaniqligida murabbiy o’qitish va o’yinning texnik usullarini takomillashtirish bo’yicha o’z samarali uslublarini yarata olmaydi. Ushbu sharoitlarda voleybol texnikasini yaxshi o’rganish imkoniyatlari faqat harakatchan, qobiliyatli (“tabiatdan” berilgan) o’yinchilardagina mavjud bo’ladi. Ular harakatlar samaradorligini belgilovchi mexanizmlarni mashq jarayonida intuitiv (ichki sezgi) holda “tutib oladilar” yoki bunda tug’ma jihatlar ham muhim ahamiyat kasb etadi.

O’yinning texnik usullariga o’rgatishning bunday uslubi voleybolchilar harakati tuzilishining samarali mexanizmlari shakllanishini ta’minlaydi.

Xulosa. voleybolchilarni amaliyotda ko’proq mashqlar va o’yinlarni juda ko’p martalab takrorlash hisobidan yosh o’yinchilarni tor doiradagi texnik usullarga o’rgatish va o’yin sharoitlarida ularni ishonchli qayta ijro etishni ta’minlash yo’lidan foydalaniladi.

Bunday amaldagi tashkiliy va uslubiy yondashuvda texnik tayyorgarlikning asosini tashkil etuvchi “bazalar” (tayanchlar) o‘yin harakatlarning samarali mexanizmlari va yosh o‘yinchi texnik-taktik usullarining keng to‘plami shakllanishi amalga oshmaydi.

Yosh voleybolchilar mahoratini tashkil etuvchi bazani baholash katta qiyinchiliklar bilan bog‘liq bo‘ladi. O‘yinchiarning jismoniy rivojlanish darajasi obektiv baholanishi ham mumkin (bo‘yi, sakrash balandligi, kichik masofalarni o‘tish vaqti va boshqa turlicha talqinlar sharoitida texnik-taktik mahoratni tashkil etuvchi asoslarni baholash uchun mezonlarni tanlash ancha muammolidir.

ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev tomonidan 2017 yil 7 fevraldagi PF-4947 sonli “2017 – 2021 yillarda O‘zbekistonni rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishi bo‘yicha Harakat strategiyasi” haqidagi farmoni.

2. 2017 yil 3 iyundagi “Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to‘g‘risidagi”, PQ-3031-sonli Qarori.

3. 2018-yil 5-martdagi “Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5368-sonli Farmoni.

4. Pulatov A.A. Ummatov A.A. Voleybol musobaqa o‘tkazish tartibi va qoidalari. –T.: “Ilmiy texnika axborot-press”, 2018.

5. Goncharova O.V., Qipchoqov B.B., Boltayev Z.B. Voleybol. –T.: “lider Press”, 2008.

6. Boltayev Z.B. Voleybol sport turlari nazariyasi va uslubiyati fanidan ma‘ruza matni. –T., 2017.

7. Abdullaev A.A. Jismoniy tarbiya nazariyasi va metodikasi Farg‘ona 2000.

8. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

9. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

10. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.

11. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.

12. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

13. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.

14. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.

15. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.

16. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

IMPROVEMENT OF METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS

A.T. Hasanov¹

R.M. Toshpulatov²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

culture of healthy living,
pedagogical tool,
mechanism,
motivation,
technological process

ABSTRACT

The article explores the opportunities and effectiveness of physical education and sports, the involvement of secondary school students in physical education and sports, the inculcation and development of the concept of a healthy lifestyle in them.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6631145

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Teacher of Physical culture theory and methodology at Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Today's global development of modern educational processes is determined by the diversity of its various socio-pedagogical directions and changes, reforms, actions. In order to promote physical culture and sports in the Republic of Uzbekistan in recent years, to promote a healthy lifestyle among the population, to identify priorities for improving the skills and knowledge of the population in the field of physical culture and sports, , the implementation of specific programs in the field of physical culture and sports that will help to strengthen the health of the population is very important and topical.

The problem of developing a culture of healthy living through physical education and sports is an important issue that needs to be addressed. The health status of young people is an important component of the healthy potential of the nation, so maintaining and developing the health of students, developing in them a culture of healthy lifestyles is a priority today.

Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PP-3031 of June 3, 2017 "On measures to further develop physical culture and mass sports". Decree No. PF-5924 of the President of the Republic of Uzbekistan dated January 24, 2020 "On measures to further improve and popularize physical culture and sports in the Republic of Uzbekistan" is the result of attention to youth, health and sports development.

Youth health is one of the most pressing socially important issues that need to be addressed in today's society, and to ignore this problem is to lose sight of the future of future generations.

One of the main conditions for the modernization of society in the process of globalization is the development of the culture of life of the population and the improvement of the social environment.

The purpose of the study. The pedagogical conditions for the formation of a healthy lifestyle, identification of factors influencing the development of young people, the formation of a healthy lifestyle through physical education and sports, improving health, the development of a culture of healthy living are studied and researched.

Research methods. Theoretical analysis of the general factors of the development of a culture of healthy living among students, the educational value of physical education and sports as a pedagogical tool, and research methods of the literature were used.

Research results and discussion. The concept, content, principles of a healthy lifestyle, in the process of education and upbringing, mechanisms of formation and development of physical culture of a healthy lifestyle in students N.A.Meshelkova (2005), T.M.Kravchenko (2004), B.M. Zimasov (2006), I.Dj.Manchanov (2001), K.Sodikov (2007), O.Jamoliddinova (2010).

Articles and textbooks by D.J. Sharipova (2010), A. Rakhmonov (2012) devoted to some problems of the subject are the primary literature.

Spelling developments on the pedagogical conditions, opportunities and effectiveness of the development of a culture of healthy living of students - young people through physical education and sports are not enough. In the available sources, the general aspects of the problem have been studied, and the students, recognizing the urgency of the

problems of a healthy lifestyle, stressed the need to further expand the scope of research.

On the basis of observations made in the educational process of the general secondary school, the study of available scientific sources on the subject identified the conditions for the organization of pedagogical, technological process of developing a culture of healthy living through in-class and out-of-class physical education and sports:

The development of a culture of healthy living through physical education and sports is described as a social, pedagogical problem, the role and importance of physical culture and sports in the development of a culture of healthy living, as well as opportunities in general secondary schools.

In the process of learning, physical education and sports, students improve their knowledge based on the skills of behavior, habits, healthy lifestyles, health care and development.

Introduction of educational technologies in educational activities, development of the theory of physical education and its integration with pedagogical theories of person-centered education.

Introduce non-traditional teaching methods in classroom and extracurricular activities aimed at developing a culture of healthy lifestyles among students.

Achieving effectiveness through the use of forms, methods and tools for the development of a culture of healthy living of students through physical education and sports.

Implementation of mechanisms to ensure the effectiveness of the process of developing a culture of healthy living in students through physical education and sports.

Criteria for determining the level of students through the development of a culture of healthy living through physical education and sports, the implementation of its effectiveness in practice.

At the current stage of development of society, the formation of an individual's physical culture is a multifaceted and at the same time integral process, mainly focused on the implementation of physical health programs, physical self-improvement and changes in the level of development of psychophysical qualities and characteristics.

Physical education and sports play an important role in shaping a culture of healthy living, strengthening human health, increasing its physical and functional capabilities.

Therefore, there is a need for in-depth research and studies on the development of a culture of healthy living through physical education and sports for secondary school students, which determines the relevance of this research.

General secondary school students are a scientific study of the current practical situation in a healthy lifestyle culture and show that there are several distinctive features.

Today, the development of technology, the fact that the work done by human beings is replaced by technical means, has a negative impact on strengthening human health. Also, the modern educational process often leads to the deterioration of the health of students.

There are a number of factors and reasons that lead to the deterioration of the health of students - young people in educational institutions. For example:

- improper adherence to the agenda;
- not to exercise, hygienic students;
- smoking, distribution of alcohol;

- spends leisure and leisure time in computer rooms, cafes; The above-mentioned cases show that the student-youth spends their time in various idle jobs, has a low culture of health, and is indifferent to their health.

Therefore, in the process of physical education of future students of physical culture, the development of a culture of healthy living, recreation and leisure, systematic, effective organization of extracurricular activities of national and mass sports clubs in educational institutions play an important role in shaping and developing a culture of healthy living. After all, the formation of a motivational attitude to the work of physical education should be focused on the acquisition of health as a value direction in students. Therefore, physical education and sports are the main goals in the development of a healthy lifestyle of students, whose tasks are to increase the functional, adaptive abilities of the body, to develop the physical culture of the individual and self-development. It should be noted that physical education and sports are not only educational discipline, but also the most important component of shaping the culture of healthy living of students, helping to combine physical and spiritual unity, ensuring the formation of universal values such as health, physical and mental well-being of schoolchildren.

Conclusion. The importance of physical education and sports is growing in the multifaceted process of developing mental, moral and physical qualities, strengthening health, improving work skills, developing a culture of healthy living and creating a healthy environment through physical education and sports. Because physical education and sports are an effective means of the educational process in the mental and moral, spiritual perfection, physical perfection of man.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 3 июндаги “Жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора – тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3031-сон қарори.

2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Кураш” миллий спорт турини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги 2017 йил 2 октябрдаги ПҚ - 3306 – сонли қарори.

3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Ўзбекистон Республикасида жисмоний тарбия ва спортни янада такомиллаштириш ва оммалаштириш чора – тадбирлари тўғрисида”ги 2020 йил 24 январдаги ПФ -5924 – сонли фармони.

4. Жамолдинова О.Р. Соғлом турмуш маданиятини ривожлантиришда узвийлик ва узлуксизлик тамойиллари амал қилишнинг педагогик механизмларини такомиллаштириш: п.ф.н. диссер.афтореферати .Тошкент, 2015.

5. Мелешкова Н.А. Формирование здорового образа жизни студентов вуза в процессе физического воспитания: дис. канд. пед. наук. Кемерово, 2005.

6. Шукуров Р.С. Миллий кураш турлари ва уни ўқитиш методикаси ўқув – қўлланма. Бухоро, 2016.
7. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.
8. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.
9. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.
10. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.
11. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.
12. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
13. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
14. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
15. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

TYPES AND PLACE AND IMPORTANCE OF THE NATIONAL BIRD IN THE SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING

Quvondiqov Akmal Tugalboyevich¹

Kholdorova Maftuna Sobir qizi²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

struggle,
physical training,
perfection,
independent thinking,
free thinking,
creative,
enterprising,
students,
the functional capabilities of
the organism

ABSTRACT

This article discusses the role of Uzbek national wrestling in the world arena, stages of development, development of society, the younger generation that can rationally solve future social problems, as well as the importance of Uzbek national wrestling in physical and intellectual development.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6634017

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer at the Department of Theory and Methodology, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Uzbek national wrestling is a sport that has aroused the love and interest of everyone with its fighting spirit, beauty, charm and honesty. In wrestling, wrestlers are required to be free from filth, greed, theft, and greed, and to be noble, humane, and even respectful of their opponent. Struggle strengthens people, strengthens the will, awakens and strengthens their love for their people and homeland. That is why the fighters are determined and will never betray their friends, nation and homeland. Wrestling is a sport that heals the will, motivates you to a specific goal, and teaches you to overcome difficulties with endurance and perseverance. That is why wrestling plays the role of a school of education that develops a person spiritually, physically and morally.

As a result of individual competitions, wrestlers develop their physical qualities such as agility, dexterity, strength, speed, and achieve spiritual and moral maturity.

It is known that Uzbek national wrestling is a popular sport in Central Asia and Kazakhstan, where "Bukhara" and "Fergana" forms of wrestling are widely used. There is a way to knock down "Bukhara" standing up in the fight, without holding the waist below. The main methods of this fight are to overtake the opponent, to knock him over, to knock him over from the inside, to grab him by the opponent's shoulder, and to lift him off his shoulder by bending his knee. In Bukhara, Khorezm, Samarkand, Kashkadarya, Surkhandarya, Jizzakh regions and the Republic of Karakalpakstan "Bukhara" wrestling was held.

In the Fergana wrestling, the opponents are standing, holding the belt in front of them, and are not released during the competition.

The opponent is lifted from the ground and knocked down by leg movements. Typical methods of this fight are: throwing, throwing the opponent, first of all, off the ground, bending the opponent, turning, throwing his head without touching the carpet, knocking the opponent down, holding the opponent by the number, twisting over the shoulder.

The struggle for Fergana took place in the Fergana Valley, Tashkent and Syrdarya regions.

Yes, wrestling is one of the ancient, universal, widespread, honest, far-fetched values of our people. Kurash became widespread in the late 20th century, with vast borders that encompassed the world. There are fans, admirers and participants of Uzbek wrestling in more than 100 countries on five continents. The national Uzbek wrestling, which combines national pride, honesty, dedication, pride and courage, has been the cause of prestigious competitions since 1992. International tournaments dedicated to the memory of Tursun ota in Karakul, Amir Temur in Shakhrisabz, at-Termizi in Surkhandarya, Bahouddin Naqshband in Bukhara, Bobur Mirzo in Andijan, Pahlavon Mahmud in Khorezm He made a great contribution to the rise of Uzbek wrestling to a new level and its entry into the world of sports as a new species.

Therefore, the subject of national wrestling, which is included in the system of physical education taught in educational institutions of the republic today, is important to increase the physical fitness of young people, increase their spiritual and moral potential, willpower, prepare them for social work and homeland defense. is widely promoted as a tool.

Wrestling students:

To grow up to be physically fit, well-rounded, energetic people;

To be strong-willed, strong-willed, courageous and courageous;

To be brave boys, free from muteness and cowardice, ready to take any danger;

To develop independent thinking, free thinking, creativity, initiative;

To teach people to be self-aware, faithful, honest, patient, kind, ready to ensure the inviolability of the borders of our Motherland;

It is a science that is committed to national and universal values, preserves and multiplies the spiritual heritage, and is ready to defend its people and nation from any harm.

It is natural to turn our youth into people who can meet the demands of today's hectic life and society, active participants in the newly created society. Therefore, the prestige of the subject "National types of wrestling and teaching technologies" taught in educational institutions, especially in higher education, has increased. The globalization of Uzbek wrestling, the formation of the International Kurash Association, the holding of international wrestling tournaments, the introduction of wrestling at the Olympic Games, and the growing interest in the teaching of this subject have also increased. It should be noted that the subject "National types of wrestling and teaching technologies" teaches students agility, dexterity, courage, pride, courage, kindness, faith, while honesty serves the education of honesty, he feels the need for knowledge of the sciences of physical education. In particular, in the disciplines of "Theory and methods of physical culture", "Hygiene of physical education", "Physiology and biomechanics of exercise", "Sports and its teaching methods", "Gymnastics and its teaching methods" Information on teaching national wrestling to young people, their general and special physical training, assimilation of movement techniques, voluntary, spiritual, mental training of wrestlers in the process of wrestling, as well as practical assistance in the project of planning, organizing and conducting wrestling shows. In particular, if the wrestlers learn to master the theoretical foundations of physical culture, physical movement skills and abilities, principles, methods and techniques of their education on the basis of the achievements of human civilization, to cover the organization and conduct of physical culture classes, young people to understand the physiological features of a healthy lifestyle, the functional capabilities of the body of students, the physiological basis of exercise classifications and the development of motor skills, vegetative support of muscle activity, physical activity, normative and physiological basis. minladi. It is natural that the knowledge of this field will help to enlighten all layers of wrestlers, to gradually strengthen their physical fitness.

REFERENCES

1. Kerimov F.A. Sport kurashi nazariyasi va usuliyati.- T.: O'zDJTI nashriyot matbaa bo'limi, 2005.
2. Tastanov N., Abdullaev Sh., Tursunov Sh., Adilov S. SPMO Yunon-rim va erkin kurash bo'yicha. –T. 2017.
3. Xo'jayev F., Achilov T. Kurash va yakka. – T.: Davr nashriyoti. 2013.

4. Yusupov K. Kurash Xalqaro qoidalari, texnikasi va taktikasi. – T.: G’afur G’ulom nomidagi nashriyot matbaa ijodiy uyi, 2005.
5. Arslonov Sh.A. DZYUDO. –T. 2017.
6. Gancharova O.V. Yosh sportchilarning jismoniy qobiliyatlarini rivojlantrish. –T.: O’zDJTI nashriyot matbaa bo’limi. 2005.
7. hasanov, anvar. (2022). Значение методов образования, используемых в физическом образовании в дошкольных образовательных учреждениях. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4530>
8. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?аракатли ўйинлар ор?али ёш авлодни жисмоний тайёргарлигини ривожлантириш.

TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF WRESTLERS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Quvondiqov Akmal Tugalboyevich¹

Kholdorova Maftuna Sobir qizi²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

struggle,
honest,
bow,
stop,
sideways

ABSTRACT

In this article, the wrestler learns the biomechanical laws of movement and activities related to the subject of wrestling techniques and tactics, specializes in wrestling, learns the movement skills in practice, improves them as much as possible and increases the general technical training.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6634023

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer at the Department of Theory and Methodology, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

TA'LIM MUASSASALARIDA KURASHCHILARNING TEXNIK VA TAKTIK TAYYORGARLIGI

KALIT SO'ZLAR:

kurash,
halol,
ta'zim,
to'xta,
yonbosh

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada kurashchi kurashdagi usullar texnikasi va taktika o'rgatish kurash bo'yicha ixtisoslashishi predmetiga aloqador harakat va faoliyatlarning biomexanik qonunlari bilib oladi, tegishli priyemdagi harakat malakalarini amalda o'zlashtirib, ularni mumkin qadar yuqori darajada mukamallashtira boradi va umumiy texnik tayyorgarligi oshib boradi.

Mamlakatimiz Prezidenti Sh.M.Mirziyoev "Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega bo'lib, dunyo miqyosida o'z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo'sh kelmaydigan insonlar bo'lib kamol topishi, baxtli bo'lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz" degan da'vatlari ta'limning sifatli va samarali tashkil etilishini, ayniqsa, talabalarni va o'quvchilarni mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma'naviy salohiyatga ega shaxs sifatida tarbiyalash bugungi kunning dolzarb masalalaridan biri hisoblanadi.

Jamiyat hayotida jismoniy madaniyat ijtimoiy tizimning bir qismi sifatida qabul qilingan. Jismoniy madaniyat ta'lim sifatida jismoniy tarbiya orqali amalga oshiriladi. Jismoniy tarbiyaning asosiy maqsadi yosh avlodni jismoniy tarbiya vazifalarini ketma-ket ravishda amalga oshirishga yunaltirilgan.

2017 yil 2-oktyabr O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoevning "Kurash" milliy sport turini yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaroriga asosan keyingi yillarda asrlar davomida mardlik, bag'rikenglik, olijanoblik va halollikning timsoli sifatida e'zozlanib kelingan, o'zbek xalqining tarixiy merosi—"Kurash" milliy sport turini (keyingi o'rinlarda kurash deb yuritiladi) qayta tiklashga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Davlatimizning bevosita qo'llab-quvvatlashi natijasida kurash xalqaro sport turi sifatida keng e'tirof etildi, "kurash", "halol", "ta'zim", "to'xta" va "yonbosh" kabi atamalar esa xalqaro sport lug'ati tarkibidan mustahkam o'rin egalladi.

Kurash – azal-azaldan olijanoblik, mardlik va halollik timsoli, xalqimizning bir necha ming yillik tarixga ega milliy-madaniy merosining bir qismi va bebaho boyligi hisoblanadi.

Kurash haqidagi ilk ma'lumotlar Surxon va Zarafshon vohalari, Farg'ona vodiysi, Sarmishsoy daralarida aniqlangan tasviriy san'at namunalari aks etgan osori-atiqalarda, qoyatoshlarda va g'orlarda uchraydi.

Mashhur antik tarixchi Gerodot o'zining "Tarix" asarida kurash qadimda yurtimiz hududida joylashgan xalqlar urf-odati va an'alarining bir qismi ekanligini ta'kidlab o'tgan.

Kurashchining texnik tayyorgarligi deb, uning kurashda baxs yuritish vositasi yoki trenirovka bo'lib xizmat qiluvchi harakat va faoliyat texnikasini o'rgatishga aytiladi. «Texnika» so'zi yunoncha «mahorat» ma'nosini anglatadi.

Maxsus texnika tayyorgarlik jarayonida kurashchi kurashdagi usullar texnikasini

o'rgana boradi, kurash buyicha ixtisoslashishi predmetiga aloqador harakat va faoliyatlarning biomexanik qonunlari bilib oladi, tegishli priyemdagi harakat malakalarini amalda o'zlashtirib, ularni mumkin qadar yuqori darajada mukamallashtira boradi va umumiy texnik tayyorgarligi oshib boradi. Texnik tayyorgarlikdan maqsad kurashchining umumiy jismoniy tarbiya ma'lumotini, jismoniy mashqlarning umumiy texnik asoslari soxasidagi bilimni muntazam sur'atda kengaytirib borish va hayotda hamda kurashish amaliyotida foydali bo'lgan harakat qilish mahoratiga va malakalarni fondini to'ldirib borishdan iborat. Kurashchining umumiy va maxsus texnik tayyorgarlik texnik progressiga erishish uchun yordam beradigan huddi ana shunday bilim, mahorat va malakalarni shakillantirishga qaratilgandir.

Zamonaviy kurashning texnikasi kurashchi o'z raqibini ma'lum harakatlar ta'siri bilan yengib, g'oliblikni qo'lga kiritish demakdir. Juda tez o'zgaruvchan kurash sharoitida yaxshi natijaga erishmoqchi bo'lgan kurashchi ko'p texnik usullarni egallagan bo'lishi «konret» sharoitga kerak bo'lgan usulni tanlay bilishi hamda ularni tez va aniq bajara olishi lozim.

Kurash texnikasini o'rganish uchun quyidagi qisqacha klasifikatsiyadan foydalaniladi.

Kurashchining ko'p yillik amaliyoti harakatlar effektivining strukturasini ishlab chiqishga yordam berib ularning quyidagi uchta: a) hujum texnikasi; b) himoya texnikasi; v) qarshi hujum etish texnikasi bo'limlariga bo'linishi ko'rsatdi.

Kurashchining texnik tayyorgarligida asosiy rol ni hujum etish holatlarini egallaydi. Kurash qoidasi buyicha hujum etish holatlarini qo'llagan kurashchi rag'batlantirilmog'i lozim.

Kurashning texnik tayyorgarligi sportchi tomonidan yuqori sport natijalariga erishishni ta'minlovchi harakatlar tizimining egallaganlik darajasi bilan tavsiflanadi.

Kurashchining umumiy va maxsus texnik tayyorgarligi ajratiladi. Umumiy texnik tayyorgarlik yordamchi sport turlaridagi har xil harakat malakalari hamda ko'nikmalarini egallashga, maxsus texnik tayyorgarlik sport kurashida texnik mahoratga erishishga qaratilgan.

Kurashida texnik tayyorgarlik bir qator murakkab vazifalarni hal etishga yo'naltirilgan:

- maksimal kuchlanishdan foydalanish samaradorligini oshirish;
- ish kuchlanishini tejash;

musobaqa faoliyatini o'zgaruvchan holat sharoitlarida harakatlanish tezligi, aniqligini oshirish. Sport texnikasini takomillashtirish kurashchilarning ko'p yillik tayyorgarligi davomida amalga oshiriladi va u tanlangan kurash turida texnik mahoratni oshirishga qaratiladi.

Texnik mahorat deganda keskin sport kurashi sharoitlarida eng oqilona harakat texnikasini mukammal egallash tushuniladi.

Texnik mahoratni takomillashtirishning uchta bosqichi ajratiladi;

- Izlanish.

- Barqarorlashtirish.
- Moslashishni takomillashtirish.

Birinchi bosqichda texnik tayyorgarlik musobaqa harakatlarining yangi texnikasini shakllantirishga, uni amaliyotda egallash shart-sharoitlarini yaxshilashga, musobaqa harakatlari tizimiga kiruvchi ayrim harakatlarni o'rganishga (yoki qayta o'rganishga) qaratilgan.

Ikkinchi bosqichda texnik tayyorgarlik musobaqa harakatlarining butun malakalarini chuqur o'zlashtirish va mustahkamlashga qaratilgan.

Uchinchi bosqichda texnik tayyorgarlik shakllangan malakala-larni takomillashtirish, ularning asosiy musobaqalar sharoitlariga mos holda maqsadga muvofiq variantlilik, barqarorligi, ishonchliligi chegaralarini kengaytirishga qaratilgan.

Xulosa qilgan holda, kurash milliy sport turini butun dunyoda yanada rivojlantirish va ommalashtirish, jamiyatda sog'lom turmush tarzini targ'ib qilish, yoshlarni vatanparvarlik, milliy g'urur va Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash, o'sib kelayotgan avlodda mardlik, kuchli iroda, olijanoblik va raqibga hurmat kabi sifatlarini shakllantirishga kuchli turtki bo'lib xizmat qiladi.

FOYDANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: O'zbekiston, 2016
2. Hojiyev Sh.S.Kurash turlari va uni o'qitish metodikasi - T. : Ilm-ziyo nashriyoti, 2021
3. Kerimov F.A. Sport kurashi nazariyasi va usuliyati.- T.: O'zDJTI nashriyot matbaa bo'limi, 2005.
4. N.A.Tastanov Kurash turlari nazariyasi va uslubiyati|| Toshkent-2015.
5. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.
6. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.
7. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.

SELECTION OF EFFECTIVE METHODS AND TECHNIQUES TO ADDRESS THE PROBLEMS OF INCREASING THE SOCIAL ACTIVITY OF STUDENTS IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Agzamov Sardorbek Ulugbekovich¹

Ferghana Polytechnic Institute

KEYWORDS

lesson,
research,
method,
pedagogical technology,
pedagogical skills,
method,
action strategy,
role play

ABSTRACT

This article suggests a number of new pedagogical methods to further increase the effectiveness of education in the education of students and young people, and aims to achieve positive results by applying them to the educational process.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6634038

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tutor of the Faculty of Mechanics and Mechanical Engineering, Ferghana Polytechnic Institute, Ferghana, UZB

TA'LIM MUASSASALARI O'QUVCHI VA TALABA-YOSHLARINING IJTIMOY FAOLLIGINI OSHIRISH MUAMMOLARINI BARTARAF ETISHDA SAMARALI METOD HAMDA USULLARNI TANLASH

KALIT SO'ZLAR:

dars,
tadqiqot,
usul,
pedagogik texnologiya,
pedagogik mahorat,
metod,
harakatlar strategiyasi,
rolli o'yinlar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada ta'lim muassasalari o'quvchi va talaba yoshlarining bilim olishlarida samaradorlikni yanada oshirish maqsadida bir nechta yangi pedagogik metodlar tavsiya etilgan bo'lib, ularni ta'lim jarayoniga tadbiiq etish orqali ijobiy natijalarga erishish ko'zda tutilgan.

Mamlakatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoyev tashabbusi bilan ilgari surilgan O'zbekiston Respublikasini rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasida «jismonan sog'lom, ruhiy va intellektual rivojlangan, mustaqil fikrlaydigan, qat'iy hayotiy nuqtai nazarga ega, Vatanga sodiq yoshlarni tarbiyalash, demokratik islohotlarni chuqurlashtirish va fuqarolik jamiyatini rivojlantirish jarayonida ularning ijtimoiy faolligini oshirish» kabi yo'nalishlar belgilangan bo'lib, yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishga yo'naltirilgan faoliyatni tashkil etishda ta'lim muassasalarining alohida o'rni bor. Ya'ni umumiy o'rta ta'lim maktablari, akademik litseylar, kasb-hunar kollejlari va oliy o'quv yurtlarida ta'lim oluvchi yoshlarning ijtimoiy faollik sifatleri tarbiyalanadi.

Hozirgi vaqtda ta'lim muassasalarida ta'lim sifatini tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, aksariyat hollarda amalga oshiriladigan ta'lim modellari talabalarning ijtimoiy faollik qobiliyatini to'liq ochib berishga imkon bermaydi. Oliy ta'lim muassasasida mutaxassis, asosan, bilimning nazariy asoslarini oladi va kasbiy faoliyat jarayonida amaliy ko'nikma va malakalarga ega bo'ladi, deb hisoblashadi. Biroq, bozor munosabatlariga moslashish uchun ko'p vaqt talab qilinishi mumkin, shuning uchun mutaxassislar ijtimoiy faolligini oshirishda dolzarb muammolarni hal qilishga harakat qilsa bo'ladi. Bunda qisqa vaqt mobaynida yetuk kadr tayyorlashga qaratilgan vazifalar muammosini hal etish birmuncha yengillashadi.

Mazkur vazifani ijobiy hal etishda ta'lim jarayoni, shu jumladan fanlarni o'qitishda faol ta'lim texnologiyalaridan foydalanish, mashg'ulotlarni noan'anaviy shakl, metod va vositalar yordamida qiziqarli va mazmunli tashkil etish kutilgan samaralarni bera oladi.

Talabalar nafaqat rasmiy o'qitish orqali o'rganadilar, balki kitoblar, gazeta va jurnallar, televideniye, internet va tengdosh do'stlar orqali, ko'proq bevosita aloqa orqali o'rganadilar. Bu vositalardan o'qituvchi o'zi o'tgan darsni mustahkamlashda foydalanishi mumkin. Dars jarayonlarida yoshlar ijtimoiy faolligini oshirishda yuqori samaradorlikka erishish uchun quyidagi metod va usullardan ham foydalanish mumkin:

Baxs-munozara usuli. O'quv guruhini ikki guruhga bo'lgan holda, biror mavzu bo'yicha o'zaro baxs, fikr almashinuv tarzida o'tkaziladi.

Rolli o'yinlar. Ishbilarmonlik yoki rolli(vaziyatli) o'yinlar – muammoli vazifaning bir turidir. Faqat bu o'rinda, matnli material o'rniga o'quvchilar tomonidan rollar o'ynaladigan hayotiy vaziyat sahnalashtiriladi. Bosqichlari: vaziyatni tushuntirish, mos rollarni bo'lib

berish, maqsad va vazifalarni tushuntirish; o'yin davomida o'quvchilarning xatti-harakatlarini kuzatib borish; o'quvchilarning xatti-harakatlari orqali bilim olishlariga, ma'lum malaka va ko'nikmalarni egallashlariga imkoniyat yaratish; o'yin natijalarining tahlili; o'yin natijalarini real hayotiy hodisalar bilan taqqoslash.

Aqliy hujum. Dars mavzusiga oid qo'yilgan muammoni yechish yoki savolga javob topish maqsadida g'oyalarni jamlash va saralash usuli. Qatnashchilar birlashgan holda yechimi noma'lum muammoni yechishga yoki savolga javob topishga harakat qiladilar. Eng maqbul yechimni topish bo'yicha shaxsiy g'oyalarni ilgari suradilar. Bosqichlari: muammoli vaziyatni keltirib chiqarish; uning yechimini topish uchun o'quvchilarni jalb qilish; turli yechimlar taqdimotini eshitish; yechimlarni solishtirish va tanlash; xulosalash.

Pinbord usuli. Bu usul aqliy hujum metodining bir ko'rinishi bo'lib, unda qo'yilgan muammoni hal qilish bo'yicha g'oyalar alohida qog'ozchalarda yozilib, doskaga joylanib boriladi. Ikkinchi bosqichda esa, g'oyalar yozilgan qog'ozchalar turli mezonlar bo'yicha sinflarga bo'linadi, saralanadi va muayyan tartibda doskada joylashtiriladi.

Boshqalarni o'qitish orqali o'rganish usuli. Bu usulda ta'lim oluvchilar belgilangan mavzu yoki qo'yilgan muammo bo'yicha bir-birlari bilan axborotlarni almashadilar va o'z bilganlarini boshqalarga o'rgatadilar.

Juft-juft muloqot. Biror mavzu bo'yicha yonma-yon o'tirgan o'quvchilarni o'zaro muloqotga chorlash; o'zaro fikr almashish va ularni ba'zilarini tinglash.

Ovozga qo'yish metodi. Dars mobaynida bahsli vaziyatni keltirib chiqarish; yuzaga kelgan bahs munozarani boshqarish maqsadida, bahs yuritayotgan tomonlarning fikrlarini sinf bo'yicha ovozga qo'yish; har bir fikr bo'yicha qarshi, rozi va betaraflarni aniqlash; tomonlarning dalillarini va fikrlarini tinglash; so'ng yana ovozga qo'yish; xulosalash.

O'zlashtirish darajasining eng yuqori cho'qqisi; o'quvchilarning olgan bilimlari asosida hali o'rganilmagan kichik bir muammo ustida yakka yoki birgalashib izlanish olib borish; keltirilgan taxminni izlab topilgan dalillar asosida to'g'ri yoki noto'g'riligini tekshirish. Bosqichlari: darsda hammaga qiziqish uyg'otadigan muammoni yoki masalani qo'yish, uni o'rganish, tadqiq qilish uchun ma'lumotlar to'plash, muammoning yechimiga oid taxminlar, bashoratlarni qilish va ularning qanchalik to'g'riligini to'plangan ma'lumotlar asosida tahlil qilish va xulosa chiqarish;

Ta'lim oluvchilar ayrim tadqiqot ishlarni ilmiy asoslangan holda mustaqil bajarishadi, ularni yozadilar va qo'yilgan maqsad hamda natijalarni tahlil qiladilar.

«Charxpalak» usuli. Mazkur metod guruhlarda ishlash usulining takomillashtirilgan ko'rinishi bo'lib, uning yordamida o'quvchilar o'rganiladigan material bo'yicha ma'lum bilimga mustaqil ega bo'lish, jamoa bilan ishlash malakasiga ega bo'lish, boshqalarni o'qitish, axborot almashish hamda jamoa bo'lib qaror qabul qilish ko'nikmalariga ega bo'ladi.

Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat bo'lajak o'qituvchilar hamda tarbiyachilarda pedagogik ijodkorlik, pedagogik texnika, ta'lim-tarbiya jarayonida o'qituvchi bilan o'quvchilarning o'zaro hamkorligi, muloqot olib borish taktikasi, nutq madaniyati, ma'naviy-ma'rifiy va tarbiyaviy ishlarni tashkil etishni o'z ichiga oladi. Bu

jarayon xulq-atvorni va hissiyotni jilovlay olish xususiyatlarini o'rgatadi hamda o'z kasbini rivojlantirib boruvchi pedagogik faoliyatlar tizimi to'g'risida ma'lumotlar beradi. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat o'qituvchilarning pedagogik faoliyati zamidida takomillashib boradi. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahoratni tanlashda kasbga oid nazariy hamda amaliy bilimlarni egallash, pedagogik jamoa bilan doimiy muloqotda bo'lish ijobiy natijalar beradi. Binobarin, bunday muhitda o'zaro fikr almashish shaxsiy mulohazalarni boshqalar tomonidan bildirilayotgan qarashlar bilan taqqoslab, ularning to'g'riligi, haqqoniyligiga ishonch hosil qilish, mavjud bilimlarni yanada boyitish, yoki kamchiliklarni aniqlash hamda ularni bartaraf etish yo'llarini topish imkoniyatlari kengayadi.

Umuman olganda yangi pedagogik texnologiyalar, metodlar va usullarni qo'llab, o'quvchilarning yanada sifatli ta'lim olishiga erishish mumkin. Buning uchun iloji boricha metodlarning turli xillarini qo'llash ma'quldir. Shunda o'quvchilar uchun dars mazmunini tushunish oson va qiziqarli bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-fevraldagi «O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar Strategiyasi to'g'risida»gi PF-4947-son Farmoni. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami. 2017 yil, 6-son, 70-modda.
2. Бодалев, А.А. Вершина в развитии взрослого человека: характеристики и условия достижения [Текст] / А.А. Бодалев. – М. : Флинта: Наука.
3. Malikov Sh., Zamonaviy metod turlari / www.xovos13-maktab.zn.uz
4. Халилов, Ш. З., Тожибоев, Б. Т., Умаров, Э. С., & Кучкоров, Б. У. (2019). Прием и хранение зерновой смеси, поступающей после комбайнов. *Журнал Технических исследований*, (2).
5. Qo'chqarov, B. U., Tojiboyev, B. T., & Axtambayev, S. S. (2021). EXPERIMENTAL DETERMINATION OF THE GAS CONSUMPTION SENT TO THE DEVICE FOR WET DUSTING IN THE HUMID MODE. *Экономика и социум*, (6-1), 226-229.
6. Кочкаров, Б. У. (2021). УЛУЧШЕНИЕ ПРОМЫШЛЕННЫХ УСТРОЙСТВ ДЛЯ ОЧИСТКИ ПЫЛЕ И ГАЗА. *Scientific progress*, 2(1), 1714-1717.
7. Халилов, Ш. З., Тожибоев, Б. Т., & Кучкаров, Б. У. (2020). ПРИЧИНА СКАЧКОВ ПРИ ТРЕНИИ. *Журнал Технических исследований*, 3(1).
8. Маткаримов, Ш. А., Зияев, А. Т., Тожибоев, Б. Т., & Кучкаров, Б. У. (2020). ПОКРЫТИЕ ЗАДВИЖЕК И ЗАПОРНОЙ АРМАТУРЫ ТЕПЛОВЫХ СЕТЕЙ ЖИДКИМ ТЕПЛОИЗОЛЯЦИОННЫМ ПОКРЫТИЕМ. *Universum: технические науки*, (12-5 (81)).
9. Эргашев, Н. А., Маткаримов, Ш. А., Зияев, А. Т., Тожибоев, Б. Т., & Кучкаров, Б. У. (2019). Опытное определение расхода газа, подаваемое на пылеочищающую установку с контактным элементом, работающим в режиме спутникового вихря. *Universum: технические науки*, (12-1 (69)).
10. Qo'Chqarov, B. U. B., & O'G'Li, A. T. L. (2021). MASHINASOZLIKDA METALL KESISH DASTGOHLARINING MEKANIK ISHLOV JARAYONIDA VUJUDGA KELADIGAN

VIBRATSIYA SABABLARI VA UNI BARTARAF ETISH MUAMMOLARI. *Scientific progress*, 2(6), 905-909.

11. Orinova, N. M. (2021). BO 'LAJAK O 'QITUVCHILARNI KREATIVLIK KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI. *Academic research in educational sciences*, 2(9), 394-399.

12. Шокирова, М. М. (2020). BO'LAJAK PEDAGOGLARDA KREATIVLIKNI RIVOJLANTIRISH-TA'LIM SIFATINI OSHIRISHNING MUHIM OMILI SIFATIDA. *Журнал Физико-математические науки*, 1(2).

13. Qo'chqarov, B. (2021). IMPROVEMENT OF INDUSTRIAL DUST AND GAS WET CLEANING DEVICES. *Интернаука*, (26), 81-82.

14. O'rinova, N. M., & Yo'Ldosheva, D. A. Q. (2021). Oliy o 'quv yurti talabalarida kreativ kompetentlikni rivojlantirishda faol ta'lim texnologiyalaridan foydalanishning mazmuni va samarali yo 'llari. *Science and Education*, 2(12), 755-766.

15. O'Rinova, N. M., & Yo'Ldosheva, D. A. Q. (2022). OLIY O 'QUV YURTI TALABALARIDA KREATIV KOMPETENTLIKNI RIVOJLANTIRISHDA FAOL TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING MAZMUNI VA SAMARALI YO'LLARI. *Academic research in educational sciences*, 3(1), 97-105.

SELECTION OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS AND TRAINING IN TECHNICAL AND TACTICAL MOVEMENTS

Eshquvvatov Abdumumin Keldibek ugli¹

Anqaboyev Dilmurod Bahtiyorovich²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

selection,
study groups,
simulation exercises,
ball exercises,
individual,
pair and group exercises

ABSTRACT

The article considers such important tasks as the selection of volleyball players into groups and their preparation for physical, technical, tactical and competitive activities.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6634049

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

YOSH VOLEYBOLCHILARNI TANLASH XUSUSIYATLARI VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARGA O'RGATISH

KALIT SO'ZLAR:

tanlash,
o'quv guruhleri,
simulyatsiya mashqlari,
to'p bilan mashq qilish,
individual,
juftlik va guruh mashqlari

ANNOTATSIYA

Maqolada voleybolchilarni guruhlariga saralash, ularni jismoniy, texnik, taktik va musobaqa mashg'ulotlariga tayyorlash kabi muhim vazifalar ko'rib chiqiladi.

Dolzarbliligi va uning asoslanishi: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-sonli «O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Dunyo miqyosida oxirgi yillarda volebol sport turini ommaviylikini va boshqa sport turlari orasida o'zining munosib o'rnini egallagan. Jahonda hozirgi kunda volebolchilarning morfofunksional ko'rsatkichlarini inobatga olgan holda ularning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligi darajasini oshirish, musobaqa faoliyati sharoitlarida texnik-taktik harakatlar samaradorligini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan tadqiqotlar olib borilmoqda.

So'nggi yillarda har xil sport turlarida sportchilarning umumiy va maxsus koordinatsion qobiliyatlarini takomillashtirish masalalari yuzasidan katta nazariy va tajriba materiallari to'plangan. Biroq volebol sport turida umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar sanoqlidir.

Yillik tayyorgarlik siklining turli bosqichlarida volebolchilar qobiliyatlarini tashhislash va rivojlantirish vositalari hamda uslublarini ishlab chiqish bilan bog'liq masalalar yetarlicha o'rganilmagan.

Voleybol o'yiniga o'rgatish 10—12 yoshdan boshlanadi. O'quv guruhlariga sportchilarni tanlab olish bilan bir vaqtda har tomonlama jismoniy tayyorgarlik voleybolchilarning asosiy texnikasi, taktikasi va musobaqaviy faoliyatiga o'rgatish masalalari hal qilib olinadi. O'yin bilan ilk tanishuv tayyorlovchi va voleybolga yaqin harakatlari o'yinlar orqali amalga oshiriladi. Masalan, o'yinning asosiy usuli bo'lgan to'p uzatish quyidagi mashqlar yordamida mustahkamlanadi: «Uzatdingmi-o'tir», «To'p o'rtadagiga», «To'p xavoda» va hokazo.

Texnika va yakka taktik harakatlarga o'rgatish holat va maydoncha bo'ylab harakatlanishdan boshlanadi. Takomillashtirish harakatlarini murakkablashtirish orqali amalga oshiriladi.

To'pni o'yinga kiritish, to'pni pastdan to'g'ri va yonlama kiritishni o'rgatishdan boshlanadi.

Maxsus mashqlar quyidagi tartibda o'rgatiladi:

6 - 8 m masofadan to'pni devorga uzatish.

Qatordagi sherigiga (to'rsiz) to'pni uzatish.

Qisqa masofadan to'r ustidan to'pni o'yinga kiritish.

Ma'lum bir yo'nalishda o'z chizig'idan o'yinga kiritish.

Xuddi shu faqat o'yinga kiritish joyidan, ma'lum bir muddatga.

Turli hududlarga navbat bilan to'pni o'yinga kiritish.

Aniqlik hisobga olib, tezda o'yinga kiritish.

To'pni o'yinga kiritish taktikasini takomillashtirish ularning o'quv mashg'ulot o'yinlari va musobaqalardagi samaradorligi va muntazamligini doim nazorat qilgan holda olib boriladi.

To'pni o'yinga kiritishdagi xatolar.

Nomustahkam boshlang'ich va to'pni yuqoriga notekis otish.

Qo'lni yetarli darajada siltamaslik va zarbani bukilgan qo'l bilan berish.

Kaft bilan to'pni noto'g'ri urish.

To'pni uzatishga o'rgatish o'rta holatda tayyorlovchi, maxsus mashqlar yordamida amalga oshiriladi. O'rganuvchi yuqoridan o'yinga kiritish texnikasini aniq tasavvur qilishi.

So'ngra murakkabroq to'p uzatishlar, sakrab, zarba berganday harakat qilib to'p uzatish, yiqilib elkaga ag'darilgan holda to'p uzatish usullari o'rgatiladi. To'p uzatishning texnik-taktik mahoratini mustahkamlovchi mashqlar oz ichiga yakka, juftlik va guruh mashqlarini oladi:

Devorga turli usullar bilan to'p uzatish, masofa, balandlik va tezlikni o'zgartirgan holda.

Xuddi shu mashq, holatni o'zgartirgan holda old tomondan, yonlama o'tirib, yotib, 180° ga burilib, to'p uzatishlar.

Xuddi shu mashq, lekin devor bo'ylab o'ngga, chapga yurib, tepadan to'p uzatib, pastdan qabul qilgan holda.

Joyida turib va cheklovchi chiziq bo'ylab harakat qilgan holda turli usullar bilan to'pni bosh bilan turli balandlikka uzatish.

Xuddi shu mashq, lekin to'p oldida turib o'ngga, chapga, oldinga, orqaga harakatlangan holda hujumning turli hududlariga uzi to'pni polga o'rgandan so'ng to'rga hujum chizig'i ortidan chiqib borish bilan va sakragan to'pga chiqish bilan ikkinchi to'p uzatish.

Xuddi shu mashq lekin to'pga himoyachining turli zonalarida oldinga chiqib borgan va to'pni pastdan ikki qo'llab o'rgan holda [4,8,9].

Mashqlarni jamoadosh bilan bajarish katta ahamiyatga ega bo'lib, to'p uzatishga o'rgatish va ushbu usulni takomillashtirish uchun ma'lum bir sharoitlar yaratadi.

Juftlikda to'p uzatishlar turli usullar bilan masofa balandlik va to'pning uchish tezligini o'zgartirgan holda;

Xuddi shu mashq lekin harakatlangan holatlarni o'zgartirgan holda, old tomondan yonlanma o'tirib, yotib, sakrab 180° ga burilgan va boshi uzra to'p otib pastdan qabul qilgan holda to'pni qabul qilib olish va pastdan uzatishga o'rgatish va ularni takomillashtirish tepadan to'p uzatishdagi kabi tartibda amalga oshiriladi. Ushbu usul yordamida o'yinga

kiritilgan to'plarni hujumkor zarbalarni qabul qiladi, qo'llashni amalga oshirib maydoncha chetiga chiqib ketayotgan to'plarni to'p ustidan urib yuboradi. Boshida to'pni pastdan ikki qo'llab qabul qilish usuli ishonchliroq, chunki yosh voleybolchilar hali yetarli darajada harakatchan bo'lmaydilar.

Xulosa va amaliy tavsiyalar voleybol sport turi bo'yicha trenirovka mashg'ulotlarining tashkil etish va o'tqazish yuzasidan milliy adabiyotlar yuriqnomalar mavjud. Lekin ularni yanada takomilashtirish zarur.

Boshqalar sport to'garaklariga yo'naltirish dars mashg'ulotlari darsdan keying mashg'ulotlar va sport seksialari tizimi aloqadorligini kuchaytirish zarur.

Volleybol mashg'ulotlarida vositalar eng asosiy omil hisoblanib uni doimiy ravishda yangi hillarini qo'llash va jiroy qilish ijobiy samara beradi.

Trenirovka samaradorligini murabbiy mahoratini bilish maqsadida o'quvchilarni umumiy jismoniy tayyorgarligini aniqlash va tahmin etish.

Hozirgi zamon ilmiy ma'lumotlari va ilgor tajriba yosh voleybolchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishga asoslangan differensial ta'lim, voleybolchilar tayyorlashning eng samarali formasi ekanligi ko'rsatmoqda.

Yosh voleybolchilarni alohida-alohida va o'quv trenirovka jarayonini komplektlash metodikasi shundan iboratki, testlar o'tkazish natijasiga qarab jismoniy imkoniyatlari texnik-taktik ko'rsatkichlariga qaraganda ancha past bo'lgan o'quvchilar bir guruhga tanlab olinadi va birlashtiriladi. Jismoniy sifatlar texnik-taktik tayyorgarligidan ancha bo'lgan bolalar esa ikkinchi guruhga ajratish maqsadga muvofiqligi o'z isbotini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-sonli lex.uz
2. Айрапетьянц Л.Р. Волейбол //Учебник для высших учебных заведений. - Т.: Зар қалам. 2006. - 240 с.
3. Беляев А.В., Савина М.В. Волейбол. - М.: Фон, 2000.- 368с
4. Железняк Ю.Д. Волейбол: У истоков мастерства. - М.: ФАИР-ПРЭСС.- 1998.
5. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спорсменов. - Киев,1999.
6. Azimovna F. M. The quality assessment technology and development techniques in volleyball players //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 04. – С. 242-248.
7. Fatullayeva M. A. The pedagogical significance of the stages and methods of teaching volleyball //International journal on economics, finance and sustainable development. issn (electronic). – С. 2620-6269.
8. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.
9. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

10. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.

FROM THE HISTORY OF RESEARCH AT THE KOTIRBULAK MONUMENT

B.A. Abdusalilov¹

Samarkand State University

KEYWORDS

Kotirbulak,
lithological strata,
cultural strata,
stone tools

ABSTRACT

This article provides information about Kotirbulak, one of the monuments of the Stone Age of the Zarafshan River. Excavations at the monument, cultural strata, originality, typology, analysis of the found stone tools were also analyzed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635563

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Samarkand State University, Samarkand, UZB

ҚЎТИРБУЛОҚ ЁДГОРЛИГИДА ОЛИБ БОРИЛГАН ТАДҚИҚОТЛАР ТАРИХИДАН

KALIT SO‘ZLAR:

Қўтирбулоқ,
литологик қатламлар,
маданий қатламлар,
тош қуроллар

ANNOTATSIYA

Мазкур мақолада Зарафшон дарёсининг тош даврига оид бўлган ёдгорликларидан бири Қўтирбулоқ ҳақида маълумотлар келтирилган. Шунингдек, ёдгорликда олиб борилган қазилма ишлари, маданий қатламлар, топилган тош қуролларнинг ўзига хослиги, типологияси, таҳлил қилинган.

Қўтирбулоқ топилмажойи шу номли булоқнинг бевосита яқинида, Зарафшон дарёси чап соҳилидаги юқори терассада, Каттакўрғон шаҳридан унча узоқ бўлмаган худудда, Самарқанд шаҳридан 100 км ғарброқда жойлашган. Ёдгорлик 1971 йилда ЎзР ФА Археология институтининг Ю.Ф. Буряков бошчилигидаги археологик гуруҳи томонидан очилган². Топилмажойни ўрганиш ишлари 1971-72 йилларда Н.Х. Тошкенбоев томонидан амалга оширилган ва олинган натижалар бир қатор илмий мақолаларда ҳамда «Культура древнекаменного века долины р. Зарафшана» номли монографияда ўз аксини топди³.

2002 йилда ЎзР ФА Археология институти билан РФА Археология, антропология ва этнография институти ўртасида тузилган ҳамкор экспедицион тадқиқотлар дастури доирасидаги шартномага кўра Қўтирбулоқ топилмажойида тадқиқотлар давом эттирилди⁴. Янги босқичдаги тадқиқотлардан кўзланган асосий мақсад ёдгорликни комплекс ўрганиш, объектнинг стратиграфик ҳолатини аниқлаш ва булоқ худудидаги истиқболли тадқиқотларни белгилашдан иборат бўлди. Қўйилган мақсадга эришиш учун топилмажой синчиклаб кўздан кечирилди ва 1971-1972 йилги қазилмадан 15 м жанубий-ғарб томондан 18 м² майдонли қазилма амалга оширилди. Қазилма жойи жойнинг шароитларидан келиб чиқиб танланди, негаки, булоқ худудида интенсив қишлоқ хўжалик ишлари амалга оширилаётган эди. Назарда тутилган майдонда иш бошлашнинг бошланғич босқичида 4 м² майдон 1,4 м чуқурликкача очилди (ер ости сувларигача), сўнгра объектда ишлар

² Буряков Ю.Ф., Крикис Я.К., Равшанов Р., Ростовцев О.М. Археологические работы в Самаркандской области. // АО 1971 г. – М., «Наука», 1972. –С. 9-14.

³ Ташкенбаев Н.Х. Новые памятники древнекаменного века в Самаркандской области // ОНУ, №11.–Ташкент, 1971.–С. 8–13. Ташкенбаев Н.Х. Исследование новой мустьерской стоянки Кутурбулак (Самарканд) // Тезисы докладов совещания по каменному веку Средней Азии и Казахстана. – Ташкент, 1972. –С. 23 – 25. Ташкенбаев Н.Х. Новая мустьерская стоянка Кутурбулак // ИМКУ, вып. 10. –Ташкент, 1973. –С. 8 – 13. Тетюхин Г.Ф., Ташкенбаев Н.Х., Сулейманов Р.Х. Геоморфологическое положение мустьерского местонахождения Кутурбулак // ИМКУ, вып. 14. – Ташкент, 1978. –С. 5 – 11. Ташкенбаев Н.Х., Сулейманов Р.Х. Культура древнекаменного века долины Зарафшана. – Ташкент, Изд-во «ФАН», 1980; Ташкенбаев Н.Х. Некоторые данные по палеолиту Зарафшанской долины // ИМКУ. Вып. 21. – Ташкент, 1987. –С. 17.

⁴ Деревянко А.П., Анойкин А.А., Борисов М.А., Сайфуллаев Б.К. Новые данные о стоянке Кутурбулак (Республика Узбекистан) // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий. – Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 2002. - Т.8. –С. 56-63.

тўхтатилди.

Қазишма жараёнида қалинлиги 0,15 м дан 0,5 метргача қалинликдаги 7 та маданий горизонт очилди. Юқори тўртта қатлам ўрта аср ва замонавий материаллар билан аралашиб кетган. Бу ердаги артефактлар асосан ўрта ва йирик ҳажмли тош буюмлардан иборат. Анча йирик тош буюмлар қатламнинг тагида жойлашган. Ер сатҳидан 1,4 м чуқурликда ер ости сувларининг ҳозирги сатҳи сизиб туради⁵.

Ёдгорликда литологик қатламларга ажратиш умуман, аввалги муаллифлар томонидан ажратилган схемасига мос келади ва унда қазишма майдонининг олисроқдалиги ҳам ҳисобга олинди. Бунда илгари ажратилган қуйи маданий горизонтга (5 қатлам) 4В ҳамда 4Г қатламлари мос келади. 2002 йилги изланишлар давомида 18 та сопол бўлаги ва 200 тадан ортиқ тош буюмлардан иборат катта археологик коллекция қўлга киритилди⁶ ва улар ўз характеристикаларига кўра 1971-1972 ва 1995 йилларда қўлга киритилган материалларга мос келади. Нуклеуссимон шакллар кўп эмас ва уларда кўпинча ҳаддан ташқари ишлов берилган кичик ҳажмли радиал типлар кўпчиликини ташкил қилади. Тўпламнинг тош қуроли асосан узунасига ишланган қирғичлар, уларнинг ретушланган ўткир учли шакллари ҳам учрайди, ретушланган пластиналар ва учириндилар учрайди. Коллекцияда шунингдек, кичик, бироқ ёрқин намоён бўладиган йўнилғилар серияси ҳамда йўнилғи учларида ва ёнлама ишланган қирғиччалар ҳамда бир дона оддий бурчак кесгич ҳам мавжуд. Тўпламдаги йўнилғиларнинг катта қисми нотекис ва эпизодик ретушларга эга. Буюмлар юзаларининг турли даражада сақланганлиги эътиборни тортади. Артефактлар орасида 20 таси кучли ва ўрта даражадаги емирилишга учраган ва бундай буюмлар барча литологик қатламларда ҳам учрайди.

Топилмаларнинг қатламларда ётишини таҳлил қилиш илгари қатор муаллифлар томонидан таъкидланган ёдгорликдаги ётқизикларнинг юқори қисми аралашиб кетганлиги ҳақидаги фикрларини тасдиқлайди (1-3 қатламлар)⁷. Ушбу фикрни қатламларда ўрта палеолитга оид тош буюмлар билан бирга тарихий даврларга оид куйган ва сирланган сопол идишларининг ҳамда пишиқ ғиштларнинг биргаликда учраши ҳам тасдиқлайди. Ётқизикларнинг қуйи қатлами авваломбор, 4В ва 4Г қатламлар камроқ бузилганга ўхшайди. Бироқ қатор кузатишлар ушбу қатламлардаги археологик материалларни инситида ётган дейишга имкон бермайди. Қатламнинг ичида артефактлар тартибсиз ҳолатда жойлашган ва қандайдир концентрация ва маданий горизонтларни ҳосил қилмайди. 4-қатламнинг юқори қисмида асосан майда буюмлар мавжуд бўлиб, шу вақтнинг ўзида кесманинг тагида йирик буюмлар концентрацияси кузатилади. Буюмларнинг бундай тақсимланиши ёпишқоқ пластик тупроқ билан аралашган аралаш нарсалар учун

⁵ Деревянко А.П., Анойкин А.А., Борисов М.А., Сайфуллаев Б.К. Новые данные о стоянке Кутурбулак (Республика Узбекистан) // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий. – Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 2002. - Т.8. –С. 60.

⁶ Там же. –С. 62.

⁷ Деревянко А.П., Анойкин А.А., Борисов М.А., Сайфуллаев Б.К. Новые данные о стоянке Кутурбулак (Республика Узбекистан) // Проблемы археологии, этнографии, антропологии Сибири и сопредельных территорий. – Новосибирск: Изд-во ИАЭТ СО РАН, 2002. - Т.8. –С. 62.

характерлидир. Қатламларнинг бузилганлиги ва археологик материалларнинг аралашиб кетганлиги ҳақида буюмлардаги кўп сонли иррегуляр ретушлар ва юзаларнинг битта қатламда турли даражада дефляцияга учраганлиги ҳам гувоҳлик беради. Бундан ташқари, ёдгорлик индустрияси умумий кўринишини ишонч билан ўрта палеолитга оид дейиш мумкин бўлса-да, 1995-2002 йиллар материаллари орасида тош даврнинг анча кейинги даврлари учун характерли буюмлар ҳам мавжуд⁸. Умуман, фикримизча, Қўтирбулоқдаги маданий қолдиқларга эга қатламлар кейинги даврларда бузилган ва аралашиб кетган ва бу аралашув ўрта палеолит даври материаллари билан бирга анча кейинги даврлар материаллари ўртасида содир бўлган. Кейинчалик, интенсив антропоген фаолият натижасида (булоқ яқинида кейинги даврларга оид макон мавжуд) ҳамда булоқни тез-тез тозалаб туришлар оқибатида ёдгорликдаги қатламларнинг юқори қисми қайтадан бузилган. Ушбу тахмин дала шароитларида қўшимча текширувни талаб қилади ва бундай тадқиқотларни шу атрофда олиб борилаётган интенсив қишлоқ хўжалик ишлари ҳамда ер ости сувлари ҳозирдаги сатҳининг баландлиги қийинлаштиради.

Юқорида келтирилган археологик тадқиқот натижаларига қисқа яқун ясаб айтиш мумкинки, бу давр одамларининг маданий излари водийнинг пасттекислик туманлари оралаб ўтган сой бўйларида ҳам учрайди. Тадқиқот натижаларига кўра, Зарафшон воҳасида ибтидоий одамзод аждодларининг ўрта ва юқори палеолит даври ҳаётини характерловчи 20 дан ортиқ пунктлардан ёдгорликлар топиб ўрганилдики, булар Зарафшон водийси узоқ ўтмишининг чуқур тарихий илдизидан далолат беради.

⁸Szymbazak K., Gretchina T., Madeska, Khudhanazarov M., Tashkenbaev N., Suleimanov R., Falgueres Ch., Fontugue M. Kuturbulak Revisited. A Middle Paleolithic Site on Zeravshan River Valley, Uzbekistan. – Warsaw: Institute of Archaeology Warsaw University, 2000. –P. 136.

FORMATION OF THE FIRST URBAN CULTURE IN SOUTHERN UZBEKISTAN

S. Bahriddinova¹

Samarkand State University

KEYWORDS

Jarqo'ton,
Sopollitepa,
urban culture,
Avesto book,
irrigated farming civilizations

ABSTRACT

This article describes the formation of the first urban culture in Uzbekistan on the example of the monuments of Jarqoton, Sopollitepa. The study shows the impact of social units on urban planning cited in the Avesto book.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635567

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Samarkand State University, Samarkand, UZB

ЖАНУБИЙ ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛК ШАҲАРСОЗЛИК МАДАНИЯТИНИНГ

KALIT SO‘ZLAR:

Жарқўтон,
Сополлитепа,
шаҳарсозлик маданияти,
Авесто китоби,
суғорма деҳқончилик
сивилизациялари

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада Ўзбекистонда илк шаҳарсозлик маданиятини шаклланиши Жарқўтон, Сополлитепа ёдгорликлари мисолида очиб берилган. Тадқиқотда Авесто китобида келтирилган ижтимоий бирликларнинг шаҳарсозлик соҳасига кўрсатган таъсири кўрсатилган.

Бронза даврининг сўнгги босқичларига келганда ишлаб чиқариш меҳнат воситаларининг муайян тараққиёти туфайли сунъий суғориш тизимида магистрал каналлари пайдо бўлади, хонаки чорвачилигидан, аниқроғи, чорвадорларнинг ярим кўчманчилик турмуши тарзига ўтиш содир бўлади.

Олимларнинг кўп йиллик тадқиқотларига қараганда, мил. авв. II мингинчи йилликнинг биринчи ярмида, балки ундан ҳам олдинроқ қадимги деҳқон жамоаларининг Ўрта Осиёнинг жанубий-ғарбий минтақаларидан шарқий ҳудудлар томон юриши кузатилган.

Бронза даврининг бошланғич даврида Мурғоб воҳасини ўзлаштирган қадимги деҳқонлар мил. авв. II мингинчи йилликнинг ўрталарига келиб, Қадимги Бақтрия ерларигача бориб етади. Бу жамоаларнинг қишлоқлари Мурғоб воҳасида, Шимолий Афғонистон ва Жанубий Ўзбекистон ҳамда Жанубий Тожикистон ҳудудларида қад кўтаради. Қишлоқлар атрофида эса экин майдонлари, деҳқончилик далалари пайдо бўла бошлайди. Қадимги деҳқончилик билан машғул бўлган қабилаларнинг чорвадор қабилалар минтақалари чегарасига етиб бориши натижасида улар ўртасидаги маданий-хўжалик алоқаларининг янада ривожланишига, чорвадор қабилалар музофотларида ҳам деҳқончилик маданияти таъсирида аста-секин янги деҳқончилик ўчоқларининг пайдо бўлишига олиб келди. Деҳқончилик воҳалари вужудга келиб, уларнинг марказ қишлоқлари улар замирида эса протошаҳарлар ташкил топди.

Жарқўтон Ўзбекистон ҳудудидаги илк шаҳарнинг ёрқин мисоли эканлигини, Шеробод воҳасидаги шу даврга оид Жарқўтон мажмуига кирувчи масканлар гуруҳини эса, шаҳар-давлат ёки “ном” давлатлар билан қиёсий солиштириш мумкинлиги тадқиқотчилар томонидан эътироф этилмоқда. Мил.авв. II минг йилликнинг сўнгги чорагида Шимолий Бақтрия ҳудудларида йирик ва мустақамланган марказларга эга бўлган “ном” ёки воҳа кўринишидаги давлатларнинг бошланғич босқичи бўлган ҳудудий-сиёсий бирлашмалар шакллана бошлаган², деган ғояни илгари сурмоқдалар.

² Эшов Б. Ўзбекистон давлатчилиги тарихи. – Тошкент, Маърифат, 2009. – Б. 35.

Жарқўтон ўзбек давлатчилиги тарихидаги энг қадимги моддий маданият манбаи бўлиб, у турмуш-тарзи ва маданияти ўтроқ бўлган аждоғларимиздан қолган ёдгорликдир.

Жарқўтон ёдгорлигида кўп йиллар илмий изланишлар олиб борган А.Асқаров Жарқўтон Қадимги Шарқ цивилизациясига хос илк деҳқончилик маданияти ёдгорлиги³, деб илк изоҳни берган бўлса, ёдгорликда олиб борилган кейинги тадқиқот ишлари натижасида Т.Ш.Ширинов Жарқўтонни илк шаҳар⁴ сифатида изоҳлаб кўрсатади.

Жарқўтоннинг энг баланд жойи 6-тепалик бўлиб, бу тепалик ёдгорликнинг марказий қисмида жойлашган. Бу ердан ибодатхонанинг очиб ўрганилиши юртимиз тарихини, халқ эътиқодини ўрганишда, шу жумладан шаҳарсозлик ва давлатчилик тарихимизни ёритишда кўплаб янгиликларни қўлга киритиш имконини берди.

Археологик ашёлар таҳлили, зардуштийлик динининг илк куртаклари мил.авв. II минг йилликнинг иккинчи ярмида пайдо бўла бошлаганлигини тасдиқламоқда. Зардуштийликнинг шаклланиши билан боғлиқ махсус ибодатхоналар ва оташгоҳлар бронза даврида қадимги деҳқон жамоаларининг илк шаҳарлар таркибида қад кўтаргани, бу дин ўзбек илк давлатчилигининг мафкуравий асосини ташкил этганлигини кўрсатмоқда.

Ўрта Осиёнинг қадимги халқлари ҳақида маълумот берувчи илк ёзма манба “Авесто” да жамиятнинг ижтимоий – таркибий тузилиши ҳақида А.Асқаров⁵, А.Сағдуллаев⁶, Ш.Шайдуллаев⁷лар ўз ишларида изоҳлаб ўтадилар. Бунга кўра, “Авесто” жамиятини тўрт қатламга ажратиб кўрсатадилар. Булар – катта патриархал оила – “нмана”, уруғ жамоаси – “вис”, қабила – “занту”, вилоят, мамлакат – “дахью” ларга бўлинади. Бу ижтимоий тузилишнинг биринчи, иккинчи ва учинчиси Сополли маданияти материалларида бевосита кузатилади. Археологик белгиларни кузатар эканмиз, Сополлитепа қалъа-қўрғони 8 та кварталдан иборат бўлса, шу кварталларнинг ҳар бири, биттадан нманани ташкил қилади. Вис – бу нафақат қишлоқ жамоаси, балки хусусий ишлаб чиқарувчилар уюшмаси, бутун қишлоқ жамоаси маъносини англатиб, Сополлитепа қишлоғини Висга қиёслаб кўрсатиш мақсадга мувофиқ бўлади.

Демак, Сополлитепа нманалардан ташкил топган Виснинг қароргоҳидир⁸. “Авесто”нинг қадимги қисмида акс этган давлатчилик атамасининг яна бир кўриниши – занту бўлиб, у қабилавий уюшмани англатади. Қабила уюшмаси бир неча висларни бирлаштирувчи, бир неча уруғ жамоалари устидан назорат қилиб турувчи бошқарув органи ҳисобланган.

³ Асқаров А. Древнеземледельческая культура эпохи бронзы юга Узбекистана. – Т., Фан, 1977.

⁴ Ширинов Т. Ранняя городская культура автореф. дис...д-ра.ист.наук.

⁵ Асқаров А. Ўрта Осиё қадимги дунёсининг асосий хусусиятлари. // Ўзбекистонда ижтимоий фанлар. 1994. – № 6. – Б. 31-35.

⁶ Сағдуллаев А. Қадимги Ўзбекистон илк ёзма манбаларда. – Тошкент, 2002. – Б. 22-25.

⁷ Шайдуллаев Ш. “Авесто” ва моддий маданият // Ўзбекистон тарихи. 2004. – №3. – Б. 3-12.

⁸ Асқаров А., Ширинов Т. Ранняя городская культура ...– С. 119.

Тарихдан маълумки, бу даврларда дин вакилларининг жамиятдаги мавқеи анча юқори бўлган. Ибодатхона инсонларнинг ишонч, эътиқод масканига айланган. Зардуштийликнинг энг муқаддас тимсоли олов – бронза давридан эътиборан илк шаҳар-давлатнинг диний бошқаруви коҳинлар кўлида бўлганлигини ва улар илк шаҳар-давлатнинг маънавий-илоҳий ҳукмдори эканлигини англатган.

Энди, ҳукмдорларга қисқа таъриф берилса, ҳукмдор ҳам илк сиёсий уюшма – шаҳар-давлат тепасида турган шахс бўлиб, бир вақтнинг ўзида ҳам диний, ҳам дунёвий, ҳам ҳарбий ишларни ўз кўлида бирлаштирган кави мавқеига эга бўлган. Унинг тўлиқ ҳукми остида давлат ишлари амалга оширилган. Шу нуқтаи-назардан қараганда, Жарқўтон ибодатхонаси ва унинг хронологик қатламларидан топилган ашъвий далиллар унинг сарой – ибодатхона вазифасини бажарган объект сифатида қарашликни тақазо этади.

А.Асқаров ва Т.Шириновлар ўз тадқиқотларида ёзувни илк шаҳарларнинг иккинчи даражали белгилари сифатида кўрсатади⁹. Ш.Шайдуллаев илк шаҳарлар, шаҳарлар билан бир тарихий жараёнда вужудга келадиган илк давлатлар бошланғич ёзув усули, яъни инсон ўз фикрини ифода этишисиз давлатнинг ҳам вужудга келиши мумкин эмас. Бойликнинг ортиши санокқа, хўжалик бошқарувидаги мураккаблашув ёзувга эҳтиёж туғдиради, деб таъкидлайди.

Шулардан келиб чиқиб, хулоса қилиш мумкин-ки, ўзбек давлатчилигининг тарихий илдизлари бронза даврига бориб тақалади. Айнан шу даврдан бошлаб, мулкчиликдан ерга ва чорвага эгалик қилишликнинг хусусий шакли пайдо бўлади. Ерга эгалик қилиш, жуфт оилаларнинг пайдо бўлиши ва уларни катта патриархал оила даражасига ўсиб чиқишидан бошланади. Давлатчиликнинг дастлабки, илк куртаклари патриархал оилалардан бошланиб, уларни мужассамлаштирган қишлоқ жамоалари – вислар даражасидаги кўриниши илк давлатчиликнинг тарихий илдизларини ташкил этади. Вислар илк давлатчилик куртаги ҳисобланса, “Авесто” жамиятининг занту босқичида вислардан ташкил топган илк шаҳар – давлатчилигининг асосини ташкил этган. Шаҳар – давлат амалда бир неча микровоҳа доирасидаги висларни диний ва сиёсий жиҳатдан бирлаштирган “воҳа давлатчилиги” нинг бош шахри, сиёсий ва диний қароргоҳидир. Шундай экан, Жарқўтон нафақат шаҳар – давлат, балки Сурхон-Шеробод воҳаси доирасидаги воҳа илк давлатчилигининг диний бошқарув маркази бўлиб, Ўзбекистон худудида давлатчилик илдизлари мил.авв. II минг йилликнинг ярмига бориб тақалишига асос бўлади.

Археологик тадқиқотлар натижаларига кўра, қадимги Бақтрия бронза даврида суғорма деҳқончилик сивилизацияларининг дашт қабилалари билан бевосита маданий алоқа кўпригига айланган ва бу заминда илк давлатчилик асосларининг эрта шаклланишига олиб келган.

⁹Асқаров А., Ширинов Т. Ранняя городская культура ...– С. 27.

MATERIAL CULTURE OF THE KOREAN PENINSULA STONE AGE

Li Hajong¹

Samarkand State University

KEYWORDS

Korean Peninsula,
Paleolithic,
Neolithic economic culture,
spiritual life

ABSTRACT

This article presents the ideas of the Stone Age of the Korean Peninsula on a scientific basis. The article also reflects the cycle of the Stone Age and d. The uniqueness of the Stone Age sites mentioned in the article is revealed in the periodic table.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635577

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Samarkand State University, Samarkand, UZB

KOREYA YARIM OROLI TOSH DAVRI MODDIY MADANIYATI

KALIT SO‘ZLAR:

Koreya yarim oroli,
paleolit,
neolit davri xo‘jalik
madaniyati,
ma‘naviy hayot

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada Koreya yarim orolining tosh davriga oid fikrlar ilmiy asosda keltirilgan. Shuningdek maqolada tosh davrining davrlanishi hamda d aks etgan. Maqolada keltirilgan tosh davri makonlarining o‘ziga xosligi davriy jihatdan uzviylikda ochib berilgan.

Koreya yarim orolidagi ibtidoiy madaniyat ilk paleolit davriga (600-500 ming yil avval) borib taqalishi mumkin. Turli joylarda moddiy madniyat izlari topilgan. Koreyada qadimgi tosh asrining 50 dan ortiq yodgorliklari topilgan, ammo ularning bir nechtasi yaxshi o‘rganilgan, shuning uchun mahalliy tosh davri madaniyatlarining aniq tasviri yo‘q. Tosh davri quyi paleolit bosqichida (600-500 ming yil avval) boshlangan².

Paleolit odamlari g‘orlarda yoki tosh qoyalari ostida yashagan. Ma‘lumki, tarixni arxeologik jihatdan puxta va atroflicha o‘rganishda juda ko‘p tomonlarni hisobga olish, ya‘ni har bir ashyoviy topilmalarni umumlashtirgan holda, ular qanday holatda va qayerdan topilganligini to‘g‘ri talqin qila bilish taqozo etiladi. Masalan, topilmalar qo‘lga kiritilgan arxeologik yodgorliklar turlarining qaysi davrga, qanday ma‘daniy qatlamlarga oidligini to‘g‘ri tasavvur qilishga harakat qilish kerak. Bu xususiyatlar odatda darsliklarda o‘z aksini topa boradi. Arxeologik qidiruv ishlari tufayli yangidan-yangi materiallarning doimiy to‘plana borishi natijasida mavjud darsliklar kundalik fan muvaffaqiyatlaridan orqada qolib boradi. Paleolit davri arxeologiyasi arxeologiya fanining odam ajdodlarining eng qadimgi madaniyatlari izlarini o‘rganadigan sohasidir. Paleolitshunoslikning shakllanishi va taraqqiy qilishi odamning paydo bo‘lishi masalasi, ya‘ni antropogenez bilan chambarchas bog‘liqdir. Paleolitning ilk bosqichida zamonaviy odamdan farq qiluvchi, hali qo‘pol tosh qurollardan foydalangan odam jismoniy tipi yashagan bo‘lsa, paleolitning oxirlariga kelib esa, sizni bizdan farq qilmaydigan yuqori darajadagi madaniyatlarga ega zamonaviy odamlar tarix sahnasiga keladilar. Ular haqiqiy kishilik jamiyatlariga, toshdan, suyakdan, hayvon shoxlaridan ishlangan yuzlab buyumlarga, tilga, ijtimoiy tashkilotga, dinga, oilaga, ko‘mish marosimlariga va h.k. larga ega bo‘ladilar. Shunday qilib, xomo sapiens sapiens antropologik tipining va uning bilan bog‘liq asosiy madaniy elementlarning paydo bo‘lishidek murakkab jarayonlar paleolit davrida sodir bo‘ladi va bu holatlar paleolit davriga muhim ahamiyat kasb etadi.

Ba‘zan ular tekisliklarda quyosh yaxshi isitadigan va suv havzalariga yaqin joylarda uylar qurishgan. O‘zlashtiruvchi turdagi asosiy iqtisodiy faoliyat qadimgi Koreya aholisi uchun: ov qilish, baliq ovlash va termachilik edi. Keyingi bosqichda urug‘chilikning matriarxat bosqichi shakllanadi.

² Культура Кореи: учебное пособие. Часть 1 (с древнейших времен до 1910 г.) / сост. Л.А. Андропова; Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2014. С.6-17

Hayvonlarni ovlash va tana go'shtini nimalash uchun nafaqat suyak va shox, balki ibtidoiy tosh qurollar ham ishlatilgan. Qadimgi odamlar yog'ochdan yasalgan tosh buyumlardan foydalanganlar.

Yuqori paleolit davri tosh buyumlarining qayta ishlash texnologiyasining o'zgarishi bilan ajralib turadi. Ular ikki tomonlama chaqmoqlash orqali tayyorlanadi va qo'pol retushga ega bo'ladi. Mezolit davriga kelib esa kamon va o'q paydo bo'lib, bu ovning mahsuldorligini sezilarli darajada oshirdi.

Koreyaning quyi paleolit yodgorliklari, masalan, Chongokni (Geonggi) joylashgan joy, Yevropa, Afrika, Hindiston va Janubi-Sharqiy Osiyodagi qadimiy yodgorliklar bilan o'xshashliklarga ega. O'rta paleolit madaniyati-Kulpho 1 (Shimoliy Hamgyong) va Sokchanni (Janubiy Chuncheon) quyi qatlamlari Shimoliy-Sharqiy Xitoydan topilgan deyarli o'xshash. Kulpo 2 va Sokchanni yuqori paleolit materiallari tipologik jihatdan Rossiyaning uzoq Sharq, Sibir, Mo'g'uliston va Shimoliy Xitoy yodgorliklariga o'xshaydi³.

Ilk va so'nggi paleolit o'rtasidagi sezilarli farq jiddiy muammo bo'lib qolmoqda: O'rta paleolit davri haqida juda kam dalillar mavjud va paleolit davrining oxiri (8 ming yil oldin) va neolit davri boshlari (miloddan avvalgi 4 ming yil) o'rtasidagi farq mavjud. Shunday qilib, qadimgi va yangi tosh asrlarining madaniy davomiyligi buziladi. Yarim orolning so'nggi paleolit aholisining koreyslarning ajdodlariga aloqasi yo'q.

Neolit davri Koreyada taxminan miloddan avvalgi 2-1 ming yilliklarga davom etgan. Daryo vodiylari bilan bog'liq beshta asosiy viloyat markazlari mavjud edi: 1) Shimoli, Sharqiy, Tumangan daryosi havzasi; 2) Pusan viloyati-Daryo og'zi. Naktongan; 3) Seul tumani Hangan daryosining quyi oqimi; 4) Xvanxe yarim oroli qator kichik daryolar vodiylari; 5) Pxenyan tumani-quyi oqimi

Janubiy koreyalik arxeologlar neolit davrida Koreyada 50 mingga odam yashagan, deb hisoblashadi. Turar joylar ikki turdagi aholi manzilgohlari bilan farqlanadi⁴.

1. "Qayroqtoshdan foydalangan jamolar madaniyati" ga tegishli manzilgohlar yuzlab yillar davomida odamlar yashaydigan joy yaqinida yeyilgan mollyuskalarning tashlangan qobiqlaridan hosil bo'lgan. Bunday to'xtash joylari dengiz bo'yida va daryolar og'zida joylashgan edi. Mamlakat bo'ylab yuzdan ortiq bunday joylar topilgan. U ilk neolitda paydo bo'ladi, temir asri boshlangunga qadar davom etadi, ammo rivojlangan so'ngi neolit davrida u ikkinchi turni siqib chiqara boshlaydi.

2. Ochiq makonlar, past xavfsiz holatga tepaliklar ustida aholi punktlari joylashgan bo'lib, pasttekisliklar bevosita yaqin terassa yoki tog' yonbag'rida axoli turarjoylar qurishgan. Endilikda odamlar o'troq turmush tarziga o'tishadi, ishlab chiqaruvchi xo'jalik turmush tarzi hisoblanmish dehqonchilik xo'jaligi paydo bo'ladi. So'nggi neolit davriga kelib, aholi tariq, loviya, janubda esa sholi kabi ekinlarini ekishni o'zlashtirishgan. Yerga motiga bilan ishlov berishgan.

Neolit davrida insoniyat birinchi texnika inqilobni boshdan kechirmoqda edi (ishlab

³ Культура Кореи: учебное пособие. Часть 1 (с древнейших времен до 1910 г.) / сост. Л.А. Андропова; Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2014. С.8

⁴ Культура Кореи: учебное пособие. Часть 1 (с древнейших времен до 1910 г.) / сост. Л.А. Андропова; Томский политехнический университет. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2014.с.8

chiqarish tipidagi iqtisodiyotga o'tish, sopol ishlab chiqarishning paydo bo'lishi). Neolit bosqichida Koreya aholisi silliqlangan tosh buyumlaridan foydalangan⁵.

Kulolchilik va to'qimachilik soxasi keng tarqalgan. Neolit davrining so'nggi bosqichlarida: miloddan avvalgi 1800-1700 yillardan miloddan avvalgi 1000 yilgacha qishloq xo'jaligining ibtidoiy shakllari paydo bo'ldi. Bu yerda shuni aytish lozimki, Koreyada neolit davri bir muncha uzoqroq davom etgan.

Shox va toshdan yasalgan buyumlar yerga ishlov berish uchun ishlatilgan, tosh xavonchalar yig'ilgan donlarni maydalash uchun ishlatilgan. Neolit davrida barcha mintaqalarda bo'lgani kabi matriarxat davri yuqori darajada rivojlangan. Neolit davrining o'rtalarida ijtimoiy hayotda juft nikoh shakllana boradi. Bir necha yaqin avlodlarning qabila jamoasiga bosqichma-bosqich birlashishi boshlanadi. Bu davrda ijtimoiy tabaqalanish mavjud bo'lmagan.

Aholi punktlari hajmi sezilarli darajada ortib boradi, yuz yoki undan ortiq alohida uylardan iborat aholi manzilgohlari shakllanadi.

Ma'naviy hayotda oilaning homiy ruhlariga sig'inish, hosildorlik ma'budalariga e'tiqod qilish ustunlikka ega edi. Koreya neolit davri jamoalari o'z davriga nisbatan ancha yuksak moddiy madaniyat yaratganlar. San'at namunasi darajasidagi zargarlik buyumlarini yaratish ko'nikmalarga ega bo'lishgan. Munchoqlar (jasper) noyob toshlardan yasalgan. Shuningdek, uzuk shaklida sirg'a, chig'anoqlardan taqinchoqlar va (hairpins) bilakuzuklar tayorlangan⁶.

Koreya yarim orolining neolit davri asosiy bosqichlari va xo'jalik madaniyatlari:

1. Eng qadimgi bosqich (miloddan avvalgi 4-5 ming yilliklar) silliq yumaloq sopol madaniyati. Shu bilan birga bu madaniyat, yarim orolning janubdan, Yapon orollariga chegara joylarda ham tarqalgan edi.

2. Miloddan avvalgi 4-3 ming yilliklar taroqsimon naqshli kulolchilik ananalarini tashuvchilarining kirib kelishi. Bu butun Koreya yarim orolini qamrab olgan birinchi madaniyat hisoblanadi. Sopol idishlarning yuqori va o'rta qismiga "Rojdestvo daraxti" shaklidagi naqsh qo'llanilgan.

3. So'nggi neolit (miloddan avvalgi 2-1 ming yillar) sirlangan kulolchilik madaniyati tashuvchilarining kirib kelishi (Sharqiy Osiyo tipidagi mongoloidlar). Toshga ishlov berish tartibining takomillashuvi yuz berdi.

⁵ Тихонов В.М., Кан М. История Кореи: В 2 т. М.: Наталис, 2011.

⁶ История Кореи. Новое прочтение / под. ред. А.В. Торкунова. М., 2003. С.23-38.

THE EFFECTIVENESS OF WRESTLERS RECOVERY AFTER INJURY

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

wrestling, honest, bow, Tok, sideburns, speed, strength, qualified athlete, release, sports facilities, training tools

ABSTRACT

This article covers how to prevent the fighters from getting hurt and their recovery tables after the competition and the competition.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635677

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

JAROHATDAN SO'NG KURASHCHILARNING TIKLANISH SAMARADORLIGI

KALIT SO'ZLAR:

kurash, halol, ta'zim, to'xta, yonbosh, tezlik, kuch, malakali sportchi, relef, sport inshootlari, mashg'ulot vositalari

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada kurashchilarning jarohat olishini oldini olib borish va ularning musobaqa va musobaqadan keyin tiklanish masalari yoritilgan.

Davlatimizning bevosita qo'llab-quvvatlashi natijasida kurash xalqaro sport turi sifatida keng e'tirof etildi, "kurash", "halol", "ta'zim", "to'xta" va "yonbosh" kabi atamalar esa xalqaro sport lug'ati tarkibidan mustahkam o'rin egalladi.

1998 yil 6 sentabrda ta'sis etilgan Kurash xalqaro assotsiatsiyasi bugungi kunda sayyoramizning beshta qit'asidagi 130 dan ortiq milliy federatsiyani birlashtirgan.

2010 yilda Kurash xalqaro assotsiatsiyasi Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritish uchun buyurtma berishda muhim talab hisoblangan Jahon dopingga qarshi agentligining e'tirofiga sazovor bo'ldi.

2017 yil 20 sentabrda Ashxobod shahrida bo'lib o'tgan Osiyo Olimpiya kengashining 36-Bosh assambleyasida "Kurash" milliy sport turi tarixda ilk bor XVIII yozgi Osiyo o'yinlari dasturiga rasman kiritildi.

Kurash xalqaro assotsiatsiyasi va O'zbekiston Respublikasi kurashni xalqaro sport musobaqalari va turnirlari dasturlariga, kelgusida esa Olimpiya o'yinlari dasturiga ham kiritish bo'yicha faol tadbirlarni amalga oshirmoqda. Hozirgi paytda sportning har xil turlari, jumladan, kurash sohasida tayyorgarlikning an'anaviy yo'llari va maxsus usullaridan foydalanib, yanada yuksak natijalarga intilmoqda. Yuqori natijalarga intilish va erishilgan natijalardan o'zish, taraqqiyotning harakatlantiruvchi kuchi sanaladi. Shahar, tuman, mamlakat, jahon miqyosida chempion yoki Olimpiya chempioni – murabbiy va kurashchining hamkorligidagi mehnatning samarasidir!

Sport natijalarining o'sishini ta'minlaydigan eng muhim omillardan biri – bu mashg'ulot jarayonini tashkil qilish shakllarini takomillashtirishdir.

Ma'lumki, hozirgi zamonda yuqori malakali sportchilarga bo'lgan talablarda ular bir kunda ikki, ba'zida esa uch marta mashg'ulot o'tkazish lozim. Sportchilar sport mashg'ulotlari joylaridan juda uzoq yashaydigan sharoitlarda bunday mashg'ulotlarni belgilangan tartibga amal qilgan holda o'tkazish katta qiyinchiliklar bilan kechadi, gohida esa umuman imkoni bo'lmaydi.

Ma'lumki, maxsus tashkil qilingan o'quv – mashg'ulot yig'inlari sharoitlaridagi mashg'ulot samaradorligi juda yuqori bo'ladi. Yuqori malakali sportchilar uchun o'quv – mashg'ulot yig'inlarining o'tkazilishi ham shu bilan tushuntiriladi.

Biroq o'quv – mashg'ulot yig'inlari qoniqarsiz tashkil qilinganda, musobaqa o'tkazish joyi noto'g'ri tanlanganda va mashg'ulot vositalari bilan yomon jihozlanganda, shuningdek

mashg'ulot yuklamalari noto'g'ri rejalashtirilganda, intizom va tarbiyaviy ishlar bo'sh bo'lganda zarur natijalarga erishib bo'lmaydi.

Shuning uchun o'quv – mashg'ulot yig'inini tayyorlashda quyidagilarga ahamiyat berish zarurdir:

Yig'inlarining muayyan maqsadi va vazifalariga muvofiq holda ularni o'tkazish joyi tanlanadi. Bunda iqlim sharoiti, mahalliy relief, sport inshootlari, mashg'ulot vositalari va maishiy sharoitlarning mavjudligi hamda sifati hal qiluvchi omillar bo'ldi.

Mas'uliyatli musobaqalar oldidan bo'ladigan yig'inlarni musobaqalar o'tadigan joyda yoki bo'lib o'tadigan musobaqalar sharoitiga juda yaqinlashtirilgan sharoitlarda o'tkazish maqsadga muvofiqdir.

Yig'inlarda o'quv – mashg'ulot jarayoni samaradorligiga bog'liq bo'lgan asosiy omillar quyidagicha:

Malakali murabbiylarning doimiy tarkibi.

Tayyorgarlik darajasi va soniga ko'ra o'quv guruhlarining optimal tarkibi.

Vrach va doimiy kompleks ilmiy guruhlar a'zolari tomonidan amalga oshiriladigan tibbiy-pedagogik kuzatishlar; mashg'ulot yuklamalari hajmi va shiddatini boshqarish hamda musobaqalar davriga kurashchilarni sport formasi holatida olib kelish uchun murabbiyga yordam beradigan tiklanish vositalari kompleksining mavjudligi;

Yaxshi tashkil qilingan, yuqori sifatli, kaloriyali ovqatlanish;

Yaxshi tashkil qilingan tarbiyaviy va madaniy-ommaviy ishlar;

Tezkor ko'rgazmali o'quv axborotnomalardan (vidiomagnitafon yozuvlari, internet va boshq.) keng foydalanish;

Sport asbob-anjomlari va jihozlarini mashg'ulotlarga o'z vaqtida hamda sifatli tayyorlash.

Mashg'ulot jarayonida yig'in qatnashchisi, ya'ni har bir sportchiga alohida yondashishga amal qilish juda muhimdir. Mashg'ulot yuklamalari hajmi va shiddati mashg'ulotning alohida rejasiga mos xolda amalga oshirish maqsadga muvofiqdir. Xulosa o'rnida kurashchilarning jarohat olishini oldini olish va jarohatdan so'ng tiklanish bo'yicha vrach va doimiy kompleks ilmiy guruhlar a'zolari tomonidan amalga oshiriladigan tibbiy-pedagogik kuzatishlar va nazoratlar zurrur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Godik M.A. Kontrol trenirovochnyx i sorevnovatelnyx nagruzok. -M., FiS, 1980.- 135 s.
2. Zatsiorskiy V.M. Sportivnaya metodologiya: Uchebnik dlya studentov institutov fizkultury. -M.: FIS, 1982. - 256 s.
3. Igumenov V.M., Podlivaev B.A. Sportivnaya borba. - M.: Prosveshchenie, 1993.- 240 s.
4. Kabanov A.A. Opornost kak prinsip razvitiya koordinatsii dvizheniy v borbe // Teoriya i praktika fizicheskoy kultury. - Moskva, 2002. - № 9. - S. 46-49.

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

TECHNIQUES FOR DEVELOPING THE STRENGTH OF ATHLETES

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

personal-strength skills and speed-strength, absolute and Relative Strength, maximum tension, high workability

ABSTRACT

To give an idea about the development of the strength of athletes.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635693

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

YENGIL ATLETIKACHILARNING KUCHINI RIVOJLANTIRISH METODLARI

KALIT SO‘ZLAR:

shaxsiy-kuch qobiliyatlari va tezlik-kuchi, absolyut va nisbiy kuch, maksimal zo‘riqish, yuqori ishchanlik

ANNOTATSIYA

Yengil atletchilarning kuchini rivojlantirish haqida tushunchalar berish.

Kuch ko‘paymasa sport mahoratiga yetishib bo‘lmaydi. Harakat tezligi hamda chidamlilik va chaqqonlik ko‘p jihatdan muskullar kuchiga bog‘liq. Muskullar kuchi bosh miya qobig‘i faoliyatiga mos keladigan markaziy nerv tizimining ahvoriga, muskullarning fiziologik ko‘ndalang kesimiga, muskullarda bo‘ladigan bioximik jarayonlarga, muskullar qo‘zg‘oluvchanligining o‘zgarishiga, ularning charchoqlik darajasiga va boshqa sabablarga bog‘liq bo‘ladi, bosh miya qobig‘idagi xarakatlantiruvchi zonaning nerv to‘qimalaridan chiqadigan nerv impulslari kelgandagina muskul kuchi sodir bo‘ladi. Bu, nerv tizimsi funksional imkoniyatlarining hal qiluvchi ahamiyati bor ekanini ko‘rsatadi.

Ayniqsa yangi, boshlovchi yengil atletikachilarda muskul kuchini rivojlantirish birinchi navbavtda o‘z muskullarini boshqara bilish, ularni qisqartira olish va ko‘proq kuch berib kuchlantira olish (nerv muskul koordinatsiyasini yaxshilash) hisobiga bo‘ladi. SHu bilan bir vaqtda, katta iroda kuchi ko‘rsata bilishni o‘rgata borilgani ham muhimdir. Bundan tashqari, muskul kuchini namoyon qila olish nerv to‘qimlaraning funksional imkoniyatini oshirish yo‘li bilan ham rivojlantiriladi. Muskul kuchi uning fiziologik ko‘ndalang kesimiga to‘g‘ri proporsional bo‘lgani uchun, jismoniy mashqlar ta‘sirida muskul massasi ortgan sari muskul kuchi ham ko‘paya boradi, shu bilan birga, muskullarda aylanish kuchayadi, modda almashinish yaxshilanadi, energiya beradigan moddalar ko‘payadi.

Muskul kuchining bu asosiy tomonlari o‘zaro uzviy bog‘liqdir. Biroq mashq va metodlarni, muskul massasini ko‘proq oshiradigan yoki nerv to‘qimalarining tegishli funksional imkoniyatlari darajasini oshirib, kuchni namoyon qila olishni yaxshilaydigan qilib tanlash mumkin.

Yosh yengil atletikachilar tanasidagi hamma muskullar kuchli, garmonik rivojlangan bo‘lishi kerak. Lekin tana muskulaturasining rivojlanish darajasiga bo‘lgan talab yengilatletikaning turiga bog‘liqdir. Uloqtiruvchilarga kuchni hammadan ko‘p rivojlantirish kerak bo‘lsa, marafonchilarga hammadan kam kuch kerak.

Har qanday yengil atletikachi mashg‘ulotsida albatta kuchni rivojlantiruvchi mashqlar ishlatiladi. Lekin asosan yengil atletikaning mazkur turini bajarish uchun eng muhim bulgan muskullar guruhsini rivojlantirishga e‘tibor beriladi. Anchagina ko‘p muskul kuchi namoyon qila olishni yaxshilash uchun, katta va maksimal kuchlanish metodlari qo‘llaniladi. Bu maxsus tanlab olingan mashqlarni katta va maksimal kuch bilan (maksimaldan 75-100%) takror takror bajarish demakdir. Bunday mashqlarda yengil

atletikaning qaysi turida mumkin qadar ko'p kuch sarflashni o'rgatib olish maqsad bo'lsa, shu turning yoki shu tur elementning koordinatsion strukrura yaxlitligi saqlab qolinadi. Mashqni qiyinlashtira borish (shtanga va snaryadlar og'irligini, sakrash balandligini, yugurish tezligini oshira borish) ham bu mashqlarga xos xususiyatdir.

Muskullar massasini oshirish uchun, mashqlar to harakat to'g'riligi buziladigan darajada muskullar charchaguncha to'xtovsiz bajariladi ("Nihoyagacha" metodi). Bunday mashqlar struktura jihatdan, odatda sportchi ixtisos olayotgan yengil atletik turning elementlariga o'xshaydi. Bunda kuch kelish o'rtacha yoki katta (maksimaldan 5070%) bo'lishi kerak.

Kuchni rivojlantirish uchun elementlar mashqlardan tortib, to yaxlit yengil atletika turiga (sakrash, uloqtirish, startdantashlanish) qadar har xil dinamik mashqlardan foydalaniladi. Kuchni rivojlantirishda yuk ko'tarish mashqlari, o'z vaznidan foydalanib yoki sherigi qarshiligini yengib bajariladigan mashqlar eng ko'p qo'l keladi. Bundan tashqari, kuchni statik namoyon qilish qo'llanadi. Og'irligi 2,5 kg dan ortiq gantellar, 1015 kg gacha qum bilan to'ldirilgan xaltalar, 25 kg lik to'ldirma to'plar, 16 va 32 kg lik toshlar va shtangalar yuk tariqasiida xizmat qiladi.

Og'ir yuk bilan, maslan, shtanga bilan bajariladigan mashqlar tananing hamma muskullariga, ayniqsa yirik va baquvvat muskul guruhlariga, yengil yuk (masalan, to'ldirma tuplar, gantellar) bilan bajariladigan mashqlar esa ayrim muskul guruhlarga ta'sir qiladi.

Atlet ancha og'ir yuk ko'tarib mashq bajarayotganda, ba'zan nafas ritmini buzadi yoki butunlay nafas olmay qoladi. To'g'ri nafas olishga juda katta e'tibor berish, maksimal og'irlik bilan qilinadigan mashqlarni bir martagina bajarib, keyingisini boshlash oldidan 25 minut vaqt o'tkazmoq kerak.

Yengil yuk bilan bajariladigan mashqni qatorasiga 23 marta takrorlash (ayrim vaqtda ozroq) kerak. Og'irlik qancha oz bo'lsa, mashqni shuncha ko'p to'xtovsiz bajarish mumkin. Muskul hajmini oshirish uchun bajarilayotgan mashqlarni har doim muskullarda charchoq sezilgunga qadar takrorlash kerak.

Yuk ko'tarib qilinadigan mashqlarni birinchi vaqtlarda sekin asta, keyinchalik og'irlik imkon berganicha tez bajarish tavsiya etiladi.

O'z og'irligini ko'tarish hamda sherigi qarshiligini yengish mashqlari yuk ko'tarish mashqlariga yaqin. Bulardan tipikrog'i o'z gavda og'irligidan foydalanib bajaradigan o'tirib turish (asosan bir oyoqda), sakrash jumladan, pastga sakrab tushib, shu zahoti depsinish, osilgan holatda tortilish, tayanib yotgan holatda qo'llarini bukib to'g'rilash kabi mashqlardir. Yuk ko'tarish mashqlaridagi singari bu mashqlarda ham qanchalik kichik muskul guruhi ishlaydigan bo'lsa, tananing borib kelish yo'li qancha bo'lsa, mashq ko'p takrorlanadi. Bora bora sekinroq harakatlardan tezroq harakatlarga, yengilroqlaridan qiyinroqlariga o'tish kerak. Keyinchalik esa, maksimal tezlik bilan, bajariladigan mashqlarga ko'proq o'rin beriladi.

Sherigi bilan ko'tarishib, qarshiligini yengib, tortishib va turtishib bajariladigan mashqlar muskullarga umumiy va tanlangan ta'sir ko'rsatish imkonini beradi. Bu yerda kuchlilikda va bu kuchdan foydalana olishda musobaqalashayotgan atletlarning irodalari

kuchini ko'rsata olishlarining katta ahamiyati bor. Mashg'ulotda og'irlik qo'shib bajariladigan yengil atletik mashqlardan ham og'irroq asboblarni ulotqirish, yelkaga qum to'ldirilgan (6 12 kg) xalta olib sakrash mashqlari, og'irligi (5 6 kg) belbog' bilan yuqoriga sakrash kabi mashqlardan ham foydalaniladi. Bunuqa mashqlarda harakatning strukturasi deyarli o'zgarmaydi, lekin atlet uchun odatdagidan ko'proq kuch sarflashi kerak bo'ladi. Kuch atlet uchun zarur sharoitga yaqin sharoitda taraqqiy etadi.

Bu metodni og'irlashtirilgan asboblarni bilan shug'ullanadigan ulotqiruvchilar ko'proq qo'llaydilar. Lekin og'irlik qo'shib bajariladigan mashqlarni boshqa yengil atletikachilar ham muvaffaqiyat bilan qo'llashlari mumkin. Masalan, ilmiy tekshirishlar sakrash mashqlarida og'irliklardan foydalanganlarning sakrovchanligi, undan foydalanmaganlarga nisbatan ko'proq ortganini ko'rsatdi. Mashg'ulotning tayyorlov davrida yengil atletikachilar og'ir poyabzal kiyib yoki 5 6 kg li belbog' (qo'rg'oshin bo'lakchalari yoki pitra solingan brezent belbog') bog'lab, maxsus mashqlar bajarishlari mumkin.

Og'irliklar bilan bajariladigan yengil atletika mashqlari yordamida ma'lum muskul guruhlarini massasini oshirishgina emas, balki juda katta iroda kuchi namoyish qila bilish qobiliyatini ham tarbiyalash mumkin. Bunday mashqlarni mumkin qadar maksimal tezlikda bajarish kerak.

Og'irliklar bilan bajariladigan yengil atletika mashqlarini xuddi shu mashqlarning og'irliksiz bajarilishi bilan almashtirib turish kerak. Odatda mashq oldin og'irliksiz. Keyin og'irlik bilan bajariladi.

Yengil atletikachilar tayyorgarligida statik kuchlanish mashqlaridan ham ("izometrik" metod) foydalaniladi. yengil atletikachi, masalan, yelkasi bilan past turnikka turanib yoki juda ham og'ir shtangani yerdan uzish uchun, yarim bukik oyoqlarini to'g'rilashga harakat qilib, mumkin qadar maksimal kuchlanish sarflaydi. Bunday nihoyaga yetib turgan statik kuchlanishda, bosh miyaning kuch kelayotgan muskul guruhlariga oid nerv to'qimalariga ayniqsa katta talab qo'yiladi. Tabiiyki, bunday kuchlanishga javoban nerv to'qimalarining funksional imkoniyatlari ortadida, yengil atletikachi yana ham ko'proq kuch bera oladi. Nerv to'qimalarining funksional imkoniyatlari oshganligi dinamik harakatlarda ham ko'proq kuchlanish sarflash imkoniyatini beradi.

Katta va maksimal statik kuchlanishli har qaysi mashq bir mashg'ulot mobaynida 5 6 sekunddan 2 4 marta takrorlanadi. Bu metod faqat kattalarga tavsiya qilinadi.

Yangi boshlovchi yengil atletikachilar gavdadagi hamma muskullarini rivojlantirish uchun, ko'proq kuch keladigan xilma xil jismoniy mashqlar qilishlari kerak. Tayyorlangan yaxshi sportchilar tanlab olgan turlarida muvaffaqiyatga erishish qaysi muskul guruhlarini kuchli bo'lishini talab qilsa, o'sha muskul guruhlarini rivojlantirishlari kerak. Albatta, ular kuchni rivojlantiruvchi mashqlar bilan o'zlarining umumiy jismoniy tayyorlik darajalarini saqlab borishlari kerak.

Kuch ko'paytiradigan mashqlar mashg'ulotning tayyorlov davrida ko'proq, musobaqa davrida esa kamroq qo'llanadi. Lekin musobaqa davrida ham kuch talab (ko'pincha maksimal kuchlanish talab qiladigan) maxsus mashqlar yetarli darajada qoldiriladi. Bu kuch

taraqqiyotida erishishlgan darajani saqlab qolish uchungina emas, balki uni yanada oshirish uchun ham kerak bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Normuradov.A Yengil atletika Toshqent 2002 yil.
2. Niyozov.I Yengil atletika Fargona 2005 yil.
3. Xonkeldiyev Sh. X. O'quvchi yoshlarning jismoniy tayyorgarligi. –T.: Meditsina. 1996.
4. AtoyevA.K. Farzandlaringiz barkamol bo'lsin.-T.:Ibn.Sino. 1995.

THE EFFECT OF IMPROVING PHYSICAL QUALITIES IN SWIMMING TRAINING

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

swimming, physical education, physical training, schoolboy-youth, physiologic and functional state, training, healthy lifestyle

ABSTRACT

The article describes the issues of achieving the development of physical qualities of pupils and young people as a result of scientific research in swimming classes, and is based on the need to improve the educational process on the basis of the results of research.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635802

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

SUZISH MASHG'ULOTLARIDA JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISHNING TA'SIRI

KALIT SO'ZLAR:

suzish, jismoniy tarbiya, jismoniy tayyorgarlik, o'quvchi-yoshlar, fiziologik va funksional holat, mashg'ulot, sog'lom turmush tarzi

ANNOTATSIYA

Maqolada suzish mashg'ulotlarida ilmiy-tadqiqotlar olib borish natijasida o'quvchi-yoshlarni jismoniy sifatlarini rivojlantirishga erishish masalalari bayon qilingan hamda o'quv jarayonini ilmiy-tadqiqot natijalari asosida takomillashtirish zaruriyati asoslangan.

Mustaqilligimizni dastlabki kunlaridanoq jismoniy tarbiya va sportni rivojlantirish, ommaviylashtirish, maktab yoshidagi bolalarni sportga jalb qilish, mahoratini oshirish, xalqaro sport aloqalarini kuchaytirish sohasida katta ishlar amalga oshirilib kelinmoqda. 2002-yil 24-oktyabrda Respublika "Bolalar sportini rivojlantirish" damg'armasini tashkil qilinishi mamlakatda suzish sportini rivojlanishi va ommaviylashtirishga katta hissa qo'shdi, aynan ushbu jamg'arma tomonidan joylarda ochiq va yopiq suzish havzalari, sport maydon hamda sport zallari barpo etilib foydalanishga topshirilgan.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoevning jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risida qabul qilingan qator qaror va farmonlarini (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017 yil 3-iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni yanada rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-3031-son qaror, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 3-maydagi "2018-2021 yillarda suzish sport turlarini rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 333-sonli qarori) asl mohiyati ushbu sohani izchillik bilan rivojlantirish, hayotga tatbiq etish, sport turlari bo'yicha jahon arenalarida yurtimiz bayrog'ini baland ko'tarish bilan birga maktab yoshidagi o'quvchi-yoshlarni solamatligini asrashga qaratilgan. Mutaxassis olimlar tomonidan o'rganilgan va ish faoliyatidagi pedagogik tajribalar shuni ko'rsatadiki, o'quvchi-yoshlarni jismoniy holati darajasiga suzish mashg'ulotlarining ijobiy ta'siri ilmiy jihatdan aniqlangan. CHet el olimlari tajribalari bilan bir qatorda o'zbek olimlari ham o'z o'rganishlarida asoslab bergan. Jumladan: o'quvchi-yoshlarni jismoniy sifatlarini suzish mashg'ulotlari orqali yaxshilash va rejalashtirish, ularni jismoniy holatini doimiy nazorat kilish metodlari bilan bog'liq bo'lgan muammolar yuzasidan etakchi olimlar turli yillarda ilmiy izlanishlar olib borishgan.

Ulardan, V.M.Korbut, G.M.Krasnova, A.G.Sadikov kabi mutaxassislar ilmiy tadqiqotlar olib borishgan. [3]

Suzish mashg'ulotlarida muntazam shug'ullangan bolalarda o'z tengdoshlariga nisbatan yurak urish, nafas olish soni, bug'im va mushaklarining egiluvchanligi, qon aylanishi tizimini yaxshilanishi kabilar ijobiy bo'ladi, sababi bola organizmi suv ichida gorizontal holatda harakatlanishi bilan bog'liq. Yana bir afzal tomoni shundaki, ota-onalar farzandlarini biror bir sport turiga shug'ullantirsa jismoniy sifatlardan ayrimlarigina rivojlanadi, suzish mashg'ulotlaridagi maxsus mashqlar va musobaqalar jarayoni barcha

(kuch,chaqqonlik,egiluvchanlik,tezkorlik,chidamlilik) jismoniy sifatlarini rivojlanishiga xizmat qiladi. Malakali murabbiy suzish mashg'ulotlari bilan paralel ravishda engil atletika,og'ir atletika, gimnastika kabi sport turlarini maxsus mashqlaridan muntazam foydalanadi. Suzish sport tur kungil ochar tur bo'lganligi uchun ham yosh bolalarda ko'proq qiziqish uyg'otadi.

Mamlakatimiz jismoniy tarbiya ta'lim tizimida umumta'lim maktablari, kasb xunar kollejlari, jismoniy tarbiya yo'nalishlari mavjud oliy ta'lim muassasalari, suzishga iqtisoslashgan BO'SMlar o'quv dasturiga kiritilgan.

Inavatsion yondashuv asosida suzish mashg'ulotlariga qo'yiladigan quyidagi manzilli vazifalar orqali jismoniy sifatlarini rivojlantirishga erishish mumkin:

- sportcha suzish usullariga mos antropometrek ko'rsatkichga ega shug'ullanuvchilarni tanlab olish.

- o'quvchilarini jismoniy sifatlarini oshirish uchun suzish mashqlarini ta'sirini aniqlash. - o'quvchilarni jismoniy sifatlarini rivojlanishiga mo'ljallangan mashqlar majmualarini ishlab chiqish va asoslash.

- nazorat-sinov ishlarini muntazam ravishda suzish mashg'ulotlariga tayangan holda olib borish (turnikda tortilish, yugurib kelib uzunlikka sakrash, 30m masofaga yugurish, sportcha suzish usullaridan turli masofalarga suzish)

- suzish bo'yicha maxsus sog'lomlashtiruvchi kompleks mashqlarning bolalarni yoshli, jinsi, jismoniy tayyorgarlik darajasini inobatga olgan holda fiziologik va funksional holatiga ta'sir dinamikasini ilmiy pedogogik tahlil qilish.

- mashg'ulotni tuzilish va mazmunini ilmiy amaliy tajribalarda o'rganib chiqish.

- bolalar organizmiga mashqlar ta'sirini doimiy manitorng qilib borish kabilar orqali erishish mumkin.

Suzish mashg'ulotlari mazmunini ilmiy jihatdan o'rganish va to'g'ri tashkil etish, o'quvchi-yoshlarni jismoniy holati darajasiga suzish mashqlarini ijobiy ta'sirini baholash mashg'ulot mazmuniga aylanishi lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, innavatsion pedagogik ilmiy tavsiyalar asosida olib borilgan suzish mashg'ulotlarida shug'ullanuvchilarni jismoniy rivojlanishida sezirlarli darajada ijobiy o'zgarishlar yaqqol ko'rinadi va sportcha suzish malakasiga ega bo'ladi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 3-июндаги “Жисмоний тарбия ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПҚ-3031-сон қарор.

2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2019-йил 29-январдаги “Ўзбекистонда соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб қилиш ва аҳолини жисмоний тарбия ва оммавий спортга жалб этиш тўғрисида”ги 65-сон қарор.

3. Жисмоний тарбия ва спорт назарияси ва услубиётини ривожлантиришнинг замонавий тенденциялари -Чирчиқ 2019й.

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

THE ROLE OF ARTISTIC GYMNASTICS IN UZBEKISTAN

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

artistic gymnastics, band, Ball,
ring, swinging

ABSTRACT

This thesis presents information about the role of Artistic Gymnastics in Uzbekistan and the achievements of Uzbek artistic gymnasts in the world arenas.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635818

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

O'ZBEKISTONDA BADIY GIMNASTIKANING TUTGAN O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

badiiy gimnastika, tasma, koptok, halqa, arg'amchi

ANNOTATSIYA

Ushbu tezisda badiiy gimnastikani O'zbekistonda tutgan o'rni va O'zbekistonlik badiiy gimnastikachilarni jahon arenalarda erishayotgan yutuqlari to'g'risida ma'lumotlar keltirib o'tilgan.

Badiiy gimnastika - sport turi, buyum (tasma, koptok, halqa, arg'amchi) b-n va usiz turli nafis gimnastika va raqs mashqlarini musiqa ostida bajarish bo'yicha ayollar musobaqalari. Xalqaro sport musobaqalarining hozirgi zamon dasturida ko'p kurash (bitta majburiy va buyumlar bilan uchta erkin mashqlar) hamda buyum bilan guruh bo'lib erkin mashqlar bajarish bor.

G'oliblar ko'p kurashda, alohida va guruh bo'lib bajariladigan mashqlarda aniqlanadi. Sportchilarning mashqlari 10 balli tartib bo'yicha baholanadi. 40 – y. lardan Badiiy gimnastika musobaqalari o'tkazila boshlandi. 50-yillar oxirida Xalqaro gimnastika federatsiyasi sport turi sifatida tan oldi. 1963 y. dan to hozirgi yillari jahon chempionatlari o'tkazilmoqda, 70 – yillar boshidan Intervidenie Kubogi uchun yirik xalqaro musobaqalar tashkil qilinmoqda. 1984 y. dan Olimpiya o'yinlari dasturiga kiritilgan. BADIY GIMNASTIKA - Qomati raso, o'ziga ishonchi yuksak yoshlarning aksariyati bolalikda sport bilan shug'ullangan bo'lishadi. Bunda gimnastika sport turlari, xususan, badiiy gimnastika bilan mashq qilishning ahamiyati katta. Gimnastik mashg'ulotlar bolalarning umumiy salomatligini tiklashda ijobiy natija beradi. Ma'lum bir harakatlarni bajarish tanada modda almashinuvini yaxshilab, bolalarning, jumladan, qizlarning jismonan rivojlanishiga zamin hozirlaydi. Musiqa va raqs san'ati elementlarining badiiy gimnastikada jam bo'lgani, qizlarni estetik tarbiyalashda o'ziga xos o'rin tutadi.

Qizlarni badiiy gimnastikaga 4-5 yoshdan saralab qabul qilamiz. Ularning egiluvchanligiga, bo'y-bastining shu sport turiga mos kelishiga ahamiyat qaratamiz. Asosiysi, qiziqish. Qizlarning ko'zida bu sport turiga bo'lgan mehrni ilg'ay olsam, ularning yetuk sportchi bo'lishi uchun jon-jahdim bilan harakat qilaman. Ilk mashg'ulotlarda ular qo'l-oyoqlarni to'g'ri bosishni, qaddini tik tutishni o'rganishadi. Mashg'ulotlar asta-sekin murakkablashib boradi. Bir-ikki yillik muntazam mashg'ulotlardan so'ng qizlar predmetlar yordamida mashq bajarishni o'rganishadi. Badiiy gimnastikachilarning chiqishlarini tomosha qilar ekansiz, bir yarim-ikki daqiqa ichida qizlar ma'lum bir obraz yaratishadi, hissiyotlarini namoyish qilishadi.

Bolalikdan bu sportga mehr qo'yganlar tartibli, intizomli, irodali bo'lishga odatlanishadi. Mutaxassislar qo'l-oyoqlarida qiyshayishlar, qaddi-qomati yoki umurtqa pog'onasida notekisliklar bo'lgan qizlarga gimnastika mashqlarini tavsiya etishadi. Shu bilan birga ich qotish (qabziyat)ga moyil bo'lganlar, uyqusizlik va ishtahasi yaxshi bo'lmagan qizlar ham gimnastika setsiyasidagi mashg'ulotlardan so'ng shifo topganliklari

kuzatilgan. Har qanday sport turida bo'lgani kabi yosh gimnastikachilar vaqtlarini to'g'ri taqsimlashni, kun tartibiga rioya qilishni, tartibli ovqatlanishni o'rganadilar. Mutaxassislar bosh miya jarohatlari va uning asoratlarini boshidan o'tkazganlar, turli yuqumli kasalliklar bilan og'riganlar uchun bu sport turi bilan shug'ullanishni tavsiya etishmaydi.

Qizlar bolalikdan ushbu sport turiga oshno bo'lib, yuqori natijalarga erishmasalar ham badiiy gimnastika seksiyasidagi mashg'ulotlar natijasida ular qomati raso bo'lib voyaga yetadi. Tekis qadam tashlashlari bilan boshqalardan ajralib turadilar. 2022 yil 13-15 may kunlari Toshkent shahrida Badiiy gimnastika bo'yicha bolalar-o'smirlar ixtisoslashtirilgan respublika olimpiya zaxirasi sport maktabida O'zbekiston Madaniyat va sport ishlari vazirligi, Milliy olimpiya qo'mitasi, Gimnastika federatsiyasi tomonidan Xalqaro gimnastika federatsiyasi bilan hamkorlikda tashkil etilgan go'zallik va nafosat bayramida

O'zbekiston, AQSH, Belarus, Janubiy Koreya, Ispaniya, Isroil, Malayziya, Pol'sha, Rossiya, Xitoy, Estoniya, Yaponiya, Qozog'iston, Armaniston kabi davlatlardan 100 dan ortiq gimnastikachi g'oliblik uchun bahslashdi.

Jahon kubogi bosqichining alohida gimnastika predmetlari yordamida mashq bajarish bo'yicha shaxsiy bahslarda o'zbekistonlik sportchilar Anastasiya Serdyukova to'p va tasmada mashq bajarishda ikkita bronza medalini qo'lga kiritgan bo'lsa, Yelizaveta Nazarenkova bulavada mashq bajarish bo'yicha uchinchi o'rinni egalladi. Shaxsiy bahslarda Nuriniso Usmonovanning arg'amchi, halqa va to'p bilan bajargan mashqlari uchta bronza medalga loyiq topildi. Yana bir o'zbekistonlik gimnastikachi Milana Tyan bulavada mashq bajarishda bronza medal bilan taqdirlandi.

ADABIYOTLAR

1. Gimnastika i metodika prepodovaniya. Fiz-ra institutlari uchun darslik / V.M.Smolevskiyning tarixida. M f va S, 1987G.
2. Gimnastika fiz-ra institutlarining ped. Fakul'tetlari uchun darslik. Toshkent, o'qituvchi nashr, 1982. O'zbek tilida, tarjima.
3. Gotovtsev P.I.Dolgoletie i fizicheskaya kul'tura M,F va S, 1985. str-96.
4. Lisitskaya T.S ritmicheskaya gimnastika (230 mashqlar) M,F va S, 1986.
5. Popova YE.G, Proizvodstvennaya gimnastika. Metodik ko'rsatma. Len-d 1986.
6. Mixaylova E.M, Ivanova YU.I ritmicheskaya gimnastika, spravochnik, M, 1987.
7. Rekomendatsii k provedeniyu zanyatiy ritmicheskoy gimnastikoy. Tashkent, TashGu, 1988.
8. Polievskiy S.A, Startseva I.D, fizkultura i profesiya. M, F i S, 1988 .
9. Usmanaliev T.B va boshqalar. Ritmik gimnastika. Chimkent, 1987.
10. Chernyaevskiy V.D fizkultura na otdixe. Tashkent, meditsina, 1988.

THE PROCESS OF TECHNICAL TRAINING IN THE MILITIA FIGHTERS

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

struggle, theory, practice, trainer, spiritual, rational, labor, aesthetic, pedagogical principle, wrestler training

ABSTRACT

This article focuses on the principles of the interaction between the optimal level of development of the process of training and guidance of wrestlers, the social and biological aspects of the process of training athletes, and the growth rate of the results of sports techniques.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635838

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

MILY KURASHCHILARDA TEXNIK TAYYORGARLIK JARAYONI

KALIT SO‘ZLAR:

kurash, nazariya, amaliyot, trener, ma'naviy, aqliy, mehnat, estetik, pedagogik tamoyil, kurashchi tayyorlash

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada kurashchilarni tayyorlash va ularga rahbarlik qilish jarayonining rivojlanish darajalari orasidagi optimal muvofiqlik, sportchilarni tayyorlash jarayonining ijtimoiy va biologik jihatlari bilan sport-texnika natijalarining o'sish sur'ati orasidagi o'zaro ta'sir tamoyillari haqida fikr yuritilgan.

Kurashchilarni tayyorlash va ularga rahbarlik qilish jarayonining rivojlanish darajalari orasidagi optimal muvofiqlik, shuningdek, sportchilarni tayyorlash jarayonining ijtimoiy va biologik jihatlari bilan sport-texnika natijalarining o'sish sur'ati orasidagi o'zaro ta'sir tamoyillari asosiy metodologik tamoyillar hisoblanishi lozim. Kurashchilarni tayyorlash tizimi bilan uning tizimchalarini bir butun hodisa sifatida tadqiq etish, uni sport-texnik natijalar o'sishining eng muhim zaxirasi deb hisoblash, butunlikka boshqaruvning alohida vazifasi sifatida qarash katta ahamiyatga ega.

Kurashda o'quv-mashg'ulot jarayoni jismoniy tarbiyaning asosiy tamoyillari: tarbiyaviy xususiyati, har tomonlama rivojlantirish; sog'lomlashtirish va amaliy ahamiyatiga muvofiq holda olib boriladi.

Kurashning texnik tayyorgarligi sportchi tomonidan yuqori sport natijalariga erishishni ta'minlovchi harakatlar tizimining egallaganlik darajasi bilan tavsiflanadi.

Kurashchining umumiy va maxsus texnik tayyorgarligi ajratiladi. Umumiy texnik tayyorgarlik yordamchi sport turlaridagi har xil harakat malakalari hamda ko'nikmalarini egallashga, maxsus texnik tayyorgarlik sport kurashida texnik mahoratga erishishga qaratilgan.

Sport kurashida texnik tayyorgarlik bir qator murakkab vazifalarni hal etishga yo'naltirilgan:

- maksimal kuchlanishdan foydalanish samaradorligini oshirish;
- ish kuchlanishini tejash;
- musobaqa faoliyatini o'zgaruvchan holat sharoitlarida harakatlanish tezligi, aniqligini oshirish.

Sport texnikasini takomillashtirish kurashchilarning ko'p yillik tayyorgarligi davomida amalga oshiriladi va u tanlangan kurash turida texnik mahoratni oshirishga qaratiladi.

Texnik mahorat deganda keskin sport kurashi sharoitlarida eng oqilona harakat texnikasini mukammal egallash tushuniladi.

Kurash texnikasi - bu musobaqa qoidalarida ruxsat etiladigan usullar, qarshi usullar va himoyalashlar yig'indisidir.

Usullar - bu maqsadga yo'naltirilgan hujum harakatlari bo'lib, ular yordamida kurashchi raqibidan ustunlikka erishadi. Har bir usul ikki qismdan iborat. Birinchi qism - usul qo'llash uchun ushlab olish. Ushlab olishlar yuqoridan, pastdan, orqadan, oldindan, yon

tomondan va boshqalarga ushlab olishlarga bo'linadi. Ushlash usulni muvaffaqiyatli bajarishda katta ahamiyatga ega. Butun usullarni bajarish sifati ushlab olishning qay darajada oqilona amalga oshirilganligiga bog'liq. Ikkinchi qismda turli xildagi harakatlar: tik turishda - o'tkazishlar, tashlashlar, ag'darishlar; parterda - o'girishlar va parterda tashlashlar bo'lishi mumkin.

Erkin kurash, sambo, dzyudo va kurashda usullarni amalga oshirish paytida bir vaktning o'zida oyoklar bilan turli harakatlar ham bajariladi, ya'ni bular - chalishlar, qoqishlar, ilishlar, oldindan ilib otishlar, chirmashlar, orqadan ilib otishlar. Bu harakatlarning ko'pchiligi orqadan, oldindan, yondan, ichkaridan, tashqaridan bajarilishi mumkin.

Bir xildagi ushlab bilan bir qator harakatlarni bajarish mumkin va, aksincha, bir xil harakatning o'zi turli ushlab bilan bajarilishi mumkin. Masalan, qo'ldan va gavdadan ushlab tashlashni, zarba bilan ag'darishni amalga oshirish mumkin. Lekin raqibni egilib qo'l, gavda, qo'l va bo'yindan ushlab tashlash ham mumkin.

Kurashchi har qanday usulni hujum va qarshi hujum uchun qo'llashi mumkin. Usul yoki uning bir qismini aldamchi harakat sifatida qo'llab, kurashchi haqiqiy niyatidan raqib diqqatini chalg'itish va boshqa usul bilan hujumni amalga oshirish uchun qulay sharoitlarni tayyorlashi mumkin.

Qarshi usullar - bu raqib hujumiga javob tariqasida bajariladigan maqsadli harakatlar bo'lib, ular yordamida kurashchi raqibi ustidan ustunlikka erishadi.

Qarshi usullar murakkab texnik harakatlarga kiradi. Qarshi hujum uyushtirayotgan kupashchi bir zumda to'g'ri qaror chiqarishi va raqibi usulni amalga oshirishga ulgurmasligi uchun o'z harakatlarini hujum qilayotgan raqib harakatlari bilan aniq moslashtirishi lozim.

Himoyalanişlar - bu raqibning usullarni (qarshi usullarni) bajarishiga to'sqinlik qiluvchi maqsadli harakatlardir.

Himoyalanişlar dastlabki va bevosita himoyalanişlarga ajratiladi. Dastlabki himoyalaniş oldindan, ya'ni raqib usulni amalga oshirishdan avval bajariladi.

Bevosita himoyalaniş raqib hujumini to'xtatishga qaratilgan. Bunday himoyalaniş samaradorligi uning o'z vaqtida bajarilishiga bog'liq. Bevosita himoyalaniş usul boshida, usulni bajarish davomida yoki usulni bajarish oxirida amalga oshirilishi mumkin.

Hamma texnik harakatlar kurashchilar tomonidan turli holatlardan turib bajariladi. Asosiy holatlar quyidagilar: tik turish, parter va ko'prik.

Tik turish - bu kurashchining holati bo'lib, unda u oyoqlarda tik turadi. O'ng, chap va yalpi tik turishlar ajratiladi. Ularning xar biri, o'z navbatida, baland, o'rta va past bo'lishi mumkin. Tik turishda kurashish yaqin, o'rta va uzoq masofalarda olib borilishi mumkin.

Parter - bu kurashchining dastlabki holati bo'lib, u tizzalarida turadi. Bunda tekis yozilgan qo'llarning kaftlari bilan gilamga tayanib turiladi, qo'llar tizzalardan 20-25 sm. uzoqlikda joylashadi.

Parterda baland holat va past holat farqlanadi. Baland holat - bu kurashchining parterdagi dastlabki holati, past holat esa - bu kurashchining tizzalarda turib, bilaklar bilan gilamga tayanish holatidir.

Parterda kurashish paytida kurashchilardan biri pastda, ikkinchisi yuqorida bo'ladi. Parterda yuqoridagi holatda turgan kurashchi kurash boshlanishidan oldin istagan dastlabki holatni egallashi mumkin. Faqatgina qo'l kaftlari pastdagi kurashchining yelkasida turishi lozim.

Ko'prik - bu kurashchining quyidagi holati bo'lib, ya'ni bunda u, orqaga egilib, oyoq kaftlari (ular taxminan yelka kengligida yozilgan) va bosh (istagan qismi) bilan gilamga tayanadi.

Kurashchi ushbu holatga kuragini gilamga tekkizmaslik uchun o'tadi.

Erkin va yunon-rum kurashida ko'prik bir holatda qator hujum hamda qarshi hujum harakatlarini bajarishda asosiy elementlardan biri hisoblanadi.

Kurashchining texnik harakatlari zahirasi qanchalik boy bo'lsa, ularni qanchalik katta maxorat bilan qo'llay bilsa, uning texnik mahorati shunchalik yuqori bo'ladi.

Kurash texnikasi kurashchi mahoratining asosi hisoblanadi va ko'p jihatdan uning imkoniyatlarini belgilab beradi. Kurashda o'nlab usullar va ularning variantlari mavjud. Biroq bu kurashchi ularning hammasini mukammal bilishi lozim degani emas.

Sportchi yanada yangi va yangi usullar, qarshi usullar hamda himoyalanihlarni egallab borishi bilan uning alohida xususiyatlari va odatlariga javob beradigan hamda uning tomonidan muvaffaqiyatli bajariladigan usullarning bir qismi keyinchalik takomillashtirish maqsadida rejaga kiritiladi.

Kurashchining xar tomonlama texnik tayyorgarligi - turli sport turlarini rivojlantirishning zamonaviy darajasiga qo'yiladigan muhim talablardan biridir. Mustahkam egallash uchun texnik harakatlarni tanlashda quyidagi qoidalarga amal qilish lozim:

-amaldagi musobaqa qoidalarida qaysi biri texnik harakat muvaffaqiyatli hisoblangan o'sha texnik harakatlarni egallash;

-texnikaning hamma turlari ichidan sportchining alohida xususiyatlariga eng yaxshi javob beradigan usullar, qarshi usullar va himoyalanihlarning variantlarini egallash;

-asosiy raqobatchilarning mahorati xususiyatlarini hisobga olish va ular bilan kurashishda yaxshi natija beradigan texnik harakatlarni tanlash;

-avval o'rganilgan usullar va qarshi usullarni qo'llash imkoniyatini kengaytirish mumkin bo'lgan texnik harakatlarga ko'proq e'tibor qaratish;

- kurashchi zahirasida mavjud bo'lgan usullar bilan kombinasiyalar hamda bog'lanishlarda qo'llash mumkin bo'lgan texnik harakatlarni o'rganish;

- harakat vazifasini eng oqilona hal etish xususiyatiga ega bo'lgan harakat texnikasiga o'rgatish lozim; bu kelgusida qayta o'rganishdan xolos qiladi;

- kerak bo'lmagan harakatlar va ortiqcha mushak zo'riqishini bartaraf etib, texnika asoslari hamda umumiy harakat maromini egallash;

- usullarga o'rgatish vaqt oralig'ida jamlangan bo'lishi zarur, chunki trenirovka mashg'ulotlari orasidagi uzoq tanaffuslar uning ta'sirini pasaytiradi. Boshqa tomondan, bitta trenirovka darsi davomida usullarni juda tez-tez takrorlash maqsadga muvofiq emas,

chukni yangi koordinasiyalarni yaratish asab tizimini tez toliqtiradigan qiynchilikni yengib o'tish bilan bog'liq;

- jismoniy shart-sharoitlar yetarlicha bo'lmasligi oqibatida yuzaga keladigan texnik holatlarni oldini olish maqsadida harakatlarning dinamik tavsiflariga mos keladigan yuqori darajadagi maxsus jismoniy tayyorgarlikni tashkil etish lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki texnik usullarni amalga oshirish taktik tayyorgarligining hamma usullari nafakat mustaqil, balki uyg'unlashgan holda qatnashishi mumkin (ya'ni usulni amalga oshirish uchun bir xil bo'lgan qulay sharoitlar bitta emas, balki bir-birini to'ldirib keladigan bir qancha usullar bilan tayyorlanadi).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. A.K.Atayev Yosh o'smirlarga o'zbek kurashini o'rgatish uslubiyoti. Toshkent, 2005.
2. K.Yusupov Kurash xalqaro qoidalari, texnikasi va taktikasi. Toshkent, 2005.
3. N.A.Tastanov Kurash turlari nazariyasi va uslubiyati – Toshkent, "Iqtisod-moliya" – 2015.

DEVELOPMENT OF PHYSICAL ATTRIBUTES THROUGH NATIONAL GAMES

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

school, reader, action, game, people, tactics, child

ABSTRACT

The article gives an idea of the influence of the role of the National Games in the development of physical qualities of its students on the development of children in the correct conduct of the methodological framework of the games of motion on the skills of elementary movement in the performance of one or another exercise in some actions.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635853

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

МИЛЛИЙ ЎЙИНЛАР ОРҚАЛИ ЖИСМОНИЙ СИФАТЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ

KALIT SO‘ZLAR:

мактаб, ўқувчи, ҳаракат,
ўйин, халқ, тактика, бола

ANNOTATSIYA

Мақолада ўқувчиларининг жисмоний сифатларини ривожлантиришда халқ миллий ўйинларининг тутган ўрни ҳаракатли ўйинлари методик жихатидан тўғри ўтказишда болалар ривожланишига таъсири айрим ҳаракатларда у ёки бошқа машқларни бажаришда элементар ҳаракат малакаларини эгаллашлари тўғрисида фикр юритилган.

Жисмоний тарбия ўйинларида ҳаракатли ўйинлар жисмоний тарбияни бошқа воситалари ўртасида катта ўринни эгаллайди, айниқса кичик синфларда. Ўрта ва хусусан катта синфларда ҳаракатли ўйиналр асосий жойини гимнастикага бўшатиб беради. Жисмоний тарбия дарсларида ҳаракатли ўйинлар I-XI синф ўқувчилари учун жисмоний тарбия дастури талабларига мос равишда таълимий, тарбиявий ва соғломлаштириш вазифаларини ҳал этиш учун фойдаланилади.

Таълимий вазифаларга қуйидагилар киради:

Югуриш, сакраш, улоқтириш ва бошқа ҳаракатни табиий малакаларини мустаҳкамлаш ва такомиллаштиришда, шунингдек гимнастика, енгил атлетика, спорт ўйинлари ва кросс тайёргарлиги машғулотларида эгаллаган малакаларидир.

Тарбиявий вазифаларга қуйидагилар тегишли:

Жисмоний сифатларни тарбиялаш (тезликни, чаққонликни, чидамликни, кучни, эгилувчанликни) жамоатчиликни ростгўйликни ва бошқа ахлоқий, шунингдек ва иродавий сифатларини тарбиялаш киради.

Соғломлаштириш вазифаларига қуйидагилар киради: болалар организмни нормал шакллантириш ва ривожлантиришга ёрдам бериш, уни саломатлигини мустаҳкамлашдан иборат. Ўйинни танлаш ўқитувчини дарс олдидан қўйилган педагогик вазифасига боғлиқ бўлади. Масалан, агарда дарсни вазифаси - кичик мактаб ёшидаги болаларда, югуруб келиб узунликка сакраш малакасини такомиллаштириш қўйилган бўлса, унда «Бўри зовурда» ўйинидан фойдаланилса бўлади. Кўкракдан коптокни отиш ва уни юқоридан икки қўллаб олиш малакасини мустаҳкамлаш вазифасини хал этиш учун «Тўпни узатдингми - ўтир» ёки «Қарама - қарши» эстафета ўйинидан фойдаланиш мумкин [3].

Талимий вазифани хал этишда бир вақтни ўзида жисмоний сифатни такомиллаштириш, жамоада ўқувчиларни жисмоний ривожланишига тасир этишини ҳам назарда тўтилади.

Тарбиявий ва таълимий вазифа бир – бири билан ўзаро чамбарчас боғлиқдир. Худди шундай, масалан, ўйинда баландликка сакраш малакасини такомиллаштиришда ўқувчиларга ўзларининг кучларига ишонишни, жасурликни,

ботирликни тарбиялайди. Шунинг учун вазифасини қўйишда битта ўқув – тарбиявий жараёнини ҳар хил томонларини ҳисобга олинади.

Дарс учун ҳаракатли ўйинларни танлашда, шунингдек ўқувчиларнинг таркибига (ёшига, жинсига, тайёргарлигига), манъулотни ўтиш жойига (майдонча, зал, коридор), асбоб –анжом ва жихозларга боғлиқ бўлади. Бир ва худди шундай педагогик вазифани хал этишда, иш шароитига боғлиқ ҳамда, ҳар хил ўйинлардан фойдаланиш мумкин.

Худди шундай, масалан, 1-2 синф ўқувчилари билан ўйналадиган ўйинда ўз олдига ҳаракат реакцияси тезлигини тарбиялаш – вазифаси қўйилганда, «Ҳамма ўз байроқчасига» (агарда машғулот майдонча ёки залда бўлса), ёки «езда ўз жойига» (агарда машғулот коридода ёки залда ўтказилса)ўйиндан фойдаланиш мумкин. Дарс олдидан – тўпни отиш ва илиб олишни такаомиллаштириш вазифасини қўйиб, 3-4 синфларни дарсларига «Узатдингми – ўтир», «Овчилар ва ўрдакалар», «Ўйин бошига тўпни берма», 5-6 синф учун дарсда эса «Тўп ўртадагига», «Отишма», «Тўп учун кураш» ўйинларини киритиш мумкин. Ўйинда маълум малакани эгаллаш учун кўпроқ мураккаб вазиятни талаб қилади: қоидалар сонини ошириш уни мураккаблаштириш ўйинсиларни ўзаро биргаликдаги ҳаркатини мураккаблаштиришдир. Хар бир ўйин қатнашчиларидан маълум сифат, малака ва кўникмаларни талаб қилади.

Бу мумкин эмас, масалан, ўқувчиларига «Тўпни илиб олиш» ўйинини берилса, агарда улар тўпни отиш ва илиб олиш, тўпни олиб юриш, ҳаракат тезлигини, рақиб билан бир-бирига яқинлашганда тўпни ушлаб олишни ўша минимал ҳажмдаги эгилиш учун жуда зарурдир [2].

Бу сифат, кўникма ва малакалар ўйинда такомиллаштирилади, бойитилади, мустахкамланади. Ўйинга киритилган, ҳар бир ҳаракат тўпи дастлаб шуғулланувчмлар томонидан махсус машқларда ўргатилган бўлиши керак. Кичик мактаб ёшидаги болаларда энг асосийси энг кўпроқ таобийй ва элементар ҳаркатлардан ташқари бўлиши мумкин. Улар ўйинга олдиндан ўргатилмасдан киритилиши мумкин. Шундай қилиб масалан, болаларга «Бўри зовурда» ўйинини ўйнашни таклиф қилинганда олдиндан югуриб келиб узунликка сакрашни ўргатиш мажбур эмас, чунки болалар ўзларининг ҳаракат тажрибаларидан келиб чиқиб, ўйинда бу табиий сакрашни бажаради. Ўқитувчининг вазифаси эса болаларни диққатини ўйин жараёнида сакрашни кўпроқ яхши ва тўғри бажаришга киритилиши керак.

Ҳаракатли ўйинлари методик жихатидан тўғри ўтказишда болалар айрим ҳаракатларда у ёки бошқа машқларни бажаришда элементар ҳаракат малакаларини эгаллашлари мумкин. У ёки бошқа малакани яхши эгаллаши учун зарур бўлган, жисмоний сифатни, ўқувчиларда бу машқни ўйин жараёнида фойдаланишда вақтида ривожлантирилади. Ўйинда тайин жихатдан ўзини тута билинса ўйинда секин – аста мураккаблаштириб бориш йўлидан фойдаланиш билан тарбияланади: янги мураккаб ўйин қоидаларини киритишлиши, ўйинчиларни ўзаро ҳаркатини

элементлари бўйига ҳаммани қўлидан келадиган ёки ҳаммабоп уни ичига кириувчи, ўқувчиларининг имкониятларига ва ташкил этишни тўзилишибўйига мос келадиган, қатнашчилардан мураккаб ўзаро муносабатларни талаб қилади.

Модомики жисмоний тарбия дарсларида ҳаракатли ўйинлар бошқа жисмоний тарбия воситалари билан бирга қўшиб олиб борилади, дарсда бошқа машқлар ўртасида эса ўйинни ўрнини тўғри аниқлаш жуда муҳим аҳамиятга эга бўлади. Ўқитувчи ҳар бир дарсда ўқувчиларнинг организмига ҳар томонлама таъсир этиши лозим. У шу мақсадда ҳар хил машқларни танлайди. Дарсда ўйинлар ва бошқа машғулот турлари ўртасида методик жиҳатдан кетма – кетлигини ўрнатилиши керак, бу бутун дарс жараёнида машқларни кўпроқ тўғри тақсимлаш ва дарсни зичлигини бундан ҳам яхшилашга, олдига қўйилган вазифани нисбатан яхшироқ ҳал этишга ёрдам беради. Машқдан кейин, мураккаб координацияни таранглашган диққатни, диққатни бир жойга тўплашни талаб қилади. Мушаклар ҳозиргина фақат тезлик билан ишлаган эди, кейинги машқда эса (ўйинда) қатнашмаслиги мумкин ёки бу қатнашиши озгина ва ҳарактери бўйича бошқача бўлиши мумкин.

Агарда дарсни тўлиқ асосий қисмига бағишланган бўлса, унда катта ҳаркатчанликдаги ўйин билан кам ҳаракатчанлик ўйини аниқлаб олиб бориш керак ва ўйинни ҳаркат қилиш бўйича ҳарактери ҳар хил бўлиши лозим.

Агарда 4-синф ўқувчилари учун дарсда чалғитиш билан югурушни ортиқ бўладиган ўйинлар киритилади – «Чўртон балиқ», кейинги ўйинларга ўзи бошқа ҳаракат турларини киритиш мумкин: сакраш, қаршилиқ кўрсатиш, улоқтириш («Овчилар ва ўрдаклар», «Доира ичига торт», «Жуфт – жуфт бўлиб тортишиш») ва х.к.

Дарсда, айрим спорт турларини техник элементларини ўргатишга йўналтирилган, ушбу сифатни соддалаштирилган техник элементларини ҳаракатли ўйинга уни тақсимлаш турли мақсадида, билиш асосида киритилиши мумкин. Агарда 7-синф ўқувчилари учун дарсни вазифасига ўқитувчи баландликка «перекит» усулда сакрашни ўргатиш ва паст стартни такомиллаштиришда, «Паст стартдан чиқиш эстафетаси» ўйинида фойдаланиш билан иккинчи вазифани хал этиш мумкин. Ўқитувчи бундай ҳолатда паст стартни тўғри бажарилишига диққатни қаратиш керак ва ютуқни эса топшириқни тез сифатли қилиб бажарганига қараб ютуқ берилиши керак. Қаттиқ чарчашга йўл қўймаслик учун катта ҳаракат фаоллигидаги ўйинни ва бошқа машқларни бир мунча куч ва энергияни сарфлаш билан бирга қўшиб олиб бориш керак. Бироқ ўйиндан кейин юуриш, сакраш ёки ҳаракатни аниқ бўлишини, мувозанат сақлашни, мураккаб координацияни талаб қилувчи машқларни бажариш тавсия қилинмайди.

Ҳаракатли ўйинлар дарсни барча қисмига шуғулланувчиларнинг таркиби ва вазифасига боғлиқ ҳолда киритилиши мумкин.

Ҳаракатли ўйинлар дарсни қайси қисмига киритилган бўлса, улар дарсни ўша қисмидаги вазифага мос қилиши керак. Биринчидан дарсни тайёргарлик қисмида унча катта бўлмаган серҳаракатли ва мураккаб ёки ўртача ҳаракатдаги мумувивожлантурувчи машқлар ҳарактеридаги ўйинларни шуғулланувчиларни

жамоаси диққатини ташкил этишга ёрдам беради. («Тақиқланган ҳаракат», «Синф тик тўринг», «Тўп орқасидан қувлаш» 3-5 синф ўқувчилари учун мос келади), иккинчидан, дарсни асосий қисмида катта ҳаракатчанликдаги ўйинлардан фойдаланилади, унда ҳаракат малакалари такомиллаштириб борилади, ўйин жисмоний ва иродавий сифатни тарбиялашга, саломатликни мустаҳкамлаш мақсадида қон айланиши ва нафас олиш функциясини яхшилашга, жисмоиний ривожланиш даражасини оширишга ёрдам беради.

Бундай ўйинларга кўнгиллик ҳарактли ўйинлар кўпинча уни ҳаракат турларига таалуқли бўлади: тезликни ошириб югуриш, чап бериш билан, чидамликка, тўсиқларни ошиб ўтиш билан, сакрашни ҳар хил турлари, қаршилиқ кўрсатиш, кураш, ҳаракатсиз ва ҳаракат қиладиган нишонга улоқтириш, тўпни эгаллаш малакалари, ҳар хил спорт турлари элементлари ва бошқалар. Учинчи, дарсни якуний қисмида дарсни асосий қисмида тезлик билан берилган нагрузкадан кейин фаол дам олишга ёрдам берувчи, ўйинлар, диққатни ташкил этишга шунингдек дарсни асосий қисмида қизғин ишлашдан кейин шуғулланувчиларни организмидан нисбатан тинч ҳолатга келтиришга ёрдам берадиган, паст ва ўртача ҳаракатчанликдаги ўйинлардан фойдаланиш мумкин. «Топчи, бу кимни овози» (1-2 синфда), «Ким келди» (3-4 синфда) «Синф тик тўринг» (5-7 синф), «Учувчи тўп» (8-11 синф) [2].

Дарсда вақтдан тўғри фойдаланиш зарур бўлган дарс зичлигини яратилади. Дарсни шундай ташкил қилиш керакки, ўқувчилар ҳамма вақт фаол бўлишлари керак. Шу билан бирга шунга ҳаракат қилиш лозимки шуғулланувчиларни ўйинда фаол қатнашишлари учун тахминан бирдек шароит яратиб беришга ҳаракат қилиш керак. Барча ўйинчиларни шунда хулқга эришиш учун, ҳар бир ўйин қатнашчиси тахминан бир хил нагрузка олиши зарур. Ўйинни шундай ташкил қилиш керакки, агарда ўйинда навбат бўйича ҳаракат қилишга тўғри келса, масалан, эстафетада, чунки ҳар бир ўйин қатнашчиси ўйинда фаол қатнашишга киришиш олдида тушишга имкон боришига кам вақт сарфлаши керак.

Бундай ҳолатда ўйновчиларни кўпроқ камандага бўлиш, топшириқ вақтини чералаш, югуриш масофасини қисқартириш мақсадга мувофиқ бўлади. Агарда ютқазган ўйинчи ўйиндан чиқса, бундай чиқаришни жуда қисқа вақт билан чегириш керак ва энг яхшиси очко билан алмаштирилгани маҳқўл, чунки ўйин тамом бўлгандан кейин уни ҳисобга олинади. Кўп сонли ўйинчилар билан доирада битта тўпда шуғулланилганда («халқа ҳимояси», «ҳаракатчан нишон», «учувчи тўп», «тўп ўртадагича», ўйинчиларни иккита гуруҳга бўлиш тавсия қилинади ва иккита доирада бир вақтда ўтгазилади.

Худди шундай ўйинни доирада қаршилиқ кўрсатиш билан ўтгазиш мумкин «доирага тортиш», «хўрозлар жанги», «чўнка шувоқ»). Бундай ҳолатда ўйновчиларни жисмоний имкониятларини ҳисобга олган бўлиши тавсия этилади. Ўйинни бошида узоқ вақт кўтиб қолмаслик, ўйинда кўп вақт бўлмаслик учун, ўқитувчи ўйини ўтказишга жуда яхши тайёргарлик куриши зарур: ўйин учун жойни тайёрлаш, асбоб-

анжом, жихозлар, тушунтиришни қисқа матни, айрим ролларни бажариш учун ўйинчиларни тезда тақсимлаш усули, командаларга тақсимлашдир[5].

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Nurullaev A. R. Methods of developing endurance in students through the use of folk games in physical education classes //ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2020. – Т. 10. – №. 11. – С. 520-524.
2. Ruzimbaevich N. A., Ruzimbaev M. A. RESEARCH PARK. – 2021.
3. Нуруллаев А. Р. РЕАБИЛИТАЦИЯ СПОРТСМЕНА //Рекомендовано к изданию Советом по качеству УралГУФК Протокол № 8 от 14 мая 2018 г. – 2018. – С. 213.

METHODS OF TRAINING SPECIAL PHYSICAL QUALITIES IN THE VOLLEYBALL GAME

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

physical education, sports, technique, tactics, volleyball, game, special, exercise, method

ABSTRACT

In the article, the methods of educating athletes of special physical qualities in the volleyball game physical training consist of general and special physical training processes, which should be organized in accordance with the characteristics of a suitable sport.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635879

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

VOLEYBOL O'YINIDA MAXSUS JISMONIY SIFATLARNI TARBIYALASH USULLARI

KALIT SO'ZLAR:

jismoniy tarbiya, sport,
texnika, taktika, voleybol,
o'yin, maxsus, mashq, metod

ANNOTATSIYA

Maqolada voleybol o'yinida sportchilarning maxsus jismoniy sifatlarni tarbiyalash usullari jismoniy tayyorgarlik umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik jarayonlaridan iborat bo'lib, muvofiq sport turining xususiyatiga mos ravishda tashkil qilinishi taqazo etadi.

Jismoniy tayyorgarlik umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik jarayonlaridan iborat bo'lib, muvofiq sport turining xususiyatiga mos ravishda tashkil qilinishi taqazo etadi. Ushbu jarayonning asosiy maqsadi umumiy va maxsus jismoniy sifatlarni tarbiyalashga qaratiladi.

Sport faoliyatida texnik-taktik malakalarni samarali ijro etish vamuayyan sport turida yuqori natijalarga erishish sportchilarni shakllangan jismoniy tayyorgarligiga bevosita bog'liqdir. Binobarin, jismoniy sifatlarni (kuch, tezkorlik, chaqqonlik, chidamkorlik, egiluvchanlik) maqsadga muvofiqdir shakllantirish sport tayyorgarligining muhim shakllaridan biridir. Umumiy jismoniy sifatlarning rivojlanganlik darajasi maxsus jismoniy sifatlarni samarali yoki samarasiz shakllanishiga bog'liq bo'ladi. Maxsus jismoniy tayyorgarlik sportchilar organizmining funksional imkoniyatlarini oshirish va maxsus jismoniy sifatlarni rivojlantirishga qaratiladi [1].

Barcha sport turlari kabi voleybolda ham o'yin malakalari tez, aniq va vaziyatga nisbatan maksadga muvofiq ijro etish eng avvalo maxsus jismoniy sifatlarga bog'likdir. Maxsus jismoniy tayyorgarlikning asosiy vositalari turli yo'nalishda ijro etiladigan maxsus mashqlar bo'lmish to'p kiritish, qabul qilish, uzatish, zarba berish, to'siq qo'yish kabi o'yin malakalaridan iboratdir. Ma'lumki, zamonaviy voleybolda barcha o'yin malakalari aksariyat vaziyatlarda o'ta katta tezlikda tayanchsiz holatda (sakragan vaqtda, ko'krakka yiqilib to'pni qabul qilish) ijro etiladi. Demak, maxsus jismoniy tayyorgarlik jarayonini tashkil qilishda sport tayyorgarligining davri va bosqichlariga qarab sakrash, turli yo'nalishda qisqa oraliqlarga chopish, «yiqilish» to'xtash, depsinish mashqlari alohida yoki o'yin malakalarini ijro etish bilan qo'llanilishi mumkin. Maxsus kuchni rivojlantirish voleybolda qator o'yin malakalari to'p-kiritish, zarba berish, to'siq qo'yish-aksariyat kuch sifatining yuqori darajada rivojlanganligini talab qiladi. Binobarin, ushbu malakalarni samarali bajarish uchun qo'l va oyoklar, umuman tana qismlarining mushaklari tez va kuchli qisqarish imkoniyatiga ega bo'lishi lozim. Boshqacha qilib aytganda mushaklarning qisqarishi portlovchi kuch bilan amalga oshirilishi kerak. Demak, voleybolchi kuchini shakllantirishda asosiy e'tibor tezkor-kuch sifatini rivojlantirishga oid maxsus mashqlarga qaratilishi darkor.

Ushbu maxsus mashqlarni o'yin malakalari bilan bir vaqtda qo'llanilishi yaxshi samara beradi [6].

Tezkor-kuch sifatlarini tarbiyalash, ayniqsa ularni og'irlik moslamalari (oyoq va belga qo'rg'oshindan qilinga moslama, zarba berishda bilakka o'rnashtirilgan og'irlik moslama) va turli trenajerlar yordamida rivojlantirish umumiy jismoniy tayyorgarlik bosqichida amalga oshirilishi maksadga muvofiqdir. Quyida ayrim tana qismlari mushaklarni kuchini rivojlantiruvchi namunaviy mashqlar yoritilgan:

Bilak mushaklari kuchini rivojlantiruvchi mashqlar:

- gantellarni (1-3 kg) qo'llarda ushlab, bilak-kaft bo'g'imida o'ng va chap tomonga aylanma harakat qildirish;

- shu bo'g'imda – gantelni yuqoriga va pastga harakatlantirishi;

- to'ldirma to'pni uloqtirish (qo'llar yuqoriga yozilgan holatdan, bilak-kaft bo'g'imiga urg'u berish lozim);

- to'ldirma to'pni ikki qo'llab yuqoridan uzatish va hokazo.

Yelka mushaklari:

- har xil holatlardan turli uzoqlikka to'ldirma to'pni uloqtirish;

- o'ng va chap qo'l bilan amortizatorida zarba malakasini taqlid qilish;

- qo'llarga tayanib yotgan holatda qo'l bilan «yurish», «siljib yurish», «sakrab yurish»;

- shu holatda – turli yo'nalishlarga;

- to'p (yoki to'ldirma to'p) bilan zarba berish;

- o'tirgan holatda oldinga va orqaga to'ldirma to'pni uloqtirish;

Sakrovchanlik voleybolda aksariyat o'yin malakalari sakragan holatlarda ijro etiladi. Shuning uchun ushbu sifat foydali natijaga erishishda hal qiluvchi omil hisoblanadi.

Namunaviy mashqlar:

- o'z vaznidan 50-70% og'irliklar bilan o'tirib-turish;

- 50% dan ortmagan og'irlikni yelkaga qo'yib yarim o'tirgan holatdan shiddat bilan turish;

- turli og'irlikdagi moslamalar bilan sakrash;

- trenajerlarda oyoq mushaklarini mashq qilish;

- turli tezlikda balandlikda skakalka bilan sakrash;

- turli balandlikdagi to'siqlar osha sakrash va h.k.

Maxsus tezkorlik voleybolchini maxsus tezkorligi uni qisqa muddat ichida maydoncha bo'ylab harakatlanishi va o'yin malakalarini vaziyat talabiga mos ravishda samarali ijro etish bilan belgilanadi.

Tezkorlik voleybolda uch xil shaklda namoyon bo'ladi:

- turli ishora va vaziyatni fahmlash;

tezligi (jamoadoshining ishorasi, o'yin vaziyatining o'zgarishi va uni baholash, raqib o'yinchining joylashishi va h.k.);

- ushbu vaziyatlarga nisbatan tezkor va maqsadga muvofiq harakat qilish;

- harakatlanish yoki bir necha harakatlarni ko'p martalab ijro etish tezligi [3].

Namunaviy mashqlar:

- murabbiyni turli ishorasiga turli haraatlar bilan tez va aniq javob berish: murabbiy bir marta chapak chalsa – to'pni yiqilib olish malakasini taqlid qilish, ikki marta chapak chalsa, sakrab zarba berish taqlidini bajarish, bir qo'lini yuqoriga ko'tarsa-sakrab to'p uzatish taqlidi va x.k.

- voleybol maydonchasi maketida turli taktik vazifalarni qisqa muddatda ychish (taktik vazifani baholash va to'g'ri qabul qilish) tezligini takomillashtirish;

- har bir zonada shu zona o'yinchisi funksional harakati (malakasi)ni taqlid qilish (umumiy tezlik baholanadi). M: 1 zona – to'p kiritish; 6 zona – raqib tomondan yo'naltirilgan to'pni yiqilib olish; 5 zona – raqib tomondan kiritilgan to'pni 2 zonaga uzatish; 4 zona – baland uzatilgan to'p sakrab zarba berish; 3 zona – qisqa uzatilgan to'p sakrab zarba berish; 2 zona – 2,3 va 4 zonalarda to'sik qo'yish va hokazo.

Maxsus chidamkorlik zamonaviy voleybolda turli mazmundagi maxsus chidamkorlik (sakrash chidamkorligi, tezkor va tezkor-kuch chidamkorligi, o'yin chidamkorligi) hal qiluvchi omil deb e'tirof etiladi. Ushbu sifatlar, ayniksa, so'nggi partiyalarda o'zini «men»ligini ko'rsatadi. Chunki, chidamkorlik, shu jumladan yuqorida qayd etilgan chidamkorlik turlari tushunchasi – uzoq vaqt davomida charchamasdan shu sifat yoki o'yin malakalari yuqori ish qobiliyati darajasida samarali ijro etish demakdir.

Bu maydoncha bo'ylab harakatlanish va uyin malakalarini katta tezlikda ko'p marta samarali ijro etish imkoniyatini anglatadi. Ushbu sifatlarni rivojlantirish yuqori tezlikda ijro etiladigan maxsus mashqlarni ko'p martalab qaytarish yordamida amalga oshiriladi.

Bu sifatlarni rivojlantirishda o'ta charchash yoki zo'piqish hollarini oldini olish uchun katta tezlik bilan ijro etilayotgan mashqlar (yoki mashqlar majmuasi)ning bir marta qaytarilishi 20-30s. bo'lishi, mashqlarni ijro etish oralig'i (dam olish) 1-3 daqiqa, qaytarilish soni esa 4-10 martaga teng bo'lishi maqsadga muvofiqdir.

Namunaviy mashqlar:

- «moksimon» yugurish;
- «archasimon» yugurish;
- «yulduzsimon» yugurish;
- maydonchada diagonal yo'nalish (X)da yugurish;
- shu mashqlarni og'irlik moslamalari bilan bajarish;
- 2, 3, 4 – zonalarda to'siq qo'yish taqlidi;
- 2, 3, 4, - zonalarda zarba berish taqlidi;
- turli zonalarda to'pni yiqilib «olish» taqlidi va hokazo.

O'yin chidamkorligi – yuqorida qayd etilgan barcha chidamkorlik turlarini o'z ichiga oladi va shuni hisobiga voleybolchilarning butun o'yin davomida texnik-taktik malakalar samarasi darajasini susaytirmasdan faoliyat ko'rsatishiga zamin yaratadi [4].

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ayrapetyants L.R., Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubi. // Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. T.: 2012. – 278 b.

2. Ашуркова С.Ф. Теория и методика волейбола. // Учебник для высших учебных заведений. Т.: 2020. – 550 с.
3. Kodirova M.A., Ummatov A.A., Pulatov F.A. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. // O'quv qo'llanma. Т.: 2018. – 485 b.
4. Pulatov A.A., Qdirova M.A. Sport pedagogik mahoratni oshirish (voleybol). // O'quv qo'llanma. Т.: 2018. – 251 b.
5. Pulatov A.A. Voleybol nazariyasi va uslubiyati. // Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. Т.: 2020. – 440 b.
6. Mahmudov M.K. Narzullayev F.A. Sport va harakatli o'yinlarni o'qitish metodikasi (voleybol) // Oliy o'quv yurtlari uchun o'quv qo'llanma. B.: 2019. – 164 b.

FUNCTIONS AND CHARACTERISTICS OF SPORTS ACTIVITIES

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

sports, training, development,
ability, planning, result

ABSTRACT

This article covers the use of a whole set of factors other than training and training to improve the performance of the sport in the process of training, which will allow the athlete to have a purposeful impact on his or her development and ultimately increase the level of his or her working capacity (fitness).

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635896

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

SPORT MASHG'ULOTLARINING VAZIFA VA XUSUSIYATLARI

KALIT SO'ZLAR:

sport, mashg'ulot,
rivojlanish, qobiliyat,
rejalashtirish, natija

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlar va mashg'ulotdan tashqari omillarning butun majmuidan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati (fitness) darajasini oshiradi.

Sport bilan shug'ullanish sportchi tayyorgarligining ajralmas qismidir. Bu sportchining tanlangan sport turi bo'yicha eng yuqori natijalarga erishishga tayyor bo'lishini shart qiladigan ba'zi bir fazilatlarni, qobiliyatlarni rivojlantirish va zarur bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan sportni takomillashtirishning pedagogik ravishda tashkil yetilgan jarayonidir.

Sport mashg'ulotlari jarayonida sportni takomillashtirish mashg'ulotlar va mashg'ulotdan tashqari omillarning butun majmuidan foydalanishni o'z ichiga oladi, bu esa sportchining rivojlanishiga maqsadli ta'sir ko'rsatishga imkon beradi va pirovardida uning mehnat qobiliyati (fitness) darajasini oshiradi, ya'ni. uning tanasining o'ziga xos ishlarga moslashuvchanligi.

Sport mashg'ulotlarining maqsadi - raqobatbardosh faoliyatning o'ziga xos xususiyatlari va muhim musobaqalarda rejalashtirilgan sport natijalarini namoyish qilish kafolati tufayli ma'lum bir sportchiga tayyorgarlikning eng yuqori darajasiga erishish.

Mashg'ulotlar jarayonida ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalar hal yetiladi:

a) Tanlangan sport intizomi texnikasi va taktikasini o'zlashtirish.

b) Jismoniy qobiliyatlarni rivojlantirish va tanadagi funktsional tizimlarning imkoniyatlarini oshirish, raqobatbardosh mashqni muvaffaqiyatli bajarilishini va rejalashtirilgan natijalarga erishishni ta'minlash.

v) Sportchilar shaxsining ruhiy jarayonlari, funksiyalari, axloqiy-axloqiy, emotsional-irodaviy, estetik, intellektual va boshqa psixik fazilatlarni takomillashtirish, mashg'ulotlar va musobaqalar paytida sportchining kuchlarini maksimal darajada jamlash va safarbar qilishni ta'minlaydi.

g) Mashg'ulotni rejalashtirish, uni boshqarish, sportchi, murabbiy, olim va shifokorning yaqin hamkorligini ta'minlashga imkon beradigan nazariy va amaliy bilimlarni olish.

d) Mavsumning muhim startlari va musobaqalarida erishilgan tayyorgarlik darajasini anglash qobiliyatini kompleks ravishda takomillashtirish.

Yuqoridagi vazifalarning umumiyligi sport mashg'ulotlarining mazmunini belgilaydi. Vazifalarning har bir guruhi mashg'ulot jarayonida sportchi mashg'ulotining asosiy turlari (tomonlari) bilan chambarchas bog'liq - texnik, taktik, jismoniy, psixologik, nazariy

(intellektual) va ajralmas. Ushbu muammolarni hal qilish natijasida, umuman, sportchining tanlangan sport turi bo'yicha sport yutuqlariga tayyorligini tavsiflovchi tegishli darajadagi jismoniy, texnik va boshqa turdagi tayyorgarlik turlari ta'minlanadi.

Sport mashg'ulotlari quyidagi o'ziga xos xususiyatlarga ega:

- bitta sport yoki sport intizomida individual ravishda mumkin bo'lgan eng yuqori natijaga erishishga yo'naltirilganligi;
 - sportchini tanlangan sport turi yoki uning o'ziga xos intizomiga erta (o'z vaqtida) va chuqur ixtisoslashtirish;
 - ma'lum bir sport turi bo'yicha tizimli mashg'ulotlar uchun sportchilarni sinchkovlik bilan tanlash;
 - maksimal sport natijalariga erishish uchun zarur bo'lgan mashg'ulotlarning uzoq davomiyligi va ularni namoyish yetishning nisbatan cheklangan davri;
 - sportchilarning sog'lig'iga, ularning psixofizik imkoniyatlariga yuqori talablar qo'yadigan juda yuqori tayyorgarlik darajasi va raqobatbardosh yuk;
 - sportchilarni tayyorlash jarayonining yuqori darajadagi individualizatsiyasi;
 - sportchining ahvolini tizimli va chuqur kompleks nazorat qilish zarurligi.
- o'quv mashg'ulotlari va musobaqalari jarayoni;
- sportchining o'zi mashg'ulot jarayoniga yetarlicha yuqori mustaqillik va ijodiy munosabat bilan murabbiyning yetakchi roli;
 - mashg'ulotlar jarayonida sportchining tanasining funksional zaxiralarini to'liqroq ochib berishga imkon beradigan mashg'ulotlarning o'ziga xos bo'lmagan vositalari va usullaridan keng foydalanish.

Sportchilarni tayyorlash jarayonida ishlatiladigan sport mashg'ulotlari vositalarining butun majmuini shartli ravishda ikki guruhga bo'lish mumkin:

Haqiqiy mashqlar asosiy vositadir, chunki ularni qo'llash sport tayyorgarligining asosiy vazifalarini hal qilishga imkon beradi.

Ixtisoslashuv predmeti sifatida tanlangan sport turi bilan o'xshashlik va farqlarga qarab, barcha jismoniy mashqlar raqobatbardosh va tayyorgarlik mashg'ulotlariga, ikkinchisi esa o'z navbatida maxsus tayyorgarlik va umumiy tayyorgarlik mashqlariga bo'linadi.

Musobaqa mashqlari - bu tanlangan sport turi bo'yicha musobaqa sharoitida bo'lgani kabi bir xil tarkibdagi raqobatdosh kurashni o'tkazish vositasi bo'lib xizmat qiladigan ajralmas harakatlar yoki harakatlar majmui. Masalan, yengil atletikada bularga uloqtirishning har xil turlari kiradi: nayza, disk, bolg'a; eshkak eshishda: eshkak eshish, eshkak eshish va ma'lum masofalarga kanoeda eshkak eshish, slalomda eshkak eshish; og'ir atletikada: og'ir atletikachining biatlonning alohida mashqlari - tortib olish, tortishish va tortish.

Ushbu ma'noda "raqobatbardosh mashq" tushunchasi "sport" tushunchasi bilan bir xildir.

Uslubiy jihatdan quyidagilar mavjud:

a) sport musobaqalarining haqiqiy sharoitida, ushbu sport turi uchun belgilangan musobaqa qoidalariga to'liq mos ravishda bajariladigan haqiqiy raqobatbardosh mashqlar;

b) harakatlarning tarkibi va umumiy yo'nalishi jihatidan raqobatbardosh mashqlarga to'g'ri keladigan, ammo rejimning xususiyatlari va harakatlar shakli bilan ulardan farq qiladigan musobaqa mashqlarining mashg'ulot shakllari. Bu musobaqa mashqlarining namunaviy shakllari.

Maxsus tayyorgarlik mashqlari - bu harakatlarning koordinatsion tuzilishi, fazoviy, fazoviy-vaqtinchalik, ritmik va energetik xususiyatlari, nerv-mushak tarangligi va jismoniy qobiliyatlarning ustun namoyon bo'lishi jihatidan raqobatbardosh mashq bilan sezilarli o'xshashlikka ega harakatlar. Masalan, yuguruvchining maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan masofa segmentlari bo'ylab yugurishni o'z ichiga oladi; gimnastikachilar uchun - raqobatdosh kombinatsiyalar elementlari va ligamentlarining ishlashi; og'ir atletikachilar uchun shtanga bilan o'lik ko'tarish yoki egilish kabi mashqlar; futbolchilar uchun - to'p bilan va to'psiz individual, guruhviy va jamoaviy harakatlar va kombinatsiyalar.

Xulosa. Maxsus tayyorgarlik mashqlarini tanlash tanlangan sportning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi va shuning uchun bu mashqlar doirasi odatda nisbatan cheklangan.

Shuni yodda tutish kerakki, maxsus tayyorgarlik mashqlari tanlangan sport turi bilan bir xil emas - aks holda ularni ishlatishdan foyda bo'lmaydi. Ularni tanlash sportchiga zarur bo'lgan maxsus jismoniy qobiliyatlar va harakatlar texnikasini rivojlantirishga yo'naltirilgan va tabaqalashtirilgan ta'sir ko'rsatadigan tarzda aniq amalga oshiriladi.

Maqsadiga qarab maxsus tayyorgarlik mashqlari quyidagilarga bo'linadi:

a) yetakchi mashqlar - asosan harakatlar texnikasini o'zlashtirishga qaratilgan;

b) rivojlantiruvchi - asosan jismoniy va aqliy qobiliyatlarni rivojlantirishga qaratilgan;

v) birlashtirilgan - bir vaqtning o'zida harakatlarning fazilatlarini va texnikasini rivojlantirishga qaratilgan. Bunday bo'linish, albatta, asosan shartli, chunki vosita harakatlarining shakli va mazmuni bir xil. faqat yetakchi mashqlar tanlangan sport uslubiga yaqinroq bo'lsa va rivojlanish mashqlari, qoida tariqasida, muhimroq mashqlar yuklari bilan bog'liq bo'ladi.

ADABIYOTLAR

1. Гончарова О.В. Ёш спортчиларнинг жисмоний қобилиятларини ривожлантириш. 2004 й. Тошкент.

2. Р.С.Саломов. Спорт машғулот назарий асослари Тошкент. 2005.

3. Усмонходжаев Т.С. Болалар ва ўсмирлар спорти машғулотлари назарияси ва услубиятлари. 2005 й. Тошкент.

4. Вайнбаум Я. С. Гигиена физического воспитания и спорта. Москва 2002

5. Кошбахтиев И. А. Валеология асослари. 2001 й. Тошкент.

6. Смит Дж. У Техника борьбы сооружает. Москва 2002.

7. Саломов Р.С. Спорт машғулотларининг назарий асослари.Т.2000й.

8. Керимов Ф.А.Умаров.М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. 2000 й. Тошкент.

DESCRIPTION FUNCTIONS OF BASIC TOOLS IN THE PROCESS OF BASKETBALL TRAINING AND METHODS OF THEIR APPLICATION

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

sports, basketball, sports skills, functional opportunities, technical-tactical exercises, agility, dexterity, dexterity, pedagogical athlete

ABSTRACT

In this article, we will talk about the technique of teaching basketball sports in detail. Specific methods and stages of the sport, the skills required by the pedagogical athlete, and the requirements for the athlete are revealed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635912

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

BASKETBOL MASHG'ULOTLARI JARAYONIDA ASOSIY VOSITALARNING TAVSIFI FUNKSIYALARI VA ULARNI QO'LLASH METODLARI

KALIT SO'ZLAR:

sport, basketbol, sport mahorati, funksional imkoniyatlar, texnik-taktik mashqlar, tezkorlik, chaqqonlik, egiluvchanlik, mahorat, pedagog sportchi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Basketbol sport turini o'rgatish texnologiyasi bo'yicha batafsil to'xtalib o'tildi. Sport turining o'ziga xos metod va bosqichlari, pedagog sportchidan talab etiladigan mahorat va sportchiga qo'yiladigan talablar ochib berilgan.

Har bir soha rivojlangani kabi yoshlar sportini takomillashtirish, chekka hududdagi yoshlarni ham qamrab olish masalasida keng ko'lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Ushbu maqola orqali barcha uchun qiziqarli va ommabop bo'lgan Basketbol sport turi bo'yicha ma'lumot beramiz.

Sport amaliyotida dastlabki o'rgatish jarayoni ko'p yillik sport trenirovkasining fundamental bosqichi bo'lib, ushbu bosqichda o'rgatish uslublari va vositalaridan to'g'ri foydalanish keyingi bosqichlarda sport mahoratini samarali shakllanishiga imkon yaratadi.

Dastlabki o'rgatish jarayonini rejalashtirish va tashkil qilishda bolaning ontogenetic hamda biopsixologik xususiyatlari e'tiborga olinishi zarur. Boshqacha qilib aytganda dastlabki o'rgatish jarayonida o'tkaziladigan mashg'ulotlar yuklamalari shug'ullanuvchi bolalarning jismoniy va funksional imkoniyatlariga qarab me'yorlanishi va qo'llanilishi lozim. Ma'lumki, harakat (yuklama) hajmi va shiddati inson salomatligi, uning jismoniy va funksional shakllanishida muhim ahamiyatga egadir. Lekin barcha harakat turlari, jumladan sport to'garaklarida ijro etiladigan jismoniy va texnik-taktik mashqlar hajmi hamda shiddati shug'ullanuvchining funksional imkoniyatlariga mos kelishi yoki hiyolgina yuqori bo'lishi lozim. Demak, bolalar sportiga oid mashg'ulotlarni tashkil qilishda pedagogik va tibbiy nazoratga asoslanish sog'lom, barkamol avlodni tarbiyalash jarayonining ajralmas qismidir. Shunday ekan, jismoniy tarbiya va sport bo'yicha o'tkaziladigan mashg'ulotlar (jismoniy tarbiya darsi, trenirovka mashg'uloti, sport musobaqalari) mazmunini maqsadli rejalashtirish va boshqarish har bir mutaxassis (o'qituvchi, murabbiy, tashkilotchi, uslubchi, yo'riqchi) va rahbar shaxsga qayta mas'uliyat yuklashi, ular jismoniy madaniyat, jismoniy tarbiya, jismoniy rivojlanish, jismoniy tayyorgarlik va sport masalalariga oid bilimlarni o'zlashtirishlari, muvofiq kasbiy-pedagogik malaka va ko'nikmalarni puxta egallashlari zarurligi isbot talab qilmaydi.

Alohida e'tibor qaratish muhimki, bolalar sportini samarali tashkil qilish, ko'p yillik sport trenirovkasi jarayonida shug'ullanuvchilar sog'ligi va ularning sport mahoratini shakllantira borish ustuvor jihatdan jismoniy tayyorgarlik ko'rsatkichlariga bog'liqdir. Jismoniy tayyorgarlik va uning salohiyatini ifoda etuvchi kuch, tezkorlik, chaqqonlik,

chidamkorlik va egiluvchanlik kabi sifatlar ilmiy ob'ekt sifatida azaldan ko'pdan-ko'p tadqiqotchi olimlar diqqatini jalb qilib kelgan. Ularning tadqiqotlarida jismoniy sifatlarning mohiyati, mazmuni, ularni jismoniy tarbiya va sport hamda boshqa jarayonlardagi ahamiyati va rivojlantirish muammolari atroflicha yoritilgan.

Sport amaliyotida (kasbiy amaliyotda ham) jismoniy tayyorgarlik, odatda, ikki bir-biriga chambarchas bog'liq bo'lgan – umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarlik turlariga bo'linadi. Hayot davomida inson sog'ligi, uning aqliy va jismoniy faolligi, ko'p yillik sport trenirovkasi davomida sport mahoratining shakllana borishi ustuvor jihatdan shu ikki tayyorgarlik turlari mazmuni va darajasi bilan belgilanadi. Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlarida qo'yiladigan asosiy maqsad – sog'liqni mustahkamlash hamda yuqori sport natijalariga erishish avvalambor yoshlikdan boshlab umumiy jismoniy sifatlarni rivojlantirish muhimligiga e'tibor qaratadi. Aksariyat olimlarning ta'kidlashicha, muayyan sport turi bo'yicha muntazam o'tkazib boriladigan hamda hajm, shiddat va mazmun jihatdan to'g'ri tashkil qilingan mashg'ulotlar bolalar va o'smirlar organizmiga ijobiy ta'sir ko'rsatar ekan. Lekin, umumiy jismoniy tayyorgarlikka asoslangan va tor doirada ixtisoslashtirilgan mashg'ulotlar salbiy oqibatlariga olib kelishi kuzatilgan. Binobarin, dastlabki o'rgatish bosqichida jismoniy va texnik-taktik mashqlar nisbatini to'g'ri rejalashtirish bolalar sport mahoratini samarali shakllantirish imkoniyatini yaratadi.

Sport malakalariga dastlabki o'rgatish jarayoni ko'p yillik sport tayyorgarligi tizimining poydevori bo'lib hisoblanadi. Dastlabki o'rgatish o'z tashkiliy, uslubiy, ilmiy va moddiy-texnika nuqtai nazaridan qanchalik puxta asoslangan bo'lsa, sifatli bo'lsa, shunchalik sport o'rinbosarlarini tayyorlash yuli qisqaroq va osonroq bo'ladi. Ammo bu, albatta, mutaxassisning bilimiga, kasbiy ko'nikma va malakalariga bevosita bog'liq bo'ladi. Shuning uchun mutaxassislarni tayyorlashga mo'ljallangan o'quv dasturining eng e'tiborli va asosiy bo'limlaridan biri boshlang'ich o'rgatish uslubiyati (texnologiyasi) bo'lib hisoblanadi. Musobaqa jarayonida samarali natijaga erishishning asosiy shart-sharoitlaridan biri – bu basketbolchining texnik tayyorgarligi, texnik mahorati takomillashgan darajada bo'lishidir. Demak, o'rgatish jarayonining dastlabki va asosiy maqsadi bu o'yin texnikasini mukammal o'zlashtirishdir.

Harakat – (o'yin) malakalari – to'pni uzatish, qabul qilish (himoya), to'pni o'yinga kiritish, zarba berish, to'siq qo'yish – belgilangan bosqichlarda, ma'lum uslublar va vositalar yordamida o'zlashtiriladi, mukammallashtiriladi, takomillashtiriladi. Mazkur jarayon pedagogik, biopsixologik va biomexanik qonuniyatlar asosida amalga oshiriladi.

O'rgatish jarayoni – bu pedagogik jarayon bo'lib, murabbiydan, o'qituvchidan katta mahorat, kasbiy tayyorgarlikni talab qiladi. Lekin shunday bo'lsada, harakatni (o'yin malakasini) ijro etish texnikasiga o'rgatish boshqa ahamiyatli sabablarga ham bog'liqdir: bolaning faolligi, mashg'ulotlarning soni, sifati, davom etish muddati, yordamchi texnik uskunalar, mashg'ulot o'tkaziladigan joyning shart-sharoitlari, bolaning qiziqish, harakat «boyliqi», tajribasi va hokazo.

Shuni ham aytish zarurki, harakat texnikasini o'zlashtirish muddati bolaning oilaviy sharoitiga, uning ijtimoiy va iqtisodiy imkoniyatiga hamda ruhiy holatiga bog'liqdir.

Yuqorida keltirilgan ma'lumot va o'rgatish jarayonida e'tiborga olinadigan omillar ma'lum uslubiy tartibda asoslangan rejalashtiruv hujjatlardan joy olishi kerak. Bundan tashqari bolaning ichki «sirli» imkoniyatlarini hamda mavjud omillarni aniqlash tanlov dasturi va mashqlari yordamida amalga oshirilishi zarur. Olingan natijalar o'rgatish uslublarini, bosqichlarini va texnologiyasini qo'llashda tayanch omil bulib xizmat qilishi kerak.

Dastlabki o'rgatish jarayoni bir necha bosqichlarda amalga oshiriladi va bu bosqichlarni har biri o'ziga xos uslub va vositalarni o'z ichiga oladi. Umumiy rivojlantiruvchi mashqlar o'yinchida jismoniy barkamollik va o'yinchi uchun zarur bo'lgan harakat ko'nikmalari va malakalarini sayqallash uchun foydalaniladi. Barcha mashqlar o'z yo'nalishiga mos ravishda birlashgan holda mashq qilishning maxsus tayyorgarligi asosiy qismlarini tashkil etadi: umumiy jismoniy, maxsus jismoniy, texnik, taktik, o'yin tayyorgarligi. Har bir tayyorgarlik turida o'zining etakchi omillari bor, ular yordamida ko'zlagan maqsadga erishiladi. SHu bilan birga barcha turdagi tayyorgarliklar bir-biri bilan uzviy bog'liq. Misol uchun agar o'quvchi jismoniy yaxshi tayyorlanmagan bo'lsa, u hujumda zarba berish texnik mashqini yaxshi bajara olmaydi. Bunday holda o'quvchini jismoniy tomondan chiniqtirish, zarba berish usulini ko'p marta takrorlashdan ko'ra foydaliroqdir.

Birinchi bosqich: - o'rganiladigan harakat texnikasi bilan tanishish. Bunda, aytib berish, ko'rsatish va tushuntirish uslublari qo'llaniladi. O'qituvchi shaxsan ko'rsatish bilan birga ko'rgazmali qurollardan foydalanadi: kinofilm, tasviriy film, sxema, maydon maketi va hokazo. Namoyishni tushuntirishlar bilan qo'shib olib borish kerak. O'qituvchilarning dastlabki urinishlari ularda birlamchi harakat sezgisini shakllantiradi.

Ikkinchi bosqich: - texnikani soddalashtirilgan (oddiylashtirilgan) holatda o'rganish. Mazkur o'rganish bosqichida muvaffaqiyat ko'p holatlarda yondoshtiruvchi mashqlarning to'g'ri tanlanganligiga bog'liqdir. Ular o'zining tuzilishi shakliga ko'ra o'rganilayotgan harakat texnikasiga yaqin va o'quvchilar bajara oladigan bo'lishi kerak. Murakkab tuzilishga ega bo'lgan harakat (hujum zarbasi), uni tashkil qiluvchi asosiy zvenolarga (qismlarga) ajratib beriladi. Bu bosqichda boshqarish uslublaridan foydalaniladi (buyurish, ko'rsatma berish, ko'rish va eshitish, ko'rib ilg'ash, texnik vositalar va hokazo) hamda ko'rgazmali harakat (o'qituvchining bevosita yordami, yordamchi jihozlarni qo'llash), axborot (to'pga bo'lgan zarba kuchi, tushish aniqligi, yorug'lik yoki ovozni belgilash) kabi usulalar alohida ahamiyatga ega bo'ladi.

Uchinchi bosqich: - texnikani murakkablashtirilgan sharoitda o'rgatish. Bunda quyidagilar qo'llaniladi: takroriy usul, harakatni murakkab sharoitlarda bajartirish, o'yin va baholash uslubi, qo'shma uslub, davra aylana mashqlari. Takrorlash uslubi bu bosqichda eng asosiydir. Ko'p marotaba takrorlashgina malakani shakllantiradi. Malaka hosil qilish uchun takrorlash turli sharoitlarda mashq bajarishni (harakat sharoitini o'zgartirishni, asta-sekin murakkablashishni) takazo etadi. Hattoki charchaganda ham mashqlar bajartiriladi, qo'shma va o'yin uslublari bir vaqtni o'zida texnikani sayqallashtirishga hamda maxsus jismoniy sifatlarni o'stirish masalalarini xal qilishga, hamda texnik-taktik tayyorgarlik va o'yin mahoratini takomillash-tirishga qaratilgan bo'ladi.

To'rtinchi bosqich: - harakatni o'yin jarayonida mustahkamlashni ko'zda tutadi.

Bunda bajarilgan harakatlarni talqin qilish uslubi qo'llanadi (rasmlar, jadvallar, o'quv filmlari, tasviriy filmlar), o'yin jarayonida texnik-taktik, maxsus tayyorgarlik topshiriqlari, o'yin va «bellashish» usullari.

Tayyorgarlik va o'quv o'yinlarida har bir usulni (malakani) o'rganish, uni takomillashtirish va mukammallashtirish ko'zda tutiladi. Malakani mustahkamlashning eng yuqori vositasi – bu musobaqalashishdir.

O'qitish (o'rgatish)da faol uslublar katta imkoniyatlarga egadir. Ularning orasida – muammoli o'qitish (muammoli vazifalarni qo'yish) va o'zining o'zlashtirishini baholash uslubi alohida ahamiyatga ega. Muammoli vazifalarni qo'yish, uning echimini qidiruvchi holatni, vaziyatni vujudga keltiradi, o'zini baholash esa harakatlanish faoliyatini yana ham faollashtirishga olib keladi, bu o'quvchi qiziqishini yana ham orttiradi hamda ijodiy fikrlashga o'rgatadi. Yuqorida aytilganlarni basketbolga qo'llash muhim ahamiyatga ega bo'lib, pirovardida asosiy mohiyati shundaki, natijalarni ko'rib turish, tushunish, maqsadga yaqinlashayotganligini aniq sezib tarishdir.

Jismoniy tarbiya darsining asosiy maqsadi «jismoniy madaniyat» va uning tarkibiy yo'nalishlari (jismoniy tarbiya, sport, jismoniy va funksional tayyorgarlik, jismoniy sifatlar va hokazo) haqida dastlabki bilim berish, hayotiy zarur harakat malakalari va ko'nikmalarni shakllantirish, asosiy jismoniy sifatlarni tarbiyalashdan iborat. O'z salomatligi va jismoniy qudratini mustahkamlash o'quvchi yoshlarning nafaqat shaxsiy ishi, balki bu mas'uliyat ularning jamiyat oldidagi burchi ekanligini ongiga singdirish o'qituvchi tomonidan hal etiladigan muhim masalalardan biri bo'lishi lozim. Ushbu maqsadga erishish yosh avlodni «katta» hayotga tayyorlash, bo'lajak kasbiy faoliyatni samarali tashkil qilish, turmush qiyinchiliklarini engib o'tish va O'zbekiston Qurolli Kuchlari safida harbiy xizmatni sharaf bilan ado etish imkoniyatini yaratadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Abdumalikov R. Abdullaev A va boshqalar, Jismoniy tarbiya ta'limi ilmini takomillashtirish masalalari, metodik qo'llanma, T.O'zDJTI nashriyoti, 1996 yil.
2. Андрис Э.Р., Кудратов Р.К. Енгил атлетика. Укув кулланма. Тошкент, 1998 й.
3. Abdullaev J., Smygina L.V. Treningni qurish yosh sportchilarning dastlabki ixtisoslashuv bosqichidagi jarayoni /Xalqaro ilmiy va amaliy konferensiya "Savollar Pekinda (XXR) XXIX Olimpiya o'yinlariga tayyorgarlik. Tezislar konferentsiyalar, 2007. 25 dekabr UzGIFC, - S. 175-176.
4. Andris E.R., Volkov N.I., Normurodov A.N. Mutlaq va dinamikasi o'qitishning yillik tsiklidagi nisbiy puls tezligi sportchilar (uslubiy ishlanma) T, O'zDGOSIFK, 1991 y.
5. Alyabin V. G. Malykhina L. A. Simulyatorlar va maxsus mashqlar engil aletikada. M., FiS., 1976 yil
6. Arzutanov G. G. Malykhina L. A. Ta'limda rejalashtirish va nazorat qilish maktabda jismoniy tarbiya jarayoni. Uslubiy O'zDG'SFK talabalari uchun tavsiyalar. T., 1989 yil
7. Baryshev VN Maktabda pedagogik amaliyot, Metodich. ko'rsatmalar jismoniy

tarbiya fakulteti talabalari uchun. - Zaporozhye, 1986 yil

THE ROLE OF ACTIVE GAMES IN EDUCATING A DEVELOPED PERSON

Tursunov Mirshod Shodievich¹

Bukhara State University

KEYWORDS

game, game forms, the role of the game, individual approach, development, education, moral, aesthetic, role-playing, creative games, didactic Games, creative games

ABSTRACT

In the article allows children to get acquainted with the life that exists in the forms in which the game is played. The game helps children to form a variety of activities, and playing skills. Their thinking, feelings, experiences, active ways of solving the game problem, their subordination to the conditions and circumstances of the game, the relationship of children in the game, through the game the child develops organically, an important layer of human culture is the relationship between adults-in the family, their professional activity, etc. The game is used as the most important activity in which teachers solve all educational tasks, including learning.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635921

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Bukhara State University, Bukhara, UZB

BARKAMOL RIVOJLANGAN SHAXSNI TARBIYALASHDA HARAKATLI O'YINLARNING O'RNI

KALIT SO'ZLAR:

o'yin, o'yin shakllari, o'yinning roli, individual yondashuv, rivojlanish, ta'lim, axloqiy, estetik, rol o'ynash, ijodiy o'yinlar, didaktik o'yinlar, ijodiy o'yinlar.

ANNOTATSIYA

Maqolada bolalarni o'yin mavjud bo'lgan shakllarda mavjud hayot bilan kengroq tanishtirishga imkon beradi. O'yin bolalarning turli xil faoliyati, o'yin ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. Ularni fikrlash, his-tuyg'ular, tajribalar, o'yin muammosini hal qilishning faol usullarini izlash, ularning o'yin sharoitlari va sharoitlariga bo'ysunishi, o'yindagi bolalarning munosabatlari, o'yin orqali bola organik rivojlanadi, inson madaniyatining muhim qatlami kattalar o'rtasidagi munosabatlar - oilada, ularning kasbiy faoliyati va boshqalar. O'yin o'qituvchilar barcha ta'lim vazifalarini, shu jumladan o'rganishni hal qiladigan eng muhim faoliyat sifatida foydalaniladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy jihatdan har tomonlama rivojlantirish uchun sharoitlarni yaratish maktabgacha ta'lim muassasalarida ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishning mavjud tartibini qayta ko'rib chiqishni hamda maktabgacha ta'lim xizmatlarini ko'rsatishning zamonaviy usullarini joriy etishni talab qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risidagi qarorida Ta'lim-tarbiya jarayonini takomillashtirish bolalarning rivojlanganligi darajasini va ularning umumiy boshlang'ich ta'limga tayyorligini, shuningdek, ularning ijtimoiy, shaxsiy, hissiy, nutqiy, jismoniy va ijodiy rivojlanishini baholash asosida amalga oshirilishi lozim.

Bunda bolalarda Vatanga muhabbat hissini, oilaga, o'z xalqining milliy, tarixiy, madaniy qadriyatlariga hurmat, atrof-muhitga nisbatan ehtiyotkorona munosabatni shakllantirishga alohida e'tibor qaratilishi haqida qarorda takidlangan.

Biz birinchi o'ringa maktabgacha yoshdagi bolalarga individual yondashish va maktabgacha ta'lim muassasasining o'z qadr-qimmatini saqlanib qolgan o'yinlarni qo'yish lozim. O'yinning rolini oshirish kabi maktabgacha yoshdagi bolaning yetakchi faoliyati va unga ustunlik berish, albatta, ijobiydir.

O'yin orqali bola organik ravishda rivojlanadi, inson madaniyatining juda muhim qatlamini - o'rtasidagi munosabatlarni o'rganadi kattalar - oilada, ularning kasbiy faoliyati va boshqalar Hozirgi vaqtda zamonda tarbiya masalalari ayniqsa dolzarbdir.

Bolalarda vatanparvarlik, shuning uchun bolalar bog'chasida pedagogik faoliyatni tashkil etishdagi vazifalar rivojlantirishga qaratilgan fuqarolik va vatanparvarlik fazilatlariga ega bo'lgan bolalar, insonparvarlik tuyg'ularini tarbiyalash, shakllantirish ijtimoiy faol, mustaqil, Davlat ta'lim standarti talablarini, o'yinlarning xilma-xilligini, har birining individualligini hisobga olgan holda, to'g'ri tashkil etilgan o'yin faoliyati bilan yordam beradigan intellektual rivojlangan ijodiy shaxsni tarbiyalashdan iborat. Bu o'z ona

yurtlariga bo'lgan muhabbat va o'z xalqi bilan faxrlanish va tashqi dunyodan ajralmaslik hissi va xohish boyligini saqlash va oshirish qaratilishi lozim.

Shuning uchun o'qituvchilar sifatida bizning vazifamiz bu: bolani sevishga tarbiyalash va o'z oilasiga, uyiga, bog'chasiga, ko'cha, shahar, tabiatga va barcha tirik mavjudotlarga ehtiyotkorona munosabatni shakllantirish, tarbiya mehnatga hurmat, o'zbek tiliga qiziqishni rivojlantirish urf-odatlar, inson huquqlari bo'yicha oddiy bilimlarni shakllantirish, ona yurt haqidagi g'oyalarni kengaytirish bolalarni ramzlar bilan tanishtirish, davlat (gerb, bayroq, madhiya); mas'uliyat va mamlakat yutuqlari bilan faxrlanish tuyg'usini rivojlantirish; bag'rikenglikni shakllantirish, boshqa xalqlarga, ularning an'analariga hurmat tuyg'ulari, bolaning vatanparvarlik tarbiyasi murakkab ta'lim jarayoni, uning qalbida axloqiy tuyg'ularning rivojlantirishga yo'naltirish kerak.

Shunday qilib, o'yin eng ko'p harakatni talab qiladi. Tarbiyachi va bolalarning birgalikdagi faoliyatiga, o'yinga e'tibor berish maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim shakllari, bolalar faoliyatini qat'iy tartibga solishning yo'qligi, pedagogik jarayonni tashkil qilishda bolalar bog'chasi va dasturlarning mazmuniga hissa qo'shadi.

O'yin orqali fikrlash rivojlanadi, aqliy rivojlangan, o'z-o'zini takomillashtirishga muhtoj shaxs. Shunday ekan, buni ishonch bilan aytish mumkin maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy faoliyati yosh - ruhiy va jismoniy kuchlar rivojlanadigan ta'lim usuli sifatida o'yin bola va ijtimoiy assimilyatsiya qilish usuli sifatida tajriba.

Professor P.F. Lesgaft shunday deb yozgan edi: "O'yin bor bajaradigan mashq hayotga tayyorgarlik. O'yinlar bola uchun eng foydali mashg'ulot bo'lib, u odatda uning odatlari va urf-odatlarining asosini tashkil etadigan harakatlarga o'rganib qoladi. kasblar, odatda, zavqlanishni ko'tarish hissi bilan bog'liq.

O'yin, bolaning faoliyati sifatida rivojlanadi o'z qonunlariga ko'ra. Nima sababdan o'yinning qonuniyatlari qay darajada faoliyat ozmi-ko'pmi muvaffaqiyatga erishadi, ulardan pedagogik maqsadlarda, ish shakli, mazmuni yoki usuli sifatida foydalanish darajasida bolalar bilan o'yinni pedagogik sifatida birinchi bo'lib saralagan pedagogik hodisa, o'yin didaktik, u bajaradi o'quv vazifalari. Uning yordami bilan bolalarga beriladi shakl, o'lcham, rang, harakatni boshqarish haqida g'oyalar hisoblanadi.

Bolalar o'yinlari - juda qiyin. Garchi bu o'yinlar umumiy xususiyatlarga ega, ammo ular ko'pincha bir-biridan juda farq qiladi va ularni amalga oshirishning turli holatlariga bog'liq. O'yinlar tabiati bolalarning yoshi, ular o'ynash sharoitlari, jinsi, o'yinchoqlari va ularning ixtiyorida materiallari, shuningdek, bolaning aqliy va jismoniy rivojlanishi, oilada, bog'chada olingan tarbiyasiga bog'liq.

Funksional o'yinlar.

Ular turli funksiyalarga ega rivojlanmoqda tana va oyoq-qo'llarning harakati, bosh, bunday o'yinlardir bolaning yolg'on gapirishi, narsalarni ushlashi, ularni urishi. Bu o'yinlar bir yoshli bolalarga xosdir bolalar, keyin ular asta-sekin to'xtaydi.

Reseptiv o'yinlar.

Bunday o'yinlarda asosiy narsa tashqi impulslarni idrok etishdir. Bu yerda sezgi organlari, ko'rish, eshitish, rasmlarga qarab, kitoblar, farqlovchi tovushlar - bu o'yinlarning

asosiy mazmuni. Bu o'yinlar bilan o'ynaladi bir yosh va undan katta yoshdagi bolalar, eng maqbul yosh - besh yil.

Rol o'ynash. Ushbu o'yinlarda bolalar ma'lum bir rolni o'z zimmlariga oladilar va tasvirlangan vaziyatga o'rganadilar. Ular o'z o'yinlariga odatiy narsalarni kiritadilar rol so'zlari "men xuddi shifokorman (onam, o'qituvchi, haydovchi). Rolli o'yinlarda, qoida tariqasida, ko'p sonli ishtirokchilar. Bular aslida jamoaviy o'yinla hisoblanadi. Ko'proq mustaqil va yetuk harakatlar bolalar shuning uchun ular bolaning nutqi va tafakkuri yetarlicha rivojlanganda amalga oshirilishi mumkin, taxminan ikki yoshdan boshlab, ular asosan katta maktabgacha yoshga to'g'ri keladi.

Konstruktiv o'yinlar.

Ular istagiga asoslanadi yaratish, diqqatni jamlash, ushbu o'yinlarda bolalarni konstruktiv materiallar, qurilish to'plamlari, taxtalar, qum, qog'oz, mato bo'laklari bilan ta'minlash kerak. Konstruktiv mazmuni o'yinlar - qurish, kesish, katlama. Bu o'yinlar mehnatning asosi hisoblanadi ko'nikmalar va ikki yoshga to'lgan bolalarni jalb qila boshlaydi. Eng maqbul yosh - 6 yosh. Psixologlar o'yinni maktabgacha yoshdagi bolaning, o'qituvchilarning faoliyati sifatida baholaydilar ta'lim metodi sifatida foydalanadilar. Shuning uchun ular bolalarning tashabbusi bilan paydo bo'ladigan, ya'ni mazmunini oldindan aytib bo'lmaydigan o'yinlarni ham boshqaradilar, shunday qilib, ular ham ta'lim beradi. Bundan tashqari, ular bolalarni jalb qilishadi oldindan tanlangan o'yinlarda bolaning shaxsiyatining ayrim tomonlarini rivojlantirish. Bu bilan pedagogik amaliyotda o'yinlarning ikkiga bo'linishi mavjud asosiy guruhlar:

Ijodiy o'yinlar.

Ular maktabgacha yoshdagi o'yinlarning eng boy va eng tipik guruhini tashkil qiladi. Ular ijodiy deb ataladi, chunki bolalar maqsadi, mazmuni va qoidalarini aniqlash o'yinlar. Bu o'yinlarning o'ziga xos xususiyati - atrofdagi hayot, inson faoliyati va insonlar o'rtasidagi munosabatlarni aks ettirish. Har bir ijodiy o'yin go'yo dunyoning in'ikosidir. Ijodiy o'yinlarning muhim qismi rolli o'yinlardir.

Mahalliy psixologiyada qabul qilingan qarashlarga ko'ra, rolli o'yin bolalar o'yinini rivojlantirishning eng yuqori shakli hisoblanadi. U maktabgacha ta'lim muassasasida o'z yoshiga yetadi yoshi, bu davrda yetakchi faoliyat sifatida harakat qiladi.

Rolli o'yinda bolalar insonlarni, hayvonlarni, transportni va hokazolarni tasvirlaydi. Bolalar o'yinni haqiqatdan ajratadilar, ular tushunadilar Masalan, ular haqiqiy haydovchi emasligi, biroq, bolalar o'yin haqiqiy hayot emasligini bilishsa-da, ular haqiqatan ham o'z rollarini samimiy his qilishadi hayotga munosabatini, fikrlarini ifodalash ular o'yinni jiddiy qabul qilishadi, chunki rolli o'yin boy turli xil hissiy tajribalar, bu bolaning ongida chuqur iz qoldiradi, bu uning unga bo'lgan munosabatiga ta'sir qiladi.

Ijodiy o'yinlardan biri diramatik o'yinlardir. Ushbu o'yinlarda bolalar hikoya mavzusidagi voqealarni tasvirlaydilar, ertaklar, teatrlashtirilgan o'yinlar. Ularda bolalar rivojlanish ishi g'oyasini o'zlashtiradilar harakatlar, hodisalarning borishi va ularning shartlilik. Bolalarning ijodkorligi ularda namoyon bo'ladi. Qahramonni to'g'ri tasvirlash, badiiy ish, o'yindan beri qahramonlarning tajribalari ko'pincha bolaning shaxsiy tajribasi

bilan birlashadi va shu bilan birga bola qahramonni imkon qadar haqiqat va samimiy tasvirlash uchun ko'p harakat qiladi, biz dramatik o'yinlarini biriktiramiz. Bu bolalarga katta tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Ijodiy o'yinlarning keyingi kichik turlari konstruktiv o'yinlardir. Ular rahbarlik qiladilar bolaning turli xil qurilish turlariga e'tiborini jalb qilish, konstruktiv ko'nikmalarni o'rgatish, tashkil qiladi va birlashtiradi.

Bu o'yinlar guruhi tizimli ravishda mashq qilish imkoniyati uchun juda muhim bo'lgan ma'lum ko'nikmalar jismoniy va aqliy rivojlanish, xarakter va irodani tarbiyalash uchun bolalar bog'chasida ularsiz bog'da tarbiyaviy ishlarni olib borish qiyin bo'lar edi. Bunday o'yinlar bolalar o'rganadilar yoki bir-biridan yoki kattalardan. Ularning ko'plari sifatida avloddan-avlodga o'tib kelgan xalq o'yinlari. Ular bolalarga juda yaqin va qiziqarli, chunki ular bolalar hayotini aks ettiradi.

Didaktik o'yinlar - asosiyni ishlab chiqish bolalarning aqliy qobiliyatlari. Ularda bolaning sezgi organlari rivojlanadi, diqqati, xotirasi, mantiqiy tafakkuri charxlanadi va rivojlanadi. Ammo didaktik o'yin, bilimlarni mustahkamlashning samarali usuli bo'lsa-da, u mashg'ulotga aylanmasligi kerak. Bu shuni anglatadiki, unda o'yin lahzasi bo'lishi kerak. O'yin bolani faqat qachon qiziqarli bo'lsa, o'ziga jalb qiladi bu bolalarga quvonch va zavq bag'ishlaydi.

Hozirgi vaqtda, avvalgidek, didaktik o'yinga katta ahamiyat berilmoqda. Uning aniq samaradorligi ko'p yillik amaliyot tajribasini tasdiqlovchi o'sayotgan bolaning madaniyati bolalar bilan, nafaqat mashhur o'qituvchilar, balki umuman pedagoglar faoliyatida har qanday didaktik o'yinning asosiy maqsadi o'qitish, shuning uchun uning asosiy komponenti didaktik vazifadir, maktabgacha yoshdagi bolaning o'yin xonasidan yashiringan. Bola shunchaki o'ynaydi, lekin ichki psixologik ma'noga ko'ra, bu bevosita o'rganish jarayoni hisoblanadi.

Didaktik vazifa maqsad bilan belgilanadi bolalarni o'qitish va tarbiyalash ta'lim dasturi, har biri uchun qaerda yosh guruhida belgilangan hajm bilim, bolalar egallashlari kerak bo'lgan ko'nikma va qobiliyatlar xuddi shu didaktik o'yin turli usullarda qo'llanilishi mumkin. ta'lim faoliyatini yo'naltiradi va bolalarni o'qitishning turli vazifalarini bajaradi.

Shunday qilib, didaktik o'yin quyidagilarga yordam beradi:

- konitiv qobiliyatlarni rivojlantirish;
- yangi bilimlarni egallash, ularni umumlashtirish va mustahkamlash;
- o'yin jarayonida ular ijtimoiy jihatdan o'rganadilar aqliy vositalar va usullar ishlab chiqilgan faoliyat;

- didaktik o'yinlar jarayonida, ko'p murakkab hodisalar (shu jumladan tabiat hodisalari) oddiydarga bo'linadi aksincha, yakka hodisalar umumlashtiriladi, shuning uchun u amalga oshiriladi. analitik va sintetik faoliyat.

Shu bilan birga, o'yinlar xotirani, diqqatni, kuzatishni rivojlantirishga yordam beradi; bolalarga tabiat ob'ektlarining o'zlari bilan ishlash, ularni solishtirish va individual tashqi xususiyatlarning o'zgarishini qayd etish imkoniyatini beradi.

O'yin pedagogik jarayonda qo'llanilsa, kuchli tarbiya omiliga aylanadi tashkilotlar bolalar hayoti va faoliyati bu shuni anglatadiki, bolalar hayotining asosiy ko'rinishlari maktabgacha yosh, ya'ni ularning qiziqishlari, so'rovlar, muloqot, turli shakllardagi o'yinlar bilan qondiriladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning hayotida mavjud allaqachon rivojlangan ijtimoiy tamoyil. Bu bolalarning munosabatida o'zini namoyon qiladi bir-biri bilan, qanday harakatlar amalga oshiriladi, qanday xatti-harakatlar shakllari, qiziqishlar faollashadi. Bu o'yinlar pedagogikasining ommaviy boshlanishi har bir holatda foydalanadi. O'yindagi bolaning hayotini alohida mavjudot sifatida tasavvur qilish lozim. Shuning uchun, o'yinda alohida ta'lim bilan cheklanib bo'lmaydi.

O'yin jamoasidan tashqarida bolaning shaxsiyati. Bu yerda biz faqat jamoatchilik haqida gapirishimiz mumkin bolalar hayoti, ijtimoiy xulq-atvor ko'nikmalarini egallash haqida, o'yinlarga shunday xarakter va yo'nalish berish, ular bolalarni xulq-atvor va munosabatning ijobiy omillariga undaydigan mazmun haqida suhbat olib boriladi.

O'yin bolalar bog'chasida bolalarni tarbiyalash usuli sifatida, bu ijtimoiy tamoyilga tayanadi va foydalanadi. Aynan shunday sharoitlarda keng ko'lamli ishlarni zudlik bilan amalga oshirish kerak bolalar jamoasining kundalik faoliyati bilan bog'liq o'quv vazifalari, tarbiyalash kabi ijtimoiy xulq-atvor, jamoada hayot odatlari, individuallikni shakllantirish. Bolalar bog'chasi pedagogikasida ko'plab vazifalar og'zaki shaklda hal qilingan.

Didaktik o'yinchoqlar - piramidalar, krujkalar, tuxumlar - uy maqsadlari bor, bolalar tuxumning yarmidan, plastinkadan telefon yasash, krujkalar - halqalardan. Yumshoq o'yinchoqlar - ayiq, xo'roz, quyon - keng va ko'p jihatdan qo'llaniladi: ayiq - "o'g'il", sayohatlar ishtirokchisi, quyon - uxlayotgan, kasal. Dvigatellar - avtomobil trolleybus - odatda tekis chiziqda ishlatiladi, bolalar har bir materialdan keng va turli yo'llar bilan foydalanadilar. O'yindagi materialning maqsadi o'zgartiriladi, u bo'ladi faqat turli xil ishlarni amalga oshirish uchun vositadir. Materiallar va o'yinchoqlarning oqilona tanlovi ko'p jihatdan ulardan to'g'ri foydalanishni belgilaydi. Bolalarni ko'rsatmalar bilan bog'lamasdan, bu o'yinchoq bilan qanday o'ynash kerak, lekin bolalarga eng qiziqarli narsalarni ko'rsatish kerak uni qanday ishlatish kerak: minish uchun maslahat bering, o'tirish o'rniga qo'g'irchoq va qo'llarda uni ushlab turing.

Katta maktabgacha yoshda bolaning o'yinchoqqa munosabati sezilarli darajada o'zgaradi. O'yinchoqlarning o'yinlardagi roli ham o'zgarib bormoqda. Bolaga allaqachon o'yinchoq bilan ifodalangan kamroq tayyor tasvir kerak. Turli yoshda ularning bosqichlari o'ziga xoslik bilan tavsiflanadi xususiyatlari, shuning uchun jamoatchilikning rivojlanish darajasi va uning namoyon bo'lish doirasi har xil. O'yin guruhlari natijalar va ayni paytda bolalar jamiyatining aniq hayotining so'zlovchisi sifatida ishlaydi. Aynan ularning o'yin hayotida harakatlar, munosabatlarning murakkab sohasi g'ayrioddiy yorqinlik bilan namoyon bo'ladi.

Bolalarni axloqiy me'yorlarga tushunishni o'rganish va baho beriladi. Jamiyatdagi harakatlar, bola bu sohadan murakkab narsani tushunishdan oldin, u o'rganadi. Shunday qilib, bolalarning o'yinlardagi munosabatlari - mavjudligi uchun muhim element

hisoblanadi. Tuyg'ular munosabatlar bilan ham bog'liq: o'zidan va boshqalardan qoniqish yoki norozilik, quvonch, bolalarcha mag'rurlik, hasad, yosh bolalardagi bu his-tuyg'ular, tajribalar doirasi juda xilma-xildir. Bundan tashqari, o'yinlarda shakllanadigan his-tuyg'ular juda muhim ahamiyatga ega. O'yinda bolaning ishtiyoqini qondirish. Bu ehtiros qachon qondirish mumkin ular o'yinda, o'yinda to'liq qoniqish hosil qiladi. O'yinlar bola o'zi uchun qiziqarli bo'lgan bolalar jamiyatini, tajribalarini topadi quvonch, qayg'u, hamdardlik va do'stlik tug'iladi. Har bir bola uchun faoliyat barcha bolalar uchun yagona bo'lib xizmat qiladi. O'yinni o'z-o'zidan paydo bo'ladigan hodisadan aylantirish muhimdir. O'yinlarda qatnashib, bolalar har biridan xursand bo'lishadi bosqichma-bosqich, atrof-muhitdagi yangi narsalarni kashf qilish ularning dunyosi, hayot talab qiladigan ko'nikmalarni egallaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Pedagogika pod red. I.P. Podlasogo, uchebnik dlya VUZov, 2001 god.
2. «Programma vospitaniya i obucheniya v detskom sadu», pod red. M.A. Vasilevoy, V.V. Gerbovoy, T.S. Komarovoy. 2005g.
3. Jurnal «Vospitatel DOU» №4, 2010g.
4. Jurnal «Doshkolnoe vospitanie» №2, 2003 g.

COMMUNICATIVE APPROACH IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Bakhromova Gulmira Ahmadjonovna¹

Samarkand State Institute of Foreign Languages

KEYWORDS

communicative approach,
method of teaching English

ABSTRACT

The old ways of teaching language were seen to be ineffective. It was stated that their methods were ineffective in teaching students to communicate because contexts were lost. Even without acceptable social standards, gestures, or expressions, the pupils were not learning enough realistic, entire language⁴, because traditional practices did include such information⁵. In conclusion, it is strongly urged that context be included in language training. As a result, proponents of CLT argue that teaching language should focus on developing students' 'Communicative Competence.' Apart from identifying which language should be taught in the classroom, communicative competence implies that language should be taught with all other aspects of communication. Linguistic, sociocultural, actional, strategic, and discourse competence are the most common communicative components in language teaching today.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6635955

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Samarkand State Institute of Foreign Languages, Samarkand, UZB

INTRODUCTION:

The ever-increasing demand for solid English communication skills has resulted in a large demand for English teachers all over the world. Millions of people now desire to enhance their grasp of the English language or ensure that their children do as well. And possibilities to learn English are available in a variety of settings, including official education, travel, study abroad, and media and the Internet. The enormous need for excellent language education and language teaching materials and resources has resulted from the worldwide demand for English. Learners establish challenging goals for themselves. In today's society, advancement is possible in a variety of sectors. When asked what approach they use in their classrooms, perhaps the majority of language teachers today say "communicative." When probed for a more thorough explanation of what they mean by "communicative," however, responses vary greatly. Is communicative language teaching, or CLT, synonymous with teaching conversation, excluding grammar from a course, or emphasizing open-ended discussion activities as the course's key features? What exactly do you mean when you say communicative language teaching?

CLT's idea was quickly adopted by linguists and practitioners all around the world. Since then, it has been the most dominant paradigm in the world of language teaching. Even though many other systems, such as The Silent Way and Suggestopedia, gained popularity at the same time, they quickly faded. CLT has maintained its dominance in language teaching to this day. Other emerging approaches, such as CBI, CBLT, TBLT, and GBLT, are actually those that use the same paradigm but go in different ways when it comes to strengthening students' communication abilities. This is referred to as 'The Current Trends in Communicative Language Teaching' by Richards. The word 'communicative' comes from the word 'communicate,' which means to convey thoughts, sentiments, or information from one person to another. As a result, the addition of the prefix 'ive' transforms the verb into an adjective, indicating that something possesses a specific trait. As a result, the term "communicative" in the classroom should indicate "to make students communicate" or "to make students express thoughts, sentiments, or facts to each other." In contrast to grammar-based techniques, grammar is no longer the starting point of language education programs when creating language courses within a communicative paradigm. It changes to communication capacity, which includes all situations and purposes that we may encounter in the actual world, such as daily life and work environments, monologue to dialog, interpersonal to transactional communication, and so on. Aspects of materials should include aspects that provide meaning to language at the moment it occurs (contexts), as well as the talents needed to communicate and understand the language being used (the communicative competence). As a result, the focus of language instruction moves from grammatical mastery to the development of communicative competence in students. The objective of CLT is articulated in broad terms. In addition to developing a suitable curriculum, communicative language instruction promoted classroom methodology. The concepts are based on the arguments that learners should learn a language by

communicating in it, and that meaningful conversation gives a greater learning opportunity than a grammar-based method. At this point, Richards outlines the fundamentals of CLT as follows:

1. Make real communication the focus of language learning
2. Provide opportunities for learners to experiment and try out what they know
3. Be tolerant of learners' errors as they indicate that the learner is building up his or her communicative competence
4. Provide opportunities for learners to develop both accuracy, and fluency
5. Link the different skills such as speaking, reading and listening, together, since they usually occur together in the real world
6. Let students induce or discover grammar rules

Language, according to CLT, is viewed as communication¹¹, which is linked to all surrounding contexts at the time it occurs—events, participants, purposes, place, and so on. As a result, language instruction should be accompanied with contextual factors that influence how people communicate and interpret messages. The other important belief about language upon communicative language teaching is 'the language use' which means that language should be taught and or used as it is. It is contrast to the other view called 'language usage' which means grammatical language. Advocates of CLT believe that language should be taught in form which the native speakers use when they communicate in reality. Grammatical incompleteness rising in the communication is not viewed as mistakes, they are perceived rather as surface structure resulted by the surrounding contexts keeping the deeper structure, which is understood by the communication participants. In spite of the 'incomplete forms', language that are used at the situations fulfills the purpose of message transfer and perception.

CONCLUSION:

The GTM and ALM, which were regarded uncommunicative in terms of language and teaching practices in the 1970s, inspired Communicative Language Teaching. Linguists and practitioners at that time began to see language as something different than what is taught in grammar books and what people really use in real life communication. This viewpoint was encapsulated in the slogan "language as communication," which advocates for language instruction that is geared on providing real-world language use in society. Teaching techniques for classroom use of language was also required to make students use the language in real communication. This principle lead to the creation of language use teaching techniques which can make students use the language features for real communicative purposes, such as role play, games, information gap, and other teacher-created techniques. Thus the evaluation focus should be graded from fluency before accuracy.

REFERENCES:

1. Brown, D. H. Teaching By Principles. Prentice Hall Regents: New Jersey, 1994.

2. Jarvis, H and S. Atsilarat. *Shifting Paradigms: from a Communicative to a ContextBased Approach*. Asian EFL Journal, 2006.
3. Nunan, D. *Language Teaching Methodology*. Newman: London, 2000.
4. Nunan, David. *Methodology*. In David Nunan (Ed). *Practical English Language Teaching*. McGraw Hill: Singapore, 2003.
5. Richards, J. and T. Rodgers. *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge University Press: Cambridge, 2001.
6. Richards, J. and W.A. Renandya. *Methodology in Language Teaching*. Cambridge University Press: Cambridge, 2002.
7. Richards, Jack. *Communicative Language Teaching Today*. Cambridge University Press: Cambridge, 2006.

THE IMPORTANCE OF LANGUAGE LEARNING IN ALTERNATING MORAL EDUCATION IN ADOLESCENTS

Umirova Navruza Mamasoliyevna¹

Samarkand State University

KEYWORDS

language learning, alternative, psychological characteristics, mental education, moral education, character

ABSTRACT

This article highlights the importance of foreign language learning in the formation and alternative of mental education in adolescents and the activities that characterize it.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6636200

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assistant of the Department of Social Sciences and Humanities, Samarkand State University, Samarkand, UZB

O'SMIR YOSHLI BOLALARDA AXLOQIY TARBIYANI MUQOBILLASHTIRISHDA TIL O'RGANISHNING AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

til o'rganish,
muqobillashtirish,
psixologik xususiyatlar,
aqliy tarbiya, axloqiy
tarbiya, xarakter

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada o'smir yoshli bolalarda aqliy tarbiyasini shakllantirish va muqobillashtirishda xorijiy til o'rganishning qanday darajada muhim ekanligi va qanday faoliyatlarda xarakterli ekanligini yoritib berilgan.

Bizga ma'lumki, o'smir yoshdagi bolalar qizlar va o'g'il bolalarda biroz farq bilan sodir bo'ladi chunki bu davrda bolalar balog'atga fiziologik va psixologik jihatdan yetishish, kasb tanlash va mustaqil fikrlashni talab qiladigan davrni boshidan o'tkazadilar. O'smirlik yoshini birinchidavrrida qiz bolalar, ikkinchi davrida o'g'il bolalarda balog'atga yetishish jarayonlari ko'zga tashlana boshlaydi.

Bu davrda o'smirlarda asosiy faoliyat o'qish bo'lganligi uchun barcha ijtimoiy hayotdagi xodisalarni unga nisbatdan bo'layotgan munosabatlarni shu o'rganayotgan bilimlari asosida talqin qila boshlaydi va taxlil qiladi. Bola bu davrda deviant xulq atvor ko'rinishlariga moyilligi ko'proq bo'lganligi uchun ularning hayotini mazmunli tashkil etish, bandligini ta'minlash va ijodkorlikka keng imkoniyat yaratib berish lozim. Bu davrda o'smirlar biror bir xorij tilini o'rganishga qiziqishi uyg'onadi va ortadi. Garchi kelajakda shu sohaning mutaxassisisi bo'lmasada, shuning uchun ularni axloqiy tarbiyasiga ijobiy ta'siri borligi, mazmunli ish bilan shug'ullanishi ularda axloqiy tarbiyani shu metod orqali rivojlantirish mumkin. Bu usul kelajakda bolani tanlagan kasbiga zamin yaratishi ham ehtimoldan holi emas.

Til o'rganish bugungi global hayotda inson resurslariga bo'lgan talabni oshiradi va shakllantirib boradi. O'smir yoshdagi bola musiqa tinglashni, xorijda ishlangan kinolarni, kliplarni va chet el hayoti tasvirlangan hujjatli filmlarni ko'rishni yaxshi ko'radi, va bu qiziqishlarini til o'rganishga moslashtirsa, til o'rganish u uchun qiyin va zerikarli bo'lmadi. Til o'rganish orqali o'smir xorij madaniyatini, tengdoshlari hayoti bilan yaqindan tanisha boshlaydi va o'rganadi. Qiziqishlar tilni o'rganishga undaydi va har bir o'rgangan narsasini ijobiy va salbiy tomonlarini analiz qiladi.

O'smir yoshli bolalar bu davrda barcha psixologik xususiyatlari; xotirasi, irodasi, idroki va tafakkuri ancha barqarorlashgan, harakatlari vazminlashgan har bir gapiradigan so'zlarini o'qigan bilimlariga va eshitgan ma'lumotlariga asoslanib namoyon qiladigan bo'lishadi. Psixologik jarayonlarini mustahkamlanishi va barqarorlashishi bilimlarini muqobillashtirishiga yordam beradi. Erishgan yutuqlarini nafaqat o'z tilida balki o'rganayotgan tilida ham mantiqan yoritib bera oladi. O'quv fanlarni o'zlashtirishi orqali aqliy tarbiyani shakllanishiga va tarkib topishiga ko'mak beradi. O'smirlarni til o'rganishi ularni komil inson sifatida kamol topishiga ha zamin yaratadi. Chunki o'smirlar kattalardek

o'zini tutishi, fikrlayotganligini namoyon qilishi, bachkana qiliqlarni qilmasligi, biror mavzuda bilib bilmay savollar berishi, kattalarga va tegdoshlariga hurmatsizlik qilmasligi kabi salbiy xarakterlar sezilarli xolatlarda ijobiy xislatlarga almashgan bo'ladi. O'smirlik davrining o'tish jarayonining birincha qismida o'zlarining salbiy va yoqimsiz qiliqlari bilan atrofda gilarni e'tiborini olishga bo'lgan harakatlari o'tish davrining ikkinchi qismida ancha barqarorlasha boshlaydi. O'zini bosib olish jarayoni kuzatiladi.

O'smirlik yoshi dunyoqarash, e'tiqod, prinsip, o'zligini anglash, baholash kabi shaxs xususiyatlari shakllanadigan davr hisoblanadi. O'smir ulg'aygan sari unda "Ideal Men", "Axloqiy Men" va "Haqiqiy Men" singari shaxsga oid tizim, dunyoqarash, e'tiqod va boshqalar shakllana boradi, undagi o'zi to'g'risidagi tasavvurlar ancha aniq va barqaror bo'lib qoladi.

O'smir o'z faoliyatini muayyan prinsip, e'tiqod va shaxsiy nuqtai -nazari asosida tashkil kila boshlaydi.

O'smir shaxsini tarkib toptirishda uning atrof-muhitga, ijtimoiy hodisalarga, kishilarga munosabatini hisobga olish lozim. Psixologlar o'tkazgan tadqiqotlardan ko'rinadiki, o'smirlarning ko'pchiligi qat'iyatlilik, kamtarlik, mag'rurlik, samimiylilik, dilkashlik kabi ma'naviy, ahloqiy tushunchalarni to'g'ri anglaydilar. Ularning turmush tajribasida fan asoslarini egallash natijasida barqaror e'tiqodiy va ilmiy dunyoqarash tarkib topadi, shular zaminida axlokiy ideallar yuzaga kela boshlaydi.

Xulosa o'rnida shuni aytish lozimki, o'smirlik davrida o'smirning «men»i qaytadan shakllana boradi. Uning atrofida gilari ayniqsa, o'z-o'ziga bog'liq bo'lgan munosabati, qizikishlari, qadriyatlarini yo'nalishi keskin o'zgaradi. O'smir yoshdagi bolani birinchi galdagi intilishi, u o'zini endi kichkina bola emas, balki katta bo'lib qolganligini atrofda gilarga ishontirish emas mustaqil harakatlarni amalga oshirishdan iboratdir. Mustaqil ishlar qilishga uringan o'smir shunday qilishga xaqqi borligiga o'zini-o'zi ishontiradi, chunki katta bo'lib qolganlik tuyg'usi shaxsning o'smirlik yoshidagi eng asosiy yangilik sifatida talqin qilinadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Yoshpsixologiyasivapedagogikpsixologiya: Ped.in t.talabalari uchun o'quv qo'llanma/ M.G.Davletshin umumiy tahriri ostida. – T.: O'qituvchi, 1974.–194s.
2. Korduell M. Psixologiya. A-YA: Slovar-spravochnik/ Per. s angl. K.S.Tkachenko. – M.: FAIR-PRESS, 1999. – 448 s.
3. V.Karimova " Ijtimoiy psixologiya asoslari" Toshkent "O'qit" 1994Y.
4. V.Karimova.Ijtimoiy psixologiya va ijtimoiy amaliyot. Toshkent.1999y.
5. Andreeva G.M. Aktualnyu problemn sotsialnoy psixologii. M., 1998.
6. Davletshin M. G. «Umumiy psixologiya» T-2000y.

THE ROLE OF COMPUTER GRAPHICS IN TRAINING

K.Yembergenov¹

N.Koshkarbaeva²

A.Maqsetbaeva³

Karakalpak State University named after Berdakh

KEYWORDS

design, pedagogical methods,
color matching

ABSTRACT

The main goal of teaching the subject of computer graphics is the practical and theoretical formation of students' skills of creating and processing images using practical programs.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6646563

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Karakalpak State University named after Berdakh

² Karakalpak State University named after Berdakh

³ Karakalpak State University named after Berdakh

MUTAXASSIS TAYYORLASHDA KOMPYUTER GRAFIKASINING O`RNI

KALIT SO‘ZLAR:

dizayn, pedogogig usullar, ranglar uyg'unligi

ANNOTATSIYA

Talabalarga amaliy dasturlar yordamida tasvirlarni yaratish va qayta ishlash ko'nikmalarini amaliy va nazariy jihatdan shakllantirish kompyuter grafikasi predmetining o'qitishni asosiy maqsad hisoblanadi.

Hozirgi zamonaviy bosqichda fan-texnika, ilg'or texnologiyalar yutuqlardan foydalanish asosida shaxsni tarbiyalash, oqitish va rivojlantirish maqsadlari, mazmuni, metodlari, vositalari va toshkiliy shakllarini ilmiy táminlash pedagogik dolzarb vazifalar sirasiga kiradi.

Hozirgi kunda kompyuter grafikasidan foydalanish inson faoliyatini turli sohalarda keng qollanilmoqda. Ayniqsa, arxitektura, dizayn, kino, kompyuter uyinlari va urgatuvchi dasturlarni yaratishda, shu bilan birga kompyuter grafikasidan foydalanishning yangi sohalari paydo bo'lishi, bu soha mutaxassislarini tayyorlash uchun yangi metodik va pedagogik usullar yaratish dolzarib masala bo'lib qolmoqda. Shuning uchun kompyuter grafikasi predmetini urganishni yangi sifat darajasiga olib chiqish zaruriyati paydo boldi.

Oquv yarayonida kompyuter grafikasidan foydalanish natijasida axborotni qabul qilish tezligi va tushunish darajasini oshirish bilan birga, talabaning tosavvur qilish imkoniyati rivojlanadi. Shuningdek, tasvirdagi ranglar uyg'unligi insonni fikr va hissiyotlarga ijobiy ta'sir etib tasavvurini boshqarib turishi ta'lim olshiga va psixologiyasiga sezilarli ta'sir etadi. Tosvirdagi tog'ri tanlangan ra'nglarning chuqurligi, quyiqligi va toni inson ruhiyatiga ijobiy ta'sir o'tkazadi. Boshqa sa'nat tu'rlari kabi grafika ham uyg'unlik nuqtai nazariga ko'ra insonni faollashtirishi yoki bushashtirishi, asabiylikni oldini olishi va fikrlarini jamlab ijobiy fikr yuritishga undaydi.

Yuqoridagi jihatlar dolzarbligini xisobga olgan ilimiy-metodik nuqtai nazaridan quydagilarni hisobga olish darkor:

- ta'lim markazlarida talabalarga kompyuter grafikasi predmetini o'qitish usullarini qayta ko'rib chiqish;
- kompyuter grafikasi predmetini o'qitishni yangi usullarini ishlab chiqish va o'quv jarayoniga tadbiiq etish;
- kompyuter grafikasi predmetini talabalar chuqur o'rganishlari uchun pedagogik , ilmiy va texnik vositalar yordamida turli shart - sharoitlar yaratish;
- hozirgi kunda raqobatdosh mutaxassislar tayyorlashga mo'ljallangan kompyuter grafikasi predmetini o'qitish uchun o'quv - uslubiy ta'limot yaratish;

Kompyuter grafikasi predmetini o'qitish natijasida talabalarda ta'lim va tarbiya , ijodiy faoliyat , san'at namunalarini tushunish va qabul qilish qobiliyatlarini rivojlantirish mujassamlashtirilgan holda tashkil etilishi kerak.

Hozirgi ta'lim standartlarida o'qitish natijalarini baholashning yangi shakllarini yaratishda "bilaman va bajara olaman "negizidan" bilaman , bajara olaman va amalda qo'llay olaman" nuqtai nazariga o'tilishiga alohida e'tibor qaratilmoqda.

Olingan bilimlarni amalda qo'llay olish , masalani qo'yish va yechishda mustaqil fikrga ega bo'lish , javobgarlikni o'z bo'yniga olgan holda , paydo bo'ladigan muammolarni bartaraf etish - " omilkorlik " tushunchasi asosini tashkil etadi . Bugungi kunda talabalarda shakllanadigan omilkorlikning zaruriy xususiyatlarini paydo qilish kerak.

Kompyuter grafikasi predmetini o'qitishning asosiy muammolaridan biri o'zbek tilida yozilgan mukammal o'quv darsliklari va qo'llanmalarining yetarli emasligidir.

Talabalarda bu predmetni o'rganishga bo'lgan qiziqish yuqori bo'lsada , amalda murakkab va katta hajmli axborotni o'rganishga tayyor emaslar . Kompyuter grafikasida ishlash , aslini olganda , mashaqqatli mehnat va chuqur fikrlashga asoslangan.

Qiyinchiliklarni yengib o'tish ko'nikmalariga ega bo'lmagan ko'p talabalar bunday mashaqqatli mehnatga duch kelgach , avvalgi qiziqishlari so'nadi . Shuning uchun ularning kamchiliklarini to'g'ri tushuntirish va erishayotgan natijalari uchun ruhlantirib turish kerak.

Talabalarga amaliy dasturlar yordamida tasvirlarni yaratish va qayta ishlash ko'nikmalarini amaliy va nazariy jihatdan shakllantirish kompyuter grafikasi predmetining o'qitishni asosiy maqsad hisoblanadi.

Buning uchun talabalar :

- kompyuter grafikasini nazariy asoslarini egallagan bo'lishi ;
- kompyuter grafikasi algoritmlarining ishlash usullari va princplari bilan tanishishi;
- kerakli grafik muharrirlar va nashriyot sistemalarida ishlashni o'rganishi ;
- kompyuter dizayni asoslarini egallashi ;
- kompyuter grafikasida qo'llaniladigan sohalarni aniqlash va ularda qaysi grafik muharrirlardan foydalanishni kerakligini ajrata olishi;
- grafik muharrirlari ish quollaridan unumli va to'g'ri foydalanishi ;
- grafik tasvirlarni vizuallashtirish masalalarini mustaqil ravishda qo'yish va amalga oshirish ko'nikmalariga ega bo'lishlari kerak.

Kompyuter grafikasiga qiziqishi ortgan talaba o'qish jarayonida boshqa fanlarga ijodiy yondashadi va kelajakda o'z sahosinging yetuk mutaxasisi bo'lib, olgan bilimlarini amalda qollagan holda, xalq xojaligining turli sohalarini rivojlanishiga o'z hissasini qo'shadi.

ADABIYOTLAR:

1. М.Н.Петров, В.П.Морозов. Компьютерная графика: Учебник. Питер, 2010.
2. А.А.Кузнецов, К.К.Хеннер, В.П.Имакаев и др. Информационно-коммуникационная компетентность современного учителя // Информатика и образование. 2010. №1.
3. И.В.Роберт, В.А.Поляков. Основные направления научных исследований в области информатизации профессионального образования. М.2004.
4. Қ.Ғозиев. Республика илмий-амалий анжумани материаллари. Т. 2015.

THE CONCEPT OF PRONUNCIATION STYLE IN MODERN LINGUISTICS

Nurmatov Yorkin Irkinovich¹

Ernazarov Fakhritdin Tulkunovich²

Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent Islamic Institute

KEYWORDS

sociolinguistic variability,
phonostyle, pronunciation
style, pronunciation type,
invocation style

ABSTRACT

The article is devoted to the problem of socially determined variability of speech, the relevance of which is due to the interest of linguists in the issues of sociolinguistic variability, taking into account a complex of extralinguistic factors that determine the speaker's choice of one or another pronunciation style, as well as the problem of stratification of pronunciation styles and the lack of a single generally accepted classification of phonostyles.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6646657

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of the Department of Western Languages, Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, UZB

² Teacher of "Languages" department, Tashkent Islamic Institute, Tashkent, UZB

INTRODUCTION

One of the main issues of modern sociolinguistics is the problem of socially determined variability of language, which is displayed at almost all levels of the language system. The relevance of the article is due to the interest of linguists in issues of sociolinguistic variability, taking into account a complex of extralinguistic factors that determine the choice of a particular pronunciation style by a communicant, as well as the problem of stratification of pronunciation styles and the lack of a single generally accepted classification.

The purpose of this article is to consider the essence of the concept of “pronunciation style” in modern sociolinguistics. To achieve this goal, it is necessary to solve the following tasks:

- to define the concept of “pronunciation style”;
- present the existing classifications of pronunciation styles;
- highlight the main features of various pronunciation styles;
- consider the factors that are key in the context of phono-stylistic variability of speech.

MATERIALS AND METHODS

The most important materials for studying modern sociolinguistics belong to such outstanding scientists of the first half of the 20th century as I.A. Baudouin de Courtenay, E.D. Polivanov, L.P. Yakubinsky, V.M. Zhirmunsky, B.A. Larin, A. M. Selishchev, V. V. Vinogradov, G. O. Vinokur in Russia, F. Bruno,

A. Meillet, P. Lafargue, M. Cohen in France, Ch. Belgium, B. Gavranek, A. Mathesius in Czechoslovakia and others. We used the following sociolinguistic methods, such as fixation and analysis of socially conditioned speech acts;

modeling of socially determined speech activity with the help of sociolinguistic rules, questioning, interviewing, sociological experiments;

processing of their results using the apparatus of mathematical statistics, etc.

RESULTS AND DISCUSSION

As A. D. Petrenko notes, “in all cases, the communicants make a social choice of one of the competing ways of formulating any statement”. In language, from the subtlest shades of phoneme to the subtlest shades of style, there is nothing that would not be socially determined, therefore, the interpretation of variability in the functional aspect is possible only based on sociolinguistic categories. The socially determined variability of speech is determined by two aspects - stratification and situational. The stratification approach makes it possible to approach the study of speech behavior as a process of choosing options for constructing socially correct utterance.

As A.D. Schweitzer, stratification variability is a consequence of an inseparable connection with the social structure of society, and thus, is characterized by differences in language and speech means inherent in representatives of certain social strata and groups. It is generally accepted that the situational aspect of variability manifests itself, in turn, in the predominant implementation of certain linguistic and speech means, depending on the

social situation and emotional states of the speakers. Society are superimposed on the differences due to the social situation. At the same time, as U. Labov's studies have shown, models of situational variability, reflecting patterns in the distribution of competing language forms across social situations, are the same for a particular language or speech community.

Back in 1910, I.A. Baudouin de Courtenay noted that "each individual can have several individual "languages", which differ, among other things, from the pronunciation-acoustic point of view: the language of everyday life, the language of solemnity, the language of a church sermon or a university department, etc. (in accordance with the social position of the individual). At different moments of life, we use a different language, depending on different mental states, on the time of year and day, age, on previous speech skills and new acquisitions".

According to R. I. Avanesov, the language exists in many of its varieties: "... the language of an officer, engineer, scientist, worker has its own characteristics; this is due, of course, to objective reality - the differences in their real, practical life experience.

Moreover, the language of each of them is not the same depending on whether it refers to one person or to many (for example, when speaking at a meeting), and when referring to one person, depending on who this person is - a child or an adult, from among relatives or friends, or an outsider, an unfamiliar person, and also depending on where the conversation takes place, for example, in the family circle or in a public organization .

Thus, the choice by speakers of specific language and speech means from a number of synonymous possibilities is carried out due to belonging to certain social and professional groups, the number of communicants, age. An important factor is the relationship between the speakers (official, unofficial, friendly, related, neutral) and the speech situation as a whole. At the same time, the content of the speech is also of great importance: an everyday dialogue, a speech at a production meeting, a scientific lecture, a lyric poem - all this is linguistically formatted very differently. The combination of all the above features constitutes the corresponding styles of language and speech.

According to V.V. Vinogradov, "In the field of art history, literary criticism and linguistics, it is difficult to find a term more ambiguous and contradictory - and the corresponding concept is more shaky and subjectively vague than the term style and the concept of style. The study of language, from whatever side it seeks to understand this complex phenomenon, has also come to realize the importance and even the need to distinguish between styles of language, as well as styles of speech or socio-speech styles. The subject of the study of linguistic stylistics is, according to

V.V. Vinogradov, "all aspects of the language - its grammar, vocabulary, phraseology and sound system".

In turn, the problem of phonetic differentiation of sounding speech is reflected in the theory of pronunciation styles, based on the point of view according to which pronunciation variability is associated with phonetic styles. In the process of communication, multiple features of the variability of phonostylistic phenomena are manifested, associated with the

speaker's choice of one or another pronunciation style, which, in turn, is due to such non-linguistic factors of a socio-psychological nature as the territorial origin of the communicant (dialect), belonging to a particular social group (sociolect), generation (annolect), gender (sexolect), idiolect originality of speech realizations at the phonetic level, as well as the conditions of various communicative situations of communication.

Depending on the implementation conditions, the same word can be pronounced differently.

A.D. Petrenko believes that each social type of people has its own set of pronunciation styles, which depends on a number of circumstances. Z. V. Ganiev says that when communicating socially different communicants with a different set of pronunciation styles, it becomes necessary to overcome a certain barrier to achieve "mental assimilation".

In the context of the study of oral speech communication, it is necessary to dwell on the concept of "pronunciation style", for which linguists use various terms: "phonetic style", "pronunciation type", "pronunciation style", "pronunciation way", "phonostyle", "contextual style", "tonality". According to O. A. Prokhvatilova, the pronunciation style is understood in modern phono-stylistics as a complex of sound (segment) and intonation (super-segment) means, the selection and specificity of which are determined by the interaction of a number of extralinguistic factors.

As is known, L.V. Shcherba singled out two types of pronunciation - full and colloquial, the cardinal polarity of which is to oppose the degree of speech production tempo, which directly determines the different degree of clarity and distinctness of the speaker's articulation. At the same time, it must be borne in mind that L.V. Shcherba himself emphasized the possible infinite number of transitional steps from one style to another. Consequently, this classification is not exhaustive, but, on the contrary, very abstract, since these pronunciation styles are generalized concepts, and each of them contains several options, and the sounding speech is diverse and does not always fit into a certain framework. This point of view was confirmed by the observations of G.O. Vinokur that even an exemplary pronunciation cannot always be absolutely the same. The topic, this or that degree of the emotional state of the speaker - all this can create a variety of options in exemplary pronunciation.

"Hence, there is a need to consider at least two variants of exemplary pronunciation - more strict and less strict".

Based on the criteria of the speech situation (monologue-dialogue, target setting of speech), L.L. Bulanin distinguishes three phonostyles: full (used in monologue public speech), neutral (inherent in calm monologue speech with a business orientation) and colloquial (used in dialogical speech and a relaxed situation of communication). M.V. Panov takes the neutral style as the basis for his classification of pronunciation styles, which is "the main fabric of the work, on which patterns of artistically justified deviations from the standard appear". Strict style most sharply differs from neutral and free (conversational style). Within the framework of the functional approach to the definition of the concept of phonetic style, S. M. Gaydushik, based on the spheres of communication, identifies five

genre-situational varieties as five styles of pronunciation - solemn, official business, scientific business, everyday and laid-back. The author believes that pronunciation styles are “a phonetic substance of different forms of speech adapted to different conditions of the social order and to different purposes of communication. This is a whole complex of phonetic means, characteristic of speech utterances in a given situation and in a certain area of communication, that is, style includes all the properties of acoustic and perceived features.

R. I. Avanesov distinguishes high (stylistically colored), neutral (basic, stylistically uncolored) and colloquial (stylistically colored) styles, noting an additional colloquial pronunciation style that is outside the literary language. G. Meinhold offers a detailed version of the classification of L. V. Shcherba, distinguishing, depending on the sphere of communication and the situational factor, high and colloquial styles, which, in turn, are divided into transitional steps from one style to another, and called by the author himself “formal steps of pronunciation”. Thus, a high style of pronunciation is typical for the following areas of communication:

recitation of poetry; solemn speech; a scientific report in front of a large audience; a speech on the radio.

Conversational style can be traced in such social situations and communication conditions as:

a calm business conversation; a discussion in which many people take part; a report to a small audience that does not require much effort; casual conversation .

G. Meinhold refers to the main differences between pronunciation styles the degree of clarity and clarity of pronunciation, which are determined by the informative load of the elements of the speech chain and the pace of speech production, which leads to the appearance, along with complete, reduced forms. In a colloquial style, unstressed words are pronounced quickly, merge, reducing as much as possible. At the same time, a certain minimum of sounds and their combinations are preserved in speech, which carry basic information in the phrase. Rapid pronunciation of redundant segments of speech improves the quality of understanding and focuses the listener's attention on informatively loaded parts of the speech chain. Because of this, the pronunciation of vowels, consonants and their combinations cannot be equally thorough in all positions, which would clearly contradict speech reality . W. Labov, in turn, distinguishes between “careful speech style” and “casual speech style”, which he integrates into the concept of “contextual style”, determined by a specific social situation .

The “careful speech style” is implemented in the context of an official setting of formal communication and is distinguished by a focus on the literary norm, while the “easy speech style” is used in informal everyday communication situations. V. Karp distinguishes the following phonostyles:

-high (used in the official communication of important information, reading poetic works, and characterized by an extremely distinct articulation of sounds),

-neutral (a style of everyday speech, emotionally uncolored, characterized by an average tempo of speech and a slight loss of sounds),

-colloquial (representing lively, emotional, informal and relaxed speech, the result of which is the “reduction” of words as a result of the loss of sounds) and

-uncolloquial (remaining outside the literary language, which is usually not used by a literate person) .

O. A. Prokhvatilova distinguishes such pronunciation styles: neutral, business, advertising, information and journalistic, religious and preaching, declamatory and colloquial.

CONCLUSION

Having presented these approaches to the consideration of the problem of socially determined variability of language and speech and the classification of phonostyles, we can conclude that, despite the different number of pronunciation styles identified by linguists and the absence of a single generally accepted classification, all the above classifications provide for the conditionality of phonetic variability at the segmental and prosodic levels. Extralinguistic factors of a socio-psychological nature, such as the social status of the speakers, age, gender, relationships between communicants, the sphere of communication, speech situation, communication goals, the nature of the content, the mood and emotional state of the communicants.

REFERENCES:

1. Petrenko A. D., Khrabskova D. M., Petrenko D. A., Isaev E. Sh. Actual problems of linguistic variability in the aspect of world integration and globalization. - Simferopol: Phoenix Publishing House, 2011. - 274 p.
2. Abaev V. I. Linguistics is a social science / V. I. Abaev // Vasily Ivanovich Abaev is 100 years old: [sb. articles on Iranian studies, general linguistics, Eurasian cultures]. - M.: Languages of Russian culture, 2001. - p. 257-264.
3. Schweitzer A. D. Towards the development of the conceptual apparatus of sociolinguistics / A. D. Schweitzer // Socio- linguistic research. - M. : Nauka, 1976. - p. 31-42.
4. Zhirmunsky V. M. Theory of Literature. Poetics. Stylistics / Zhirmunsky V. M. - L.: Nauka, 1977. - P. 22.
5. Abdullayeva, M. R. (2022). Convey The National Spirit in Translations. In International Scientific and Practical Conference" Modern Psychology and Pedagogy: problems and solutions", ANGILYA.
6. Абдуллаева, М. Р. (2020). ИНСОНИЯТНИНГ ЎЗАРО МУНОСАБАТИДАГИ МИЛЛИЙ КОЛОРITНИ ИФОДАЛОВЧИ ФЕЪЛЛИ ФРАЗЕМАЛАР (Агата кристи асарлари талкинида). МАРКАЗИЙ ОСИЁДА ЛЕКСИКОЛОГИЯ ВА ЛЕКСИКОГРАФИЯ: АНЪАНАЛАР ВА ҲОЗИРГИ ЗАМОН ИЛМИЙ МАКТАБЛАРИ” республика илмий-амалий конференцияси илмий тўплами, 153-158.
7. Erkinovna Khabibullaeva Makhliyo. (2021). Experience Of Translating Historical Novels In Translation Studies. *The American Journal of Social Science and*

Education Innovations, 3(06), 84–90.

8. Shakhlo Irgashbaevna Akhmedova. (2021). SYMBIOSIS OF ARTISTIC TRENDS IN CONTEMPORARY LITERATURE OF THE ARAB COUNTRIES OF THE PERSIAN GULF. CURRENT RESEARCH JOURNAL OF PHILOLOGICAL SCIENCES (2767-3758), 2(09), 105–109.

9. Abdullayeva, M. R. Ingliz va o'zbek tillatirida semantik tarjima ma'nosini berish. *Xorazm Ma'mun akademiyasi axborotnomasi-2/2022*, 314-316.

10. Vinogradov V. V. Problems of authorship and the theory of styles / Vinogradov V. V. - M. : Goslitizdat, 1961. - 614 p.

11. Sodiqova Shirin Baxtiyarovna ALISHER NAVOIY IJODIDA TA'LIM-TARBIYA VA DO'STLIK MASALALARI // ORIENS. 2021. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/alisher-navoiy-ijodida-ta-lim-tarbiya-va-do-stlik-masalalari> (дата обращения: 02.06.2022).

12. Akramxodjaeva, D., M. Nasretdinova, and M. Abdullayeva. "Translation of national events and concepts in fiction." *International Journal of Scientific and Technology Research* 9.2 (2020): 2984-2986.

BIOLOGY AND COMPONENTS OF ABU JAHL WATERMELON

Mirzayeva Zubaydakhon Odiljon qizi¹

Axmadjonov Qudratillo Mashrabboy ugli²

Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology

KEYWORDS

pumpkin family, bitter
watermelon, medicine,
watermelon juice, fruit plants

ABSTRACT

Was investigate the biology and components of bitter water melon. The plant has growth normally, of them 30-35% was flowered and matured. The components of fruit has been 8-9 % sugar and 1,0 – 1,5 % dry organic components, as glycosides which hailed for lowering blood sugar.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6646728

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Doctoral Student, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology, Andijan, UZB

² Master, Andijan Institute of Agriculture and Agrotechnology, Andijan, UZB

There are more than 500000 plant species on Earth, and their properties have not been fully studied. The plant world has long been used by humans for their own purposes. Although their healing properties have not been fully studied, they have been carefully studied by humans since ancient times because they have different properties. One of the main properties of plants is their healing properties. One such plant is the Abu Jahl watermelon, which is found in East and Central Asia. Its fruit contains a substance with a very bitter taste, which local doctors have used to get rid of various parasitic worms that live in the human intestine. In Oriental medicine, Abu Jahl watermelon is also used to improve and treat the functions of the liver, kidneys and spleen. The healing properties of watermelon were described in detail by Abu Ali Ibn Sina from Hippocrates and later physicians.

The origin of watermelon is the Middle East and India, 7 species are still known. Two of them are cultivated and consumed as food. Ripe fruits contain 10-12% of sugars, as well as small amounts of medicinal compounds. Among them, the amino acid citrulline is more common in the peel of watermelon in improving kidney function and as a diuretic.

There are also wild species of watermelon, including the bitter watermelon *Bryonia alba cucurbitaceae*, which is found mainly in Asia and Africa, and its fruit contains a very bitter substance. The homeland of this bitter watermelon is the Kalahari Desert, which is now found in the wild in South Africa, the Arabian Peninsula, and Iran.

In Africa, the fruit of this plant is fertile, though not very large. The fruits ripen and dry in the sun. The seeds are spread far away by the wind. When watermelon seeds fall to the ground, they germinate under favorable conditions and new fields are formed. In drought years, however, such peaks are greatly reduced.

Watermelon stalk is a stem herbaceous plant that grows up to 2-4 meters in height and grows on the ground or in trees with the help of stalks. The leaves are broadly ovate or broadly heart-shaped, 5-7-lobed or angular toothed-edged, arranged in a series at the base using a band. Small, green, yellowish, pale yellow or bluish-yellow, unisexual flowers are located on the thyroid inflorescence.

The name of Abu Jahl watermelon in the east also means that it has a bitter taste. Watermelon has been grown in Central Asia since ancient times. But this watermelon grows in its homeland as a perennial herbaceous legume. In Central Asia, it is grown as a cultivated annual legume. A complete definition of its systematic place in botany is required. Our hypothesis is that the Abu Jahl watermelon grown in Central Asia can be considered as an annual cultural variety of air-conditioned watermelon as a result of natural selection. The reason is that the watermelon grown in our country differs little in many respects from the varieties grown for fodder.

According to literary sources, watermelon contains a number of secondary biochemical compounds, along with sugars and pectin. The root contains glycosides brionine, brionidine, briomaride, briobioside, cucurbitacin from bitter substances, up to 1.5% alkaloids, saponins, starch, organic acids, resins, additives and other substances.

In folk medicine, the root decoction is used as a painkiller in gout, boils, polyarthritis, myositis, plexitis, as well as to stop bleeding, relieve cough, treat wounds. Powdered dried roots are used to get rid of freckles, rashes, as well as prescribed as a diuretic, lowering blood pressure.

Tinctures made from the root are also widely used as a means of lowering the temperature, vomiting and exfoliation. In addition, it has been used as a medicine for headaches, boils, epilepsy, hemorrhoids.

We planted Abu Jahl watermelon seeds in a small area of 80 x 120 cm in April 2022. The plant sprouted in 8-10 days. The processes of growth and development were carried out on the basis of accepted phenological observations.

In another variant, watermelon seeds were harvested in a greenhouse in small pots in March and transplanted to the open field on April 15 at the same time according to the above scheme. By this time the seedlings had produced a third true leaf. In practice, this option was a month earlier than when the plants were planted in the open.

According to the results of phenological observations, the plants grew well in the conditions of Andijan region, no infestation with aphids and other plant diseases was observed. Although the growth and development processes went a little earlier than usual in the early planted watermelon, the first flowering was observed in the second half of June in the variant planted in ordinary soil.

Flowering was very slow and at the same time it was noted that only 30-35% of the plant bloomed only 1-3 in 1-1.5 months. Vegetative organs were observed to grow very strongly in August. Although the branched stalks of some plants were found to exceed 5-6 meters, by September they had grown to more than 10 meters.

The growth and development of watermelon continued until the end of October. The size and weight of the fruit increased. The largest watermelon was observed to weigh more than 2-3 kg. Most fruits weighed around 1-1.5 kg.

The bitter glycoside in Abu Jahl watermelon is not present at all in the seeds, stems and leaves of the plant. After pollination of watermelon, it was observed that with the formation of the primary fruit, a bitter substance was formed. During the ripening process of watermelon, it was observed that the bitterness in its composition decreased slightly. But when we checked the initial composition of ripe watermelon fruit, it was found that the sugar content in it reached 8-9%. It was observed that the glycoside is more in the layer of the skin than in the main part of the fruit, and there is no synthesis in the epidermis of the outer layer.

The glycosides in bitter watermelon were found to be insignificant during watermelon storage and boiling. However, it can be checked for the presence of a very physiologically active substance in a simple way: if a drop of watermelon juice is added to a cup of tea, the color of the tea immediately turns dark.

Watermelon juice has been used in folk medicine for the treatment of many diseases, here are some of them.

The fruit of Abu Jahl watermelon is sometimes used in folk medicine in cases of fever,

shaving, ie in the treatment of diseases of the ear due to sputum, in the treatment of eye diseases, in addition to a pill that cleanses the brain.

Abu Jahl watermelon flesh is also included in the composition of rushnoyo (eyeshadow), which is used to treat red or blue spots in the eye.

Watermelon flesh has also been added to the herbal medicine, which cleanses the body of impurities. In the treatment of paralysis, which is a disease of sputum, Abu Jahl watermelon flesh has been used.

This watermelon flesh is also useful in the treatment of headaches, as well as in the treatment of mental disorders caused by cold and moisture.

Abu Jahl watermelon flesh was also added to the anti-epileptic nasal spray. Ibn Sina used it as an antidote in the treatment of wheezing, shortness of breath, standing breathing. Twice a month, when the disease worsened, he prepared a hub medicine by adding watermelon flesh together with other medicinal plants and gave it to the patients.

The Arabs drank Abu Jahl's watermelon root to the person who was bitten by the scorpion. Even in the treatment of toothache, Abu Jahl watermelon flesh was added to the medicine.

In modern medicine, a decoction made from the root of Abu Jahl watermelon is used for bathing in bod disease. Preparations made from fresh roots are part of a complex drug called "Akofit", which is used to treat radiculitis, neuritis, plenitis, rheumatism.

It is known that many people around the world today suffer from diabetes. Information about the successful use of bitter melon in the treatment of secondary diabetes in the United States can be found in the world media. German pharmaceutical company Florish is developing several types of antidibetic drugs based on bitter melon.

There are no reports that Abu Jahl watermelon has been used against diabetes. Due to the fact that the family and origin of melons and watermelons are the same, the presence of glycosides present in melons in watermelons is inevitable in accordance with the phylogenetic law. That's why we've been testing bitter watermelon for two years in diabetic volunteers. The results are positive, and we have statistical and documented data that the blood glucose level returned to normal within 7-10 days in patients who consumed watermelon juice.

In short, Abu Jahl watermelon juice has long been used by doctors to treat some human diseases, but has not been used to treat diabetes. Our research focuses on a comprehensive study of the biology, agronomics and biochemical composition of watermelon, as well as the development of powder and tablet technology for watermelon juice, as well as all the healing properties of watermelon in collaboration with relevant medical institutions.

REFERENCES:

1. M. Nabiev, T. Odilov, O'.Pratov. "Interesting Botany" 1975. Tashkent. Uzbekistan Publishing House.
2. H.Xolmatov A. Qosimov. "Medicinal plants" 1994. Tashkent. Abu Ali ibn Sino Publishing House.

3. Mahmud Hasani, Surayyo Karimova. "Medicine of the Navoi period". 1991 year. Tashkent. "Abu Ali ibn Sino" publishing house.
4. Abu Ali ibn Sino. "Laws of Medicine. Volume 3, 1992. Tashkent. Abdulla Qodiri People's Heritage Publishing House.
5. Abu Ali ibn Sino. "Laws of Medicine. Volume 2.1993. Tashkent. Abdulla Qodiri People's Heritage Publishing House.

OPTIMAL METHODS OF MAINTENANCE AND REPAIR OF CEMENT-CONCRETE PAVED ROADS

Ravshanov Jurabek Ravshan ugli¹

Irisqulova Kamola Normat qizi²

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

roads, repair, storage, operation, cement concrete pavements, maximum temperature, cracks in cement concrete pavement, landslides, fractures and displacements

ABSTRACT

This article discusses advanced technologies for the organization of road maintenance. The organization of work on the operation of roads requires the widespread introduction of methods and advanced foreign methods in this area. In the future, improving the quality of road construction and design remains an important issue in the development of road and transport infrastructure of the country. Therefore, one of the important tasks is to restore the tightness of deformation joints in cement concrete coatings and to preserve cracks. In the event of cracks, landslides, cracks and displacements in cement concrete pavements, the use of mini-techniques in the repair and maintenance of these pavements should be established.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6647099

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assistant, Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

² Student, Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

SEMENTBETON QOPLAMALI YO'LLARINI SAQLASH VA TA'MIRLASHNING OPTIMAL USULLARI

KALIT SO'ZLAR:

avtomobil yo'llari, ta'mirlash, saqlash, ekspluatatsiya qilish, sementbeton qoplamalar, maksimal harorat, sementbeton qoplamadagi yoriqlar, emirilishlar, sinishlar va ko'chishlar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada avtomobil yo'llarini ekspluatatsiya qilish ishlarini tashkil etishning ilg'or texnologiyalari haqida fikrlar yuritilgan. Avtomobil yo'llarini ekspluatatsiya qilishda ishlarni tashkil etish davlatlarning bu soxadagi usul va ilg'or xorijiy uslublarini keng joriy etish talab etiladi. Kelgusida mamlakatimizning yo'l-transport infratuzilmasini rivojlantirish asnosida yo'l qurilish va loyixalash ishlarining sifatini oshirish muhim masala bo'lib qolmoqda. SHu sababli Sementbeton qoplamalaridagi deformatsiya choklarining germetizatsiyasini tiklash va yoriqlarni konservatsiya qilish muhim ishlardan biri hisoblanadi. Sementbeton qoplamalarda yoriqlar, emirilishlar, sinishlar va ko'chishlar paydo bo'lganda bu qoplamalarni ta'mirlash va saqlash ishlarida mini texnikalardan foydalanishni yo'lga qo'yish lozim.

Avtomobil yo'llarini ta'mirlash va saqlash ishlarni tashkil etish davlatlarning bu sohadagi usul va ilg'or xorijiy uslublarini keng joriy etish talab etiladi. Kelgusida mamlakatimizning yo'l-transport infratuzilmasini rivojlantirish asnosida yo'l qurilish va loyixalash ishlarining sifatini oshirish muhim masala bo'lib qolmoqda. O'zbekiston milliy avtomagistrali tarkibidagi avtomobil yo'llarining asosiy qismi asfaltbeton qoplamali yo'llar hisoblanadi. Albatta sifat borasida asfaltbeton qoplamali yo'llardan ko'ra sementbeton qoplamali avtomobil yo'llarining darajasi yuqoriroq turadi. Shu asosda Respublikamizda sementbeton qoplamali yo'llarga e'tibor yildan-yilga ortmoqda, bu esa o'z navbatida sementbeton qoplamali yo'llarga nisbatan talabni oshiribgina qolmay, bu borada ilmiy, amaliy izlanishlarning yanada takomillashuviga olib keladi.

Markaziy Osiyo iqlimi quruq o'zgaruvchan bo'lib iyul, oyida o'rtacha havo harorati tekislik xududlarda shimolda +26°, janubda +30 gacha maksimal +45+47° gacha ko'tariladi, eng yuqori harorat qiyoshli ochiq joyda +70 +75° ni tashkil qiladi. SHuning uchun avtomobil yo'llari muxandislar sementbeton qoplamali yo'llarini ekspluatatsiya qilishda bir qancha muommolarga duch kelmoqda. Qoplamalarni ekspluatatsiya qilishda xatto kengaytirilgan yoriqlar mavjud bo'lganda ham xarorat choklari asta-sekin chiqindilar bilan to'lib qoladi va shu asnodan salbiy oqibatlar yuzaga keladi xamda choklardagi xolat buziladi. Yoz vaqtida ayniqsa, yuqori harorat ta'sirida plitalarning zo'riqishi kuzatiladi. Bunda plitalarda sinishlar paydo bo'lish jarayonlari jadallashadi va plitalar buzila boshlaydi. Natijada qoplamaning ravonlik darajasi va mustahkamligi yomonlashadi. Sementbeton qoplamalaridagi deformatsiya choklarining germetizatsiyasini tiklash va yoriqlarni konservatsiya qilish muhim ishlardan biri hisoblanadi.

Sementbeton qoplamalarda yoriqlar, emirilishlar, sinishlar va ko'chishlar paydo bo'lganda bu qoplamalarni ta'mirlash va saqlash ishlarida mini texnikalardan foydalanishni

yo'lga qo'yish lozim. Yoriqlar va yemirilishlarni ta'mirlashdan oldin u joylar zamonaviy usullar bilan tozalanadi va mavjud qoplama markasidan yuqori bo'lgan sement markasi va unga qo'shilgan qo'shimchalardan hosil bo'lgan qorishma bilan to'ldiriladi.

Bundan tashqari hozirgi paytda germetizatsiya qilinadigan noyob polimer kompozitsion materiallardan foydalanish yo'lga qo'yilgan. Issiq xolatda ishlatiladigan mastika ayniqsa, «Crafco» (AQSH) va «Biguma» (Germaniya)germetikalaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.Bu materiallarning xizmat ko'rsatish muddati 5 yildan kam emas.

a)

b)

1-rasm. a) Mastika «Crafco» (AQSH), b) «Biguma» (Germaniya)

Ba'zi mamlakatlarda yoriqlarni epoksid smolali qum aralashma bilan yopiladi, g'ovaklar, mayda o'yiqlar, plitalarning sho'rlangan joylari, sement va polimerbeton qorishma va suyuq shisha asosidagi qorishmalar bilan tuzatiladi. Sementbeton qoplamali avtomobil yo'llarini sement, suyuq shishali qorishma bilan ta'mirlayotganda havo xarorati 5°S dan past bo'lmasligi kerak. Polimerbeton qorishmani esa havo xarorati 15°S dan past bo'lmaganda bajariladi.

Sementbeton qoplamalarning turli emirilishlarini oldini olish yoki yo'qotish uchun yuzalarni pishiqlashning ikkita usuli tavsiya etiladi: polimer bog'lovchilarni shimdirish, polimerbeton yoki polimer sementbetondan yupqa ximoya qatlami yotqizish.

Agar qoplama yuzasida ko'plab emirilish va shikastlar paydo bo'lsa, ular yanada ko'payib ketmasligi va zaruriy foydalanish sharoitlarini ta'mirlash uchun yupqa ximoya qatlami xosil qilish kerak bo'ladi. Buning uchun avvalo yuzaga ishlov beriladi. (2-rasm.)

2-rasm. Sementbeton qoplamadagi yoriqlar

Bu jarayonda oddiy sementbetonning epoksid bog'lovchisi surtiladi va polimerbeton yoki polimersementbeton yotqiziladi. 5 mm dan chuqurroq uvalanganda va g'ovaklar paydo bo'lganda, plita choki yonida siniqlar bo'lganida va boshqa emirilishlarda yupqa ximoya qatlam qurishning istalgan usulini qo'llash mumkin. Bunda polimerbeton ishlatilsa qatlam qalinligi 0,5-2 sm, polimersementbeton ishlatilsa 6-12 sm bo'ladi. Issiq iqlim sharoitida plitalarning burchaklari, qirralari singanda, chuqur yoki g'ovaklar paydo bo'lganda ularning chuqurligi 5-15 sm, eni 60 sm gacha o'yiqlarni yo'qotish uchun suyuq shisha bilan tayyorlangan, tez qotuvchi beton ishlatiladi, qorishmani tashlashdan 15-20 minut oldin o'yiqning chetlari va tubiga grunt eritma surtiladi. Bu eritma suyuq shisha va ferroxromli shlakdan tayyorlanadi. Tayyor bo'lgan qorishma o'yiq ichiga bir tekis yoyiladi undan keyin masterok yoki yog'och andava bilan tekislab qoplama yuzasidan 3-4 sm chiqib turadigan xolga keltiriladi. Havo xarorati 25- 30°S da qorishmani tayyorlagandan keyin 20-40 minut o'tgach tayyorlangan qorishma qotadi. Ta'mirlangan joydan transport xarakatlanishi uchun 5-7 soat o'tgandan keyin ruxsat etiladi. Agar bu ta'mirlash ishlari choklarga to'g'ri kelsa va choklar bekilib qolsa, quyidagi ishni bajarish kerak bo'ladi. Kompensatsiya choklarini mavjud siqilish choklariga o'xshab qirqish mumkin. Bunda dastlab eski germetikani kavlab olish ishlari bajariladi. Plitaning o'rta qismida afzal ko'rilgan olmosli qirquvchi qurilma yordamida nuqsonli qirrani olishga imkon yaratadi. Chuqurligi 390 mm dan 580 mm gacha bo'lgan choklarni qirqish uchun gidravlik mashinalardan foydalaniladi.

Sementbeton qoplamalarining hamma qalinligi bo'yicha choklarning kengligi 30 mm gacha qirqiladi.

To'ppa-to'g'ri o'tgan chok siqilgan havo bilan puxta tozalanadi va quritiladi xamda uning ostki qismi penopoliuretan bilan to'ldiriladi. Chok qirralaridagi faska 2 mm olib tashlanadi, chokning chetlari gruntovka va uning ustki qismi 30 mm chuqurlikda germetizatsiya qilinadi (3-rasm).

3-rasm. Sementbeton qoplamali choklarni germetizatsiyasining ko'rinishi

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, avtomobil yo'llarining xizmat muddati va sifatini oshirishni ta'minlashda yo'l qurilishida qo'llaniladigan zamonaviy innovatsion texnologiyalar va minerallarni avtomobil yo'llari qurilishi va loyixalash sohasida etuk xalqaro standartlarni tadbiq etishni taqozo etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Avtomobil yo'llari davlat qo'mitasi matbuot xizmati
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 14-fevraldagi "Yo'l xo'jaligini boshqarish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi farmoni

3. Ўроқов А.Х. Ўзбекистон Республикаси ҳудудини автомобиллар ҳаракат шароити бўйича районлаштириш. Т., 2012.
4. Саидов З.Х., Амиров Т.Ж., Ғуломова Х.З. Автомобиль йўллари: материаллар, қопламалар, сақлаш ва таъмирлаш. Avtomobil yo'llari infratuzilmasini yanada rivojlantirish va yo'l harakatini tashkil etish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori
5. I.S.Sadikov i dr. Obustroystvo i blagoustroystvo avtomobilnykh dorog. T. SHark. 2010. 340 s.
6. C.A.O'Flaherty. Hayways: The location, Design, Construction, and Maintenance of Pavements. UK, by Butterworth Heinemann, 2005, 553 r.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF TERMINOLOGY IN UZBEK LANGUAGE

Abduhoshimova Gulshoda Sherzodbek qizi¹

Andijan State University Pedagogical Institute

KEYWORDS

term, chemical language,
language structure,
vernacular, vocabulary

ABSTRACT

This article discusses the role and importance of the science of terminology in modern Uzbek linguistics.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6647119

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Faculty of Methods of Teaching Languages in Primary and Preschool Education, Andijan State University Pedagogical Institute, Andijan, UZB

O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA TERMINOLOGIYANING O'RNI VA AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

termin, kimyoviy til, til qurilishi, umumxalq tili, leksika

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bugungi o'zbek tilshunosligida terminologiya fanining tutgan o'rni va ahamiyati haqida so'z boradi.

Bugungi kunda jahon tilshunosligining diqqat markazida turli muhim masalalar bilan qatorda terminologiya sohasi muhim o'rinni egallaydi. Hozirgi rivojlanib borayotgan innovatsiya asrida tilshunoslik fanida keng quloch yoygan va chuqur o'rganilishi lozim bo'lgan "terminologiya" atamasini ta'kidlab o'tish va uni chuqur tahlil etish bugungi kun talablaridan biridir. Terminologiya zamonaviy lingvistik tadqiqotlarning aktual yo'nalishlaridan biridir. Hozirgi vaqtda terminologiya masalasining ko'tarilishi bir tomondan ilm-fanning dinamik tarzda rivojlana borishi tufayli yangidan yangi tushunchalarning ko'payib borishiga olib keldiki, bu ehtiyoj shundan kelib chiqadi, ikkinchi tomondan esa terminlarning shakllanish jarayonlari va bajarishi lozim bo'lgan funksiyasi bu sohaning yetarli darajada o'rganilmaganligi bilan bog'liq hodisa bilan izohlanadi. Terminologiya har bir til boyligining asosiy qismini tashkil etadi. Uning bu zaylda rivojlana borishi ham bejizga emas, chunki biror bir tilda yangidan-yangi leksikaning paydo bo'lishiga, so'z yasalishiga olib keladi. Biror tilning terminologiyasi juda ko'p terminlar tizimidan iboratdir. Bilim, sanoat yoki madaniyatning biror maxsus sohasidagi so'z yoki so'z birikmasi termin deb ataladi.

Termin so'zini turlicha tushunish mavjud. Chunonchi, mantiqshunos (logik)lar uchun termin aniq obektga tegishli tavsif (yoki tavsiflar) yig'indisini nazarda tutuvchi va unda tatbiq etiluvchi so'z hisoblanadi. Har qanday tildagi istalgan so'z termin bo'lishi mumkin.

Termin ifoda etayotgan biror so'zning mazmuni mavzuli biror adabiyotda izohlash orqali talqin qilinadi. So'z ifodasi lingvistik termin bo'lishi mumkin ekanligi qator olimlar, jumladan, Xarrisning fikrlarida aks etgan. Bundan tashqari adabiyotlarda termin va terminologiya haqida quyidagi mulohazalar o'rin olgan: "Har qanday termin bir terminologik sistemaga mansub bo'lishi bilan birga so'z sifatida tilning boyligi hamdir. Terminologiya umumxalq tilining leksikasi negizida vujudga keladi va boyidi. O'z navbatida u umumxalq tilining boyish uchun xizmat qiladi". Shuni ta'kidlab o'tish lozimki, til faqat o'z termin elementlari hisobiga terminologiyasini tashkil eta olmaydi. Til qurilish jarayoni shuni ko'rsatadiki, dunyoda sof tilning o'zi mavjud emas. Har qanday til boshqa tillardan so'z o'zlashtirish jarayoni sodir bo'lganligi sabab boyiydi. Shu bois V.P.Danilenko ta'kidlaganidek, har bir fan yoki sohaning taraqqiyot ko'rsatkichi shu soha terminologiyasining "qat'iy ilmiy terminologiya"ga ega ekanligi bilan ham belgilinadi. Sakkizinchi sinfda o'quvchilar kimyo fanini o'rganishni boshlaydilar. Shunda bizda bir

qancha yangi muammolar paydo bo'ladi, Biz yangi kimyoviy tilda gapirishni o'rganishimiz lozim. Ushbu tilni to'g'ri o'rganish va ishlatish uchun biz uning qanday ishlashini bilishimiz lozim. Tavsiya etilgan materialning maqsadi: kimyoviy til qanday rivojlanganligi, kimyoviy atamalar qanday shakllanganligi va ulardan qanday foydalanilishini kuzatishdan iborat. Yandeks" qidiruv tizimi o'rganildi, ko'pincha ilmiy-ommabop adabiyotlarda, gazeta, jurnallarda ham qo'llaniladigan bir qator kimyoviy atamalar, yangiliklar to'g'risidagi ma'lumotlar tahlil qilindi, so'zlarning etimologiyasi o'rganildi, ulardan foydalanish misollari keltirildi. Bundan tashqari, M.N.Volodinava Kachalova G.S. ning asarlari asosida kimyoviy atamalarni shakllantirishning turli usullari ko'rib chiqildi. Bilim insonga til shaklida beriladi. Ilmiy bilimlarni ifodalash uchun tabiiy va sun'iy fan tillaridan foydalaniladi. Bularga maxsus terminologiya, nomenklatura va simvolizmni o'z ichiga olgan kimyoviy til atamasi ham kiradi. Maktab kimyoviy tili kimyo fanining tilidan farqli o'laroq soddaroq tuzilgan. Usiz kimyo asoslarini o'rganish mumkin emas. Kimyoviy til yordamida kimyoviy tushunchalar uzatiladi va assimilyatsiya qilinadi, o'quv jarayoni uchun zarur bo'lgan bilim faoliyatining turli usullari o'zlashtiriladi. Kimyoviy terminologiyani bilish, atamalar va nomlarni ham ensiklopedik nuqtayi nazardan, ham ularning etimologiyasi nuqtai nazaridan talqin qilish qobiliyati kimyoviy tushunchalar va qonuniyatlarni ongli ravishda o'zlashtirishga, kimyo faniga qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi.

O'zbek terminologiyasi sohasidagi asosiy vazifalardan biri tilimizning ifodaviy imkoniyatlarini yanada oshirishdan iborat. Har bir yangi atamani kundalik hayotga kiritishda nafaqat so'zning ma'nosini anglash, balki uni alifbo yaxlitligi sifatida yodda saqlash, shuningdek, har bir atamaning kelib chiqishini tushunish kerak. so'zning ortida ma'lum bir tushuncha mavjud. Tushunchalar ma'lum bir mavzu bo'yicha insonning barcha bilimlarini qamrab oladi va so'zlarning ma'nolari bilan chambarchas bog'liq bo'lgan rasmiy muhim tushunchalar inson ongida "o'ralgan" holda saqlanadi. Biz ulargazarurayats tug'ilmasa, murojaat qilmaymiz. Masalan, havo haqida so'z borganda, biz bu boradagi barcha ma'lumotlar omborimizni safarbar qilmaymiz, balki rasmiy kontseptsianing tashuvchisi sifatida faqat bitta "havo" so'zi bilan ishonib boramiz. Til fanga birinchi navbatda terminologiya sifatida kirib kelgan. Termin (lot. Terminus - chegara, chegara) - bu fan yoki texnika, san'atda ishlatiladigan ma'lum bir tushunchani aniq anglatadigan so'z yoki so'z birikmasi. Ilmiy axborotlar hajmining muttasil oshib borishi va murakkablashishi yangi vazifalar va yondashuvlarni belgilab beruvchi ilmiy terminologiyaning chuqur va ko'p qirrali tadqiqotlarini amalga oshiradi. Zamonaviy sharoitda eng muhim vazifalardan biri bu "axborot va terminologik portlash" ni boshqariladigan jarayonga aylantirishdir, bu terminologiyani standartlashtirish va unifikatsiyalashga asoslangan. Terminlarni yaratish nazariyasi va amaliyoti nafaqat tilshunoslar, balki tegishli bilim sohalari mutaxassislari, shuningdek, terminologiyani standartlashtirish muammolari bilan shug'ullanadigan xalqaro tashkilotlarning e'tiborini jalb qiladi. Kimyoviy terminologiya bu ma'noda eng aniq misoldir. Uni tartibga solish, tizimlashtirish va xalqaro miqyosda birlashtirish bo'yicha ishlar 19-asr o'rtalarida boshlandi. Kimyoviy terminologiya boshqa terminologik tizimlar orasida alohida o'rin tutadi, xalqaro va hajmi jihatidan eng muhimlaridan biri hisoblanadi.

Kimyoning jadal rivojlanishi sharoitida ushbu bilim sohasidagi nomlarni yaratish jarayoni tez sur'atlarda amalga oshadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Akobirov S. Til va terminologiya. – Toshkent. 1968. 23-bet.
2. Dadaboyev H. O'zbek terminologiyasi. – Toshkent. 2019. 4-bet.
3. Qosimov N. O'zbek tili ilmiy-texnikaviy terminologiyasi masalalari. – Toshkent. 1985. 3-bet.

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

SPECIFIC PROPERTIES OF THE PRESS

Shoyimov Abbos Gulomjon ugli¹

Journalism and Mass Communications University of Uzbekistan

KEYWORDS

specificity of the periodical,
language and style, language
and style of materials in the
field, systematic approach,
information, industry, Internet,
site

ABSTRACT

The article deals with the title and application in specialized publications, studies of language and style, analysis and editing of specialized publications. In particular, the activities of newspapers specializing in education have not yet been studied. In this study, we talk about the importance of specialization in the field of education and try to study the specifics of the "Ma'rifat" newspaper, including language, style, and selection of headlines and analysis of newspaper texts.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6647140

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of Journalism and Mass Communications University of Uzbekistan, Tashkent, UZB

The media serve to illuminate reality from an analytical, critical and informational point of view. Newspaper stories provide general information and coverage of current events. Journals rely on somewhat observational analysis.

We cannot always involve them in reading fiction and scientific journalism, "decorated" with luxury, beautiful word games. In addition, what should we do now?

Based on the principle of selection, we need to adapt the development of online and specialized publications to the needs of the audience. Among the specialized printed publications in our country, newspapers and magazines specializing in education are of particular importance. The role of educational newspapers in the activities of specialized publications in the field of diploma work and the issue of specialization in this area. It is not easy to capture the attention of today's audience, especially in our media age. This requires research, knowledge and experience, the skills of a journalist. Journalists working in specialized publications should be more qualified. In other words, he must know the language and style of specialized materials, special lexical rules, and most importantly, analysis and editing, pay attention to the effectiveness of the text, as well as to actual, factual evidence.

In particular, the activities of newspapers specializing in education have not yet been studied. In this study, we talk about the importance of specialization in the field of education and try to study the specifics of the "Ma'rifat" newspaper, including language, style, headline selection skills and analysis of newspaper texts as scientific research methods, methods of analysis, a systematic approach.

Journalistic specialization - the factor of mass media effectiveness is extremely relevant and important. Because the intensity of the "information age" sets us a task that requires a wide range of knowledge and skills. A lot of work has been done in this direction in our country over the years of independence. To be able to timely inform the world community about democratic reforms and cardinal changes taking place in the political, socio-economic, cultural and educational life of our country, as well as promptly and objectively respond to events taking place in the context. Significant work is being done to train and retrain highly qualified personnel.

A specialized journalist is not limited to the field of journalism, but is also subject to the requirements arising from the social nature, functions and principles of the profession in which he or she specializes. A professional journalist must be able to put his "I", to have his own point of view, to fight for the interests and goals of society, the people, the nation, the homeland, not just a passionate account of social reality. Among them, along with the traditional media, newspapers and magazines, television and radio channels, the most modern and advanced media networks - digital and mobile television, Internet, radio, in general, Internet journalism has an increasingly strong place in the national information space. It should be noted that if we look at the press in our country, we see that the number of publications specializing in one field is growing. "It's important to note that more than 40

percent of the media now specializes in a particular field" ².

Although the Internet appeared in our country not so long ago, today a lot of our compatriots use this network. Every day, the Internet travels to different parts of the country, making life easier for people from different walks of life.

The role of specialization in a deep and comprehensive study of any sphere of public life is invaluable. If there is an upsurge in any area of society, it is important to remember that specialized journalistic skills also play a role here. A specialist journalist is not only a specialist in the field of journalism, but also a specialist in the field in which he specializes.

The end of the 18th century and the beginning of the 20th century were marked by great changes in the world of literature. In particular, a number of well-known poets and writers appeared by this time, such as Gulkhani, Makhmur, Ogakhi, and as a result, literature was further developed. Along with literature, there have been great changes in the art of subtitling. ³ As we know, the title performs such functions as name, name, information, link, reference, influence and advertising. The word plays an important role in revealing these features of the title. The use of a word as a separate headline depends on the characteristics of the newspaper. The information in the newspaper should be very brief, but meaningful and effective. The word has a wide range of possibilities for expressing information expressed in newspaper material in a concise and fast form, performing the function of naming, nominative case. One word can also be emotionally expressive.

Advertising that is important to a newspaper can be summed up in one word. ⁴ The title of the material is the headline. We follow the headlines not only in newspapers and magazines, but also in works of art and science. The title conveys the essence of the article in terms of content. You can also read interesting articles under the heading "Letters to Enlighteners" under the heading "Gurung", literary translations (mainly from the works of students). On the last page of the newspaper advertising and photo reports. Almost all genres can be seen on the pages of newspapers. It consists of materials of informational, analytical and artistic-journalistic genres. If we talk about the topics of articles in the newspaper, then basically these are articles on spiritual and educational, moral issues, analytical materials about the life of educational institutions, news, comments on legislation in this area. Therefore, it is necessary to pay attention to the task assigned to the title, to provide a strong emotional impact. Of course, the methodological use of language art in headings is very important. Creators choose a title for a topic they cover in two different ways. Some first choose a heading and then write the text, while others write the text first and choose the appropriate heading based on its essence. The choice of such a name is made by each journalist or artist, based on the professionalism of the writer and his own path. In my opinion, the choice of title is self-limiting, that is, the title does not go beyond the pattern, a certain circle. This, of course, leads to intellectual ambiguity, which negatively affects the

²Yunusov A. Ommaviy axborot vositalari ixtisoslashuvining dolzarb ahamiyati // Oliy jurnalistika kurslarida ixtisoslashuv masalalari. — T.: Gʻafur Gʻulom, 2013. 4-bet

³Toshmuhammedova L.I. Sarlavha uslubiyati. T.: Universitet. 2012-yil, 12-bet.

⁴Abdusaidov A. Gazeta sarlavhasi (Gazeta sarlavhalarining struktur-grammatik va leksik-stilistik xususiyatlari). — Samarqand:SamDU nashri, 1995. - 120 bet.

level of work. Newspapers also have headlines that explain the meaning of the headline. Such headings are written in small lower case letters below the main title. Headlines, chosen with the effective use of linguistic and stylistic devices, also occupy a special place on the pages of newspapers. Linguo-stylistic arts are also widely used to find many of the headlines that appear on the pages of periodicals. In fact, although few of these arts, which can be distinguished in some respects in poetry and prose, have made their way into journalism, they play an important role in creating compelling and impressive headlines, publication and its specifics, the skill of choosing a name, we tried to study the issue of specialization of education in the field of journalism and the special role and achievements of the newspaper "Ma'rifat" in this regard.

Attempts have been made to answer questions such as the language and style of the trade press, headline requirements and related problems. The coverage of articles on education in the press, the relevance of the topic, opinion, fact in articles written on this topic are studied on the basis of an analysis of the charm of the first sentence. The unique style of the newspaper "Ma'rifat", which is the object of the work, is reflected in the skill of journalists. Their experience serves as a model for other educational publications in the field. Others in the industry or viewers don't notice. The lack of critical material probably indicates that education reform is under way. In the releases we have seen, these genres may have been rare. Due to the fact that the newspaper specializes in education and is a publication of the intelligentsia, it is not true that it has spelling and methodological shortcomings. Recognition of achievements is the first task of journalists to study and eliminate shortcomings. We hope that the above study will serve as both a practical and theoretical guide for journalists who want to work in specialized publications.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. –T.: O'zbekiston, 2014.
2. O'zbekiston Respublikasining 2007-yil 15-yanvarda qabul qilingan «Ommaviy axborot vositalari to'g'risida»gi Qonuni (yangi tahriri)
3. O'zbekiston Respublikasining 1996 yil 30 avgustda qabul qilingan «Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida»gi Qonuni
4. O'zbekiston Respublikasining «Noshirlik faoliyati to'g'risida»gi Qonuni
5. Rahimov A. va b. Xalq ziyolilari gazetasi.–T.:O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti. 2011.
6. Goroxov V. M. Zakonomernosti publitsisticheskogo tvorchestva. – M.:1975.
7. Toshmuhamedova L.I., Xoliqova M. I. Gazeta sarlavhalari uslubiyati. T.: "Iste'dod" jamg'armasi. 2008.
8. Abdusaidov A. Gazeta sarlavhasi (Gazeta sarlavhalarining struktur-grammatik va leksik-stilistik xususiyatlari). – Samarqand: SamDU nashri, 1995.
9. Fixtelius E. Jurnalistikaning 10 qoidasi. - T.: Sharq. 2002.
10. N.Qosimova, N.Toshpo'latova, N. Shofayziyeva,N. Muratova. Bosma OAV faoliyatlari uchun o'quv qo'llanma.– T.:Universitet. 2008.
11. Abdurahmonov A. Gazeta jurnalistikasi terminlarining qisqacha izohli lug'ati.

– T.: O`qituvchi, 1983.

12. Toshmuhamedova L.I., Shomaqsudova S.X. Maxsus leksika. O`quv qo`llanma. T.: Universitet, 2008.

13. V. A. Kalinin, Leksika russkogo yazika. MGU, 1966.

14. Toshaliyev I., Abdusattorov R. Ommaviy axborotning tili va uslubi. – T.: Universitet, 2006.

15. Bo`ribekova Sh. Jurnalist shaxsi va shaxsiyati // Oliy jurnalistika kurslarida ixtisoslashuv masalalari. – T.: O`zbekiston, 2012.

16. Yunusov A. Ommaviy axborot vositalari ixtisoslashuvining dolzarb ahamiyati // Oliy jurnalistika kurslarida ixtisoslashuv masalalari. – T.: G`afur G`ulom, 2013.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF FOOTBALL IN SHAPING THE PHYSICAL FITNESS OF 15-16 YEAR OLD STUDENTS

Nurullaev Inom Nasrullaevich¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

students, physical fitness, physical qualities, exercise, training, football

ABSTRACT

This article discusses the role and importance of football in the formation of physical fitness of students aged 15-16, the organization of training.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6652840

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

15-16 YOSHLI O'QUVCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISHDA FUTBOL MASHG'ULOTLARINING O'RNI VA AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

o'quvchilar, jismoniy tayyorgarligi, jismoniy sifatlar, jismoniy mashqlar, mashg'ulotlar, futbol

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 15-16 yoshli o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini shakllantirishda futbol mashg'ulotlarining o'rni va ahamiyati, mashg'ulotlarni tashkil qilish haqida fikrlar bildirilgan.

O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport sohasining rivojlanishi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarning samarali natijasidir. Mamlakatimizdagi bunday yangilanishlar qay darajada ro'y berayotganligi O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning nutq va ma'ruzalarida ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tahlil etilgan.

O'zbekiston futbolini tubdan isloh qilish masalalarini qamrab oldi. Shuningdek, futbol sohasi rivojida muhim o'rin tutuvchi asosiy yo'riqnoma-hujjat sifatida "2018-2022 yillarda O'zbekiston Respublikasi futbolini yanada rivojlantirish Dasturi" tasdiqlandi. Unda istiqbolli va iqtidorli futbolchilarni tanlash va tayyorlashning samarali tizimini yaratish, milliy terma jamoalar va professional futbol klublari uchun sifatli sport zaxirasi shakllantirish, xalqaro talab va standartlar asosida futbol bo'yicha trener va hakamlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish kabi maqsadlar qo'yilib, ularning yechimiga doir ko'rsatmalar berildi.

Ta'lim va mashg'ulotga maxsus tashkil qilingan ko'p yillik yagona pedagogik jarayon deb qarash zarur. Ularni bir-biridan keskin tarzda ajratib bo'lmaydi, chunki ta'lim bera turib, mashg'ulot qildiramiz va ayni chog'da mashg'ulot qildiradi turib ta'lim beramiz.

Ta'lim va mashg'ulotni tushuncha sifatida ajratish o'quv-mashg'ulot ishining o'ziga xos vazifalari borligini ravshanroq aniqlash imkonini beradi. Futbolchilar tayyorlashning turli bosqichlarida ta'lim va mashg'ulotning salmog'i o'zgarib turadi.

Ta'lim va mashg'ulot jarayoni tarbiyaviy xarakter kasb etishi darkor. Shunga ko'ra o'quv-mashg'ulot mashg'ulotlariga katta talablar qo'yilmoqda.

Mashg'ulotlar shunday tartibda uyushtirilishi kerakki, ular shug'ullanuvchilarda zarur malaka hamda ko'nikmalarni rivojlantirish bilan birga dunyoqarashlarini ham shakllantirsin.

Ta'lim va mashg'ulot vazifalarining muvaffaqiyatli hal qilinishi eng avvalo murabbiyning shaxsiga bog'liq, chunki u o'quv-mashg'ulot jarayonida markaziy figura hisoblanadi. Murabbiy maxsus bilimni muntazam ravishda takomillashtirib, o'z g'oyaviy-siyosiy saviyasini oshirib borishi, ilm-fan va amaliyotdagi yangi yutuqlardan xabardor bo'lishi, ularni ta'lim, mashg'ulot jarayoniga joriy eta bilishi kerak.

Futbol bo'yicha tashkil qilingan mashg'ulotlar mamlakat jismoniy tarbiya tizimi oldida turgan vazifalarni hal qilishga qaratilgandir. Mashg'ulotlarning asosiy mazmuni kishini mutanosib kamol toptirish, uning ijodiy mehnat qilishi va Vatan himoyasi uchun zarur bo'lgan ma'naviy hamda jismoniy qobiliyatni har tomonlama rivojlantirishdan iborat bo'lishi kerak.

Biroq futbol amaliyotida ba'zan yuksak natijalar ketidan quvib, ta'lim va mashg'ulotning sog'lomlashtiruvchi yo'nalishini, ya'ni tarbiyaviy xususiyatini yoddan chiqarib qo'yadilar. Mashg'ulotga bunday bir tomonlama yondashish, odatda, noxush oqibatlarga olib keladi.

Futbolchilarning nihoyatda sog'lom, jismonan yaxshi rivojlanganligi, yuksak axloqiy-irodaviy fazilatlari futbol mahoratini egallab olishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Futbolchilarning ta'lim va mashg'ulot jarayonlarida quyidagi vazifalar hal etilishi lozim:

- a) harakat malakalari va irodaviy sifatlarni takomillashtirish;
- b) sportchilar organizmining (nafas olish, yurak-qon tomir va boshqa tizimlar) funksional imkoniyatlarini kengaytirish;
- v) sportchilarning ishchanlik qobiliyatini saqlash va oshirish;
- g) sport sohasiga oid bilimni kengaytirish hamda gigiena va o'z- o'zini nazorat qilish malakalarini hosil qilish;
- d) mehnatsevarlik, intizomlilik, onglilik, faollik xislatlarini tarbiyalash.

Mashg'ulot jarayonida bu vazifalarni izchillik bilan hal qilish yuksak sport natijalarini qo'lga kiritgan inson uchun organizmining g'oyat katta imkoniyatlaridan to'laroq foydalanishga sharoit yaratadi.

Raqobatchi jamoalar mahorati darajasining uzluksiz o'sib borishi futbolchilar tayyorlashga bo'lgan talablarni yil sayin har tomonlama oshirib borish zaruratini tug'diradi. Futbolchilar tayyorlashga qo'yiladigan bu xildagi talablarning to'laqonli bajarilishi mashg'ulotning pedagogik prinsiplarini izchil amalga oshirish va, birinchi navbatda, uning jarayonlarini ilmiy boshqarish qonuniyatlariga og'ishmay amal qilish yo'li bilan ta'minlanadi.

Maxsus tayyorgarlik mashqlari futbolda qa'tiy ravishda o'yin xususiyatiga qarab aniqlanadi. Ayni paytda bu mashqlar o'yinda bir xil bo'lmaydi. Ular futbolchi uchun zarur bo'lgan xislat va malakalarni rivojlantirishga qaratilgan va differensial tarzda ta'sir etishni ta'minlay oladigan qilib tanlanadi.

O'z navbatida, maxsus tayyorgarlik mashqlari yordamchi va rivojlantiruvchi mashqlarga bo'linadi. Yordamchi mashqlar, asosan, harakat shakli va texnikasini egallab olishga ko'maklashadi. Rivojlantiruvchi mashqlar esa, asosan, jismoniy xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgandir.

Amaliy tayyorgarlik mashqlari futbolchining ko'proq umumiy tayyorgarlik ko'rishiga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunday mashqlar jumlasiga ta'sir etish jihatidan maxsus tayyorgarlik mashqlariga ancha o'xshash va ayni paytda ulardan anchagina farq qiladigan turli-tuman mashqlarni kiritish mumkin.

Umumiy tayyorgarlik mashqlari yordamida har tomonlama jismoniy tarbiyalash vazifalarini samarali hal qilish hamda futbolchilarning asosiy jismoniy xususiyatlari, harakat, malaka va ko'nikmalarini rivojlantirishga ham tanlab ta'sir etish mumkin.

Futbolchining mashg'ulotida qo'llaniladigan hamma mashqlarni asosiy va yordamchi mashq turlariga bo'lish mumkin.

Asosiy mashqlarga quyidagilar kiradi:

- a) harakat sifatlarini rivojlantiruvchi umumiy va maxsus mashqlar;
- b) to'pni olib yurish texnikasini o'rganishva takomillashtirish mashqlari;
- v) taktik usul, kombinatsiya va o'yin tizimlarini o'rganish hamda takomillashtirish mashqlari.

Yordamchi mashqlarga quyidagilar kiradi:

a) shartli reflekslarning yangi tizimi paydo bo'lishiga, asosiy harakat malakalarini amalga oshirishda organizmning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradigan umumiy rivojlantiruvchi mashqlar;

b) harakat strukturasi (vaqtincha bog'lanish) ko'ra harakat malakalarining turli qismlariga mos yoki shunga yaqin bo'lgan maxsus mashqlar;

v) harakat malakalarini shakllantirish va organizmning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beruvchi sportning boshqa turlaridan olinadigan mashqlar.

Xulosa, qo'llanadigan mashqlarning umumiy hajmini oshirib borish natijasida mashqlarning birga qo'shilgandagi ta'sirini hisobga olib, bir mashqdan bir qancha vazifani hal qilish uchun foydalanish borgan sari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shunday qilib, futbolchilarning musobaqalardagi samaradorligi jismoniy tayyorgarlikning tezkor-kuchga oid komponentlari rivojlanish darajasiga, shuningdek 90 daqiqalik o'yin vaqti davomida charchashga qarshi tura olish qobiliyati darajasiga bog'liq hisoblanadi. Musobaqalarda futbolchilarning samarali o'yini jismoniy tayyorgarlik darajasining yuqori bo'lishi muhimligi tadqiqotlarda o'z tasdig'ini topmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bisanz G. Gerisch G. Football: Kondition-Technik-Taktikand Coaching. Meyer & Meyer Verlag. Germany, 2013. 560 p.

2. Davletmuratov S.R. Tayyorgarlikdavrida malakali futbolchilar mashg'uloti. Uslubiy tavsiyalar. 2013. 47 b.

3. Futbol nazariyasi va uslubiyati. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. «ITA-PRESS». 364b.

4. Iseyev Sh.T. Futbolchilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish. o'quv qo'llanma. «ITA-PRESS» 2014. 460 b.

5. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma. T.: O'zDJTI, 2005 y. 104 b.

6. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.

7. Бахромов, О. Т., & Хасанов, А. Т. (2020). The проблем оф мотиватион анд the меанинг оф the сонсепт" мотив". АСАДЕМИСИА: Ан Интернационал

Мультидисциплинарй Ресарч Жоурнал, 10(10), 1247-1251.

8. Хасанов-преподавател, А. РОЛ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподавател кафедры методики преподавания видов спорта.

9. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).

10. хасанов, анвар, & олимов, алисхер. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).

11. хасанов, анвар. (2022). ОПОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПЊИСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСЊЕРС: ОПОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПЊИСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСЊЕРС. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).
извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виев/4870](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виев/4870)

12. Хасанов, Анвар, & Олимов, А. (2022). WAЙС ТО ФОРМ А ҲЕАЛТЊИ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СЊИЛДРЕН ИН ТЊЕ ФАМИЛЙ.: WAЙС ТО ФОРМ А ҲЕАЛТЊИ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СЊИЛДРЕН ИН ТЊЕ ФАМИЛЙ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).

13. ҳасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).

14. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

15. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎЊИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

16. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

17. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.

18. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.

19. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

20. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
21. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
22. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
23. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

EFFECTIVENESS OF TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF 14-15-YEAR-OLD BOYS IN BASKETBALL

Eshonqulov Farxod Isoqovich¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

students, physical qualities,
basketball, exercise, technique,
tactics

ABSTRACT

This article provides recommendations on the effectiveness, methods, exercises, conditions for improving the technical and tactical training of boys aged 14-15.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6652964

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

14-15 YOSHLI BASKETBOLCHI O'G'IL BOLALARNI TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIGINI OSHIRISH SAMARADORLIGI

KALIT SO'ZLAR:

o'quvchilar, jismoniy sifatlar, basketbol, jismoniy mashqlar, texnika, taktika

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 14-15 yoshli basketbolchi o'g'il bolalarni texnik-taktik tayyorgarligini oshirish samaradorligi, usullari, mashqlari, sharoitlari haqida tavsiyalar berilgan.

Bugungi kunda jismoniy tarbiya va millat genofondini shakllantirish va sog'lom avlodni tarbiyalash vositasi ekanligi isbot talab qilmaydi. Lekin ko'plab mutaxassis-olimlarning fundamental tadqiqotlariga asosan ta'kidlash joizki, har qanday jismoniy tarbiya va sport vositalari (mashqlari) ham jismoniy va psixofunksional imkoniyatlarga ijobiy ta'sir etavermaydi. Boshqacha qilib aytganda shug'ullanuvchilarning yoshi, jinsi va psixojismoniy imkoniyatlariga muvofiq me'yorlangan hamda tabaqalashtirilgan katta hajmli va o'ta shiddatli jismoniy yuklamalar organizmda zo'riqish holatlarini yuzaga keltiradi, natijada sog'liqqa putur yetkazishi ehtimoldan holi emas.

Jismoniy tarbiya darslari, sport mashg'ulotlari va ommaviy musobaqalarni ilmiy asosda tashkil qilish kasbiy-pedagogik jihatdan har tomonlama shakllangan mutaxassis-o'qituvchi va trenerlarga muhtojdir.

Texnik tayyorgarlik ko'p yillik pedagogik jarayon bo'lib, o'zining maqsadi, vazifalari, mohiyati va mazmuni bilan basketbolga xos harakatlar (o'yin usullari) texnikasiga o'rgatish, ularni takomillashtirish hamda mukammallashtirishga qaratiladi. Uning asosiy maqsadi basketbolga dastlabki o'rgatish bosqichidan boshlab ko'p yillik sport trenirofkasining barcha bosqichlarida o'yinga hos harakat funksiyalarini (holat va harakatlanish, to'pni urib yugurish, uzatish, ilish, savatga tashlash va h.) texnik jihatdan shakllantirish va mukammallashtirish hamda texnik mahoratni har tomonlama yo'nalishda sayqal toptirishdan iboratdir.

Texnik tayyorgarlikning vazifalari har bir usul texnikasiga hos koordinatsion biomexanik va kinematik xususiyatlarni bir-biriga mos tartibda shakllantirishga qaratiladi.

Ko'p yillik sport trenirovkasi jarayonida texnik tayyorgarlik bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan uch bosqichda amalga oshiriladi:

- boshlang'ich o'rgatish bosqichi;
- chuqurlashtirilgan o'rgatish bosqichi (ixtisoslashtirish bosqichi);
- takomillashtirish va mukammallashtirish bosqichi;

Yuksak natijalar sari o'ta keskin raqobat ostida kechayotgan zamonaviy basketbol musobaqalari o'yinchilardan har tomonlama shakllangan, o'zgaruvchan vaziyatlarni "engishga" qodir texnik tayyorgarlikni talab qiladi. o'yin texnikasi doyrasini kengaytiruvchi yangi usullar avlodini yaratish, uzoq muddatli musobaqa sikllari bilan bogliq katta yuklamalarga bardosh beruvchi serqirrali va mukammal texnik tayyorgarlikka erishish

imkoniyati uni erta yoshlikdan boshlab ko'p yillik sport trenirovkasining barcha bosqichlarida muntazam qo'llaniladigan muvofiq innovasion mashqlar evaziga yaratilishi mumkin. Binobarin, texnik tayyorgarlikning bunday darajada sayqal topishi uch bosqichga bolinadi.

- dastlabki model texnikani o'zlashtirish;
- uni shakllantirish, mukammallashtirish va yangi texnik usullar doirasini kengaytirish;
- yuksak texnik mahoratga erishish.

Har bir bosqichda o'ziga xos uslub va vositalar, shu jumladan texnik-innovasion vositalar, asta-sekin murakkablashtira borish prinsipiga asoslangan tartibda qo'llaniladi.

Texnik tayyorgarlik jarayonida tayyorlov, yordamchi, yondashtiruvchi, taqlidiy va texnik vositalar asosida o'zlashtirilgan-holat va harakatlanishlar, to'pni o'ng va chap qo'lda-chap va o'ng qo'lda yonlama holatda (raqibga teskari holatda-undan to'pni berkitib) hamda keskin o'zgaruvchan yo'nalishlarda (dribling) urib harakatlanish (yugurish), uzatish, ilish, savatga tashlash texnikasi avval yakka tartibda (raqib qarshilgisiz) takomillashtiriladi va mukammal darajaga yetkaziladi. So'ng ushbu o'yin malakalari va ulammng usullari vaziyatli o'yin, musobaqa hamda modellashtirilgan mashqlar yordamida "chaxlantiriladi". Bunday mashqlar "to'pni uzat-bo'sh joyga chiq", "uchlik", "8-shaklida", 1:1, 2:2, 2:3, 3:3, 3:4 tarkibli o'yin andozalari shaklida qo'llanilishi mumkin.

Texnik tayyorgarlikni shakllantiish va har bir texnik usulni o'zlashtirish samaradorligi basketbolchilaning jismoniy imkoniyatlariga to'g'ridan-to'g'ri bog'liq bo'lgani tufayli mashg'ulotlarda texnik mashqlarni jismoniy mashqlar asosida (tezkorlik-kuch, chaqqonlik, chidamkorlik) qo'llash (qo'shma uslub) o'ta foydali natija beradi.

Malumki, basketbolda keskin tezlanish-to'xtash, o'z o'qi atrofida burilish-aylanish, egilish-yozilish harakatlari ko'plab takrorlanadi. Isbotlanganki bunday harakatlar vestibulyar apparatiga ta'sir etib muvozanat saqlash funksiyasini zaiflashtiradi. Bunday holat o'z navbatida harakat texnikasiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shunday ekan, mashg'ulotlarda to'g'ri va aylanma tezlanishlar (harakatlar) ga oid mashqlardan foydalanish texnikaning barqarorligini ta'minlaydi.

Mashg'ulotlar davomida texnik tayyorgarlik va texnik mahoratni samarali shakllantirish uchun ularni muvofiq test mashqlari yordamida bosqichma-bosqich nazorat qilish va baholab borish tavsiya etiladi. Olingan test natijalariga asosan texnik tayyorgarlikni shakllantiruvchi mashqlar dasturiga o'zgartirishlar kiritilishi muhim amaliy ahamiyat kasb etadi.

Taktik tayyorgarlik - o'ziga poydevor bo'lishi jismoniy, psixofunksional, texnik tayyorgarlik bilan uzviy bog'liq bo'lib, musobaqa o'yinida qo'yilgan maqsad va vazifalar, ko'rsatmalarni amalga oshirish hamda shu orqali ushbu o'yinda g'alabani ta'minlovchi jarayonni anglatadi.

Taktik tayyorgarlik uzoq muddatli pedagogik jarayon bo'lib, u ko'p yillik sport trenirovkasining barcha bosqichlarida o'tkaziladigan nazariy, uslubiy (maketlar, videofilmlar va h) va modellashtirilgan mashg'ulotlar asosida shakllantiriladi.

Taktik tayyorgarlikning maqsadi - o'yin vaziyatlari, raqib jamoa o'yinchilarning imkoniyatlari va kamchiliklarini e'tiborga olgan holda o'yinda g'alabaga erishish san'atini shakllantirishdan iborat.

Taktik tayyorgarlik kamida bir-biri bilan bog'liq bo'lgan 5 ta vazifani hal qilishga qaratiladi:

1. O'yinchilarda vaziyatni kuzatish, payqash, farqlash, tahlil qilish va foydali qaror qabul qilish bilan bog'liq murakkab reaksiyani shakllantirish.

2. Hujum va himoyada qo'llaniladigan individual harakatlar, texnik-taktik usullarni tanlash va qo'llash mahoratiga o'rgatish.

3. O'zini va raqib imkoniyatlarini solishtirgan holda eng maqbul usulni tanlash va qo'llash mahoratini shakllantirish.

4. Raqib o'yinchilari va raqib jamoaning o'yin taktikasiga qarab bir taktik harakat tizimidan boshqa taktik tizimiga o'yin mahoratini shakllantirish.

5. Hujum yoki himoyada raqibini chalg'itish uchun o'yin shiddati goh tushirish, goh kuchaytirish taktikasini shakllantirish. Ushbu vazifalar amalga oshirishda qo'llaniladigan mashqlar quyidagi yo'nalishlarda murakkablashtirilib boriladi:

- o'yinchilar u yoki bu harakatlarni o'zlashtirishi, sekinlashtirish yoki tezlashtirishini
- o'yinchilar u yoki bu harakatlarni o'zlashtirishi, sekinlashtirish yoki tezlashtirishini boshqarish uchun shartli tovush va imoishora signallaridan foydalanish;

- o'yinchilar sonini kamaytirish va shartli raqiblar ko'paytirish, to'plar sonini ko'paytirish, harakatlanmaydigan va harakatlanadigan nishonlarni qo'llash;

- maydon chegarasini qisqartirish;
- taktik mashqlarni boshqarish jarayoniga o'ng va chap tomonlarga burilish-aylanish mashqlarini kiritish;

- mashqlarni yonlama, orqalama va keskin o'zgaruvchan yo'nalishlarda ijro etish;

- shartli raqib qarshiligini faollashtirish va susaytirish;

- zich qarshilik (pressing) ko'rsatadigan raqiblar sonini ko'paytirish. Individual, guruh va jamoa harakatlari quyidagi tartibda shakllantirishi tavsiya etiladi: Individual harakatlar:

1. Himoyachini zich qarshiligidan qochish va qulay- bo'sh joy chiqish (ochilish).

2. To'p ilish va uzatish usullarini xilma-xil variantlarda qo'llash.

3. Turli oraliq, turli nuqta va turli holatlardan (joydan, sakrab, sakrab o'ng va chap tomonlardan burilib-aylanib) savatga to'p tashlash (pastdan, ko'krak oldidan, yuqoridan bir yoki ikki qo'llab).

4. Chap va o'ng yonlama- o'ng va chap qo'l bilan to'pni o'zgaruvchan yo'nalishlarda qarshiliksiz hamda zich qarshilikda urib yugurish (dribling).

5. To'psiz va to'pni urib o'ng-chap tomonlarga chalg'ituvchi harakatlarni (fintlarni) o'zlashtirish. Guruhli harakatlar:

1. Ikki o'yinchining o'zaro harakati: "to'pni uzat-bo'sh joyga chiq".

2. Uch o'yinchining o'zaro harakati: "Uchburchak".

3. Ikki yoqlama to'siq qo'yish;

4. Raqibni chalg'itib o'z sherigini holi qoldirish.

5. "Uchlik".

6. "Kichik sakkiz-8".

7. Kesma harakat.

8. "Kesma chiqish"

Himoyada:

1. Sherikni qo'riqlash (straxovka).

2. O'zga harakatga ko'chish .

3. Orqaga tislanih.

4. Sirg'anib o'tish.

5. To'p olib qo'yish.

6. To'p yo'nalishini to'sish yoki urib yugurish. Hujum va himoyada 2:2, 2:3, 3:2 va honzoda tarkibda o'yin mashqlarini kichiklashtirilgan maydonda qo'llash tavsiya etiladi.

Xulosa qilib, shuni ta'kidlash kerakki, basketbol jamoalariga sharoitlar yaratib berish, basketbolning hozirgi zamon talablariga mos keladigan moddiy texnik bazasini yaratish, milliy murabbiylar maktabini yaratish basketbolning yangi qonuni va qoidalari umumta'lim maktablariga yetkazish va shu asnda jamoalarni tayyorlash. Buning uchun o'zbekcha adabiyotlar, darsliklar, uslubiy qo'llanmalar, uslubiy tavsiyanomalar, ilg'oir ustoz murabbiylarning ish tajribasidan namuna keltirib jamoalarni tayyorlab borish bugungi kunda O'zbekiston basketbolini yanada pog'onaga ko'tarish kabi vazifalarni bajaradi. Buning uchun har bir mutaxassis o'zlarining ishlarini mukammaal reja asosida tashkil qilishlari kerak bo'ladi. Umuman basketbolda o'yinchilarni tanlovda jamoalarni o'yinlarini nazorat qilib borish, baland bo'lyli o'yinchilarni izlash kabi ishlarni amalga oshirish lozim.

Yuqoridagi fikrlarimiz basketbol sportini rivojlanishida uning texnik-taktik tayyorgarligini mukammal o'zlashtirishiga yordam beradi degan umiddamiz.

Adabiyotlar ro'yxati

1. Баскетбол. Теория и методика обучения / под общ. ред. Д.С. Нестеровского. - М.: Академия, 2004. - 336 с.

2. Гомельский А.Я. Библия баскетбола. 1000 баскетбольных упражнений. М.: Эсмо-Пресс. 2016. - 256с.

3. Нестеровский Д.И. Теория и методика баскетбола. // Учебное пособие для студентов вузов. М.: "Академия", 2010. - 336с.

4. Портнов Ю.М. Баскетбол// Учебник для вузов физической культуры. М: Астра семь. 1997. - 480 с.

5. Спортивные игры: Техника, тактика, методика обучения. // Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений. Под ред. Ю.Д.Железняк, Ю.М.Портнова. М.: Академия, 2004. - 520 с.

6. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.

7. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

8. xasanov, anvar. (2022). OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS: OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4870>

9. xasanov, anvar, & Олимов, А. (2022). WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4871>

10. xasanov, anvar, & olimov, alisher. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4864>

11. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ УЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

12. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861)

13. хасанов, анвар, & олимов, алисхер. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864)

14. хасанов, анвар. (2022). ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС: ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870)

15. хасанов, анвар, & Олимов, А. (2022). WAЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ.: WAЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871](https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871)

16. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ,

ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5).
извлечено от <https://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артислe/виeв/4530>

17. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ УЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

18. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

19. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

20. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.

21. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.

22. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

23. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.

24. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.

25. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.

26. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

DEVELOPMENT OF JUMPING TECHNIQUES OF VOLLEYBALL PLAYERS OF SPORTS SCHOOLS

Eshonqulov Shaxzod Rashid ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

children and adolescents,
jumping, physical qualities,
volleyball, exercise

ABSTRACT

This article discusses the problems of developing the jumping methods and qualities of volleyball players of children and youth sports schools.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6653060

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

SPORT MAKTABLARI VOLEYBOLCHILARINING SAKRASH USULLARINI RIVOJLANTIRISH

KALIT SO‘ZLAR:

bolalar va o‘smirlar, sakrash, jismoniy sifatlar, voleybol, jismoniy mashqlar

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada bolalar va o‘smirlar sport maktablari voleybolchilarining sakrash usullari va sifatlarini rivojlantirish muammolari ko‘rib chiqiladi.

Yangi O‘zbekistonda yosh iqtidorli sportchilarni tayyorlash, sport bilan muntazam shug‘ullanish uchun barcha shart-sharoit yaratilib, mahalliy va respublika miqyosidagi musobaqalarni amaldagi rasmiy qoidalar asosida o‘tkazish borasida jiddiy islohotlar amalga oshirilmoqda.

Ma‘lumki, bu boradagi asosiy strategik muammo yosh, raqobatbardosh sportchilarni tayyorlashning ilmiy-uslubiy asoslarini yaratishdan iborat. Biroq, bu jarayon tashkiliy-texnologik jihatlariga ko‘ra juda murakkab, keng qamrovli va ko‘p qirrali bo‘lib, bosqichma-bosqich va izchil yondashuvni tashkil etadi.

Yosh sportchilarni tayyorlashning dastlabki bosqichida sport mahoratining asosi bo‘lgan jismoniy sifatlarni rivojlantirish metodikasi ko‘pincha umumiy yoki maxsus jismoniy mashqlarni qo‘llashni afzal ko‘rishga asoslanganligi ko‘rinadi. Biroq, bunday mashqlarni oshirish muayyan salbiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Chunki bu mashqlarni ma‘lum hajmda, intensivlikda va davomiylikda standartlashtirilgan holda qo‘llash har doim ham bolalarning jismoniy va funktsional holati darajasini hisobga olishga imkon bermaydi. Binobarin, jismoniy sifatlarni rivojlantirishning bunday usuli o‘quvchida stress, tez charchash va hatto kasallik belgilariga olib kelishi mumkin. Bunday asoratlarning oldini olish va jismoniy sifatlarni rivojlantirishda nostandart o‘yinlar, mashqlarning ustunligi kuzatildi.

Ammo qaysi mashqda bunday afzallik ko‘proq:

- nostandart mashqlarning aniq to‘plami tanlab olindi va sinovdan o‘tkazildi;
- tanlangan mashqlarning samaradorligi aniqlandi;
- Tezlik-kuch (sakrash) sifatlarini shakllantirishda tanlab olingan nostandart mashqlarning umumiy va maxsus jismoniy mashqlardan ustunligi aniqlandi.

Dastlabki tayyorgarlik bosqichi yoshli voleybolchilarda nostandart o‘yin mashqlari yordamida tezlik-kuch, sakrash sifatlarini shakllantirish samaradorligini aniqlashdan iborat.

Ushbu maqsadga quyidagi vazifalar asosida erishildi:

- Yosh sportchilarni tayyorlashda harakatli o‘yinlardan foydalanish darajasini o‘rganish;
- Yosh sportchilarning chaqqonlik-kuch (sakrash, tez yugurish) sifatlarini rivojlantirishda tanlab olingan nostandart mashqlar samaradorligini aniqlash;

– Tadqiqot natijalariga ko‘ra, biz o‘z oldimizga uslubiy tavsiyalar ishlab chiqish va ularni sportchilar amaliyotida qo‘llashni maqsad qilib qo‘ydik.

Bolalar va o‘smirlar sport maktablarida malakali voleybolchilarni tayyorlashda maqsadli jismoniy tayyorgarlik musobaqa davomida texnik-taktik ko‘nikmalarni shakllantirish va yuqori natijalarga erishishning muhim omillaridan biridir. Biroq, sport amaliyotida ko‘pincha rejalashtirilgan mashqlar tegishli harakat sifatlarini rivojlantirishda kutilgan natijani bermaydi. Buning asosiy sabablaridan biri mashg‘ulotda qo‘llaniladigan mashqlar hajmi va intensivligi va bu ko‘rsatkichlarning tinglovchining tanasiga ta‘siri darajasiga ob‘ektiv baho berilmaganligidir. ushbu yukni maqsadga muvofiq rejalashtirish imkoniyatini hisobga olgan holda.

Sport maktablarida malakali voleybolchilarni tayyorlashda harakat funktsiyasining o‘zaro bog‘liq bo‘lgan ikki jihatiga alohida e‘tibor beriladi:

- sportchining texnik va taktik mahoratini tayyorlash va takomillashtirish;
- tanlangan sport turining xususiyatlariga ko‘ra sportchining jismoniy sifatlarini tayyorlash.

Umumiy jismoniy tayyorgarlik tushunchasi sportchining harakat sifatlarini har tomonlama rivojlanish darajasini bildiradi. Masalaga bunday yondashish oddiy odamlar (shu jumladan, sportchilar) salomatligini shakllantirish nuqtai nazaridan maqsadga muvofiqdir. Albatta, bu katta sportda ham kerak.

Biroq, bunday amaliyot va unga asoslangan mashg‘ulot usullari malakali sportchilarni tayyorlash va yuqori natijalarga erishish samaradorligini pasaytirishi mumkin. Har bir sport turi o‘ziga xos va o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgani uchun bir sport turida chidamlilik sifati yetakchi o‘rin tutsa, ikkinchi sport turida chidamlilik sifati yoki uchinchi sport turida egiluvchanlik sifati yetakchi rol o‘ynaydi. Biroq, bu ba‘zi jismoniy fazilatlar bir sport turida muhim, boshqasida muhim emas degani emas. Aksincha, har bir sifat ma‘lum bir sport vaziyatida ko‘proq yoki kamroq muhim ulushga ega bo‘ladi.

Yosh malakali voleybolchilarni tayyorlashda, ayniqsa, tezlik va kuch sifatleri (sakrash, yugurish) muhim o‘rin tutsa, mashq qilish jarayonida bu sifatlar harakatli o‘yinlarni shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Zamonaviy voleybolda samarali o‘yin ko‘rsatish va yuqori natijalarga erishish faqat yaxshi rivojlangan jismoniy sifatlar hisobiga amalga oshirilishi mumkin. Shu munosabat bilan chidamlilik sifati, jumladan, o‘yin chidamliligi va sakrash chidamliligi alohida ahamiyatga ega. Voleybolchilar uchun eng muhim jismoniy sifat sakrash chidamliligidir. Biroq, qanday maxsus chidamlilik (sakrash, o‘ynash, tezlikka chidamlilik) bo‘lishidan qat‘i nazar, u faqat umumiy chidamlilik asosida shakllanishi mumkin. Shuning uchun chaqqonlik sifati bilan bir qatorda umuman chidamlilikni rivojlantirish muammolari bo‘yicha ilmiy ma‘lumotlarni tahlil qilish maqsadga muvofiqdir. Shuni ta‘kidlash kerakki, sport mashg‘ulotlarini shakllantirish samaradorligi bevosita o‘zaro bog‘liq bo‘lgan barcha jismoniy sifatning rivojlanishiga bog‘liq. Bu boradagi yana bir muhim shart - jismoniy sifatning rivojlanish darajasini tegishli test mashqlari yordamida baholash kerak.

Bu usulni yosh voleybolchilarda sinab ko‘rdi. U ushbu voleybolchilarni tana

bo'g'implarining uzunligiga qarab 4 guruhga ajratdi:

- 1) kalta oyoqlari va uzun sonlari va tanasi bo'lgan bolalar;
- 2) uzun kestirib, kalta oyoqli bolalar;
- 3) uzun oyoqli va kalta oyoqli va bolalar;
- 4) kalta kalçalar va uzun bo'yi va oyoqlari bo'lgan bolalar.

Aynan mana shu morfologik xususiyatlarni hisobga olgan holda har bir guruhdagi bolalar sakrash mashqlarining ma'lum ko'p qismini o'tkazdilar va ma'lum vaqtdan so'ng bu mashqlarning samaradorligi tekshirildi.

Yuqori malakali voleybolchilarni tayyorlash, sport mahoratini yuqori saviyaga ko'tarish dastlabki tayyorgarlik jarayonining samaradorligi bilan bevosita bog'liq.

Keyingi yillarda voleybol musobaqalari qoidalarining tubdan o'zgartirilishi o'yin faoliyatini bajarish va o'yin mahoratiga mutlaqo yangicha ko'rinish berdi. Hozirgi vaqtda deyarli barcha o'yin ko'nikmalari aksariyat vaziyatlarda "havoda", ya'ni sakrash (tepish, to'sish, to'pga kirish, uzatish, to'pni qabul qilish, yiqilish) bajariladi. Ushbu holatning paydo bo'lishi nafaqat voleybol mashg'ulotlarida sakrash va sakrashga chidamlilik fazilatlariga e'tiborni kuchaytiradi, balki bu sifatlarni jadal rivojlantirishga qaratilgan yangi ilmiy texnologiyalarni yaratishni taqozo etadi.

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki, ko'p yillik sport mashg'ulotlari jarayonida bolalar va o'smirlar sport maktablarida malakali voleybolchilarni tayyorlash samaradorligi sakrash va chidamlilik sifatlarini mukammal shakllantirishning yangi usullarini yaratishdan iboratdir.

Voleybolda sakrash va chidamlilikni rivojlantirish muammolarini qamrab oluvchi ilmiy tadqiqotlar va ilmiy adabiyotlar doirasi juda keng.

Zamonaviy jahon sportida ko'rsatkichlarning jadal yangilanib borishi yosh sportchilarni tayyorlashning yangi, yanada samarali vositalari, usullari va shakllarini izlashni taqozo etmoqda.

Yuqori malakali voleybolchilarni tayyorlash birinchi navbatda jismoniy sifatlarning rivojlanish sur'atlariga bog'liq. Ya'ni, bu sifatlarning qanchalik shakllansa, yoshidan qat'i nazar, ishtirokchilarning texnik-taktik mahoratini rivojlantirish darajasi shunchalik samarali bo'ladi.

Shu munosabat bilan sakrash va alohida chaqqonlik sifatlari texnik-taktik tayyorgarlik ko'rsatkichlari bilan uzviy bog'liqligi, sifatlarning, sport mahoratining izchil rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO'YHATI

1. Ауграпетянц Л.Р., Voleybol. ZAR QALAM, T. 2005.
2. Matveev L.P. Основы общей теории спорта и системы
3. podgotovka sportsmenov. Kiev, 1999.
4. Xasanov, A. T. (2017). Fizicheskaya kultura i sport kak vajnyy aspekt v formirovanii lichnosti. Molodoy uchenyy, (11), 527-529.
5. Xasanov, A. T. (2017). Fizicheskaya kultura-nadejda natsii. Molodoy uchenyy, (12), 591-592.

6. Xasanov, A. T. Molodoy uchenyy, 2017. Fizicheskaya kultura i sport kak vajnyy aspekt v formirovaniy lichnosti.

7. Bakhromov, O. T., & Khasanov, A. T. (2020). The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv". ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(10), 1247-1251.

8. Xasanov-prepodavatel, A. ROL CENNOSTEY V FORMIROVANII MOTIVACII O. Вахромов–starshiy преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

9. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861)

10. хасанов, анвар, & олимов, алисхер. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864)

11. хасанов, анвар. (2022). ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС: ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870)

12. хасанов, анвар, & Олимов, А. (2022). ВАЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ.: ВАЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871)

13. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4530](http://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4530)

14. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

15. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎҚИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

16. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

17. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.
18. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.
19. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.
20. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.
21. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.
22. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept" motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.
23. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

SELECTION OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS AND TRAINING IN TECHNICAL AND TACTICAL MOVEMENTS

Eshquvvatov Abdumumin Keldibek ugli¹

Anqaboyev Dilmurod Bahtiyorovich²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

selection, study groups,
simulation exercises, ball
exercises, individual, pair and
group exercises

ABSTRACT

The article considers such important tasks as the selection of volleyball players into groups and their preparation for physical, technical, tactical and competitive activities.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6653146

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

YOSH VOLEYBOLCHILARNI TANLASH XUSUSIYATLARI VA TEXNIK-TAKTIK HARAKATLARGA O'RGATISH

KALIT SO'ZLAR:

tanlash, o'quv guruhleri, simulyatsiya mashqlari, to'p bilan mashq qilish, individual, juftlik va guruh mashqlari

ANNOTATSIYA

Maqolada voleybolchilarni guruhlarga saralash, ularni jismoniy, texnik, taktik va musobaqa mashg'ulotlariga tayyorlash kabi muhim vazifalar ko'rib chiqiladi.

Dolzarbliligi va uning asoslanishi: O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-sonli «O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sportni yanada takomillashtirish va ommalashtirish chora-tadbirlari to'g'risida»gi Farmoni hamda mazkur sohaga tegishli boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlarda belgilangan vazifalarni amalga oshirishga ushbu dissertatsiya tadqiqoti muayyan darajada xizmat qiladi.

Dunyo miqyosida oxirgi yillarda volebol sport turini ommaviylikini va boshqa sport turlari orasida o'zining munosib o'rnini egallagan. Jahonda hozirgi kunda volebolchilarning morfofunktsional ko'rsatkichlarini inobatga olgan holda ularning jismoniy rivojlanishi va jismoniy tayyorgarligi darajasini oshirish, musobaqa faoliyati sharoitlarida texnik-taktik harakatlar samaradorligini takomillashtirish bilan bog'liq bo'lgan tadqiqotlar olib borilmoqda.

So'nggi yillarda har xil sport turlarida sportchilarning umumiy va maxsus koordinatsion qobiliyatlarini takomillashtirish masalalari yuzasidan katta nazariy va tajriba materiallari to'plangan. Biroq volebol sport turida umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligini takomillashtirishga qaratilgan tadqiqotlar sanoqlidir.

Yillik tayyorgarlik siklining turli bosqichlarida volebolchilar qobiliyatlarini tashhishlash va rivojlantirish vositalari hamda uslublarini ishlab chiqish bilan bog'liq masalalar yetarlicha o'rganilmagan.

Voleybol o'yiniga o'rgatish 10—12 yoshdan boshlanadi. O'quv guruhlariga sportchilarni tanlab olish bilan bir vaqtda har tomonlama jismoniy tayyorgarlik voleybolchilarning asosiy texnikasi, taktikasi va musobaqaviy faoliyatiga o'rgatish masalalari hal qilib olinadi. O'yin bilan ilk tanishuv tayyorlovchi va voleybolga yaqin harakatlari o'yinlar orqali amalga oshiriladi. Masalan, o'yinning asosiy usuli bo'lgan to'p uzatish quyidagi mashqlar yordamida mustahkamlanadi: «Uzatdingmi-o'tir», «To'p o'rtadagiga», «To'p xavoda» va hokazo.

Texnika va yakka taktik harakatlarga o'rgatish holat va maydoncha bo'ylab harakatlanishdan boshlanadi. Takomillashtirish harakatlarini murakkablashtirish orqali amalga oshiriladi.

To'pni o'yinga kiritish, to'pni pastdan to'g'ri va yonlama kiritishni o'rgatishdan boshlanadi.

Maxsus mashqlar quyidagi tartibda o'rgatiladi:

6 - 8 m masofadan to'pni devorga uzatish.

Qatordagi sherigiga (to'rsiz) to'pni uzatish.

Qisqa masofadan to'r ustidan to'pni o'yinga kiritish.

Ma'lum bir yo'nalishda o'z chizig'idan o'yinga kiritish.

Xuddi shu faqat o'yinga kiritish joyidan, ma'lum bir muddatga.

Turli hududlarga navbat bilan to'pni o'yinga kiritish.

Aniqlik hisobga olib, tezda o'yinga kiritish.

To'pni o'yinga kiritish taktikasini takomillashtirish ularning o'quv mashg'ulot o'yinlari va musobaqalardagi samaradorligi va muntazamligini doim nazorat qilgan holda olib boriladi.

To'pni o'yinga kiritishdagi xatolar.

Nomustahkam boshlang'ich va to'pni yuqoriga notekis otish.

Qo'lni yetarli darajada siltamaslik va zarbani bukilgan qo'l bilan berish.

Kaft bilan to'pni noto'g'ri urish.

To'pni uzatishga o'rgatish o'rta holatda tayyorlovchi, maxsus mashqlar yordamida amalga oshiriladi. O'rganuvchi yuqoridan o'yinga kiritish texnikasini aniq tasavvur qilishi.

So'ngra murakkabroq to'p uzatishlar, sakrab, zarba berganday harakat qilib to'p uzatish, yiqilib elkaga ag'darilgan holda to'p uzatish usullari o'rgatiladi. To'p uzatishning texnik-taktik mahoratini mustahkamlovchi mashqlar oz ichiga yakka, juftlik va guruh mashqlarini oladi:

Devorga turli usullar bilan to'p uzatish, masofa, balandlik va tezlikni o'zgartirgan holda.

Xuddi shu mashq, holatni o'zgartirgan holda old tomondan, yonlama o'tirib, yotib, 180° ga burilib, to'p uzatishlar.

Xuddi shu mashq, lekin devor bo'ylab o'ngga, chapga yurib, tepadan to'p uzatib, pastdan qabul qilgan holda.

Joyida turib va cheklovchi chiziq bo'ylab harakat qilgan holda turli usullar bilan to'pni bosh bilan turli balandlikka uzatish.

Xuddi shu mashq, lekin to'p oldida turib o'ngga, chapga, oldinga, orqaga harakatlangan holda hujumning turli hududlariga uzi to'pni polga o'rgandan so'ng to'rga hujum chizig'i ortidan chiqib borish bilan va sakragan to'pga chiqish bilan ikkinchi to'p uzatish.

Xuddi shu mashq lekin to'pga himoyachining turli zonalarida oldinga chiqib borgan va to'pni pastdan ikki qo'llab o'rgan holda [4,8,9].

Mashqlarni jamoadosh bilan bajarish katta ahamiyatga ega bo'lib, to'p uzatishga o'rgatish va ushbu usulni takomillashtirish uchun ma'lum bir sharoitlar yaratadi.

Juftlikda to'p uzatishlar turli usullar bilan masofa balandlik va to'pning uchish tezligini o'zgartirgan holda;

Xuddi shu mashq lekin harakatlangan holatlarni o'zgartirgan holda, old tomondan yonlanma o'tirib, yotib, sakrab 180° ga burilgan va boshi uzra to'p otib pastdan qabul qilgan holda to'pni qabul qilib olish va pastdan uzatishga o'rgatish va ularni takomillashtirish

тепдан то'п узатishdagi kabi tartibda amalga oshiriladi. Ushbu usul yordamida o'yinga kiritilgan to'plarni hujumkor zarbalarni qabul qiladi, qo'llashni amalga oshirib maydoncha chetiga chiqib ketayotgan to'plarni to'p ustidan urib yuboradi. Boshida to'pni pastdan ikki qo'llab qabul qilish usuli ishonchliroq, chunki yosh voleybolchilar hali yetarli darajada harakatchan bo'lmaydilar.

Xulosa va amaliy tavsiyalar voleybol sport turi bo'yicha trenirovka mashg'ulotlarining tashkil etish va o'tqazish yuzasidan milliy adabiyotlar yuriqnomalar mavjud. Lekin ularni yanada takomillashtirish zarur.

Boshqalar sport to'garaklariga yo'naltirish dars mashg'ulotlari darsdan keying mashg'ulotlar va sport seksialari tizimi aloqadorligini kuchaytirish zarur.

Volleybol mashg'ulotlarida vositalar eng asosiy omil hisoblanib uni doimiy ravishda yangi hillarini qo'llash va jiroy qilish ijobiy samara beradi.

Trenirovka samaradorligini murabbiy mahoratini bilish maqsadida o'quvchilarni umumiy jismoniy tayyorgarligini aniqlash va tahmin etish.

Hozirgi zamon ilmiy ma'lumotlari va ilgor tajriba yosh voleybolchilarning individual xususiyatlarini hisobga olishga asoslangan differensial ta'lim, voleybolchilar tayyorlashning eng samarali formasi ekanligi ko'rsatmoqda.

Yosh voleybolchilarni alohida-alohida va o'quv trenirovka jarayonini komplektlash metodikasi shundan iboratki, testlar o'tkazish natijasiga qarab jismoniy imkoniyatlari texnik-taktik ko'rsatkichlariga qaraganda ancha past bo'lgan o'quvchilar bir guruhga tanlab olinadi va birlashtiriladi. Jismoniy sifatlar texnik-taktik tayyorgarligidan ancha bo'lgan bolalar esa ikkinchi guruhga ajratish maqsadga muvofiqligi o'z isbotini topadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni 2020-yil 24-yanvardagi PF-5924-sonli lex.uz
2. Айрапетьянц Л.Р. Волейбол //Учебник для высших учебных заведений. - Т.: Зар қалам. 2006. - 240 с.
3. Беляев А.В., Савина М.В. Волейбол. - М.: Фон, 2000.- 368с
4. Железняк Ю.Д. Волейбол: У истоков мастерства. - М.: ФАИР-ПРЭСС.- 1998.
5. Матвеев Л.П. Основы общей теории спорта и системы подготовки спорцменов. - Киев,1999.
6. Azimovna F. M. The quality assessment technology and development techniques in volleyball players //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2021. – Т. 2. – №. 04. – С. 242-248.
7. Fatullayeva M. A. The pedagogical significance of the stages and methods of teaching volleyball //International journal on economics, finance and sustainable development. issn (electronic). – С. 2620-6269.
8. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.
9. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

10. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.

11. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861](https://psxedu.jspi.uz/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4861)

12. хасанов, анвар, & олимов, алисхер. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864](https://psxedu.jspi.uz/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4864)

13. хасанов, анвар. (2022). ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС: ОППОРТУНИТИЕС ФОР ФОРМАТИОН ОФ ПРОФЕССИОНАЛ СУЛТУРЕ ИН ФУТУРЕ ПХЙСИСАЛ ЕДУСАТИОН ТЕАСХЕРС. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870](https://psxedu.jspi.uz/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4870)

14. хасанов, анвар, & Олимов, А. (2022). ВАЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ.: ВАЙС ТО ФОРМ А ХЕАЛТХЙ ЛИФЕСТЙЛЕ ФОР СХИЛДРЕН ИН ТХЕ ФАМИЛЙ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871](https://psxedu.jspi.uz/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4871)

15. хасанов, анвар. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от [хттпс://псхеду.жспи.уз/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4530](https://psxedu.jspi.uz/индекс.пхп/псхеду/артисле/виюв/4530)

16. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ УЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

17. ОЛИМОВ А. И. БЎЛАЖАК ЖИСМОНИЙ ТАРБИЯ ЎЎИТУВЧИЛАРИНИНГ КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ШАКЛЛАНТИРИШДА МАХСУС МОБИЛ ИЛОВАЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ ЗАРУРИЯТИ //Фан-Спортга. – 2019. – №. 3. – С. 37-41.

18. Утамуродова Г. Modern approaches and methods in improving the quality of education //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

19. Qoshmurodov B. A., Hasanov A. T., Ortiqboyev S. A. PROCEDURE ACTIVITIES OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS IMPROVEMENT //Конференции. – 2020.

20. Олимов А. и др. WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY //Физическое воспитание, спорт и здоровье. – 2021. – Т. 5. – №. 5.

21. Хасанов-преподаватель А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов–старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

22. Бахромов О. Т., Хасанов А. Т. Влияние мотивации на формирование личностных качеств //новые педагогические исследования. – 2020. – С. 110-114.

23. Хасанов А. Т. Физическая культура-надежда нации //Молодой ученый. – 2017. – №. 12. – С. 591-592.

24. Bahromov O. T. The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv" //Galaxy International Interdisciplinary Research Journal. – 2022. – Т. 10. – №. 1. – С. 546-549.

25. Хасанов А. Т. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности //Молодой ученый. – 2017. – №. 11. – С. 527-529.

AGROPHYSICAL PROPERTIES OF SOILS IN GREENHOUSES OF THE MIRZACHUL OASIS

D.K.Sulaymanov¹

Gulistan State University

KEYWORDS

greenhouse, soil, fertility, agrophysics, temperature, humidity, air, macroaggregate

ABSTRACT

The article describes the results of studying the processes of soil formation, physical and agrochemical properties in greenhouses created in the Mirzachul oasis. Modern greenhouses in the Mirzachul oasis increase soil porosity, improve the structural condition, increase the number of water-resistant aggregates, as a result of which soil fertility, the required temperature, humidity, air supply to environmentally friendly agricultural products are restored, achieving economic efficiency.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6653198

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Gulistan State University, Gulistan, UZB

МИРЗАЧЎЛ ВОҲАСИ ИССИҚХОНАЛАРИДАГИ ТУПРОҚЛАРНИНГ АГРОФИЗИКАВИЙ ХОССАЛАРИ

KALIT SO‘ZLAR:

иссиқхона, тупроқ,
унумдорлик, агрофизика,
ҳарорат, намлик, ҳаво,
макроагрегат

ANNOTATSIYA

Мақолада Мирзачўл воҳасида ташкил этилган иссиқхоналарда тупроқ ҳосил бўлиш жараёнлари ва агрофизикавий хосса-хусусиятларини тадқиқ қилиш натижалари баён қилинган. Мирзачўл воҳасида ташкил этилган замонавий иссиқхоналарда тупроқ ғовақлигининг ошиши, структура ҳолатининг яхшиланиши, сувга чидамли агрегатлар миқдорининг ошиши кузатилади, натижада тупроқнинг унумдорлиги тикланади, зарур ҳарорат, намлик, ҳаво билан таъминланиши қишлоқ хўжалиги экинларидан экологик тоза маҳсулот олишга, иқтисодий самарадорликка эришилади.

КИРИШ.

Дунёда ҳозирги кунда аҳоли сонининг тез суръатлар билан ўсиб бориши озиқ-овқатга бўлган талабни оширмоқда. Иссиқ ва мўътадил иқлимли минтақаларда қишлоқ хўжалиги экинларини етиштириш имкони етарли бўлсада, иссиқхоналардан фойдаланиб келинмоқда, яъни йил давомида ҳосил олиш имкони мавжуд. Лекин совуқ иқлимли минтақаларда ташқи муҳитда етиштириш имконсиз бўлиб, иссиқхоналарда етиштиришга шароит етарлидир. Шунинг учун барча иқлимли минтақалар учун йил давомида озиқ-овқатга бўлган талабни қондиришга қаратилган илмий-тадқиқотларга алоҳида эътибор қаратилмоқда.

Хорижда иссиқхона шароитида экинларни етиштириш ва тупроқ тадқиқотларини К.А.Тимирязев, В.А.Чесноков, Е.Н.Базирина, Э.А.Алиев, Н.А.Смирнов, Г.Г.Вендиго, Н.М.Глунцов, В.А.Брызгалов, З.И. Чекунова, Н.И. Савинова, В.А.Деревягин, Als D., Rosen A, Narktkowsli K, Besford R.T, Cadahio C, Sarro M.J, Penaloso J.M, Grandwist G лар томонидан тадқиқотлар олиб борилган [1;2;3;4;5;6;7;8].

Ўзбекистонда В.И.Зуев, А.А.Атаходжаев, О.Қодирхўжаев, Ш.И.Асатов, У.И. Ақромов, А.Г. Абдуллаев, С.А.Юнусов, З.Т Абдиев, С.А.Абдубакиров, Л.Ким, Х.Ч.Буриев, О.Ғ.Махмудов, М.Х.Холмирзаев, Ж.И.Исакулов, Ғ.А.Самадов, Ж.И.Ёдгоров, З.Т.Сиддиқов, С.Мухамедовлар томонидан тадқиқотлар олиб борилган [1;2;3;4].

Дунёда биринчи марта иссиқхоналардан фойдаланиш I асрда Рим даврида бошланган. Бироқ, баъзи бир техникалар, айниқса, 1600-йилларда совуқдан ҳимоя қилиш учун ишлаб чиқилган бўлсада, биринчи шиша иссиқхона XVII асрда ишлатилган. Кўпинча сабзавот экинларини етиштириш учун қизиқиш XIX асрнинг бошларида Шимолий Европа мамлакатларида бошланиб, тижорат фаолиятига айланди ва 1950 йиллардан кейин саноатга кириб келди. Сўнгги йилларда қишлоқ хўжалигида иссиқхоналардан фойдаланиш, айниқса Хитой ва бошқа Осиё мамлакатларида кенг тарқалмоқда. Марказий, Шимолий ва Шарқий Европа мамлакатларида, шу жумладан совуқ иқлим зонасида жойлашган Голландия, Англия,

Дания, Германия, Руминия, Болгария ва Россияда замонавий технологияларга асосланган иссиқхоналар барпо этилди. Ушбу мамлакатларда иссиқхона майдонлари тез суръатларда кўпайиб бормоқда ва бу эса иссиқхоналардан катта даромад олишга сабаб бўлмоқда. [1;2;3;4;5;6;7;8].

ТАДҚИҚОТ ОБЪЕКТИ ВА УСЛУБЛАРИ.

Мирзачўл воҳаси худудида жойлашган “Bek cluster” МЧЖнинг замонавий иссиқхонаси тупроқлари.

Мирзачўл воҳаси худудида жойлашган “Bek cluster” МЧЖнинг замонавий иссиқхоналарида тупроқ тадқиқотлари ва камерал-аналитик ишлар Республикада умумқабул қилинган услублардан фойдаланилди.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАР.

Тажрибада тупроқ умумий физикавий хоссалари ва структура ҳосил бўлиши аниқланди. Тупроқнинг солиштирама оғирлиги иссиқхона тупроқларида биринчи йилларда органик моддаларнинг миқдорига боғлиқ ҳолда катта ўзгариш сезилмади, кейинги йилларда қийматини ўзгариши сезиларли ўзгарди ва органик модданинг миқдори кўпайиши сабабли экишдан олдин ва вегетация охирида 2,62-2,66 г/см³ атрофида тебраниб турганлигини кўрсатди (1-жадвал).

Турли органик моддалар қўлланилганда тупроқ зичлиги мақбул зичлик бирликларига тенглигини кўрсатди. Биринчи тажриба йилларида тупроқ юза қатламининг зичлиги 2016-2017 йилда экишдан олдин 1,41-1,43 г/см³ ва вегетация охирида 1,40-1,41 г/см³, 2018-2019 йилда экишдан олдин 1,37-1,39 г/см³, вегетация охирида 1,34-1,38 г/см³, 2020-2021 йилда экишдан олдин 1,33-1,35 г/см³ ни, вегетация охирида 1,31-1,34 г/см³ ташкил этди, бундан кўриниб турибдики иссиқхона тупроқларида ижобий ўзгаришлар пайдо бўлган, натижада зичликнинг камайиши кузатилган (1-жадвал).

1-жадвал.

Иссиқхона тупроқларининг умумий физикавий хоссалари

Тажриба йиллари	Қатлам чуқурлиги, см	СО, г/см ³	ҲО, г/см ³	УҒ, %	СО, г/см ³	ҲО, г/см ³	УҒ, %
Экишдан олдин				Вегетация охирида			
2016-2017 йил	0-15	2,58	1,41	45	2,59	1,40	46
	15-30	2,62	1,43	42	2,64	1,41	43
	30-50	2,64	1,44	40	2,65	1,43	41
2018-2019 йил	0-15	2,59	1,37	47	2,62	1,34	48
	15-30	2,63	1,39	43	2,65	1,38	45
	30-50	2,65	1,42	40	2,66	1,40	42
2020-2021 йил	0-15	2,62	1,33	49	2,63	1,31	52
	15-30	2,64	1,35	45	2,65	1,34	47
	30-50	2,65	1,39	42	2,66	1,37	43

Тупроқ ғоваклиги сув ва сувда эриган моддаларни юқорига кўтариб беришда, сувни ушлаб туришда, илдиз жойлашган қатламда ҳаво алмашинувини таъминлашда катта аҳамиятга эга.

Иссиқхона тупроқларининг умумий ғоваклиги (УҒ) экишдан олдин тупроқ юқори қатламида умумий ғоваклик 2016-2017 йилда экишдан олдин 42-45% ва вегетация охирида 43-46%, 2018-2019 йилда экишдан олдин 43-47% ва вегетация охирида 45-48% ташкил этган, 2020-2021 йилда экишдан олдин 45-49% ва вегетация охирида 47-52% ташкил этган. Тажириба натижаларидан кўриниб турибдики, умумий ғоваклиги ошиши кузатилган (1-жадвал).

Қишлоқ хўжалик экинларини маҳсулдорлигини оширишда, тупроқ структураси яъни унинг донадорлиги етакчи ўринда туради. Тадқиқотимизда иссиқхона тупроқлари шароитида тупроқ структурасининг ҳосил бўлиши ҳам ўрганилди ва агрономик қимматли агрегатлар миқдори (10-0,25 мм) ортиб борганлигини 2-жадвалдан кўриш мумкин.

2-жадвал.

Иссиқхона тупроқларининг макроагрегат миқдори ўзгариши, %.

Йиллар	Кесма чуқурлиги, см	Агрегатлар катталиги, мм											
		>10	10-7	7-5	5-3	3-2	2-1	1-0,5	0,5-0,25	<0,25	>10	10-0,25	<0,25
2016-2017 й	0-15	42,9	9,3	8,4	9,0	8,1	10,3	2,6	3,4	6,0	42,9	51,1	6,0
	15-30	44,9	5,0	5,7	14,1	8,5	10,1	1,9	2,9	6,9	44,9	48,2	6,9
	30-50	45,5	7,9	5,7	6,4	7,7	10,7	1,9	4,4	9,8	45,5	44,7	9,8
2018-2019 й	0-15	42,4	9,1	8,0	8,3	9,4	13,2	1,9	2,9	4,8	42,4	52,8	4,8
	15-30	35,4	6,8	7,4	7,2	12,1	12,1	1,5	4,9	12,6	35,4	52,0	12,6
	30-50	44,7	9,7	7,4	8,3	8,0	9,3	1,4	2,7	8,5	44,7	46,8	8,5
2020-2021 й	0-15	37,7	11,3	8,4	10,9	9,4	11,7	3,6	3,6	3,4	37,7	60,1	3,2
	15-30	37,2	10,1	8,6	12,9	10,4	14,0	1,0	1,8	4,0	37,2	58,8	4,0
	30-50	34,2	8,3	7,6	8,5	6,6	12,9	2,9	6,1	12,9	34,2	52,9	12,9

Агрономик қимматли агрегатлар миқдори (10-0,25 мм) 2016-2017 йилларда 48,2-51,1%, 2018-2019 йилларда 52,0-52,8% ва 2020-2021 йилларда 58,8-60,1% ни ташкил қилди.

Агрономик қимматли агрегатлар миқдори (10-0,25 мм) йилдан-йилга ошиб борганлиги кузатиш мумкин, бунинг асосий сабаби тупроқ макроагрегатларининг ҳосил бўлишида кўпроқ иссиқхонада қўлланилаётган органик моддалар елимловчи модда сифатида иштирок этади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Алиев Э.А., Смирнов Н.А. Технология возделывания овощных культур и грибов в защищенном грунте. М.: Агропромиздат, 1987.- с.220-240.
2. Зуев В.И., Атаходжаев А.А., Қодирхўжаев О., Асатов Ш.И., Ақромов У.И. Ҳимояланган жой сабзавотчилиги. Т., “Иқтисод-молия” 2014. -б. 424.
3. Зуев В.И., Абдуллаев А.Г. Сабзавот экинлари ва уларни етиштириш технологияси. Т., “Ўзбекистон”, 1997. -б. 342.
4. Кудряшов Ю.С. Итоги сорокапятiletних исследований по разработке научных основ овощеводства в пленочных сооружениях.//Сб. Доклады ТСХА, вып.277. М.:2005.С.641.
5. Als., Rosen A. Bor Ernährung von Tomaten // Jungpflanzen Gemuse. -1987. - V.23, -P.168-173.
6. Barktkowski K. Wplyw CCC i roznych poziomow na wozenio wapnvw na wzrosf, kwifnienie owocowanie zdrowOfnose pomidorow a zklarniowych // Biue. Warz / Inst. Warz / Inst. Warz. S,kierniewice, 1982. -25. -P.203-217.
7. Larsen J.S. Growers prowrs problems with hydroponics // J.Olant Nutrit. - 1982. -V.5. -N.5. -N.8. -P. 1077-1081.
8. Lipari V., Paratore A. Influenza di aecune tecniche di precoltura sulla produzione di solanacea in serra. / Coef. Prot. -1988. -12, -6. -P.31-40.

BASIS OF MONITORING OF OPERATING REINFORCED CONCRETE BRIDGES

Xudoyberdiyev Jamshid Ziyatovich¹

Irisqulova Kamola Normat qizi²

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

bridge, reinforced concrete
bridge, reinforcement, cracks,
service life

ABSTRACT

This article discusses the sequence of work to check the condition of reinforced concrete bridges, determine the service life, and check structural details.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6653240

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

² Student, Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

ОСНОВА МОНИТОРИНГА ЭКСПЛУАТИРУЕМЫХ ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫХ МОСТОВ

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

мост, железобетонный
мост, арматура, трещины,
срок службы

АННОТАЦИЯ

В данной статье рассмотрена последовательность выполнения работ по проверке состояния железобетонных мостов, определению срока службы, проверке конструктивных деталей.

В ходе мониторинга проводятся работы, обеспечивающие оценку напряженно-деформированного состояния конструкции и прогноз ее изменения [1, 4].

Перечень работ изложен в следующих параграфах и относится в основном к мостам, но не означает полной реализации для конкретного сооружения [2, 3]:

а) Осмотр элементов, конструктивных деталей с выявлением и выявлением повреждений и дефектов на конструкции - мест коррозии материала, арматуры в бетоне, трещин, мест возможной концентрации напряжений, утечек воды и др.

б) Определение физико - механических характеристик материалов, их химического состава, содержания хлоридов в бетоне, толщины защитного слоя и глубины карбонизации бетона в соответствии с "Методикой определения содержания хлоридов в железобетонных конструкциях мостовых сооружений".

в) Контроль геометрических характеристик конструктивных элементов сооружения: формы и формы взаимного расположения сопрягаемых элементов, например пролетов и опор, профиля, уклонов и трещин излома дорожного полотна.

г) Определение деформаций материала, вызванных длительными процессами. Также от воздействия временного характера зависит жесткость конструкции.

д) Выявление деформаций, перемещений материала в местах дефектов, влияющих на характер работы конструктивных элементов от постоянной нагрузки во времени и от воздействия временной нагрузки.

е) Исследование деформаций - напряжений в материале конструкции от постоянной нагрузки, соответствующих состоянию конструкции за период работы.

ж) Определение динамических характеристик конструкций, вызванных воздействием проходящих через конструкцию транспортных средств или специальной приложенной неподвижной нагрузки.

з) Определение линейных и угловых перемещений в характерных сечениях конструкции, вызванных изменением напряженно-деформированного состояния во времени, а также от временной нагрузки проезжающего транспортного средства и от специально закрепленной неподвижной нагрузки.

и) Фиксация показателей влажности и температуры конструктивных элементов и конструкций на период выполняемых инструментальных работ.

к) Обработка данных инструментальных измерений, анализ работы

сооружений по результатам измерений, оценка транспортно - эксплуатационного состояния сооружения и прогноз его изменения, разработка рекомендаций по эксплуатации сооружения.

к) Для проведения работ по определению геометрической формы мостовых конструкций и взаимного расположения сопрягаемых конструктивных элементов в характерных местах устанавливаются метки и датчики, соответствующие используемым средствам измерений.

м) Для определения длительных деформаций материала устанавливаются марки для периодического крепления деформометров при измерениях или датчиков, предназначенных для длительной эксплуатации в естественных условиях.

м) Для определения параметров жесткости конструкций и динамических характеристик креплений устанавливаются соответствующие измерительные приборы.

н) Для определения напряжений - деформаций бетона от постоянной нагрузки - устанавливают датчики, которые длительное время работают вместе с конструкцией, или устанавливают датчики только во время измерения напряжений, изолируя фрагмент с датчиком от конструкции.

о) Профиль проезжей части контролируется выравниванием на участках вдоль моста по краям проезжей части и по оси проезжей части. Штампы для нивелирования устанавливают в характерных местах для выявления продольных и поперечных уклонов, углов изгиба профиля вдоль проезжей части.

р) Рекомендуемые средства измерений, приборы, оборудование, методики приведены в стандартах эксплуатации мостовых сооружений Республики Узбекистан. В то же время не исключено использование других средств инструментальных измерений, обеспечивающих решение задач мониторинга.

ЛИТЕРАТУРА:

1. Бозоров Х., Ганиев И. Система мониторинга для управления техническим состоянием мостов. – Самарканд: Проблемы архитектуры и строительства // Научно-технический журнал. 2014 г. №1, 6-9 стр.

2. Modern engineering construction (1-part) / Ganiev I.G. – Djizzak Politexnik, 2013. - 129 P.

3. Определение износа в элементах пролетных строений с учетом карбонизации бетона в конструкциях мостов. Санкт-Петербург: Транспорт Российской Федерации // Научно-технический журнал. 2008 г. №3, 44 стр.

4. Enright, B., & O'Brien, E. J. (2013). Monte Carlo simulation of extreme traffic loading on short and medium span bridges. *Structure and Infrastructure Engineering*, 9(12), 1267-1282.

5. Каракулов Х. М., Муродов З. М. Базальт—основа современных композитных строительных материалов //ББК 1 Р76. – 2019. – С. 121.

6. Муродов З. Обеспечение теплофизических свойств оконных конструкций //Advances in Science and Technology. – 2019. – С. 173-174.

7. Мурадов З. М. Исследование прочности бетона с учетом нелинейности деформирования с помощью современных средств электроники //Academy. – 2020. – №. 12 (63).
8. Амиров Т. Ж., Зафаров О. З., Юсупов Ж. М. Трещины на асфальтобетонных покрытиях: причины образования и отрицательные последствия //Молодой ученый. – 2016. – №. 6. – С. 74-75.
9. Бобожонов Р. Т. и др. Разработка состава высокопрочного, качественного асфальтобетона //Молодой ученый. – 2015. – №. 3. – С. 97-100.
10. Уришбаев Э. Э. У. Методика улучшения свойств дорожного битума с применением минерального порошка из природного сланца //Academy. – 2020. – №. 12 (63).
11. Olmos Z., Elbek U. Main parameters of physical properties of saline soils along highways //Problems of Architecture and Construction. – 2020. – Т. 2. – №. 4. – С. 150-151.
12. Ravshan o'g R. J. et al. Basic parameters of physical properties of the saline soils in roadside of highways. the density standards of the motorway grounds //Technium Conference. – 2021. – Т. 8. – С. 27.03. 2021-13: 00 GMT (6 min).
13. Ravshan o'g R. J. et al. The impact of road pavement condition on the quality of summer time accommodation //Technium Conference. – 2021. – Т. 8.
14. Каюмов А. Д., Зафаров О. З., Каюмов Д. А. Приток Воды В Грунт Земляного Полотна Автомобильных Дорог От Атмосферных Осадков //Me' Morchilik Va Qurilish Muammolari. – 2019. – С. 103.
15. Товбоев Б. Х. и др. Проектирование цементбетонных дорожных покрытий в условиях сухого и жаркого климата //Молодой ученый. – 2016. – №. 6. – С. 208-210.
16. Товбоев Б. Х., Юзбоев Р. А., Зафаров О. З. Влияние конструктивных решений на трещиностойкость асфальтобетонных слоев усиления //Молодой ученый. – 2016. – №. 1. – С. 227-230.
17. Худайкулов Р. М., Каюмов А. Д., Зафаров О. З. Оценка влияния фильтрационного выщелачивания на свойства засоленных грунтов основании земляного полотна //Университетский комплекс как региональный центр образования, науки и культуры. – 2020. – С. 423-430.
18. Kayumov A., Zafarov O., Kayumov D. Water flow to the earth ground soil of automobile roads from atmospheric sediments //Problems of Architecture and Construction. – 2019. – Т. 2. – №. 1. – С. 103-107.
19. Kayumov Abdubaki Djalilovic A. D., Zafarov O. Z., Saidbaxromova N. D. Basic parameters of physical properties of the saline soils in roadside of highways //Central Asian Problems of Modern Science and Education. – 2019. – Т. 4. – №. 2. – С. 30-35.
20. Товбоев Б. Х. и др. Проектирование цементбетонных дорожных покрытий в условиях сухого и жаркого климата //Молодой ученый. – 2016. – №. 6. – С. 208-210.

21. Цой М. П., Эшонкулов Т., Касимова Д. П. Реформы в сфере образования Республики Узбекистан //Гуманитарные науки в XXI веке. – 2014. – №. 18. – С. 210-213.

ABOUT ANTONYMS IN THE TURKISH TRANSLATION OF THE NOVEL "O'TKAN KUNLAR"

Asadova Dilbarkhon Fayzulloyevna¹

Tashkent State University of Oriental Studies

KEYWORDS

lexical, semantic, lexical,
lexicology, semantics,
adjectives, antonyms.

ABSTRACT

The antonyms in the Turkish translation of the novel "O'tkan kunlar" are identified and compared with the original, the contradictory words in the translated text are analyzed.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6657558

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, UZB

“O‘TKAN KUNLAR ” ROMANI TURKCHA TARJIMASIDA AKS ETGAN ANTONIMLAR XUSUSIDA

KALIT SO‘ZLAR:

leksik, semantik,
sözcükbilim, leksikologiya,
semasiologiya, zit anlamlı
kelimeler, antonimlar

ANNOTATSIYA

“O‘tkan kunlar” romanining turkcha tarjimasidagi antonimlar aniqlangan va ular asl nusxa bilan qiyoslangan, tarjima matnidagi zid ma‘noli so‘zlar tahlil qilingan.

KIRISH.

“O‘tkan kunlar” romanini tarjima qilib, nashr ettirishda turkiyalik tarjimon Ahsen Baturning ham hissasi katta. “Ahsen Batur 1992-1996 yillar davomida o‘zbek nasrining go‘zal namunalaridan bir nechtasini – A.Qodiriyning “O‘tkan kunlar”, Odil Yoqubovning “Ulug‘bek xazinasi”, “Ko‘hna dunyo”, “Adolat manzili”, Shukrulloning “Kafansiz ko‘milganlar”, Pirimqul Qodirovning “Yulduzli tunlar” romanlarini tarjima qilib (bu ishlari uchun tarjimon 1994-yilda respublikamizning Alisher Navoiy mukofoti bilan taqdirlandi) Turkiyada nashr ettirdi. Keyinchalik Oybekning “Navoiy”, O.Yoqubovning “Muqaddas”, X.To‘xtaboyevning “Sariq devni minib”, “Sariq devning o‘limi”, N.Qobulning “Unutilgan sohillar” asarlarini turkchada chop ettirdi.”²

“XX asr o‘zbek adabiyotining yorqin yulduzi, o‘zbek romanchiligi maktabining asoschisi Abdulla Qodiriyning adabiy merosi nafaqat qardosh xalqlar, balki dunyo kitobxonlarining ham e‘tiborini o‘ziga tortib kelmoqda. Adibning “O‘tkan kunlar” va “Mehrobdan chayon” romanlari o‘zbek nasrining gultoji hisoblanadi.”³

Xususan, “O‘tkan kunlar” romanining shuhrat topishida qardosh xalqlar tarjimonlarining mashaqqatli mehnati ham yotadi. Yozuvchi Tohir Malikning fikricha, “Bir asarni dunyo tanimog‘i faqat darajasiga bog‘liq emas, balki bu o‘rinda qoyilmaqom tarjima ham muhimdir.”⁴ Albatta, har bir satrida milliylik va tarixiylik ufurib turgan asarni tarjima qilish mutarjim oldiga murakkab vazifalarni qo‘yadi. Birinchidan, tarjimon tarixiy asarga asos qilib olingan o‘tmish davr bilan yaxshi tanish bo‘lishi kerak, ikkinchidan, asardagi milliy ruhni chuqur mushohada qila olishi darkor, o‘zbekona lutf va urf-odatlarini puxta bilishi lozim, uchinchidan, asliyat tilini bilmaydigan tarjimonlar mutaxassislar tomonidan mukammal tarzda sharh va izohlar bilan tayyorlangan taglamalar bilan ta‘minlanishi zarur, to‘rtinchidan, asliyat adabiyotining bilimdoni yoki mazkur adabiyot an‘analaridan boxabar bo‘lishi talab etiladi. Yuqoridagilarni inobatga olgan holda shuni e‘tirof etish lozimki, qabul qiluvchi muhitning ham imkoniyatlarini e‘tibordan chetda qoldirmaslik kerak. Bu holat, ayniqsa, qardosh bo‘lmagan tillarga taalluqlidir. Buyuk rus adibi F.M.Dostoyevskiy ta‘biri

² Ibrohimova Sh. “Odil Yoqubov romanlaridagi milliylikning turkcha tarjimalarda aks etishi.Nomzodlik dissertatsiyasi avtoreferati.Toshkent-2010, 4-b.”

³ I.A.Karimov,Bizdan ozod va obod Vatan qolsin.2-jild.T.:O‘zbekiston,1996.

⁴ T.Malik.tanlangan asarlar.5-jild.T.,2007.

bilan aytganda, “Badiiy tarjimada bir soʻz ortiqcha ham, kam ham boʻlmasligi kerak.”⁵

Abdulla Qodiriy kabi shaxsiyati va asarlari milliy maʼnaviyatning moʻtabar namunasi boʻlgan ulugʻ yozuvchining asarlarini har tomonlama tadqiq etmoq gʻoyatda muhimdir. Uning bu asari turk Ahsen Batur tomonidan ham tarjima qilinib kitobxonlarga taqdim etilgan. “ Biz oʻzimizni qurshab turgan olamni sezgi aʼzolarimizning bosh miyamizga bergan axboroti yordamida bilib boramiz. Bilish jarayonida narsa va hodisalarni, harakat-holatlarni, belgi va xususiyatlarni bir-biriga zidlash , ularning oʻzaro oʻxshash va farqli tomonlarini aniqlash katta ahamiyatga ega. Bizning butun bilim faoliyatimiz zidlanishga asoslangan desak, yanglishmaymiz. Ana shunday zidlanishlar tilimizda ham oʻz ifodasini topgan. Birini aytishimiz bilan uning zidi xayolimizga keladi. *Zid maʼnoli soʻzlar* (antonimlar) –grekcha anti-“*zid*”, onoma “*nom*” degan maʼnoni anglatib, qarama-qarshi maʼnolarni ifodalaydigan soʻzlardir. Antonimik juft hosil boʻlishi uchun ikkita mustaqil tushuncha maʼno jihatdan oʻzaro qarama qarshi boʻlishi kerak. Feʼllardagi boʻlishli-boʻlishsizlik xususiyati antonimlikni vujudga keltirmaydi. Antonimlar baʼzan juft holda qoʻllanib maʼno kengaytiradi yoki maʼno ifodalaydi: tun-u kun (har doim). Nutqimizda lugʻaviy antonimlardan foydalanish fikrimizni taʼsirli ifodalashda katta ahamiyatga ega.

Zid maʼnolikni yuzaga keltiruvchi uch xil belgi mavjud:

- 1.Shakl jihatdan har xillik;
- 2.Maʼnolarda har xillik;
- 3.Maʼnolardagi oʻzaro zidlik;

Zid maʼnoli soʻzlar bir soʻz turkumi doirasida vujudga keladi, ayniqsa, sifat va ravish soʻz turkumida zid maʼnolilik koʻp uchraydi, ot va feʼllarda kamroq. Son, olmosh , yordamchi soʻzlarda antonimlik yoʻq”.⁶

Zid maʼnoli soʻzlar badiiy adabiyotda qarshi tushuncha- tazod uslubini yaratish uchun xizmat qiladi. Zid maʼnoli soʻzlar orasiga chiziqcha qoʻyib yoziladi: kecha-kunduz, katta-kichik kabi.

Antonimlar haqida aytib oʻtilgan yuqoridagi ilmiy fikrlarga tayanib “Oʻtkan kunlar” romanining badiiy maktub matnlarida aks etgan zid maʼnoli soʻzlarni izohlab oʻtamiz.

Oʻgʻlim, sen bir qadar *oq* bilan *qorani* ajrata olasan, yozgʻanlarimni diqqat bilan oʻqi [1:35].

Tarjimada:

Oʻglum, sen bir noktaya kadar *akla karayi* birbirinden ayirdedebiliyorsun [2:41].

- Oq-qora;
- Ak-kara;

Yuqorida jumlada qoʻllanilgan *oq* va *qora* zid maʼnoli soʻzlar aslida sifat soʻz turkumiga mansub boʻlib, ibora tarkibida otlashib, hayotning past-u balandi maʼnosida kelmoqda. Tarjimada *ak* va *kara* deb berilgan antonim soʻzlar ham ayni yuqoridagi maʼnoni tashimoqda.

Ana, oʻgʻlim, bizning xalqning holiga *yigʻlashni* ham bilmaysan, *kulishni* ham [1:36]!

⁵ Федоров.Введение в теорию перевода. М.,1952

⁶ D.Andaniyozova,G.Andaniyozova,Z.Muqimova.Hozirgi oʻzbek adabiy tili.Toshkent-2014.91-b.

Tarjimada:

Bizim halkımızın haline *güler misin, ağlar mısın* [2:42]?!

- Yig'lash-kulish;
- Gülmek-ağlamak;

Yig'lamoq va kulmoq fe'llari asosiga *-sh, -ish* harakat nomi qo'shimchalari qo'shilib, fe'lning otga xoslangan shakli, ya'ni harakat nomi yasalgan va ular antonimlikni hosil qilgan.

Tarjimada *gülmek* va *ağlamak* fe'llari uyushgan kesim vazifasida kelib, antonim so'zlarni hosil qilgan.

Musulmonqul janobidek bir bahodirdan andisha qilmay uning *dushmanlarini sarfarozi*⁷ aylab *do'stlarini g'amkin* qiladirlar [1:118].

Tarjimada:

Müsülmankul cenapları gibi bir bahadırdan korkmayanlar *düşmanlarını memnun, dostlarını ise kedere* garketmektedirler.

Quyidagi zid ma'noli so'zlar paydo bo'lgan:

No	Asl matnda	Tarjimada
1	<i>Dushman-do'st</i>	<i>Düşman-dost</i>
2	<i>Sarfarozi aylamoq-g'amkin qilmoq</i>	<i>Memnun etmek-kedere garketmek</i>

Yuqoridagi jumlaning ikki o'rinida zid ma'noli so'zlar kelgan. Birinchi juftlik ot so'z turkumiga mansub *dushman* va *do'st* so'zlaridir.

Sarfarozi aylamoq so'zi xursand *qilmoq* degan ma'noni bildirib, *g'amkin* qilmoq so'zining zidi hisoblanadi va ular fe'l so'z turkumiga kiradi. Tarjimada aks etgan antonimlik ham bir xil ma'no anglatmoqda. Ular tarjimada ham, asl matnda ham yasama fe'llar hisoblanadi.

Yangi yor topqanda *do'stlar, eskisidan kechmoq kerak, Eskisini o'lgan sanab, latta kafan bichmoq kerak*, [1:171]

Kumushning Otabekka yo'llagan maktublaridan birida ucragan bu she'riy parcha maktub asl holicha, ya'ni tarjima qilinmasdan berilgani uchun quyidagi shaklda keladi:

Yengi yar tapkanda dostlar, eskiden keçmak gerek,
Eskisini ölgen sanab, lette kefen biçmak gerek. [2:175]

Yosh turkshunos sifatida A.Qodiriy kabi ulug' ijodkorning ushbu misrasini quyidagicha tarjima qildim:

Yeni yar bularken dostlar, eskisinden geçmek gerek,
Eskisini ölmüş sayıp, lette kefen biçmek gerek.

Kumush tilidan Otabekka aytilgan bu misrada zid ma'noli so'zlar qo'llanilib, chiroyli tazod san'ati yuzaga kelgan. *Yangi* va *eski* so'zlari sifat so'z turkumiga kiradi. Tarjimada ham aks etgan *yeni* va *eski* so'zlari tub sifat hisoblanadi.

- Yangi-eski;
- Yeni-eski;

⁷ Sarfarozi-xursand

Kechalari ko'kka qarab kelasi oy shu kunlarda yorug' dunyoda *bormanmi, yo'qmanmi* deyman...[1:377]

Tarjimada:

Geceleri göğe bakıp, gelecek ay bu dünyada *olacak* mıyım, *olmayacak* mıyım diye düşünüyorum [2:390].

- Bor-yo'q;

Bor va *yo'q* so'zlari yuqoridagi jumlada zid ma'noli so'zlarni yuzaga keltirgan. Ushbu so'zlar modal so'z turkumiga mansubdir. Tarjimada ushbu antonimlik:

- Olacak-olmayacak;

ko'rinishda berilgan. Vaholanki, fe'llarning bo'lishsizlik qo'shimchalari bo'lmish: -ma,-me qo'shimchalari yordamida zid ma'noli so'zlar yasab bo'lmaydi, demak, tarjimada antonim so'zlar aks etmagan.

"O'tkan kunlar" romani badiiy maktublari matnlarida uchragan zid ma'noli so'zlar qatlami oz miqdorni tashkil qilganligi yuqoridagi misollardan ayondir.

Badiiy maktublar matnlari tarkibidagi antonimlarni shartli ravishda quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

- Sifat so'z turkumidagi antonimlar;
- Fe'l so'z turkumiga kiruvchi antonimlar;
- Ot so'z turkumiga oid antonimlar;

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI.

1. Qodiriy A., O'tkan kunlar, roman, "Sharq" Nashr.-matbaa aksiyadorlik kom-si Bosh tahr-ti. -Toshkent, 2012. - 384 b.

2. Ibrohimova Sh. B. "Odil Yoqubov romanlaridagi milliylikning turkcha tarjimalarda aks etishi." Nomzodlik dissertatsiyasi avtoreferati.Toshkent-2010.

3. Qo'ng'urov R. , Jo'rayev T.Epistolylar janrning tuzilishi va uning ayrim til xususiyatlari.-Samarqand,1992.-160-b.; Karimov S.O'zbek tilining badiiy uslubi.-Samarqand,1992.-22-b.; Jo'rayev T. Hozirgi o'zbek tilida epistolylar janrning til va uslubiy xususiyatlari:Filol.fanlari nomzodi...dis.avtoref.-Samarqand,1994.-24-b.

4. Z.T.Choriyeva.Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romanidagi maktublarning lug'aviy-ma'noviy va uslubiy xususiyatlari.-Toshkent-2006.

5. X.Hamidov, G. Rixsiyeva.Turk tili. Toshkent davlat sharqshunoslik instituti.Toshkent-2013.

6. Salomov G'. Adabiy an'ana va badiiy tarjima.-T. :Fan, 1980.

7. Kadiri A., Ötgen Künler (Geçmiş Günler), Roman, Türkiye Türkçesi A.Batur, Selenge Yayınları. -İstanbul, 2005. -403 s.

8. Федоров. Введение в теорию перевода. М.,1952.

9. Виноградов В. В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика.-М.,1969.

MONITORING OF AMELIORATIVE CONDITIONS OF IRRIGATED SOILS OF SYRDARYA REGION

U.Toshbekov¹

A.Atabekov²

Gulistan State University

KEYWORDS

irrigated lands, ameliorative measure, monitoring, drainage, mechanical content, underground waters, salinity, salt reserve, Information system of amelioration (ISA), well (piezometer), Diver's devices

ABSTRACT

This article discusses in detail the theoretical and practical aspects of monitoring the reclamation of irrigated lands based on data collected and analyzed by the Syrdarya Regional Ameliorative Service in recent years (2018-2021)

The authors emphasize the need to establish information support in the formation of a monitoring system for irrigated lands; to achieve this goal, it is necessary to develop a local monitoring structure using observational data from the Syrdarya Regional Ameliorative Service.

It is shown that if observation wells (pesometers) are transferred to an automated monitoring system and the installation of diving devices is introduced in all areas of irrigation and secondary salinization, then it will be possible to carry out continuous monitoring throughout the year and season without much effort. and time.

The data obtained show that in order to successfully solve land reclamation problems, it is necessary to conduct annual regular monitoring of irrigated lands in each farm, district and region, first of all, to carry out land reclamation work, which is of great importance for regular observations.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6657965

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Gulistan State University, Gulistan, UZB (oktamtoshbekov9@gmail.com)

² Gulistan State University, Gulistan, UZB

СИРДАРЁ ВИОЯТИ СУҒОРИЛАДИГАН ТУПРОҚЛАРИ МЕЛИОРАТИВ ҲОЛАТИ МОНИТОРИНГИ

KALIT SO‘ZLAR:

суғориладиган майдонлар, мелиоратив тадбир, мониторинг, зовур, механик таркиб,, сизот сувлари, шўрланиш, тузлар заҳираси. мелиорация ахборот тизими(МИС), қудуқ(пьезометр), Дайвер қурулмалари

ANNOTATSIYA

Ушбу мақола - суғориладиган тупроқларининг мелиоратив ҳолати бўйича Сирдарё вилоят мелиорация хизматининг охириги йиллардаги (2018-2021) кузатув маълумотларини тўплаб, таҳлил қилиш натижасида олинган маълумотлар асосида, ҳудуд тупроқларининг мелиоратив ҳолатини батафсил ўрганиб мониторингини юритишнинг назарий ва амалий жихатларига боғишланган. Муаллифлар, суғориладиган ерлар мониторинги тизимини шакллантиришда ахборот таъминотини йўлга қўйиш кераклигини, ушбу мақсадга эришиш учун Сирдарё вилоят мелиорация хизматининг кузатув маълумотларидан фойдаланган ҳолда маҳаллий мониторинг тузилмасини ишлаб чиқиш зарурлигини такидлашган.

Агар кузатув қудуқлари(пьезометрлар) автоматлаштирилган мониторинг тизимига ўтказилиб, Дайвер қурулмалари ўрнатиш ишларни барча суғорилиб деҳқончилик қилинаётган ва иккиламчи шўрланиш кузатилаётган майдонларга жорий қилинса, кўп меҳнат ва вақт сарфламасдан йил ва мавсум давомида доимий мониторинг қилиш имкониятини бериши кўрсатиб ўтилган.

Olingan materiallar мелиорация муаммоларини муваффақиятли ҳал этиш учун ҳар бир хўжалик, туман ва вилоятларда суғориладиган ерлар ҳар йили мунтазам мониторинг қилиниши, биринчи навбатда мелиорация ишлари олиб борилиши зарур бўлган майдонлар аниқланиб, бу майдонларда тупроқ унуидорлтигини оширувчи агромилиоратив ва бошқа тадбирларни ўтказиш, мелиорация ишлари ўтказилган майдонларда эса мунтазам кузатишлар олиб бориш uchun katta ahamiyatga ega.

КИРИШ

Республикамиздаги суғориладиган ерларнинг тупроқ-мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва унумдорлигини тиклаш қишлоқ хўжалигининг долзарб масаласи ҳисобланади. Сўнги йилларда Республика Президентининг ва Вазирлар маҳкамсининг сув-ер ресурслари самарадорлигини тиклаш ва табиий бойликларидан рационал фойдаланишга қаратилган бир неча қарорлари қабул қилинган.

Республикамизда қишлоқ хўжалигининг янада ривожланишига тўсқинлик қиладиган омиллардан бири тупроқларнинг шўрланганлигидир. Катта ҳажмдаги

сув хўжалик тадбирларининг амалга оширилишига қарамасдан тупроқ шўрланиши фаоллашиб кенгайиб бормоқда. Жумладан Сирдарё вилоятининг аксарият майдонларида қишлоқ хўжалиги экинларини суғориш нотўғри амалга оширилиши ва коллектор-зовур тизимларининг яхши ишламаганлиги сабабли иккиламчи шўрланиш юзага келмоқда. Бу эса ўз навбатида пахта, ғалла ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинлари ҳосилдорлигининг кескин камайиб кетишига сабаб бўлмоқда. Республика пахтачилик илмий тадқиқот институти мутахассислари тамонидан белгиланишича, пахта ҳосилдорлиги шўрланмаган майдонларга нисбатан, кам шўрланган тупроқларда 15-20, ўртача шўрланганда 35-40 ва кучли шўрланганда 70-80 фоизгача камаяди. Бундан ташқари заҳарли тузларнинг кўп тўпланиши пахта сифатига ҳам салбий таъсир кўрсатади [2,3].

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “2017-2021 йиллар даврида суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича Давлат дастурининг сўзсиз бажарилишини таъминлашга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида” 2018 йилда чиқарилган қарорни ижросини таъминлаш мақсадида, мелиоратив тадбирларнинг самарадорлигини ошириш, сув хўжалиги объектлари бўйидаги ер участкалари ва сув ресурсларидан оқилона фойдаланиш бўйича бир қатор тадбирлар амалга оширилиб келинмоқда[1, 4,5]..

Маълумки, суғориладиган майдонларда ер ва сув ресурсларидан унумли ва оқилона фойдаланиш, тупроқ унумдорлигини тиклаш ва сақлаш, қишлоқ хўжалик экинлари ҳосилдорлигини мунтазам ошириб бориш бугунги куннинг долзарб муаммоларидан ҳисобланади. Шу боис жойларда турли агротехник ва мелиоратив тадбирларни тўғри ва ўз вақтида амалга оширишни, бунинг учун эса тупроқ хоссалари, унинг мелиоратив-экологик ҳолатини батафсил мониторинг қилиб боришни, ҳамда олинган маълумотлар асосида илмий асосланган таклиф ва тавсиялар ишлаб чиқишни талаб этади[2].

Маълумки, Сирдарёнинг ўрта оқимида жойлашган Мирзачўл воҳаси геосистемалари ва агроландшафтларида антропоген таъсир, яъни дарё оқимининг сунъий ва энергетик режимга мос равишда камайиши билан боғлиқ ҳолда юзага келган мураккаб экологик зўриқишга учраши охириги йилларда суғориладиган ерларнинг мелиоратив ҳолатига салбий таъсир кўрсатмоқда. Бунинг натижасида агроландшафтларда юз бераётган геокимёвий ва туз-сув алмашинуви жараёнларининг хусусиятларини ўрганиш, буларни ривожланишидаги асосий омилларни миқдорий жиҳатдан мониторинг қилиб бориш, баҳолаш ва улардаги юзага келаётган экологик вазиятни яхшилаш бўйича илмий асосланган тавсияларни ишлаб чиқиш бугунги куннинг долзарб масалаларидан бири ҳисобланади.

Юқоридагиларга кўра, Сирдарё вилояти суғориладиган тупроқларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жараёнида ундаги суғориш, шўр ювиш ҳамда сизот сувлари ҳаракатини тўғри йўналтириш, сизот сувлари умумий оқимини юқоридан

қуйига сўнгра ҳудуд нишаблигига боғлиқ ҳолда ҳаракатланиб коллектор-зовурларга чиқариб юбориш йўналишида бошқариш, бу жараён фаоллигини доимий таъминлаш тупроқларининг мелиоратив ҳолатини яхшилаш жараёнини фаоллаштирувчи асосий омил бўлиб ҳисобланади. Шу билан бирга тупроқдаги тузлар миқдорининг мавсумий ўзгариш динамикасини билган ҳолда агромилиоратив тадбирлар ишлаб чиқиш зарур.

ТАДҚИҚОТ ОБЪЕКТИ ВА МЕТОДЛАРИ

Тадқиқот мақсади суғориладиган ерлар мониторинги тизимини шакллантиришда ахборот таъминотини оптималлаштиришдан иборат бўлиб, ушбу мақсадга эришиш учун Сирдарё вилоят мелиорация хизматининг охириги йиллардаги (2018-2021) кузатув маълумотларидан фойдаланган ҳолда маҳаллий мониторинг тузилмасини ишлаб чиқиш. Тадқиқот объекти Сирдарё вилоятининг ҳар хил даражада шўрданган суғориладиган тупроқлари.

Тоғ олди паст текисликларида жойлашган Сирдарё вилояти суғориладиган тупроқларининг мелиоратив ҳолатини мониторинг қилиш ва ундан оқилона фойдаланиш мақсадидаги илмий-тадқиқот ишлари давом эттирилмоқда. Шу мақсадда, Сирдарё вилоят мелиорация хизматининг охириги йилларда (2018-2021) олинган маълумотлари тўплаиб, таҳлил қилинди. Бунда сизот сувлари сатҳи ва тупроқ қатламларидаги сувда эрувчан тузларнинг мавсумий ва йиллар давомида ўзгариш динамикаси ўрганилди. Мониторинг дастурини ишлаб чиқиш мақсадида суғориладиган майдонларда кузатув тадқиқоти ва сизот сувларидан намуналар олиш ишлари олиб борилди. Дала тадқиқотлари натижалари ва яратилган картографик материал асосида маълумотлар банкини яратиш ишлари йўлга қўйилди.

ОЛИНГАН НАТИЖАЛАРИ ВА УЛАРНИНГ ТАҲЛИЛИ

Тажриба учун танлаб олинган “Мирзачўл”, “Ғалаба” ва “Уч қаҳрамон” СИУларида ер ости минераллашган сизот сулари сатҳи ва минерализатсияси харитограммасини таҳлил қилиш натижасида қуйидаги натижаларни олдик.

Мирзаобод тумани Мирзачўл СИУда ер ости минераллашган сизот сулари сатҳи 2018 йил биринчи апрель ҳолатида умумий 2795 га. майдоннинг 1167 га. да 1,5-2,0 м., 1064 га. да 2-3м., 24 га. да 3 м. дан чуқурда жойлашган бўлиб, яъни мос равишда 41,75, 57,29 ва 0,86 % ни ташил этган бўлса, шу йилнинг ўнинчи ноябрь ҳолатида 427 га. да 1,5-2,0 м., 2233 га. да 2-3м., 135 га. да 3 м. дан чуқурда жойлашган бўлиб, яъни мос равишда 15,28, 79,89 ва 4,83% ни ташил этди.

Ҳудди шундай таҳлилни Гулистон тумани Уч – қаҳрамон СИУ бўйича кўриб чиқадиган бўлсак ер ости минераллашган сизот сулари сатҳи 2018 йил биринчи апрель ҳолатида умумий 2176 га. майдоннинг 149 га. да 0-1м., 1016 га. да 1-1,5 м., 487 га. да 1,5-2,0 м., 332га. да 2-3 м., 202 га. да 3 м. дан чуқурда жойлашган бўлиб, яъни мос равишда 6,82, 46,48, 22,28, 18,19 ва 9,24% ни ташил этган бўлса, шу йилнинг биринчи октябрь ҳолатида 71 га. да 1-1,5, 1063 га. да 1,5-2,0 м., 641 га. да 2-3м., 411 га.

да 3 м. дан чуқурда жойлашган бўлиб, яъни мос равишда 3,25, 48,63, 29,32 ва 15,80% ни ташил этди.

Бу маълумотлар орқали шуни кўриш муминки мавсум охирига бориб сизот сувлари сатҳининг 3 м. ва ундан пастга яъни критик чуқурликкача пасайиши кузатилди.

Сизот сувлари сатҳининг ўзгариш динамикаси бўйича олинган маълумотлар шуни кўрсатадики, 12-ой давомида ССС 180+330см оролигида ўзгариб турди, яъни ССС нинг йил даврмидаги ўзгариш амплитудаси 150 см ни ташкил этди. Бу асосан суғориш ва ёғингарчилик, ҳамда ўсимликлар орқали транспирацияга сарфланиши билан боғлиқ.

Мирзаобод тумани Мирзачўл СИУда ер ости сизот сулари шўрланиш даражасининг ўзгариш динамикасини кўриб чиқадиган бўлсак 2018 йил биринчи апрель ҳолатида умумий 2795га майдоннинг 19 га. да 1-3г/л, 2598 га. да 3-5г/л, 378 га. да 5-6г/л ни, яъни мос равишда 0,68, 85,80 ва 13,52% ни ташил этган бўлса, шу йилнинг ўнинчи ноябрь ҳолатида 83 га. да 1-3г/л, 2301 га. да 3-5 г/л, 411 га. да 5-6г/л ни, яъни мос равишда 2.97, 82,33 ва 14,70% ни ташил этди.

Ҳудди шундай таҳлилни Уч – қаҳрамон СИУ бўйича кўриб чиқадиган бўлсак 2018 йил биринчи апрель ҳолатида умумий 2186 га майдоннинг 1728 га. да 1-3г/л, 458 га. да 3-5г/л ни, яъни мос равишда 79,05 ва 20,95% ни ташил этган бўлса, шу йилнинг ўнинчи ноябр ҳолатида 876 га да 1-3г/л, 1310 га. да 3-5г/л ни, яъни мос равишда 40,07 ва 59,93% ни ташил этди.

ХУЛОСАЛАР

Сирдарё вилоят мелиорация хизматининг охириги йиллардаги (2018-2021) кузатув маълумотларини тўплаб, таҳлил қилинганда олинган маълумотлар шуни кўрсатадики, вилоят суғориладиган майдонларининг деярли 97 фоизи турли даражада шўрланган бўлиб, бу кўрсаткич 2786 мнғ гектарни ташкил қилади (1 жадвал).

Бу жараённинг туманлар миқёсида ўзгариши қуйидагича: Мирзаобод туманида 100 % ер шўрланган, шу жумладан 70 % и ўрта ва кучли даражада;

Гулистон, Боёвут, Оқ Олтин ва Сардоба туманларида ҳам шўрланган майдонлар 94,0 -98,0 фоизни ташкил қилди (1 жадвал).

Суғориладиган майдонлардан юқори ҳосил олишда тупроқнинг мелиоратив ҳолати ҳал қилувчи рол ўйнашини тажрибали деҳқонларимиз яхши билади. Тузларнинг ҳаракатланиш жараёни мураккаб бўлиб, у ўсимликларнинг вегетация ва ундан кейинги даврларида фойдаланиладиган сув меъёри, қатламларнинг литологик тузилиши, ҳамда зовурлардан фойдаланиш самарадорлигига боғлиқ. Биз ўрганган худудларда ҳар йили мелиоратив тадбирлар мажмуоси ўтказилиб турилишига қарамай, суғорилиб деҳқончилик қилинаётган шароитда тупроқнинг иккиламчи шўрланиш ҳолати давом этмоқда. Суғориладиган тупроқларнинг шўрланганлик даражасини баҳолаш эса анча мураккаб жараён бўлиб, бу жараён

нафақат тузларнинг ўзгариб туриши, балки тупроқнинг бир фазасидан иккинчи фазасига ўтиб туриш қобилиятини, ўсимликлар учун захарлилик даражасини ва мелиоратив тадбирлар таъсирига берилувчанлигининг мавсумий ўзгариб туриши билан боғлиқ(2).

Ҳозирги кунда Республикамизнинг айрим вилоятларида Швейцария тараққиёт ва ҳамкорлик агентлиги билан биргаликда ерларнинг шўрланиш даражаси ва мелиоратив ҳолатини реал вақт режимида мониторинг қилиш имконини берувчи Мелиорация ахборот тизими(МИС) дастурий таминоти ишлаб чиқилиб, синов режимида ишлаш йўлга қўйилмоқда.

2021 йилда айрим кузатув қудуқлари(пьезометрлар) автоматлаштирилган мониторинг тизимига ўтказилиб, уларга Дайвер қурулмалари ўрнатилган. Агар бу ишларни барча суғорилиб деҳқончилик қилинаётган ва иккиламчи шўрланиш кузатилаётган майдонларга жорий қилсак, кўп меҳнат ва вақт сарфламасдан йил ва мавсум давомида доимий мониторинг қилиш имконияти бўлади.

1-жадвал

Сирдарё вилоятида суғориладиган ерларнинг шўрланиш даражаси бўйича 2018-2021 йиллар ичидаги кўрсаткичлари

Туманлар	Йиллар	Кузатув майдони, га	0-100 см, қатламда шўрлик даражаси (га / %)								Ўртачадан юқори шўрланган ерлар	
			Шўрланмаган		Кам шўрланган		Ўртача шўрланган		Кучли шўрланган		га	%
			га	%	га	%	га	%	га	%		
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Боёвут	2018	35950	539	1,51	22042	61,31	12485	34,73	884	2,45	13369	37,18
	2021	36004	987	2,73	28754	79,42	6057	16,73	406	1,12	6463	20,06
Ўулистон	2018	24733	1112	4,49	22196	89,75	1425	5,76	-	-	1425	5,76
	2021	25176	1309	5,17	23600	93,00	467	1,84	-	-	467	1,84
Мирзаобод	2018	37642	-	-	10782	28,64	23374	62,09	3486	9,27	26860	71,36
	2021	38626	-	-	11283	29,21	24501	63,43	2842	7,36	27343	70,79
Сардоба	2018	39502	580	1,47	34450	87,22	3757	9,52	674	1,70	4431	11,22
	2021	39297	1936	3,23	33098	87,22	5019	12,77	600	1,53	5619	14,30
Сайхунобод	2018	31720	1495	4,72	29495	92,98	730	2,30	-	-	730	2,30
	2021	31720	1484	4,62	30196	95,19	30	0,09	-	-	30	0,09
Сирдарё	2018	32397	2055	6,35	29350	90,59	992	3,06	-	-	992	3,06
	2021	32158	1495	4,65	29323	91,18	1340	4,17	-	-	1340	4,17
Ховос	2018	44622	268	0,61	31992	71,69	9773	21,90	2589	5,80	12362	27,70
	2021	45240	125	0,48	34252	75,71	8890	19,65	1973	4,36	10863	24,01
Жами	2018	290683	7845	2,70	219443	75,49	54841	18,87	8554	2,94	63395	21,81
	2021	287200	8600	3,00	220577	75,49	56549	19,16	6877	2,35	63426	21,70

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, мелиорация муаммоларини муваффақиятли ҳал этиш учун ҳар бир хўжалик, туман ва вилоятларда суғориладиган ерлар ҳар йили мунтазам мониторинг қилиниши, биринчи навбатда мелиорация ишлари олиб борилиши зарур бўлган майдонлар аниқланиб, бу майдонларда тупроқ унудорлтигини оширувчи агромилиоратив ва бошқа тадбирларни ўтказиш, мелиорация ишлари ўтказилган майдонларда эса мунтазам кузатишлар олиб бориш талаб этилади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Комилов О.К. Мелиоративное состояние и плодородие вновь освоенных почв Голодной степи. Ташкент, ФАН, 1985 г.
2. I. Rakhmonov, K.Ismailova, N . Kushiev. U. Toshbekov. "Subsurface evaporation at the Mirzachul area in Uzbekistan", 25324-Article Text-38711-1-10-20200618.pdf, 3081-3090p
3. Ў. Тошбеков, А. Алтмишев Суғориладиган ерларда қўлланилаётган мелиоратив тадбирларнинг ҳозирги ахволи ва уни яхшилаш йўллари. "22-апрель Халқаро Ер куни" га боғишланган "Ўзбекистон тупроқлари ва улар унудорлигини оширишда янги ресурстежамкор технологиялар" мавзусидаги Ёш олимларнинг илмий-амалий семинари материаллари, Тошкент, 2015.
4. Ў. Тошбеков, И. Рахмонов. "Шўрланган тупроқларда заҳарли тузлар миқдорининг ўзгаришига ширинмия ўсимлигининг таъсири", Ўзбекистон Аграр фани хабарномаси, №6/2(84), 2020, 221-224б.
5. U. Toshbekov, I. Raxmonov, D.Kim, Sh. Botirov "The Influence of the Licorice Plant on the Change in the Amount of Toxic Salts in Saline Soils", 4473-Article Text-8227-1-10-20210502, 12217-1222p.

USE OF MODERN INFORMATION TECHNOLOGIES IN EDUCATION: PROBLEMS AND PROSPECTS

Uralov Shuhratbek Ahror ugli¹

Obidov Shaxrom Bahrom ugli²

Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi

KEYWORDS

information technologies, info
communication technologies,
education, training,
educational digital
environment

ABSTRACT

The article presents an analysis of the problem of using information technologies in the field of education: the concept, purpose, types and forms, directions and prospects for use. The structure of the modern educational digital environment is given. The possibilities of information educational technologies in the design and implementation of the educational process, the features of implementation at the present stage of education development and in response to the actual challenges of the time are determined. The educational and upbringing potential of information technologies is revealed. The article is addressed to teachers of higher educational institutions, teachers of the system of additional education, graduate students, undergraduates, students of pedagogical universities, and other workers in the field of education.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6660027

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi, Tashkent, UZB

² Tashkent University of Information Technologies named after Muhammad ibn Musa al-Khwarizmi, Tashkent, UZB

Modern science is developing at an unimaginable speed, spreading its achievements in all spheres of human life. Universal informatization was reflected in the field of education in the form of the introduction, adaptation and dissemination of numerous information technologies at all levels of education, from preschool to university, as well as additional. So, among the global trends in the labor market that determine the education system today are: freelancing, work outside the office or industrial premises; changing the means of communication between employees; changing processes, tools and methods for managing workflows; human-robot, human-artificial intelligence interaction; growth in decision-making speed and data processing technologies; multitasking.

Currently, it can be observed that educational organizations are still in a state of overcoming the traditional problems of the industrial paradigm of education. Training is mainly associated with individual work, an individual assessment system, the issuance of ready-made tasks and initial data, the lack of multitasking and a focus on the correct, the only possible solution to the problem. Learning based on competencies, including the competencies of the future, cannot be built on the educational technologies of the past, which were the most effective and expedient for training specialists in the conditions of the industrial era of the 20th century. The transition to a new educational model is possible only if the educational system is fully integrated into the digital environment.

The global changes affecting the modern educational system include the following: a change in the methods and ways of delivering information and educational content; changing the nature, methods of access to educational content; changing the nature of the interaction of subjects of the educational process; educational content. Over the past decades, educational technologies have undergone significant changes, moving from passive to active, from simply using computers for printing to replacing teachers with robots, the introduction of modern information technologies and the digitalization of information content in general.

Information technology in a general sense is interpreted as a process of accumulation, processing, presentation and use of information by electronic means. In the field of education, information technologies are studied in the context of the term "information and communication technologies" (abbreviated as ICT), since the teacher transmits information through communication (most often through computer means) with a student or pupil. We believe that the concept of "information technology" in the context of the progressive development of technology is much broader than the concept of "computer technology", since the computer is not the only means of using information technology: modern students use a variety of gadgets (phones, tablets, etc.), are included in social networks, which can also be adapted to the learning goals.

The basic goal of using information technologies in the educational sphere is to improve the quality of education, to create effective motivation for students in the educational process. With the help of information technologies, a teacher can clearly and visually present educational information, create conditions for students to independently

search and receive information, control knowledge using computer testing - the potential of such technologies is huge, depending on the teacher himself. The use of information technology contributes to the development of variability, individualization of the learning process, motivates the process of perceiving information and obtaining new knowledge of the student, develops his intellectual and creative abilities. In addition, information technologies have become an integral attribute of the life of a modern person, and therefore their use by students does not require long adaptation, addiction.

The use of modern digital and information technologies in education will improve the role of the teacher and the student in the learning process. The student becomes a more active participant in the educational process, manages it to a certain extent, sets goals for himself (for example, searching for information), learns to operate with a large amount of various information, transform it, and gets the opportunity to model processes. The position of the teacher becomes not so much passive as helping, accompanying, supervising. Together, the use of information technology in education makes the learning process more efficient.

To date, information technology has been widely used in the following areas of pedagogical activity:

1. Development and execution of pedagogical and methodological documentation.
2. Use of Internet resources for professional communication, rapid response to changes in regulatory requirements, feedback.
3. The use of ready-made intelligent learning technologies in the educational process and the creation of their own multimedia didactic materials.

The presented list can be supplemented with technologies of augmented and virtual reality, Internet platforms for the implementation of distance learning, which have recently acquired particular relevance. In general, modern realities in the form of the spread of coronavirus infection have shown the importance of mastering information technologies by both teachers and students themselves. It makes no sense to compare the effectiveness of full-time and distance learning, since each of them has its own specifics and advantages, but their combination in the educational process is definitely the most modern form of education.

Thus, the introduction of information technologies in the educational process contributes to the formation of a fundamentally new form of continuous education, the fundamental basis of which is self-analysis of the self-educational activity of the student, supported by modern ICT tools. That is, information technologies make the education process continuous - the student learns not only in an educational organization, he searches for information, analyzes it, learns the world, even builds contact with the teacher and beyond.

At the present stage of development of society in general and education in particular, information technology is not an auxiliary tool for coordinating the educational process, but an integral part of the learning process, which has great potential. We repeat, the potential of information technologies in education can be revealed when the participants in the

educational process have the appropriate competencies (ICT competencies), the aspirations of the teacher to make the learning process effective, innovative and, accordingly, apply a creative, non-trivial approach to its organization.

It should be noted that informatization and digitalization of the education system is a continuous process and an inevitable trend in the development of modern education, and therefore the teacher must follow the path of acceptance, development of information technologies, and not opposition, rejection. At the present stage of development of education, information technology is one of the basic (rather than auxiliary) methods, forms of education that have great educational and upbringing potential.

REFERENCES:

1. Averin, S. A., Alisov, E. A., Murodkhodzhaeva, N. S., Noskov, I. A., Tsaplina, O. V., & Osipenko, L. E. (2018). Information technologies in education: forming the competences of the future. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*, 7(4.7), 276-282.
2. Karimov, U., & Kasimov, I. (2018). The importance of modern information technologies in development of distance education. *Перспективные информационные технологии (ПИТ 2018)*, 1186-1187.
3. Korostev, A. A., Morozova, I. M., Gruzdeva, M. L., Smirnova, Z. V., Vaganova, O. I., Chanchina, A. V., & Maltseva, S. M. (2019). Modern information and communication technologies in the advanced education of children. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 8(9), 2376-2382.
4. Berestneva, O. G., Maroukhine, O. V., & Maroukhine, M. A. (2002, September). Evaluation of quality education on the basis of modern information technologies. In *Proceedings 2002 IEEE International Conference on Artificial Intelligence Systems (ICAIS 2002)* (pp. 441-443). IEEE.
5. Rakhmatov, D., & Nomozova, E. (2020). The use of multimedia technologies in the educational system and teaching methodology: problems and prospects. *International Journal of Discourse on Innovation, Integration and Education*, 1(2), 28-32.
6. Rakhmatov, D. (2021). Mobile technologies in the higher education system. *Mental Enlightenment Scientific-Methodological Journal*, 2021(02), 182-196.
7. Рахматов, Д. Р. (2020). Зарубежный опыт цифровой трансформации бизнес-процессов в развивающейся экономике Узбекистана: проблемы, недостатки, противоречия. In *Цифровизация и её влияние на жизнь современного общества* (pp. 186-197).
8. Юсупов, Р. М., Рахматов, Д. Р., & Рахматов, Д. Р. (2020). Безопасность Мультимедийной Коммуникации с Использованием Криптографии. *Инженерные решения*, (10), 10-12.
9. Рахматов, Д., & Ахатов, А. Р. (2020). Кибер жиноятларни юзага келиш омили ва кибер этика: муаммо ва истиқболлар. *Science and Education*, 1(1), 227-234.

SCIENTIFIC APPROACHES TO ADJECTIVE GROUPING

Obidjonov Khojimurod Khudoiberdi ugli¹

Andijan State University

KEYWORDS

semantic groups of adjectives,
abstract concepts, phonetic
structure, grammatical laws

ABSTRACT

This article discusses the semantic grouping of adjectives. Examples of classifications given by classification linguists are given.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6665748

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Faculty of Philology, Andijan State University, Andijan, UZB

SIFATNING GURUHLANISHIGA OID ILMIY QARASHLAR

KALIT SO‘ZLAR:

sifatlarining ma’no guruhleri, abstrakt tushunchalar, fonetik qurilish, grammatik qonuniyat

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada sifat so‘z turkumining semantik jihatidan guruhlariga bo‘linishi haqida so‘z boradi. Tasniflashga oid tilshunoslar tomonidan berilgan tasniflarga misollar keltirilgan.

Milliy fan sifatidagi tilshunoslikka ma’naviyat muammosi globallashuvi jarayonining tezlashuvi kuchli ta’sir ko‘rsatadi hamda uning oldiga ulkan va kechiktirib bo‘lmaydigan vazifalarni qo‘yadi. Bu, ayniqsa, bugungi kunda mustaqilligini o‘zi mustahkamlayotgan O‘zbekiston uchun yanada dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ma’lumki, toptalgan ma’naviy qadriyat, poymol etilgan axloqiy ustunlarimizning tiklanishi va kamol topishiga mustaqillik yillarida poydevor yaratilganligi ta’kidlanadi. Masalan, ona tilimiz mavqeining tiklanganligi, uning davlat tili maqomiga ega bo‘lganligi shular jumlasidandir.

Bugungi kunda ona tili, o‘zga tillarga hurmat muammosi bilan birga davlat tili madaniyatini yuksaltirish asosiy vazifadan bo‘lsa, iste’molga kirayotgan davlat tili madaniyati tushunchasi esa axloqiy, ma’naviy kategoriyadan biri sifatida namoyon bo‘lmoqda. Bu esa tilning milliy tabiati yaqqol aks etadigan grammatik qonuniyatlarni ana shu metodologik asoslarga tayangan holda chuqur tahlil qilish, muammoga til va tafakkur, til va ma’naviyat, til vama’naviyat mushtarakligidan kelib chiqqan holda munosabatda bo‘lishni taqozo qiladi. Tilshunoslarimiz M.Mirtojiyev va N.Mahmudov o‘zlarining «Til va madaniyat» risolasida «har bir til o‘z so‘z boyligiga, bu so‘zlar esa ma’lum fonetik qurilishiga, izchil grammatik qonuniyatlariga ega bo‘ladi. Uning shu tomonlariga putur yetib borar ekan, til inqirozga yuz tutadi», - deydilar. Tilshunos olim G‘Zikrillayevning ta’kidlashicha, «milliy adabiy tilning ahvoli ana shu ma’nodagi milliy ruhga bog‘liq bo‘ladi». Milliy ruh esa milliy tafakkur va milliy tuyg‘u bilan uzviy bog‘liqdir. O‘zbek tilshunosligi tom ma’nodagi mustaqil fan sifatida o‘zbek tilining o‘zbekona tabiatini ochiq-oydin o‘rganib, uni milliy g‘oya va milliy mafkurani targ‘ib qilishning tarkibiy qismiga aylantirdi. Bugungi kunda morfologiyada grammatik kategoriya va shakllarning, so‘z turkumlarining yangicha tasnifi va ularni ta’lim oluvchilarga o‘rgatish borasidagi ta’limga olib kirilayotgan ilmiy yangiliklar – interaktiv metod, texnologiya, integratsiya kabi tushunchalarning kirib kelishi fikrimizning dalilidir. Xususan, morfologiya bo‘limini o‘rganish, nafaqat so‘z turkumlari, balki ularning ma’no guruhleri tasnifi haqidagi tilshunoslarimiz tomonidan aytilayotgan turli fikrlar, tilimiz rivojiga ulkan hissa qo‘shmoqda. O‘zbek tilida sifatni ma’no jihatdan guruhlash masalasiga turlicha yondashuvlar mavjudligini ham e’tibordan chetga qoldirmaslik kerak. Avvalo, o‘zbek tilshunosligida sifat ma’no guruhleri tasnifi masalasiga to‘xtalamiz. Sifatlar o‘z navbatida bir qator ma’no turlariga ajratiladi. O‘zbek tilshunosligida sifatni ma’no guruhlariga ajratish, dastlab, A.Kononov tomonidan amalga oshirilgan. U sifatni ma’no

jihatdan yetti turga ajratadi:

- 1) rang-tus anglatuvchi soʻzlar;
- 2) maza-taʼm anglatuvchi soʻzlar;
- 3) hajm-shakl anglatuvchi soʻzlar;
- 4) kishi va hayvonning xususiyatlarini ifodalovchi soʻzlar;
- 5) umumiy xususiyatlarni anglatuvchi soʻzlar;
- 6) xarakter-holat anglatuvchi soʻzlar;
- 7) kishi va hayvonlarning jismoniy kamchiligini ifodalovchi soʻzlar;

Shundan soʻng koʻplab tilshunos olimlarimiz sifatning maʼno guruhlarini haqida ilmiy-izlanishlar olib borishdi. I.Hamdamaova, M.Sodiqova, A.Hoshimov, F.Najmiddinov shular jumlasidandir. Tilshunos I. Hamdamova ham sifat maʼno guruhlarini mantiqiy tamoyil asosida yetti guruhga boʻladi: 1.Rang-tus bildiruvchi sifat. 2.Insonga xos xususiyatni bildiruvchi sifatlar. 3.Hayvonot dunyosiga xos sifatlarini bildiruvchi sifatlar. 4.Narsa-predmetlarga xos belgi, xususiyatni koʻrsatuvchi sifatlar. 5.Tabiat hodisalariga xos belgini namoyon qiluvchi sifatlar. 6.Jamiyat hodisalariga xos belgini ifodalovchi sifatlar. 7.Abstrakt tushunchaga xos xususiyatni bildiruvchi sifatlar. Tilshunos ayni guruhlarini oʻz ichida maʼnosiga koʻra yanada kichikroq guruhlarga ajratiladi. Bundan maqsad sifatlar anglatgan maʼnolarni toʻlaroq, izchilroq koʻrsatish ekani taʼkidlanadi:

1. Rang-tus bildiruvchi sifatlar quyidagicha tasniflanadi:

- a) axromatik rang: oq, qora, kulrang;
- b) xromatik rang: qizil, sariq, yashil;
- d) spektr rang: bugʻdoyrang, jigarrang;

2. Insonga xos xususiyat, belgini bildiruvchi sifatlar quyidagicha guruhlanadi:

- a) aql va xarakterga xos sifatlar: vazmin, dono;
- b) turli holatni bildiruvchi sifat: boʻydoq, aybdor;
- d) tashqi qiyofani ifodalovchi sifat: garang, gung;
- d) aqliy ojizlikni bildiruvchi sifat: ahmoq;
- e) biror hodisa yoki predmetga munosabat bildiruvchi sifat.

3.Hayvonot dunyosiga oid belgi-xususiyatni bildiruvchi soʻzlar quyidagicha tasniflanadi:

- a) otlarning zotiga koʻra turlari: arabi, qalmoqi;
- b) tashqi koʻrinishga va jismoniy kamchiligiga koʻra belgilarni ifodalovchi sifat:

qilichboʻyin;

- d) xulq-atvoriga koʻra sifat turlari: yoʻrgʻa, tepongʻich;
- e) qoramol va echkilarga xos xususiyat bildiruvchi: suzongʻich, suzagʻon;
- f) itlarga xos xususiyatni ifodalovchi sifatlar: qopagʻon;

4. Narsa-xususiyatlarga xos belgini ifodalovchi sifatlar quyidagicha guruhlarga ajratiladi:

- a) narsa-predmetlarni xarakterlovchi sifatlar: butun, baland;
- b) sezgi organlari vositasida xis qilish sifatleri: achchiq, nordon;
- d) predmet materiali va tashqi belgi-xususiyatlarni bildiruvchi sifatlar: devoriy,

oynavand;

e) ish-harakat, holat bildiruvchi sifatlar: yopiq, pishiq;

f) vaqtga munosabat bildiruvchi sifatlar: bugungi, abadiy;

g) o'ringa munosabat bildiruvchi sifatlar: olis, uzoq;

5. Tabiat hodisalariga xos belgini anglatuvchi so'zlar quyidagicha guruhlanadi:

a) o'simlik dunyosiga xos belgini ifodalovchi sifatlar: dumbul;

b) ob-havoga oid belgini ifodalovchi sifatlar: ayoz;

6. Jamiyat hodisalariga xos xususiyatni izohlovchi sifatlar: jahonshumul;

7. Abstrakt tushunchalarga xos belgi-xususiyatni bildiruvchi sifat: ajoyib.

O'zbek tilshunosligida oid adabiyotlarda, biz biladigan maktab va akademik litsey o'quvchilari uchun yaratilgan darsliklarda, o'quv qo'llanmalarda ham M. Sodiqovanning keltirilgan sifatning ma'no guruhlari tasnifi asos sifatida keltirilgan. M.Sodiqova o'zbek tilidagi sifatlarni quyidagi ma'no guruhlari farqlaydi: xarakter-xususiyat va holat bildiruvchi sifatlar; rang-tus bildiruvchi sifatlar; shakl bildiruvchi sifatlar; hajm-o'lchov bildiruvchi sifatlar; maza-ta'm bildiruvchi sifatlar; hid bildiruvchi sifatlar; vazn bildiruvchi sifatlar; o'rin-paytga munosabat bildiruvchi sifatlar.

Keltirilgan tasniflardan ayon bo'ldiki, olimlarning o'zbek tilidagi sifatning ma'no turlari tasnifi borasidagi fikrlarida yakdillik yo'q. Afsuski, bu xususdagi fikr va g'oyalar xilma-xilligi hozirgi kunga qadar davom etib kelmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Mirtojiyev M., Mahmudov N. Til va madaniyat. – Toshkent.: O'zbekiston. 1992. 110-bet.
2. Кононов А.Н. Грамматика современного узбекского литературного языка. – Москва. 1948. С-144-145.
3. O'zbek tili grammatikasi. Morfologiya. I tom. – Toshkent. 1975. 296-bet.
4. Sodiqova M. Hozirgi o'zbek tilida sifat. – Toshkent.: Fan. 1975. 79-bet.

MADAMINBEK IS THE LEADER OF THE TURKESTAN INDEPENDENCE MOVEMENT

Qosimova Nasiba Samijonovna¹

School No. 61 in Turakurgan

KEYWORDS

Independence Movement,
Turkfront, M.V. Frunze,
Garbuva, Provisional
Government of Fergana,
Polikovsky, Glende Fraser

ABSTRACT

This article provides some insights into the national liberation movement of the peoples of Turkestan in the first quarter of the 20th century against the Soviet invaders, known as the "Independence Movement". In particular, there is some information about the leader of the "Independence Movement" Madaminbek.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6667868

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ History Teacher at School No. 61 in Turakurgan, Namangan, UZB

MADAMINBEK –TURKISTON ISTIQLOLCHILIK HARAKATI YO‘LBOSHCHISI

KALIT SO‘ZLAR:

Istiqlolchilik harakati,
Turkfront, M.V. Frunze,
Garbuva, Muvaqqat Farg‘ona
hukumati, Polikovskiy,
Glende Freze

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 20-asrning birinchi choragida Turkiston o‘lkasi xalqlarining sovet bosqinchilariga qarshi “Istiqlolchilik harakati” deya nom olgan milliy-ozodlik harakati to‘g‘risida ayrim mulohazalar keltirilgan. Xususan, “Istiqlolchilik harakati”ning yetakchisi Madaminbek haqida ayrim ma’lumotlar keltirilgan.

O‘zbekiston Respublikasi mustaqillikni qo‘lga kiritgandan so‘ng, sovetlar davrida qoralanib, tubanlik botqog‘iga botirilgan bir qator buyuk ajdodlarimizning muqaddas nomlari oqlandi, tarixiy haqiqatlar aslicha va to‘laligicha qayta tiklandi. Shunday shaxslardan biri Turkiston milliy istiqolchilik harakati rahbari Muhammad Ahmadbek o‘g‘lidir. Rus hukumati tomonidan O‘rta Osiyoni zabt etilganidan so‘ng, o‘lka xalqlari o‘z erkinligi va ozodligini tamoman yo‘qotdi. 1917-yildagi “Fevral inqilobi” va podsho humatining ag‘darilishi, hamda “Oktabr to‘ntarishi” natijasida hokimiyat tepasiga bolsheviklarning kelishi Turkiston xalqlarining hayotida ham tub burilish yasadi va ozod va erkin milliy davlatchilik tuzish zaruratini keltirib chiqardi. Turkiston o‘lkasi xalqlarining sovet bosqinchilariga qarshi milliy-ozodlik harakati tarixiy adabiyotlarda “Milliy istiqolchilik harati” deya talqin etiladi. Istiqolchilik harati 1917-yil Farg‘ona vodiysida boshlanib 1934-yilgacha davom etgan. 1918-1920-yillar oralig‘ida istiqolchilik harakati o‘zining yuksak cho‘qqisiga chiqadi. Sho‘ro adabiyotlarida bu harakatga “Bosmachilik harakati” deya noto‘g‘ri talqin etishadi, “bosmachilik” so‘zi mohiyatan bosib olish, talonchilik ma’nolarida qo‘llanilsa, unda bir xaqli savol tug‘iladi, xo‘sh, Istiqolchilik harakati a‘zolari kimlarning yerini bosib, tortib olgan ekan? O‘z uyini, o‘z yerini bosib olish mumkin emasku? Istiqolchilar o‘z yerlarini bosib uni talon-taroj etishmagan, balki uni sho‘ro bosqinchilaridan himoya qilgan.

Shu o‘rinda “Istiqlolchilik harati” haqidagi rus vakillarining fikrlarini ko‘rib chiqsak. N.E.Kakurin, G.Kozlovskiy, L.Soloveychiklar “Istiqlolchilik harati”ni “partizanlar harakati”, “inqilobiy kurash”, “ozodlik kurashi” deb talqin etishsa, V.Kuybishev Istiqolchilik haratini “siyosiy harakat” deya baholaydi, harbiy komissar Sokolovning fikricha Istiqolchilik harati “Turkiston xalqining begona hokimiyatga qarshi milliy isyonidir”, yozuvchi Boris Pilnyak: “Istiqlolchilarni yuksak ism va sharaf sohiblaridir” deydi. Taniqli Turkfront qo‘mondoni M.V.Frunze esa: “Istiqlolchilik harati oddiy bezorilik emas, agar shunday bo‘lganda ularni tezroq yo‘q qilish mumkin bo‘lardi” deya vaziyatga baho beradi [1].

Turkistondagi Istiqolchilik harakati va unda harakat qilgan qo‘rboshi dastalarga to‘xtaladigan bo‘lsak tadqiqotchilarning aniqlashicha har bir qo‘rboshi ixtiyorida 20 tadan 1800 nafargacha yigit bo‘lgan, Shahobiddin Yassaviy ma’lumotlariga ko‘ra Turkistonda shu davrda 114 ta qo‘rboshi faoliyat yuritgan bo‘lib, qo‘lida qurol bilan bolshevizmga qarshi

kurashga otlanganlar soni esa 100 mingdan oshiq bo'lgani qayd etiladi. Sho'ro qo'mondonligining maxsus bo'limi xodimlari tomonidan 1923-yil kuzida tayyorlangan "Mutlaqo maxfiy" deb nomlangan hujjatlaridan birida qayd etilishicha, 1923-yilda Farg'ona vodiysida 181 ta qo'rboshi harakatda bo'lgan. To'kil "Farg'ona mujohidlari" asarida faqat Shermuhammadbek boshchiligida 8 mintaqqa qo'mondonlari qo'l ostida 65 qo'rboshi harakat qilganligini nomma-nom keltiriladi. Uning qayd etilishicha Farg'ona mujohidlari orasida "general" unvonining sohibi bo'lgan 125 qo'rboshi faoliyat ko'rsatgan. B.Hayit asarlarida esa Farg'ona vodiysida 9 larkarboshi va ular qo'l ostida harakat qilgan 69 qo'rboshining ism-shariflarini beradi [2].

Farg'ona vodiysida har bir qo'rboshi o'ziga qarashli bo'lgan alohida hududlarda o'zlarining jangovor harakatlarini olib borganlar. Qo'rboshilar orasida ayniqsa Muhammad Ahmadbek o'g'li (Madaminbek)ning faoliyati boshqa qo'rboshilarga nisbatan shavkatliroq va tariximizda o'ziga yarasha o'chmas iz qoldirgandir. Madaminbek (1892-1920) yillarda yashagan Farg'ona vodiysida Istiqlolchilik harakatining rahbari hisoblanadi. Rus manbalarida Madaminbekning tug'ilgan sanasini 1889-yil deb ko'rsatiladi, bunga asos qilib esa Madaminbekning militsiya bo'limiga xizmatga olishdagi to'ldirgan anketasini ko'rsatishadi, albatta bunga asos bor, lekin

A. Ibodinov Madaminbekning rafiqasi Saodat opa ma'lumotlariga tayanib uning tug'ilgan sanasini 1892-yil deb ko'rsatadi. Qarindoshlarining xotirlashicha Madaminbek bolalikda hiylagina sho'x bo'lgani bilan Qur'oni Karimni yaxshi yodlab, chiroyli tilovat qilgani uchun uni ba'zan "Qori bola" deb chaqirishgan. Madaminbek voyaga yetgandan so'ng ro'zg'or tashvishlari tufayli bir Amin qo'lga mahramlikka o'tadi, lekin tez orada uni soxta ayblov bilan 1914-yilda chor Rossiyasi sudi 14 yil katorga hukm qiladi. Madaminbek Sibirda oq-qorani tanidi, o'shanda Madaminbek hamma joyda mustaqillik uchun eng avvalo kuch kerak bo'lishiga amin bo'ladi.

1917-yil Nikolay podsho taxtdan ag'darilgandan so'ng, Madaminbek ham barcha mahbuslar singari avf etildi. Madaminbek Marg'ilonga kelganidan so'ng militsiya bo'limiga ishga kiradi va 1917-yil oxiri 1918-yil boshlarida militsiya boshlig'i sifatida Marg'ilon uyezdida tartib-intizom o'rnatishda jonbozlik ko'rsatadi. Huddi shu vaqtlarda Madaminbek qo'l ostida bir necha yigitlar ixtiyoriy ravishda qo'shilib, harbiy kuchga aylana boshlaydi. Oktabr to'ntarishi Turkistonga ham o'z salbiy ta'sirini ko'rsatadi. Xususan, Qo'qonda tashkil topgan Turkiston Muxtoriyati va uni bolsheviklar tomonidan qonga botirilishi, ko'plab urushlar oqibatida xalqning nochor ahvolga tushib qolishi, talonchilik, o'g'rilik kabi illatlarni oshib ketishi, bolsheviklar tomonidan o'z hokimiyatlarini o'rnatishga qaratilgan keskin harakatlari bularni oqibatida oddiy xalqning boshiga tushayotgan zug'mlarni ko'rib, kuzatib turgan Madaminbek ko'nglida bularning barchasiga chek qo'yish, bolsheviklarni o'z ona zaminidan quvib chiqarish, Farg'ona vodiysida Turkiston xalqlarining milliy muxtoriyatini tuzish va shu bilan tinchlikni qaror toptirish kabi g'oyalar paydo bo'ladi va bularni amalga oshirishga astoydil bel bog'laydi. Madaminbek dastlabki harbiy harakatlarini Garbuva atrofidagi qishloqlarda shuningdek Marg'ilon va Skobelev shaharlarida boshlaydi, va ushbu hududlarda qizillarga qarshi bir qator zarbalar berib, ko'pgina hududlarni egallaydi.

Madaminbek dastlabki qarorgohini Garbuva deb belgilaydi.

Arxiv materiallaridan ma'lum bo'lishicha, Madaminbek Skobelev, Namangan, Andijon, O'sh qo'rboshilarini birlashtirishga muvaffaq bo'lgan. U 25 ming kishilik armiyaga qo'mondonlik qilgan. Madaminbek o'z harbiy va siyosiy boshqaruv tizimiga ham ega bo'lgan.

Madaminbek armiyasida oddiy askarlardan tashqari sobiq chor hukumati va Sovet mahkamalarida ishlagan ma'muriy xodimlar, chor ofitserlar bo'lib, armiyaning genshtabi bo'lgan. Madaminbek armiyasida Amir al-Muslimindan tashqari, general darajasidagi qo'rboshilar, Polkovnik darajasidagi ponsotlar, lashkarboshi, mingboshi, to'qsabo, to'pchiboshi, maqomidagi qo'rboshilar bo'lgan. Yirik qo'rboshilar o'z bayroqlari, tug'lari va muhrlariga ega bo'lganlar. Hattoki qo'rboshilar ichida o'zbek ayollari ham bo'lgan [1].

Agar tarixiy hujjatlarni o'rganib, uni chuqur mulohaza etadigan bo'lsak, Madaminbek boshliq musulmon lashkarlarining qizil armiya qismlariga ko'rsatgan katta talofatlari eng avvalo uning qo'mondonlarini sulh taklif etishga majbur qilganligini ko'ramiz.

"Farg'onadagi urushlar nechog'lik o'ziga xos, doim harakatda, shitob bo'lganligini to'qnashuvlar, janglar, mojarolar va buyruqlar shakllari tasdiqlaydi, hamma darajadagi komandirlardan va barcha jangchilardan u jasurlik, kurash sharoitlarini bilish, eng muhimi tashabbus va yana tashabbusni taqozo etadi " deydi Volgabo'yi tatar brigadasining harbiy komissari Yoqub Joniyorovich Chanishev. Uning bu so'zlaridan Madaminbek qo'shinlari uyushgan va makrli Qizil armiya bilan nihoyatda ustalik bilan jang qilishganliklari ma'lum bo'ladi. U so'zlarini davom ettirib: "Istiqlolchilar qo'shini juda harakatchan otryadlar bo'lib, ular butun viloyat bo'ylab ustunlik qilishardi. Ba'zida bir kechada qarorgohlaridan yuzlab chaqirim nariga ketib qolsalar, ko'pincha qishloqlarda osh yeb o'tirgan odamlar ham birdan choponlari tagidan qurollarini olib, biz bilan behos jangga kirib ketishardi" deya xotirlaydi Chanishev.

Madaminbekning qator zafarli g'alabalaridan so'ng, nihoyat 1919-yilning 22-oktabrda Ergashtomda Madaminbek qo'rboshilar qurultoyini chaqiradi. Qurultoyda "Muvaqqat Farg'ona hukumati" tuziladi, hukumat boshlig'i va bosh qo'mondonlikka Madaminbek saylanadi. Hukumat boshlig'ining o'rinbosarligiga Monstrov nomzodi ko'rsatiladi. Bundan tashqari hukumatda General Muxanov harbiy vazir, advokat Nyunsberg ichki ishlar vaziri, Hakimjon Azizxonov Moliya vaziri bo'ladi. Umumiy tarkibi 24 kishidan iborat bo'lgan mazkur hukumatda 16 kishi mahalliy millat vakillari bo'lsa, 8 kishi Yevropa millatiga mansub kishilar bo'lgan. "Madaminbek Farg'ona vodiysida sovet hukumati organlariga muqobil bo'lgan siyosiy boshqarish tuzumini joriy etdi.

U bizning rahbarlikdagi kamchilik va xatolarimizdan mohirona foydalandi, unda o'z boshqarish apparati, o'z tribunali, o'z genshtabi bor edi, u qonunlar chiqarardi " deb ta'kidlaydi Madaminbekka qarshi kurashgan Gramatovich [3].

Madaminbek Istiqlolchilar qo'shiniga yagona, va uyushgan harbiy qo'shilma tusini bera oldi, uning askarlari orasida kuchli harbiy intizom bor edi. Madaminbek Farg'onadagi ozodlik harakatini hech bir millatga qarshi qaratmay, balki bosmachi va bosqinchi kuchlarni tor-mor etib, an'anaviy turmush tarzini tiklash va shu tariqa boshqa xalqlar bilan chinakam

tenglik, hamkorlikka asoslangan munosabatlarni qaror toptirishning eng maqbul yo'li deb bilgan va buni o'z bayonnomalarida ochiqdan-ochiq bayon qilgan.

Madaminbekka qarshi ko'p janglarda qatnashgan M. Polikovskiy u haqida shunday xotirlaydi: "Barcha Istiqlolchilik harati yo'l boshchilari ichida Madaminbek ko'proq uzoqni ko'ra oladigan odam edi. Hujjatlar va bekning faoliyati buni tasdiqlaydi. U nafaqat Turkistondagi, balki undan tashqaridagi vaziyatni ham yaxshi tasavvur etardi".

Madaminbekning faoliyatiga doir arxiv hujjatlariga sinchikovlik bilan nazar solgan Aliyor Ibodinov esa mana bunday mantiqiy fikrni ilgari suradi. "Madaminbek yaqinlashib kelayotgan xavfning oldini olish uchun birdan-bir yo'l – xalqaro maydonga chiqish kerak, vabodek tez tarqalayotgan Sovetlar xavfini shu yo'l bilangina daf qilish mumkin, degan to'xtamga keladi".

Tarixchilarning quyidagi fikrlariga asoslanadigan bo'lsak Madaminbekning sho'rolarga qarshi kurashda chet mamlakatlar bilan aloqalarni bog'lab ulardan ko'mak olishga harakat qilganligini ko'rishimiz mumkin. Xususan Muvaqqat Farg'ona hukumati tuzilgandan so'ng Madaminbek harbiy va moddiy yordam so'rab Buxoro amirligi va Afg'oniston hukumatiga o'z vakillarini yuborgan. Turkiya, Afg'oniston, Ozarbayjon hukumatlari o'z vakillarini jo'natib, Madaminbek boshliq Farg'ona hukumatiga yordam qilajaklarini ma'lum etadilar. Madaminbek o'z elchilarini Qobulga jo'natib, Afg'on davlati bilan bevosita siyosiy va harbiy aloqalar o'rnatadi. Bunga muvofiq 10 ming kishidan iborat afg'on ko'ngillilari Madaminbek qo'shinlari olib borayotgan milliy-ozodlik urushida madadkor bo'lishi kerak edi. Turkiya hukumati ham Anvar poshsho rahbarligida o'z delegatsiyasini va harbiy instruktorlarini jo'natish niyatida ekanligini ma'lum qiladi. Angliya hukumati esa Turkistonda paydo bo'lgan yangi davlatni rasman tanish masalasini parlament muhokamasiga qo'yajaklarini bildiradilar. Hattoki Ural va Sibirda harakat qilayotgan oq ruslar qo'mondoni Kolchak o'zining 2 generali va 2 ingliz ofitseridan iborat missiyasini Madaminbek huzuriga jo'natgani haqida ma'lumotlar bor. Missiya Madaminbekka rus hukumati nomidan polkovnik unvoni berilganligini aytib, yorliq topshiradi. Lekin "qizil" va "oq" ruslarga ruslarga munosabat masalasida Madaminbek va boshqa qo'rboshilar orasida kuchli ixtilof bo'lgan. Misol uchun Shermuhammadbek ruslarsiz va boshqa millatlarni aralastirmagan holda sof islom davlatini tuzish kerak deb hisoblasa. Xolxo'ja Eshon esa eski Xonliklarni tiklash tarfdori bo'lgan.

Birinchi Jahon urushi hamda Oq ruslar ustidan qozonilgan g'alabadadan so'ng sovetlar hukumati bor e'tibori va harbiy kuchlarini Turkistondagi Istiqlolchilik harakatini bostirishga qaratadi. 1920-yil yanvar va fevral oylarida qizillar juda katta harbiy kuchlarni Farg'ona vodiysiga tashlaydi, shundan so'ng harbiy kuchlar borasida vaziyat qizillar tomoniga o'tadi. Barcha qo'rboshilarga birin-ketin kuchli zarbalar berilib, taslim etiladi yoki qizillar tomoniga o'tishga majbur etiladilar. Andijon, O'sh, Gulcha, Ergashtom, Poytug', Asaka, Segizaqum va Oyim hududlarida bo'lgan janglarda Madaminbek o'zining juda katta kuchlaridan mahrum bo'ladi. Ketma-ket mag'lubiyatlar, kutilmaganda K. Monstrovning qizillar tomoniga o'tib ketishi Madaminbek qo'shinidagi jangchilar ruhini tushirib yuboradi.

Madaminbek bo'lib o'tgan oxirgi janglardagi muvaffaqiyatsizliklarni sababini

o'zicha tahlil etar ekan, markazlashgan yagona hokimiyatsiz va uning xalqaro aloqalarisiz o'ta makrli va uyushgan dushman ustidan g'alaba qozonish mumkin emasligini anglab yetadi. Bundan tashqari beklar, qo'rboshilar o'rtasidagi manmanlik, dimog'dorlik kasali, urug'-aymoqchilik va tor shaxsiy manfaatlarga milliy manfaatlarni qurbon qilib yuborishgacha yetish mayllari pirovardida millat uchun qimmatga tushishi mumkin ekanligini faxmlaydi. Madaminbek vujudga kelgan obyektiv va subyektiv vaziyatni hisobga olib, o'zining jangovor kuchlarini saqlab qolish uchun bolsheviklar taklif etgan sulhga rozilik bildiradi. 1920-yil 6- martda Madaminbek 2 - Turkiston diviziyasi qo'mondonligi bilan tinchlik bitimini imzolaydi. Tinchlik bitimiga ko'ra Madaminbek barcha harbiy harakatlarini to'xtatadi, endilikda Sovet hokimiyatini tan olib, uning barcha buyruq va topshiriqlarini bajarishga, boshqa qo'rboshilarni ham qizillar bilan sulhga ko'ndirish kabi majburiyatlarni oladi. Sovet hokimiyati esa Turkiston fuqorolari hayotini yo'lga qo'yishda shariat asoslarini saqlab qolishga, mehnatkashlarni manfaatlarini himoya etib, ahli islomga mavjud shariat, yani musulmonlarning mahalliy shart-sharoiti va urf-odatlariga hurmat bilan qarash kabi majburiyatlarni kafolatlaydi. Qolaversa Madaminbek qo'l ostidagi jangchilarni qurol-yarog'i bilan qolishi va mavjud tartibni saqlab turishi, ularning doimiy qarorgohi etib Namangan shahri etib tayinlanishi ham tinchlik bitimi bandlarida ko'rsatiladi.

Madaminbek sovetlar bilan sulh bitimini imzoladi va ular bilan kelishish siyosatini tanladi, xo'sh unda bir savol tug'iladi Madaminbekning tutgan yo'li to'g'rimidi? Boshqa qo'rboshilar xalqning bu qahramoni ishini xoinlik, xalqqa nisbatan xiyonat deb baholaydilar. Lekin vaziyatga xolisona baho beradigan bo'lsak Madaminbek oldida bundan o'zga to'g'ri yo'l yo'q ekanligini ko'ramiz, negaki butunlay tor-mor etilib qirilib ketilgandan ko'ra, vaqtincha vaziyat izga tushguncha sovetlar bilan kelishish siyosatini va albatta fursat yetganda o'zining buyuk maqsadini amalga oshirishni Madaminbek maqsad qilgan bo'lishi mumkin-ku axir. Madaminbekning tutgan yo'li haqida rus arboblardan biri Polikovskiy ushbu fikrni bildiradi:

“Umuman, - deydi Polikovskiy, - bosmachilar yo'lboshchisi taqdiridagi bu burilish, mening nazarimda, omadsiz odamning munofiqligi emas, voqealarga munosabatini o'zgartirgan odamning qonuniy qo'ygan qadamidek ko'rindi. O'zi uchun qulay bo'lgan paytda u qurolini tashladi” [1].

Polikovskiy bu bilan Madaminbek qo'ygan qadam taslimchilik bo'lmagani, balki tadbirkor, voqealarga teran qaray oladigan va to'g'ri baho beradigan odamning qutlug' odimi ekanligini tan oladi. Lekin afsuski ushbu xalq qahramonini ruslarga sotilgan deya noto'g'ri ayblovlar bilan yovuz kuchlar tomonidan yo'q qilinadi. Bevosita Madaminbekning o'ldirilishi, uning taqdiri haqida tarixiy manbalarda bir-biriga qarama-qarshi ma'lumotlar uchraydi. Jumladan, sovetlar davrida yozilgan adabiyotlarda Madaminbekning “sotqin” sifatida Shermuhammadbekning buyrug'i bilan Xolxo'ja tomonidan otib tashlanganligi ta'kidlandi. Xuddi shu fikrni “O'zbekiston tarixi” mualliflari ham ilgari suradilar. Ingliz tarixchisi Glende Frezer o'zining “bosmachilar” asarida: “Madaminbek Shermuhammadbek oldiga tinchlik missiyasi uchun jo'natildi. Shermuhammadbek Madaminni ayg'oqchi sifatida 14-may kuni otib tashlaydi” deb yozadi.

Turk tarixchisi Ali Bodomchining ikki jildlik “Qo’rboshilar” asaridagi fikricha Madaminbekni Shermuhammad va Xolxo’ja o’ldirgan degan fikrlarni rad etadi. U Madaminbekni o’ldirishni Sovetlar tashkil etganligini asosli dalillar bilan isbotlaydi. Bu ishni Xolxo’janing askarlari bo’lmish, qizillarga sotilgan Soyib Qori va Lutfulloh Mahdumlar amalga oshirganlar. Ali Bodomchini ta’kidlashicha ular Madaminbekni o’ldirib, so’ng Buxoroga qochib ketganlar. Bu fikrni qotillarning o’zlari ham tasdiqlaganlar deb ta’kidlaydi. Bu fikrlarga Shermuhammadbekning yozib qoldirgan esdaliklari ham hamohangdir: “Muhammad Aminbekni o’lganini, - deb eslaydi Shermuhammadbek, - men kech eshitdim. Xolxo’ja Madaminbekni asir olgan paytda uni askarlaridan Soyib Qori va Lutfulloh mahdumga topshirgan edi. Bular uni o’ldirib Buxoroga qochadilar. Muhammad Aminbekni men yoki Xolxo’ja tomonidan o’ldirilgan degan fikr ruslar tomonidan bizga qarshi qilingan tashviqot edi. Men shaxsan Madaminbekni ruslar bilan qo’shilganiga achchiqlangan bo’lsam ham, avval buyuk ishlar qilgani uchun uni hurmat qilar edim. O’limi men juda parishon qildi. Agar u menga asir tushgan bo’lganida ham uni o’tmishdagi qilmishi uchun Afg’onistonga jo’natar edim. Qotil ma’lum va bu voqeada ruslarning qo’li bor “.

Bu kabi fikrlarda qay darajada jon bor, bu tarixga ayon. Nima bo’lganda ham Muhammad Ahmadbek o’g’lining ziddiyatlarga limmo-lim hayoti, harbiy-siyosiy faoliyatiga qonli ravishda chek qo’yishdi.

Garchi Madaminbekdek xalq xaloskorini sovetlar rejimi davrida “bosmachi” sifatida nohaq qoralanib, uning faoliyati soxtalashtirilgan bo’lsada, bularning barchasiga mustaqillikdan so’ng chek qo’yildi, tarix kitoblarida Madaminbekning shonli tarixi, yurt ozodligi uchun qilgan jasratlari to’la, ochiq-oydin yoritilib kelinmoqda. Bugungi kunda Madaminbekning serqirra faoliyati haqida O’zbekiston, Italiya, Germaniya, Turkiya, Saudiya Arabistoni kabi mamlakatlarda ilmiy tadqiqotlar olib borilmoqda [4].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Иброҳим Карим – “Мадаминбек”. Тошкент. 2000. 88-бет.
2. Н.Жўраев, Ш.Каримов – “Ўзбекистон тарихи”, 2 жилд. Тошкент. 2011. 112-113-бетлар.
3. Р.Шамсутдинов, Ш.Каримов – “Ватан тарихи” 3-жилд. Тошкент. 2010. 115-бет.
4. Ўзбекистон Миллий энциклопедияси, 5-жилд. Тошкент. 2003. 369-бет.
5. Тухтасинов Б. Давлат-жамият ижтимоий ҳаёти ва фаолияти ташкил этилишининг ноёб шакли //Общество и инновации. – 2022. –Т. 3. -№ (3/S). – С. 461-468.
6. Tukhtasinov B. The State is a Factor for Preserving National Values and Traditions of Society //International Journal of Development and Public Policy. – 2022. – Т. 2. – №. 4. – С. 120-123.
7. Bobomurod T. Living in the State is a Natural Necessity for Humanity //Web of Scientist: International Scientific Research Journal. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 518-523.

8. Tukhtasinov B. The state as a carrier of historical and cultural traditions // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. – 2022. – T. 11. - № (6), – C. 146-149.

THE IMPORTANCE OF METAPHORS IN THE ARTISTIC TEXT

Yokubboeva Shokhista Turakhon qizi¹

Andijan State University

KEYWORDS

figurative meaning, tropes,
metaphorical-functional,
metaphorical-metonymy,
metaphorical-synecdoche

ABSTRACT

This article provides information on the use of metaphors in the literary text, which are one of the methods of semantic transfer, and their importance and features.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6677804

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Faculty of Philology, Andijan State University, Andijan, UZB

The science of Uzbek linguistics has made great strides over the past period. This is evidenced by the fact that the problems of all levels of language are raised and scientific research is carried out. If it is enough to know the lexicon and grammar of the language to understand the content of any text, it is necessary to know the specific linguistic and poetic laws of the literary text in order to understand the content of the literary text.

As you know, words have a figurative meaning in addition to their original meaning. When words are used figuratively, they not only name objects but also describe them and events. The figurative meaning is based on the correct meaning of the words in the language. Portable words are used in all styles except scientific and formal. The figurative meaning of words is realized only in context.

Although it is acknowledged by all experts that a new meaning is formed on the basis of a name change, there are different views on the events that lead to the name change and their type. Some literatures list two types of events that lead to name changes, while others refer to more types of such events. Most linguistic literature (especially in recent publications) cites four types of phenomena that lead to name changes: metaphor, metonymy, synecdoche, and function.

In the literary text, lexical level tropes are of great importance, they are the most active means of expressing artistic content. Especially among the nomads, metaphor as an important and widely used tool has emerged in our language as a result of artistic imagination. The use of a previously existing name in a language for a new meaning based on a certain similarity not only serves the function of a simple nomination, but also serves the function of expressing the listener and expanding the possibilities of expression of the language.

Since the mid-nineteenth century, many fields of science, such as linguistics, philosophy, logic, psychology, semiotics, have been associated with understanding metaphor not only as a nomadic or artistic medium, but also as one of the important mechanisms of human thinking, especially figurative thinking. also researched within the framework of his interests. In Uzbek literature, the notion of metaphor as a nomad has disappeared, and its place in the work of art, artistic thinking, the defining feature of the creative style began to be studied in the 80s of last century. Since the 1970s, Uzbek linguistics has published a number of works devoted to the study of ambiguity and figurative meanings of words. In this regard, the services of linguist M. Mirtojiev should be especially noted. There has also been a study of the place of metaphor in linguistics from a linguistic point of view. These studies have included metaphor as a means of generating metaphorical meaning, and have focused on identifying aspects of metaphor that are different from other means in a system of metaphorical means. G. Kabuljanova studied metaphor and its linguistic nature in a separate monographic plan.

In the Uzbek language, metaphor is considered as one of the ways to develop lexical meaning and is considered as a type of migration based on similarity. Sh. Rakhmatullayev pays attention to the possibility of syncretic use of metaphor with other types of migration:

metaphorical-functional, metaphorical-metonymy, metaphorical-synecdoche, etc. In the metaphorical combination of an airplane wing, the bird's wing resembles not only a function but also a shape. Therefore, it can be called a functional-metaphorical transfer of such cases.

According to A. Avelivech, metaphor stems from the following needs of the speaker: first, to name something, and secondly, the need to "speak" of the name when it is called. The term nomenclature here refers to two different phenomena that are essentially different from each other.

1. Naming an anonymous object.
2. Renaming a named object (secondary).

Naming an anonymous thing, as the name implies, means naming something in the context.

What is the need for a secondary name? This need arises when the existing noun fails to provide the same speaking conditions from the point of view of the speaker. The secondary nomenclature also expresses the subjective attitude of the speaker, resulting in the formation of a connotative meaning of a word or combination that has a metaphorical figurative meaning. Secondary naming is important in the following respects: it makes the speech short and concise, it defines it.

If a particular word does not have the opportunity to participate in the same process (secondary), it will not be able to participate in this process. This ability is an integral part of the semantics of a word - its ability to achieve relative independence. That is, the semantics required for the secondary nomination become brighter, independent, and syntagmatically related to another word that has a proportional semantics. The result is a secondary nomination.

As the focus on component-semantic analysis began to develop in Uzbek linguistics, there was a desire to apply these methods of analysis to the study of the nature of metaphor. Z. Tohirov, one of the representatives of this trend, evaluates the metaphor as a pragmatic semantics of the lexeme semantics. It also sees the difference between metaphor and analogy only in form.

Metaphors appear in one way or another in all forms of poetry as a means of expressing the poet's thoughts in a way that affects the reader. In poetic texts, linguistic means serve an important methodological function, depending on the subject matter of the poem, depending on the purpose for which the writer has set himself. Such tools are also important in stylistic work as a means of expression, as an aesthetic phenomenon that creates the originality of the artistic text, creating the color. If these types of tools are used appropriately in the text, the image chosen by the author in the play will be reflected in the paintings in front of the reader or listener. The metaphors used in the literary text, by their expressive nature, affect the emotions of the reader, entertain him, and put him in different moods. Metaphors also save a person from expressing their thoughts in long sentences using the means available in the language. With the help of metaphors, the author's thoughts are expressed in a short and clear, simple and figurative way.

The study of literary texts is the individualization of the author's speech and

character speech of Uzbek artists, the use of expressive images in the creation of portraits, various landscapes and poetic images, the use of linguopoetic tools, lexical and phraseological resources, units of folk language, their Uzbek literary language. plays an important role in determining the appropriate contributions to the enrichment of the treasury.

LIST OF USED LITERATURE:

1. A.K.Avelichev. Notes on metaphor. Vest. - Moscow. Un-ta. Ser. 10. Philology. 1973-N1-c. 25-28.
2. G.Qobuljonova. Systematic linguistic interpretation of metaphor. Filol.fan.nomzodi... diss.avto-ref. T. : - 2000.
3. Z.Tohirov. Pragmatic sema of metaphor // Uzbek language and literature. - 1984.

THE ROLE AND IMPORTANCE OF FOOTBALL IN SHAPING THE PHYSICAL FITNESS OF 15-16 YEAR OLD STUDENTS

Nurullaev Inom Nasrullaevich¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

students, physical fitness,
physical qualities, exercise,
training, football

ABSTRACT

This article discusses the role and importance of football in the formation of physical fitness of students aged 15-16, the organization of training.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6677899

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

15-16 YOSHLI O'QUVCHILARNING JISMONIY TAYYORGARLIGINI SHAKLLANTIRISHDA FUTBOL MASHG'ULOTLARINING O'RNI VA AHAMIYATI

KALIT SO'ZLAR:

o'quvchilar, jismoniy tayyorgarligi, jismoniy sifatlar, jismoniy mashqlar, mashg'ulotlar, futbol

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada 15-16 yoshli o'quvchilarning jismoniy tayyorgarligini shakllantirishda futbol mashg'ulotlarining o'rni va ahamiyati, mashg'ulotlarni tashkil qilish haqida fikrlar bildirilgan.

O'zbekistonda jismoniy tarbiya va sport sohasining rivojlanishi mamlakatimizda amalga oshirilayotgan siyosiy, iqtisodiy va ijtimoiy islohotlarning samarali natijasidir. Mamlakatimizdagi bunday yangilanishlar qay darajada ro'y berayotganligi O'zbekiston Respublikasining Prezidenti Sh.M. Mirziyoevning nutq va ma'ruzalarida ilmiy-nazariy jihatdan chuqur tahlil etilgan.

O'zbekiston futbolini tubdan isloh qilish masalalarini qamrab oldi. Shuningdek, futbol sohasi rivojida muhim o'rin tutuvchi asosiy yo'riq-noma-hujjat sifatida "2018-2022 yillarda O'zbekiston Respublikasi futbolini yanada rivojlantirish Dasturi" tasdiqlandi. Unda istiqbolli va iqtidorli futbolchilarni tanlash va tayyorlashning samarali tizimini yaratish, milliy terma jamoalar va professional futbol klublari uchun sifatli sport zaxirasi shakllantirish, xalqaro talab va standartlar asosida futbol bo'yicha trener va hakamlar tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish kabi maqsadlar qo'yilib, ularning yechimiga doir ko'rsatmalar berildi.

Ta'lim va mashg'ulotga maxsus tashkil qilingan ko'p yillik yagona pedagogik jarayon deb qarash zarur. Ularni bir-biridan keskin tarzda ajratib bo'lmaydi, chunki ta'lim bera turib, mashg'ulot qildiramiz va ayni chog'da mashg'ulot qildira turib ta'lim beramiz.

Ta'lim va mashg'ulotni tushuncha sifatida ajratish o'quv-mashg'ulot ishining o'ziga xos vazifalari borligini ravshanroq aniqlash imkonini beradi. Futbolchilar tayyorlashning turli bosqichlarida ta'lim va mashg'ulotning salmog'i o'zgarib turadi.

Ta'lim va mashg'ulot jarayoni tarbiyaviy xarakter kasb etishi darkor. Shunga ko'ra o'quv-mashg'ulot mashg'ulotlariga katta talablar qo'yilmoqda.

Mashg'ulotlar shunday tartibda uyushtirilishi kerakki, ular shug'ullanuvchilarda zarur malaka hamda ko'nikmalarni rivojlantirish bilan birga dunyoqarashlarini ham shakllantirsin.

Ta'lim va mashg'ulot vazifalarining muvaffaqiyatli hal qilinishi eng avvalo murabbiyning shaxsiga bog'liq, chunki u o'quv-mashg'ulot jarayonida markaziy figura hisoblanadi. Murabbiy maxsus bilimni muntazam ravishda takomillashtirib, o'z g'oyaviy-siyosiy saviyasini oshirib borishi, ilm-fan va amaliyotdagi yangi yutuqlardan xabardor bo'lishi, ularni ta'lim, mashg'ulot jarayoniga joriy eta bilishi kerak.

Futbol bo'yicha tashkil qilingan mashg'ulotlar mamlakat jismoniy tarbiya tizimi oldida turgan vazifalarni hal qilishga qaratilgandir. Mashg'ulotlarning asosiy mazmuni kishini mutanosib kamol toptirish, uning ijodiy mehnat qilishi va Vatan himoyasi uchun zarur bo'lgan ma'naviy hamda jismoniy qobiliyatni har tomonlama rivojlantirishdan iborat bo'lishi kerak.

Biroq futbol amaliyotida ba'zan yuksak natijalar ketidan quvib, ta'lim va mashg'ulotning sog'lomlashtiruvchi yo'nalishini, ya'ni tarbiyaviy xususiyatini yoddan chiqarib qo'yadilar. Mashg'ulotga bunday bir tomonlama yondashish, odatda, noxush oqibatlarga olib keladi.

Futbolchilarning nihoyatda sog'lom, jismonan yaxshi rivojlanganligi, yuksak axloqiy-irodaviy fazilatlari futbol mahoratini egallab olishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Futbolchilarning ta'lim va mashg'ulot jarayonlarida quyidagi vazifalar hal etilishi lozim:

- a) harakat malakalari va irodaviy sifatlarni takomillashtirish;
- b) sportchilar organizmining (nafas olish, yurak-qon tomir va boshqa tizimlar) funksional imkoniyatlarini kengaytirish;
- v) sportchilarning ishchanlik qobiliyatini saqlash va oshirish;
- g) sport sohasiga oid bilimni kengaytirish hamda gigiena va o'z- o'zini nazorat qilish malakalarini hosil qilish;
- d) mehnatsevarlik, intizomlilik, onglilik, faollik xislatlarini tarbiyalash.

Mashg'ulot jarayonida bu vazifalarni izchillik bilan hal qilish yuksak sport natijalarini qo'lga kiritgan inson uchun organizmining g'oyat katta imkoniyatlaridan to'laroq foydalanishga sharoit yaratadi.

Raqobatchi jamoalar mahorati darajasining uzluksiz o'sib borishi futbolchilar tayyorlashga bo'lgan talablarni yil sayin har tomonlama oshirib borish zaruratini tug'diradi. Futbolchilar tayyorlashga qo'yiladigan bu xildagi talablarning to'laqonli bajarilishi mashg'ulotning pedagogik prinsiplarini izchil amalga oshirish va, birinchi navbatda, uning jarayonlarini ilmiy boshqarish qonuniyatlariga og'ishmay amal qilish yo'li bilan ta'minlanadi.

Maxsus tayyorgarlik mashqlari futbolda qa'tiy ravishda o'yin xususiyatiga qarab aniqlanadi. Ayni paytda bu mashqlar o'yinda bir xil bo'lmaydi. Ular futbolchi uchun zarur bo'lgan xislat va malakalarni rivojlantirishga qaratilgan va differensial tarzda ta'sir etishni ta'minlay oladigan qilib tanlanadi.

O'z navbatida, maxsus tayyorgarlik mashqlari yordamchi va rivojlantiruvchi mashqlarga bo'linadi. Yordamchi mashqlar, asosan, harakat shakli va texnikasini egallab olishga ko'maklashadi. Rivojlantiruvchi mashqlar esa, asosan, jismoniy xususiyatlarni rivojlantirishga qaratilgandir.

Amaliy tayyorgarlik mashqlari futbolchining ko'proq umumiy tayyorgarlik ko'rishiga yo'naltirilgan bo'ladi. Bunday mashqlar jumlasiga ta'sir etish jihatidan maxsus tayyorgarlik mashqlariga ancha o'xshash va ayni paytda ulardan anchagina farq qiladigan turli-tuman mashqlarni kiritish mumkin.

Umumiy tayyorgarlik mashqlari yordamida har tomonlama jismoniy tarbiyalash vazifalarini samarali hal qilish hamda futbolchilarning asosiy jismoniy xususiyatlari, harakat, malaka va ko'nikmalarini rivojlantirishga ham tanlab ta'sir etish mumkin.

Futbolchining mashg'ulotida qo'llaniladigan hamma mashqlarni asosiy va yordamchi mashq turlariga bo'lish mumkin.

Asosiy mashqlarga quyidagilar kiradi:

- a) harakat sifatlarini rivojlantiruvchi umumiy va maxsus mashqlar;
- b) to'pni olib yurish texnikasini o'rganishva takomillashtirish mashqlari;
- v) taktik usul, kombinatsiya va o'yin tizimlarini o'rganish hamda takomillashtirish mashqlari.

Yordamchi mashqlarga quyidagilar kiradi:

a) shartli reflekslarning yangi tizimi paydo bo'lishiga, asosiy harakat malakalarini amalga oshirishda organizmning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beradigan umumiy rivojlantiruvchi mashqlar;

b) harakat strukturasi (vaqtincha bog'lanish) ko'ra harakat malakalarining turli qismlariga mos yoki shunga yaqin bo'lgan maxsus mashqlar;

v) harakat malakalarini shakllantirish va organizmning funksional imkoniyatlarini kengaytirishga yordam beruvchi sportning boshqa turlaridan olinadigan mashqlar.

Xulosa, qo'llanadigan mashqlarning umumiy hajmini oshirib borish natijasida mashqlarning birga qo'shilgandagi ta'sirini hisobga olib, bir mashqdan bir qancha vazifani hal qilish uchun foydalanish borgan sari muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Shunday qilib, futbolchilarning musobaqalardagi samaradorligi jismoniy tayyorgarlikning tezkor-kuchga oid komponentlari rivojlanish darajasiga, shuningdek 90 daqiqalik o'yin vaqti davomida charchashga qarshi tura olish qobiliyati darajasiga bog'liq hisoblanadi. Musobaqalarda futbolchilarning samarali o'yini jismoniy tayyorgarlik darajasining yuqori bo'lishi muhimligi tadqiqotlarda o'z tasdig'ini topmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Bisanz G. Gerisch G. Football: Kondition-Technik-Taktikand Coaching. Meyer & Meyer Verlag. Germany, 2013. 560 p.
2. Davletmuratov S.R. Tayyorgarlik davrida malakali futbolchilar mashg'uloti. Uslubiy tavsiyalar. 2013. 47 b.
3. Futbol nazariyasi va uslubiyati. R.I.Nurimovning umumiy tahriri ostida. «ITA-PRESS». 364b.
4. Iseyev Sh.T. Futbolchilarni yillik siklda tayyorlashni rejalashtirish. o'quv qo'llanma. «ITA-PRESS» 2014. 460 b.
5. Nurimov R.I. Yosh futbolchilarni texnik va taktik tayyorlash. O'quv qo'llanma. T.: O'zDJTI, 2005 y. 104 b.
6. Хасанов, А. Т. Молодой ученый, 2017. Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности.
7. Бахромов, О. Т., & Хасанов, А. Т. (2020). The проблем оф мотиватион анд the меанинг оф the сонсепт" мотив". АСАДЕМИСИА: Ан Интернационал

Мультидисциплинарй Ресеарч Жоурнал, 10(10), 1247-1251.

8. Хасанов-преподавател, А. РОЛ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ

О. Бахромов–старший преподавател кафедры методики преподавания видов спорта.

APPLICATION OF NEW TECHNOLOGIES IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Koldashev Sirojjon Furkat ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

educational process,
innovation, pedagogy,
understanding, knowledge,
skills, qualifications

ABSTRACT

Theoretical views on the process of acquiring new technologies, knowledge, skills and abilities in the educational process.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6677935

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of the Department of Distance Education, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Creating, searching for, collecting and applying innovations in the educational process is one of the most pressing problems of modern pedagogy. The effectiveness of the educational process depends in many ways on the responsibility, creativity and activism of the teacher, the desire for innovation and the ability to use it appropriately.

Learning activity, in the broadest sense, is the manifestation of human activity in the direction of specific goals. Since this activity is carried out only in human society, it serves the interests and goals of not only each individual, but of society as a whole. Learning is a conscious and purposeful work of a person, which serves to educate, nurture and develop the individual.

The essence of this process is to pass on the experience, knowledge, skills and abilities accumulated by man to the younger generation. Learning activities are inextricably linked to a person's individual development from childhood to adulthood. Therefore, the learning process, which is a historical social phenomenon, has its own history of development.

Professor J.G'. Yodoshev: "Pedagogical innovation - the introduction of innovation is a change in the pedagogical system. Pedagogical innovation can be thought of at different levels and levels; there may be innovations in state, regional, higher education, vocational, academic lyceum and secondary school, preschool, music schools and extracurricular education," he said.

Innovation is an idea, process and tool; its results are achieved through new improvements in the pedagogical system.

Professors and teachers working in educational institutions should be able to technologicalize, algorithmize, design, modulate, create technological maps and work on their basis, to apply them in the educational process. and should be fully communicated to learners.

An analysis of the literature in the field of pedagogy shows that the introduction of modular and algorithm-based lessons in most educational institutions is becoming more widespread.

In general, the basis of pedagogical technology is determined by modules and algorithms.

The smallest modules of pedagogical technology are the most basic concepts, as if they are the "bricks" that make up pedagogical technology. The algorithm defines a predetermined order (procedure) of the sequence of arrangement of components, modules of pedagogical technology.

Pedagogical technology: "Includes organization, collaboration, improvement, analysis, comparison, generalization, inference, management, control, evaluation."

The purpose of the technology is to ensure the full mastery of state educational standards with the participation of the student's personal activity on the basis of modular, algorithmic design of educational content.

Each professor can use the following sequence algorithm to apply pedagogical technology in their lessons:

- Defining the topic;
- Goal setting;
- Identify keywords to be learned on the topic;
- Tasks 1,2,3. determination;
- Organization of technological process:
 1. Individual work;
 2. Work in pairs;
 3. Work in small groups;
 4. Discussion, question and answer, debate and so on in large groups:
 - Regulations;
 - Evaluation;
 - Conclusions.

Ready-made technologies are first tested, and those with high performance are put into consumption - applied to the educational process. This is based on the modernization of the pedagogical system on the basis of modernization of the pedagogical process. In recent years, the organization of classes in educational institutions on a project basis has become more widespread.

Here are some suggestions on how to look or get an appointment for hair extensions:

- Selection of educational materials, its organization on the basis of didactic requirements;
 - Defining and equipping the methods and processes used;
- Organization of own activities, individual and group activities of students.

In the organization of the educational process on the basis of projects, the main goal is to show the example of dedication, creativity, spiritual support of students, their needs and interests.

The steps involved in organizing a training process on a project basis are as follows:

- Collection of materials on the topic;
- Defining the goals, objectives and content of education;
- Choice of form, method and means of education;
- Taking into account the unit of time spent in the process of acquiring the concepts, knowledge, skills and competencies provided for in the project;
- Develop a system of exercises and assignments to get the results of each stage;
- Development of tests, questions for theoretical training;
- Implement the project in the training process;
- To conduct and complete the training process, to create a mechanism for drawing conclusions. By applying pedagogical technology in the learning process, the following is achieved:

1. The student is not only taught, he is taught to read and research independently;
2. Learners are not given knowledge in a ready-made form, but are taught to find and obtain knowledge independently from the main sources, the Internet, to collect, process and

apply it in practice;

3. Students will be able to work with curricula, programs, textbooks, manuals, lecture notes;

4. Students develop the content of the topic, independent reading of texts, skills and abilities;

5. Learners are accustomed to expressing and defending their opinions;

6. All learners are guaranteed a high level of mastery of the subject at the level of their abilities and capabilities.

Thus, the future of any society is determined by the extent to which the education system is an integral part of it. Today, the work on reforming the education system in our country, the introduction of advanced technologies of developed countries, the organization of education in accordance with our national values, the thorough and effective implementation of this process has risen to the level of public policy. The organizational, scientific and methodological basis for reforming the system of continuing education has been created in our country. The main goal is to train a full-fledged and mature competitive professionals.

REFERENCES

1. Омонов Ҳ.Т., Хоъжаев Н.Х., Мадярова С.А., Есхчонов Е.У. Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат. Дарслик. – Т.: Иқтисод молия, 2009.

2. Ёълдосҳев Ж.Ғ., Ҳасанов С. Педагогик технологиялар. Оўқув қўлланма. – Т.: Иқтисод-молия, 2010.

3. Тожибоева Д., Юлдасҳев А. Махсус фанларни оўқитиш методикаси. Дарслик. – Т.: Фан ва технологиялар, 2010.

4. Азизхоъжаева Н.Н. ПТ ва педагогик маҳорат. – Т.: ТДПУ, 2003.

PURPOSE AND CHARACTERISTICS OF SPORTS ACTIVITIES

Koldashev Sirojjon Furkat ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

sport, training, development,
abilities, planning, result

ABSTRACT

In this article, sports improvement in the training process involves the use of the entire complex of training and extracurricular factors, which allows you to purposefully influence the development of an athlete and, ultimately, increase his physical level.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6678036

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of the Department of Distance Education, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

Exercise is an integral part of athlete training. It is a pedagogically organized process of improving the sport aimed at developing certain qualities, abilities and forming the necessary knowledge, skills and competencies that require the athlete to be ready to achieve the highest results in the chosen sport.

Improving sports in the process of training involves the use of a whole set of training and non-training factors, which allows a targeted impact on the development of the athlete and ultimately increases his level of fitness, ie. the flexibility of his body to specific tasks.

The purpose of sports training is to achieve the highest level of training for a particular athlete due to the specific features of competitive activities and the guarantee of demonstration of planned sports results in important competitions.

In order to achieve this goal, the following main tasks will be solved during the training:

Mastering the techniques and tactics of the chosen sports discipline.

To develop physical abilities and increase the capacity of functional systems in the body, to ensure the successful completion of competitive exercise and the achievement of planned results.

Improving the mental processes, functions, moral-ethical, emotional-volitional, aesthetic, intellectual and other mental qualities of the athlete, ensures maximum concentration and mobilization of the athlete's forces during training and competitions.

Gain theoretical and practical knowledge that allows you to plan and manage a workout, and ensure close collaboration between the athlete, coach, scientist, and physician.

Comprehensively improve the ability to understand the level of preparation achieved at important starts of the season and competitions.

The generality of the above tasks determines the content of sports training. Each group of tasks is closely related to the main types (aspects) of the athlete's training during the training process.

Technical, tactical, physical, psychological, theoretical (intellectual) and integral. As a result of solving these problems, in general, an appropriate level of physical, technical and other types of training is provided, which characterizes the readiness of the athlete to achieve success in the chosen sport.

Sports training has the following specific features:

- focused on achieving the highest possible individual result in a single sport or sports discipline;
- early (timely) and in-depth specialization of the athlete in the chosen sport or its specific discipline;
- Careful selection of athletes for systematic training in a particular sport;
- the long duration of training required for maximum sports results and a relatively limited period of demonstration;
- very high level of training and competitive load, which places high demands on the health of athletes, their psychophysical capabilities;

- High level of individualization of the process of training athletes;
- The need for systematic and in-depth comprehensive monitoring of the athlete's condition. the process of training sessions and competitions;
- the leading role of the coach with a sufficiently high independence and creative approach to the training process of the athlete himself;
- Extensive use of non-specific means and methods of training, which allow to fully reveal the functional reserves of the athlete's body during training.

The whole set of sports training tools used in the process of training athletes can be divided into two groups:

Real exercises are the main tool, because their application allows you to solve the main tasks of sports training.

Depending on the similarities and differences with the sport chosen as the subject of specialization, all exercises are divided into competitive and preparatory exercises, the latter in turn into special training and general training exercises.

Competitive exercise is an integral set of movements or actions that serve as a means of conducting a competitive fight of the same composition as in the competition environment for the selected sport. For example, in athletics, these include different types of throwing: javelin, discus, hammer; rowing: rowing, rowing and canoeing at certain distances, rowing in slalom; in weightlifting: weightlifting is a separate exercise in biathlon pulling, pulling and pulling. In this sense, the concept of "competitive exercise" is the same as the concept of "sport".

Methodologically, there are: in the real conditions of sports competitions, real competitive exercises performed in full compliance with the rules of competition established for this sport; training forms of competitive exercises that correspond to competitive exercises in terms of the composition and general direction of movements, but differ from them in the characteristics of the regime and the form of movements. These are typical forms of competitive exercise.

Special training exercises are movements that have significant similarities with competitive exercises in terms of the coordination structure of movements, spatial, spatio-temporal, rhythmic and energetic properties, neuromuscular tension and the predominance of physical abilities. For example, a runner's special training exercises include running along selected distance segments; for gymnasts - the operation of the elements and ligaments of competitive combinations; exercises such as deadlifting or bending with a barbell for weightlifters; for players - individual, group and team actions and combinations with and without the ball.

Conclusion. The choice of specific training exercises is determined by the specific characteristics of the chosen sport and therefore the scope of these exercises is usually relatively limited.

It is important to keep in mind that special training exercises are not the same as the chosen sport, otherwise there will be no benefit in using them. Their selection is done precisely in a way that focuses on the development of the specific physical abilities and

movement techniques required of the athlete and has a differentiated effect.

Depending on the purpose, special training exercises are divided into:

- leading exercises are mainly focused on mastering movement techniques;
- the developer is mainly focused on the development of physical and mental abilities;
- aimed at developing the qualities and techniques of action at the same time.

Such a division is, of course, largely conditional, because the form and content of motor movements are the same. Only if the leading exercise is closer to the chosen sport style and the developmental exercise is, as a rule, associated with more important exercise loads.

REFERENCES

1. Гончарова О.В. Ёш спортчиларнинг жисмоний қобилиятларини ривожлантириш. Тошкент. 2004.
2. Р.С.Саломов. Спорт машғулоти назарий асослари Тошкент. 2005.
3. Усмонходжаев Т.С. Болалар ва ўсмирлар спорт машғулоти назарияси ва услубиятлари. Тошкент. 2005.
4. Саломов Р.С. Спорт машғулоти назарий асослари.Т.2000.
5. Керимов Ф.А.Умаров.М.Н. Спортда прогнозлаштириш ва моделлаштириш. Тошкент.2000.

TECHNOLOGIES TO IMPROVE THE TECHNICAL AND TACTICAL TRAINING OF BOXERS ENGAGED IN BOXING

Akhmedov Latifjon Gayrat ugli¹

Quchqarov Jurabek²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

boxing, training, competition, attack, kick, technique, tactics, skill, efficiency

ABSTRACT

The article analyzes the planning of preparatory work on the basis of the study of the problems encountered in the organization of training of young boxers, as well as the development of the effectiveness of the competition

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6678072

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

BO'SMLARDA SHUG'ULLANUVCHI BOKSCHILARNI TEXNIK-TAKTIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI

KALIT SO'ZLAR:

boks, mashg'ulot, musobaqa, hujum, zarba, texnika, taktika, mahorat, samaradorlik

ANNOTATSIYA

Maqolada yosh bokschilar mashg'ulotlarini tashkil qilishda yuzaga kelayotgan muammolarni o'rganib borish asosida tayyorgarlik ishlarini rejalashtirish masalalari tahlil qilingan hamda musobaqa samaradorligini rivojlantirish masalasi o'rganilgan.

Bugungi kunda dunyoda boks sport turi yanada raqobatbardosh, keskin va universal tus olmoqda, shu sababli yuqori malakali bokschilarning tayyorgarligiga qo'yiladigan talablar keskin ortib bormoqda.

Bunda qarshi hujumlardan foydalanishning ortishi, to'siqli vaziyatlarda hujumlar sonining kamayishi holatlari paydo bo'lmoqda. Buni ekstremal sharoitlarda harakatlarni nazorat qilishning yomonlashishi, tavakkalchilikka moyillik bilan tushuntirish mumkin. Chalg'ituvchi omillar bilan kechadigan vaziyatlarda bokschilarning hujum va himoya – javob harakatlari natijaviyligi ancha kamayadi. Shu bilan birga, to'siqli va to'siqsiz vaziyatlarda alohida taktik tavsiflarga ega janrlarni olib borish hajmlaridan ishonchli farqlar aniqlanmadi.

Musobaqa faoliyatining muvaffaqiyatini belgilab beruvchi asosiy texnik harakatlar hujumlar, himoyalar va javoblar hamda qarshi hujumlar chalg'ituvchi omillar bilan kechadigan vaziyatlarda texnik harakatlar hajmi va natijaviyligini ham pasayishi kuzatiladi. Texnik harakatlar ishonchligini oshirish uchun yuqori malakali bokschilarni chalg'ituvchi omillarga nisbatan qarshilik hissini tarbiyalash zarurligi tadqiqotlar jarayonida aniqlangan.

Zamonaviy boksning rivojlanishi, bellashuvlarni olib borish va musobaqalarni o'tkazish qoidalarini o'zgarishlari hamda g'oliblarni aniqlashning musobaqalar barqarorligiga erishishni qiyinlashtiradigan uzoq muddatliligi va ko'p bosqichliligi bilan tavsiflanadi.

Shu tufayli, sport mahoratining mustahkamligini oshirishning muhim zaxiralaridan biri – ko'p bosqichli musobaqalarda bellashuvni olib borishning xususiyatlarini va ixtisoslashtirilgan faoliyatning samaradorligini limitlovchi omillarni aniqlash hisoblanadi. Shu bilan birga, bir qator mualliflarning fikriga ko'ra, texnik-taktik tayyorgarlik – sportchi mahoratining asosi hisoblanadi va ko'proq darajada uning imkoniyatlarini belgilaydi.

Boksda usullarni bajarishning texnikasi va taktikasini o'rgatish va takomillashtirish usulini o'rganish va ilmiy asoslashga ko'p sonli mualliflarning ishlari bag'ishlangan.

Lekin, ushbu ishlarda va boks bo'yicha zamonaviy darsliklarda, musobaqalarning yangi shartlarida bokschilarning musobaqa faoliyatining taktik tavsiflariga bag'ishlangan ma'lumotlar kamuchraydi.

Mavjud ma'lumotlar bir qator qarama-qarshiliklarga ega bo'lib, shu tufayli ham, zamonaviy boksning nazariyasi va amaliyotini qoniqtira olmaydi. Mavjud muammo, o'rgatish va takomillashtirishni tashkil qilish paytida hisobga olinishi zarur bo'lgan taktik harakat amallarining turli variantlarining ko'p qirraligi bilan murakkablashtiradi.

Maxsus adabiyotlarni tahlil qilish natijasida, taktik harakatlarning miqdoriy parametrlariga nisbatan konkret tadqiqotlar va tavsiyalar yo'qligi aniqlangan bo'lib, bu, musobaqa oldi tayyorgarligining asosiy vositalaridan biri bo'lgan – musobaqa faoliyatini modellashtirish imkoniyatini chegaralaydi.

Buning barchasi, yuqorida bayon qilingan, bokschilar jangining taktik manerasini belgilaydigan muammolarni o'rganish va tahlil qilishning dolzarbligini ko'rsatadi.

Og'ir vazdagi bokschilarda ko'pchilik jangovar usullarni bajarish texnikasining baholari yengil vazndagila yoki o'rta vazndagilarnikiga nisbatan past. Masalan, beshta ko'rsatkichlar bo'yicha (o'ng qo'l bilan to'g'ridan tanaga, chap qo'l bilan yonboshdan tanaga, pastdan chap qo'l bilan boshga zarba berish, manevr va tayyorgarlik harakatlari, fintlar va aldanchi harakatlar) ular yo yengil vazndagilardan, yoki o'rtacha vazndagilardan pastroq larajada, oltita

ko'rsatkichlar (chap qo'l bilan to'g'ridan tanaga, o'ng qo'l bilan yonboshdan boshga zarba berish, sho'ng'ish, egilib chap berish bilan himoyalaniş, harakatlanishlar, qo'llanilayotgan usullarning xilma xilligi) bo'yicha esa – ular, ikkala toifadagi bokschilardan past darajada (farqlar statistik ishonarli).

O'ng qo'l bilan to'g'ridan boshga zarba berishni og'ir vazndagilar boshqa vazn toifadagi sportchilarga ko'ra yaxshi bajaradilar. Bu, mazkur zarba ko'pchilik og'ir vazndagilar uchun "qurol" hisoblanishi bilan tushuntiriladi va ko'pchilik bellashuvlarning taqdiri shu zarbaga bog'liq, shu tufayli, ular ushbu zarbani berish texnikasini takomillashtirish uchun ko'p vaqt sarflaydilar.

Qolgan usullarni bajarish texnikasi, boshqa vazn toifasidagi bokschilarnikidan farq qilmaydi.

Shunga ham e'tibor berish lozimki, ko'pchilik holatlarda, texnika jihatidan eng murakkab bajariladigan usullarning baholarida uncha katta bo'lmagan farq kuzatiladi. Bu, masalan, bajarish texnikasi bo'yicha boshga zarba berish texnikasiga nisbatan murakkab hisoblangan tanaga zarba berishga taalluqlidir. Xuddi shuning o'zini, boshqa turdagi himoyalanişga nisbatan murakkab hisoblangan

– sho'ng'ishlar va egilib qochishlar to'g'risida ham aytsa bo'ladi. Harakatlanishlar kabi muhim texnik usulni og'ir vaznli bokschilar tomonidan past darajada bajarilishini ham aytish lozim.

Bokschining harakatchanligi ko'p hollarda ushbu usulga bog'liq, demak og'ir vaznli bokschilar uchun ayniqsa muhim bo'lgan raqib zarbalariga kamroq uchraydi.

Olingan faktlar, trenerlar o'rtasida amalga oshirilgan so'rov natijalari bilan bilvosita tasdiqlanadi, ular, og'ir vazndagilar ko'pincha jangni olib borishning ancha bir xildaligi bilan farq qilishadi va nokaut va uzluksish bosim ko'rsatish taktikasini ustun ko'rishadi. Umuman, bokschilarning texnik-taktik mahoratini tadqiq qilish, uni yengil va o'rta vazn

bokschilarinikiga nisbatan, og'ir vazndagilarda ancha past darajada ekanligi to'g'risida dalolatberadi.

Mazkur xulosalar boks sport turini rivojlantirishda mavjud va yuzaga kelayotgan muammolarning oldini olishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, yosh bokschilarning tayyorgarligini tashkil qilishda o'z samarasini beradi degan umiddamiz.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Неупокоев, С.Н., Капилевич, Л.В., Кабачкова, А.В., Лосон, Е.В., Крупицкая, О.Н. "Анализ показателей системы внешнего дыхания при совершенствовании ударных движений у боксеров различной спортивной квалификации", Вестник Томского государственного университета, (2015).

2. Павлова О.И. Комплексная система подготовки квалифицированных легкоатлетов на этапах становления спортивного мастерства, Москва, 2004.

3. Панасюк Т.В., Тамбовцева Р.В. – Конституциональные особенности физической работоспособности подростков. В сб. VII Международный науч. конгресс «Современный Олимпийский спорт и спорт для всех», том 2, Москва 2003.

4. Олейник, Н.А., Чибисов, В.И., Рейдерман, Ю.И., Скрипченко, И.Т., Чередник, Е.А. "Разработка методики определения текущего состояния сердечно-сосудистой и дыхательной систем у спортсменов", Слобожанський науково-спортивний вісник, № 5-2 (33), (2012).

5. Кокорина Е.А. Морфологические критерии спортивного отбора в циклических скоростно – силовых игровых и единоборствах Спб 2014.

6. Платонов В.Н. Двигательные качества и физическая подготовка спортсменов М- 2019.

7. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.

8. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

9. Bakhromov, O. T., & Khasanov, A. T. (2020). The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv". ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(10), 1247-1251.

10. Хасанов-преподаватель, А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов-старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

11. Бахромов, О. Т., & Хасанов, А. Т. (2020). ВЛИЯНИЕ МОТИВАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ. In НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ (pp. 110-114).

12. hasanov, anvar. (2021). СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ДЕТЕЙ В СЕМЬЕ.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4513>

13. xasanov, anvar. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4861>

14. xasanov, anvar, & olimov, alisher. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4864>

15. xasanov, anvar. (2022). OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS: OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4870>

16. xasanov, anvar, & Олимов, А. (2022). WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4871>

17. hasanov, anvar, & Олимов, А. (2022). JISMONIY TARBIYA VA SPORT BILAN SHUG'ULLANUVCHILARDA, JISMONIY HARAKAT MALAKA VA KO'NIKMALARNI SHAKILLANTIRISHNING BOSQICH VA TALABLARI: JISMONIY TARBIYA VA SPORT BILAN SHUG'ULLANUVCHILARDA, JISMONIY HARAKAT MALAKA VA KO'NIKMALARNI SHAKILLANTIRISHNING BOSQICH VA TALABLARI. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4869>

18. hasanov, anvar. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ: ЗНАЧЕНИЕ МЕТОДОВ ОБРАЗОВАНИЯ, ИСПОЛЬЗУЕМЫХ В ФИЗИЧЕСКОМ ОБРАЗОВАНИИ В ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4530>

19. xasanov, anvar, & olimov, alisher. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4864>

20. A.T. Hasanov, Tillaev Bobur Farkhod ugli, & Mamatqulova Mukarram Gapporovna. (2022). METHODS OF PHYSICAL DEVELOPMENT AND MOVEMENT SKILLS OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS. Journal of Academic Research and Trends in Educational

Sciences, 1(7), 89–94. Retrieved from
<http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/132>

21. A.T. Hasanov, & R.M. Toshpulatov. (2022). IMPROVEMENT OF METHODOLOGY OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(7), 95–99. Retrieved from <http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/133>

22. A.T. Hasanov, & A.B. Mamanazarova. (2022). METHODS OF FORMING CHILDREN A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(7), 6–9. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/113>

23. Hasanov, A. T., & Mamanazarova, A. B. (2022). WRESTLING PREPARATION PROCESS IN SPORTS SCHOOLS. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 3, 174-176.

24. hasanov, anvar. (2021). ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ У БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ ФИЗИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ. Физическое воспитание, спорт и здоро

25. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. ?АРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР ОР?АЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

PRONUNCIATION TEACHING TECHNOLOGIES

Boltayeva Gulilola¹

Baxtiyorova Madina²

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

pronunciation, modern
methods, audiobooks,
programs, sites, modern
technologies

ABSTRACT

Today, the interest in language learning is growing. Many reforms are being carried out in our country for the development of foreign languages. The most gratifying thing is that methods of teaching and learning are emerging, combining foreign languages and the IT industry. Easy and fast language learning through these technological methods is developing rapidly.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6686218

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer at the Department of English Language Teaching Methods, Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

² Student of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

TALAFFUZ O'QITISH TEXNOLOGIYALARI

KALIT SO'ZLAR:

talaffuz, zamonaviy usullar, audiokitob, dasturlar, saytlar, zamonaviy texnologiyalar

ANNOTATSIYA

Bugungi kunda til o'rganishga bo'lgan qiziqish yanada ilgarilab bormoqda. Yurtimizda chet tillarini rivojlantirish uchun juda ko'p islohotlar amalga oshirilmoqda. Eng quvonarlisi shuki, chet tillarini va IT sohasini jamlagam holda o'qitish va o'rganish usullari paydo bo'lmoqda. Bu texnologik usullar orqali oson hamda tez til o'rganish jadal rivojlanmoqda.

Zamonaviy texnologiyalar deganda birinchi navbatda, albatta kompyuter ko'z o'ngimizda namoyon bo'ladi. Kompyuter til o'rganishda juda katta yordam beradi. Kompyuter va yangi texnologiyalar yordamida tilni "istalgan joyda-istalgan vaqtda" o'rganish talaffuz uchun juda foydalidir. Talaffuzni o'rgatish/o'rganish uchun juda ko'p zamonaviy texnologik vositalar mavjud. O'quvchilar bu texnologik vositalar yordamida talaffuzini oson va sifatli o'rganishlari mumkin. Ingliz tilini talaffuz qilish tilni o'rganish, o'rgatishdagi eng qiyin jarayonlardan biri hisoblanadi. Ko'p narsa talaffuzni o'rganishga yordam beradi, o'rganuvchilarning yoshi, motivatsiyasi va shaxsiyati - hamda o'quvchilarning o'ziga - o'qitish sifatiga, birinchi tilga bog'liqligi - bu tashqi omillardir. Shunga qaramay bugungi kunda biz o'rganishni xohlagan tilimizni zamonaviy texnologiyalar orqali osongina o'rganishimiz mumkin. To'g'ri talaffuz qilishni o'rgatishning turli xil usullari mavjud. Misol tariqasida quyidagilarni keltirib o'tishim mumkin. Bulardan biri bu - fonetik mashqlardir. Ingliz tili talaffuzini o'rgatishning an'anaviy usuli "Fonika" hisoblanadi. Fanda yana "Vizual Fonika" degan tushuncha ham mavjud. Vizual Fonika o'quvchilarga tilni o'rganishda yordam berish uchun tovushlar va so'zlarni jonlantirib ko'rsatadi.

Taqlidiy metod— tabiiy va sodda. Lekin u tilni, jumladan, uning talaffuz tomonini ongsiz o'zlashtirishga asoslanadi. Fonetik birliklarni anglab yetmasdan yaxlit tarzda biron-bir namunaga binoan (mas. rriualingga ergashib) o'zlashtirish metodiga taqlid nomi berilgan. Tovushlar monandligi (analogiya)ga suyanib, uning fahmiga bormasdan idrok etilsa yoki aytilsa, taqlidiy o'rganish sodir bo'ladi. Taqlid muallimdan ibratli talaffuzni, o'quvchidan o'tkir eshitish qobiliyatini talab qiladi (J. Jalolov,2012, 208-bet). Shuningdek, eshitish orqali o'quvchilar o'z talaffuz xatolarini sezishlari va kelgusi darsda bu xatolarini takrorlamasligi mumkin. Bu jarayonda so'zlarni birinchi o'qituvchi aytadi, so'ngra o'quvchilar takrorlashadi. Shuningdek, so'zlarni to'g'ri talaffuz qilishda lablar, og'iz harakatlariga alohida e'tibor berish, ularni to'g'ri qo'llashda xatolarga yo'l qo'ymaslik muhim. Ushbu usul to'g'ri talaffuzni mustahkamlash uchun asos bo'la oladi. O'quvchilar o'rgangan usullarini yanada mustahkamlash uchun kichik she'rlar, tez aytishlar, maqollar yod olishlari mumkin. Darsliklarda berilgan dialoglarni, qo'shiqlarni yod olish ham yaxshi natija beradi. Tovushlarni mashq qilish bilangina kifoyalanish yetarlicha emas. Ularni ko'proq og'zaki nutqda ham qo'llay bilish lozim.

Dars jarayonida o'quvchilarni ko'proq so'zlarni talaffuz qilishga undaydigan mashqlar bajartirish ham foydadan holi emas. Masalan:

1- Namunaga ko'ra so'zlarni talaffuz qilish.

2- Talaffuzida qiynaladigan so'zlarni qatnashtirib gaplar tuzish va aytish.

3- Savol-javob mashqlarini bajarish. Talaffuzida qiynaladigan so'zlar ishtirokidagi javoblarni talab qiladigan savollar tuzish.

4- Qo'shiq kuylash. Qo'shiq kuylash orqali ham talaffuzni rivojlantirish mumkin. Bunda birinchi navbatda qo'shiq matni o'quvchilar soniga ko'ra listga chiqartiriladi va o'quvchilarga tarqatiladi. Qo'shiqni tinglash jarayonida matniga ham qarab boriladi. So'ngra qo'shiqqa hamohang tarzda birgalikda kuylanadi. Bu usul ham so'zlarning yozilishini ham talaffuz qilinishini o'rganishda yaxshi yordam beradi.

Bugungi kunda chet tillarini o'rgatish, o'rganishda zamonaviy usullar hamda texnologiyalardan keng qamrovda foydalanilmoqda. Misol tariqasida hammaga ma'lum o'sha "Booknomy" va "Tedbook" kitoblarini keltirmoqchiman. Bu kitobni istalgan paytda - istalgan joyda o'rganish mumkin. Negaki, kitobda berilgan mavzularning "Audio" shakli ham mavjud. Bunda mavzudagi so'zlarni ko'rib o'qish bilan birgalikda tinglab talaffuzni o'rganish mumkin.

Talaffuzni to'g'ri rivojlantirishda asosan "urg'u", "bo'g'in" larga e'tibor qaratish kerak. Chunki ingliz tilida talaffuzi bir biriga juda o'xshash so'zlar juda ko'p. Ular urg'u so'zning qayeriga tushishiga ko'ra talaffuz qilinadi. Bo'g'in va intonatsiyaga e'tibor berish orqali talaffuzni yaxshilash mumkin. Bu ingliz tili talaffuzini o'rganishning eng yaxshi usullaridan biri hisoblanadi.

Ta'lim sohasini texnologiyalarsiz tasavvur etish qiyin. Hozirgi zamonaviy texnologiya davrida axborot texnologiyalaridan foydalanish tilni yanada tez va samarali tushunishga va o'rganishga yordam beradi. Kompyuter, telefon, quloqchinlar turli tuman texnika vositalari til o'rganuvchilariga beminnat yordam beradi. Til o'rgatuvchi dasturlar, saytlar, programmalar va dasturlar shunday tuzilganki, talaffuzni o'rganishda hech qanday qiyinchiliklarga duch kelmaysiz. Shuningdek, til o'rganish jarayonida diktafonlardan foydalanish ham yaxshi usuldir. Bunda so'zning to'g'ri talaffuz shaklini ovoz chiqarib diktafonga yozib olib, keyin, bo'sh vaqtlarda yoki biror bir yumush bajarayotganda ham takrorlab eshitish orqali o'rganish mumkin. Bundan tashqari, ingliz tilidagi subtitrlil multfilmlar, filmlar, qo'shiqlar, shoularni ko'rish ham chet tillarini o'rgatishda yaxshi usullardan biridir.

Chet tilini o'qitishda zamonaviy texnologiyalardan foydalanganda o'quvchilarda til o'rganishga bo'lgan qiziqish paydo bo'ladi. Shuningdek, o'tilayotgan dars sifatini, o'quvchilarning darsda yanada faol ishtirok etishini ta'minlaydi. Zamonaviy texnologiyalar dunyoning juda tez o'zgarishiga, jadal rivojlanishiga sabab bo'lmoqda. Dunyoning bir chetida turib, narigi chetini boshqarmoqda. Ta'lim sohasida ham bu texnologiyalarning ko'plab foydasi tegmoqda.

Biz bugungi kunda texnologiyalar hukmronlik qilayotgan davrdamiz. Texnologiyalar ta'limda ham o'z o'rniga ega. Ular juda muhim ro'l o'ynaydi. Olimlarning fikriga ko'ra, 90%

o'quvchi yoshlar maktabda, qo'shimcha darslardan, o'quv zallarida, ko'chada yoki boshqa vaziyatlarda turli xil turdagi texnika vositalaridan foydalanishmoqda. So'ngi yillarda yangi texnologiyalar bilan to'ldirilgan yoki jihozlangan o'quv xonalarida til o'rgatish rivojlanmoqda. Bunday o'qitish tizimi - mutaxassislar tomonidan ma'qullangan. Ba'zi saytlar til o'rganish uchun yaratilgan. Ba'zi veb saytlar til o'rganish uchun viktorinalar, quizlar, boshqotirmalar kabi o'quv mashg'ulotlarini ishlab chiqmoqda. Til o'rganuvchilari bir-biri bilan chat orqali bog'lanib muloqot qilishlari mumkin. Veb - konferensiyalarning turli tumani bor. Bu vositalar orqali onlayn ta'lim olish, uzoqdan turib o'qituvchi bilan jonli efirda dars o'tish, ko'plab o'quvchilarni birlashtirishi mumkin. Misol tariqasida ZOOM ni keltirishimiz mumkin.

Yana ko'plab veb - saytlar dasturlar til o'rganish uchun juda foydali va samaralidir. Ular boshqa maqsadlarda ishlab chiqilgan bo'lsada ta'lim sohasida ham ko'p foydasi tegmoqda. Tarjima saytlarining ham turli xillari paydo bo'lmoqda. Ular o'quvchilarga matnlarni tarjima qilishda, ma'nosini tushunib olishda qo'l kelmoqda.

O'qituvchilar zamonaviy texnologiyalar orqali dars o'tishlari uchun avvalo texnologik vositalarni yaxshi bilishi va har tomonlama foydalana olishi zarur. Shundagina o'quvchilarga sifatli va a'lo darajada dars berishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Introduction to Teaching Pronunciation
2. J.Jalolov. Chet tilini o'qitish metodikasi. 2012, 208-bet
3. Lam.Y. Modern languages review.
4. Cohen.L.2007.Research methods in education.
5. Hashemian.M.2013. An analysis of pronunciation.

DEVELOPMENT OF SCIENCE IN KARAKALPAKSTAN DURING THE YEARS OF INDEPENDENCE

Seyilbekova Rano¹

Nukus State Pedagogical Institute

KEYWORDS

Independence, Culture, Berdoq,
Ajiniyaz, National Crafts,
Academy of Sciences, Values,
Fine Arts, Classical Literature

ABSTRACT

This article focuses on the achievements and reforms in the development of science during the years of independence. Science in Karakalpakstan is about people who have contributed to the development of science and their scientific work.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6686253

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Trainee researcher, Nukus State Pedagogical Institute, Nukus, UZB

MUSTAQILLIK YILLARDA QORAQALPOĞISTONDA ILM FANNING RIVOJLANISHI

KALIT SO‘ZLAR:

Mustaqillik, mádaníyat, Berdoq, Ajiniyoz, milliy hunarmandshilik, fanlar akademiyasi, qádiryatlar, jozibali san'ati, mumtoz adabiyot

ANNOTATSIYA

Bu maqolada asosan mustaqillik yillarida ilim fanning rivojlanishi qólga kirgizilgan yutuqlar va ólib borilgan islohatlar haqida sóz etiladi. Qoraqalpoğistondagi ilim fanning rivojlanishiga óz hissalarini qoshgan shaxslar haqida ularning ilimiy ishlari haqida gap ketadi.

Qoraqalpoq xalqi qadimiy va boy tarixga ega. Uning milliy madaniyati, jozibali san'ati, mumtoz adabiyoti, qadriyatlarini, udum va an'analari olamga mashhurdir.

Mustaqillik tufayli qoraqalpoq xalqi juda kóp qadriyatlarini qayta tiklash imkoniyatiga ega bóldi. Adolat va tenglik, ozodlik va erk uchun kurashgan Ernazar Olakóz, Ollayor Dóstnazarov singari xalq qahramonlarining jasoratli, ót yurakli Qoraqalpoq farzandlarining orzu-armonlari amalga oshdi.

Milliy madaniyat va mánaviyatning qaror topishiga, qoraqalpoq xalqining klassik shoirlari Berdoq, Ajiniyoz bobolar ijodiy meroslarining tóla tiklanishiga, aziz xotiralarining ulug'lanishiga yól ochib berdi.

Bugungi kunda Ibroyim Yusupov, Tólepbergen Qaipbergenov, Tilovbergen Jumamuratov kabi qoraqalpoq yozuvchi va shoirlarining asarlari xalqlarimiz mánaviy xazinasidan munosib joy oldi.

Sobir Kamolov, Charjau Abdirov kabi yirik olimlar Ózbekiston fani rivojiga juda katta hissa qóshdilar.

Bugungi kunda respublika xalq tálimi tizimi milliy uyg'onish, ijtimoiy-iqtisodiy va mánaviy rivojiga xizmat qilishda yetakchi rol óynamoqda.

Respublikada yangi tipdagi órta umumtálim muassasalari-litseylar, gimnaziya va alohida fanlarni chuqurlashtirilgan holda óqitiladigan maktablar tez rivojlanmoqda. 1996-yil oxirida respublikada 743 ta umum tálim maktabi faoliyat kórsatdi, shu jumladan, ayrim fanlarni chuqurlashtirilgan holda óqitiladigan maktablar 1991-yilda 31 ta bólgan bólsa, 1996-yilda 169 taga yetdi, litsey va gimnaziya 19 taga yetdi. Ótgan yilning ózida óquvchilar soni 1743 nafarga kópaydi.

Barcha qishloq hunar-texnika bilim yurtlarida traktorchi-mashinistlar tayyorlash chegaralanib, órniga turli mintaqalar uchun zarur bólgan kadrlar tayyorlashga etibor kuchaytirildi. Milliy hunarmandchilikni rivojlantirishga, gilam tóqish, keramik buyumlar tayyorlash, ganchkorlar va boshqa shu kabi hunar egalarini tayyorlashga ahamiyat berila boshlandi.

Respublikadagi 22 ta órta maxsus óquv yurtlarida, shu jumladan, kunduzgi bólimda 11,8 ming óquvchi tálim olmoqda. Berdaq nomidagi Qoraqalpoğ'iston Davlat Universiteti hamda Ajiniyoz nomli Nukus Davlat pedagogika institutida oliy málumotli mutaxassislar

tayyorlanmoqda. Bu óquv yurtlarining kunduzgi bólimlarida 9 ming nafar talaba óqimoqda. Universitetda qishloq xójaligi va tibbiyot ixtisosligi bóyicha fakultetlar ham mavjud.

Bozor iqtisodiyotiga ótish davri qiyinchiliklariga qaramay respublika hukumati xalq tálimi moddiy-texnika bazasini mustah-kamlash chora-tadbirlarini kórmqda. Keyingi 6 yilda 42 ming 778 órinli maktab, 6 ming 660 órinli bog'cha, 6 ming 840 órinli kasb-hunar kollejlari binolari qurilib foydalanishga topshirildi. Birgina 1996-yilning ózida esa 3126 órinli maktab qurib ishga tushirildi.

1991-1996-yillarda fan sohasida ham sezilarli ózgarishlar bóldi. 1992-yilda Ózbekiston Respublikasi Fanlar Akademiya-sining Qoraqalpoq filialiga Qoraqalpoq bólimi maqomi berildi. Uning tarkibida ilgari 3 ta institut mavjud bólgan bólsa, yana ik-kita institut qóshildi. Tarix, arxeologiya va etnografiya hamda bio-ekologiya institutlari ham shu bólim tarkibiga kirdi. Botanika bog'i bólinmasiga esa bólim maqomi berildi. 1994-yilda esa Fanlar Aka-demiyasi tarkibiga Ózbekiston Sog'liqni saqlash vazirligiga qarashli tajriba instituti va tibbiyot klinikasi ham kiritildi.

Fanlar Akademiyasida tashkil etilgan bunday tadbirlar olimlar-ga tabiiy va ijtimoiy fanlarni yanada rivojlantirish, xalq xójaligi va madaniyatni yuksaltirishda muayyan muvaffaqiyatlarni qólga kiri-tishga yordam berdi. Qoraqalpoq fanida erishilgan yutuqlar hamda tórt jildlik «Qoraqalpoq tilining izohli lug'ati»ni yaratishdagi xiz-matlari uchun fanlar akademiyasi bólimining 4 nafar ilmiy xodimla-ri (M.Qalandarov, R.Yesemuratova, A.Tóraboyev, D.Qozoqboyev) 1996-yilda Ózbekiston Respublikasining Beruniy nomidagi Davlat mukofoti bilan taqdirlandilar.

1992-yilda Ózbekiston Respublikasi Qishloq xójaligi fanlari akademiyasining Qoraqalpoq bólimi tashkil etildi. Uning tarkibiga Sh.Musayev nomidagi Chimboy yer ishlari instituti hamda sholichi-lik va chorvachilik institutlarining filiallari kiritildi.

Nukusda SANIIRIning bólimi faoliyat kórsatmoqda. Respublika oliy óquv yurtlarida ham ilmiy-tadqiqot ishlari olib borilmoqda.

Keyingi yillarda Toshkent olimlari kómagida katta miqdor-dagi yuqori malakali mutaxassislar tayyorlandi. Respublikadagi 60 nafar fan doktorlari va 600 nafar fan nomzodlaridan deyarli 30 foizi Ózbekiston Mustaqilligi yillarida ilmiy daraja oldilar. Ilgari fanlar akademiyasi haqiqiy ázoligiga saylangan Ch.A. Abdi-rov, S.K. Kamolov, A.B. Baxiyevlar qatoriga 1994-2000-yillarda T. Yeshanov, A. Dauletov, U.Hamidov va J. Bozorboyev ham qabul qilindilar. 1997-yilda esa ikki nafar rassom (J. Izentayev va J. Qutti-muratov) Ózbekiston Respublikasi Badiiy akademiyasining akade-mikligiga saylandilar.

Respublikada yuqori malakali kadrlar ósishida ayniqsa, ijtimoiy fanlar sohasida Ózbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan tarix va arxeologiya, etnografiya, til va adabiyot bóyicha nomzodlik va doktorlik dissertatsiyalarining himoya qiluvchi ixtisoslashgan Kengashlarning tashkil etilayotganligi muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Respublika olimlari keyingi yillarda chet el mutaxassislari bilan hamkorlikda ilmiy izlanishlar olib bormoqdalar. Respublika Fanlar Akademiyasining Qoraqalpoq bólimi

bioekologiya instituti xodimlari Germaniya olimlari bilan birgalikda 1993-yildan beri Orolbóyi ekologiyasi muammolari bóyicha tadqiqotlar olib borishmoqda. Tarix, arxeologiya va etnografiya instituti Avstraliyaning Sidney universiteti olimlari hamda fransuz arxeologlari bilan birgalikda ish olib bormoqdalar. 1995-yilda Móynoqda Germaniya Federativ Respublikasi yordamida bioekologiya institutining xalqaro ekologiya stansiyasi ochildi.

Mustaqil Ózbekiston va Qoraqalpog'istonning dolzarb masalalari respublika shoir va yozuvchilari ijodida katta órin egallaydi. Ózbekiston va Qoraqalpog'iston xalq shoiri Ibroyim Yusupov, Ózbekiston va Qoraqalpog'iston xalq yozuvchisi Tólepbergan Qaipbergenovlar qatoriga yangi nomlar kelib qóshildi. Saginbay Ibrohimov, Kenesboy Rahmonov kabi shoirlar, Guloysha Yesemuratova, Ózarboy Abdurahmonov, Muratboy Nizanovlar ana shular jumlasidandir.

Xalq tálimi, fan, madaniyat ravnaqini táminlash Qoraqalpog'iston Respublikasi va uning xalqi uchun muhim vazifalardan hisoblanadi. 2007-yildagi málumotlarga kóra, ólkada 761 ta umumtálim maktablari faoliyat kórsatmoqda. Eng zamonaviy óquv qurollari bilan jihozlangan 76 ta kasb-hunar kollejlari, 7 ta akademik litsey yosh avlodga zamonaviy bilim berish bilan shug'ullanmoqda.

Sanát va madaniyatning boshqa sohalari rivojiga katta e'tibor bilan qaralmoqda. Ayni paytda Respublikada 3 ta teatr, 4 ta konsert muassasalari, 3 ta muzey faoliyat kórsatmoqda. Muzeylar eksponatlari yangidan yangi asarlar va jihozlar bilan boyib bormoqda.

Ular soni 2002-yilda 78 ming'ia bólgan bólsa, 2006-yilga kelib 82 ming 600 tadan oshdi. Badiiy adabiyot milliy madaniyatining mu-him bógi'ni sifatida rivojlanmoqda.

2002-2007-yillar mobaynida ikki atoqli qoraqalpoq adiblari-Tólepbergan Qaipbergenov va Ibroyim Yusupovlarga milliy madaniyatning rivojlanishidagi g'oyatda katta xizmatlari uchun davlati-mizning oliy mukofoti «Ózbekiston qahramoni» unvoni berildi. Bir qator san'atkorlarga «Ózbekiston xalq artisti», «Ózbekiston xalq rassomi», «Ózbekiston san'at arbobi» unvonlari berildi.

Ayni paytda Ózbekiston Fanlar Akademiyasining Qoraqalpog'iston bólimi ólkada fan taraqqiyotining asosiy tayanchi vazifasini bajarmoqda. 2002-yilda 3 ta oliy óquv yurti ishlagan bólsa, 2007-yilga kelib ular soni yana ikkitaga kópayib, jami 5 taga yetdi. Buningi kunda 9 ta oliy talim maskani ishlamoqda va ularda zamonaviy kadrlar tayyorlash, óquv-pedagogik ishlar bilan birga fan taraqqiyotiga xizmat qiladigan keng miqyosli ilmiy-tadqiqot ishlari ham olib borilmoqda.

1993-yil yanvarda Toshkentda Qoraqalpog'iston madaniyati kunlari, noyabr oyida esa Qoraqalpog'istonda Toshkent madaniyati kunlari ótkazildi. Bu tadbirlar Nukus va Toshkent madaniyat xodimlari faoliyatini bir-birlariga yaqinlashtirdi. 1996-yilda Qoraqalpoq xoreografiyasi tarixida birinchi marta «Oyjamol» nomli qoraqalpoq baleti (N.Muhammedinova musiqasi, T.Xodjayev asari) sahnalash-tirildi. 1996-yilda Ózbekiston Mustaqilligining 5 yilligi oldidan ótkazilgan «Ózbekiston-Vatanim manim» qóshiq-tanlovida yosh qóshiqchi Roza Kutekeyeva «Mustaqillik gullari» qóshig'i bilan ishtirok etib,

faxrli ikkinchi órinni oldi. Shu yili yana Amir Temur rolining eng yaxshi ijrosi uchun konkursida Berdaq nomidagi drama teatri artisti Bozorboy Uzoqberganov qatnashib, birinchi órinni oldi. Bu misollar Qoraqalpog'iston san'atkorlari Mustaqillik yillari-da erishgan muvaffaqiyatlardan dalolat beradi.

1991-1996-yillarda Nukus shahrining 60 yilligi, Tórtkól shah-rining 120 yilligi, Ajiniyoz Qosiboy óg'lining 170 yilligi, Amir Temurning 660 yilligi keng nishonlandi. Bular ózbek va qoraqalpoq xalqlari dóstligining ramziy belgilaridir. Bular Ózbekiston va Qoraqalpog'iston tarixidagi eng muhim voqealar, ózbek va qoraqalpoq xalqlari órtasidagi dóstlik ramzidir.

Ózbekiston respublikasi birinshi prezidenti I.Karimovning Nukus shahri 60 yilligi bayramida: «O`zbekiston taqdiri bu Qoraqalpog'iston taqdiridir, ózbek xalqining taqdiri bu qoraqalpoq xalqining kelajagidir» degan otashnafas sózlari qoraqalpoq xalqi xotirasida abadiy saqlanib qoladi.

Bugun Qoraqalpoq xalqi shuni yaxshi biladiki, uning amaldagi suvereniteti, Mustaqilligi faqat Ózbekiston bilan birga bólgandagina támirlanishi mumkin. Shuning uchun ham qoraqalpoq xalqi óz taqdirini ózbek xalqi va Ózbekiston bilan abadiy bog'lagan. Ózbekiston Respublikasi va Qoraqalpog'iston Respublikasining Konstitutsiyalari buning yorqin kafolatidir.

Bugungi kunda yurtimizda ilim fan yaqshi rivojlanish bosqishiga yetib kelmoqda. Yurtimizda chet el oliy oquv yurtlariga grantlarning qolga kiritilishi, ilim fan sohasida hamkorlik shartnomlarining qabul qilinishi boshqa davlatlar bilan amalga oshirilyotgan ishlar buning yorqin misoli hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ÁDABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O'zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz - T, «O'zbekiston», 2016.
2. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz.-T, «O'zbekiston», 2017.
3. Qaraqalpaqstan Respublikası Ministrler Keńesiniń «Qaraqalpaqstan Respublikasındaǵı materiallıq mádeniy miyras obektleriniń mámleketlik qorǵaw dizimin qayta tastıyqlaw haqqında»ǵı 2016-jil 31-dekabr kúngi 407-sanlı qararı, p 5-10.

THE EFFECT OF LACTATION PERIOD DISEASE ON THE MILK YIELD OF COWS IN THE STUDY

Allebekov Berdakh Kabilbekovich¹

Bauaddinov Kamaladdin Karamaddinovich²

Institute of Agriculture and agrotechnologies of Karakalpakstan

KEYWORDS

ration, feed, product, lactation, servings, udder, yellow body, lymph nodes

ABSTRACT

In this article, the abundance of easily digestible carbohydrates in the ration of cattle in the Republic will lead to excessive obesity of cows. But if this condition is prolonged, then the data are given, provided that the sugar content in the blood leads to an increase in metabolism (hyperglycemia) and the excess consumed carbohydrates in the animal body also turn into fat.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6727362

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Assistant of the Department of Zootenistry and Veterinary Medicine, Institute of Agriculture and agrotechnologies of Karakalpakstan, Karakalpakstan, UZB

² Student of Institute of Agriculture and agrotechnologies of Karakalpakstan, Karakalpakstan, UZB

ТАЖРИБАДАГИ СИГИРЛАРНИНГ СУТ МАҲСУЛДОРЛИГИГА ЛАКТАЦИЯ ДАВРИДАГИ КАСАЛЛИКЛАРНИНГ ТАЪСИРИ ЎРГАНИШ

KALIT SO‘ZLAR:

рацион, озуқа, маҳсулот,
лактация, сервис, елин,
сарик тана, лимфа
туғунлари

ANNOTATSIYA

Мазкур мақолада республикамизда қорамоллар рационда энгил ҳазм бўлувчи углеводларнинг кўп бўлиши сигирларни ортиқча семириб кетишига сабаб бўлади. Лекин бу ҳолат чўзилиб кетса, унда қон таркибида қанд моддасининг ортишига (гипергликемия) олиб келиши ва ҳайвон организмида ортиқча истеъмол қилинган углеводларни ҳам ёғга айланишини назарда тутган ҳолда маълумотлар берилган.

КИРИШ.

Ҳозирги кунда дунёнинг барча мамлакатларда аҳолининг озиқ-овқат маҳсулотларига бўлган талабини қондириш муҳим вазифа бўлиб турибди. Бу талаб йилдан-йилга ортиб бормоқда, бу эса ўз навбатида чорвачиликни янада ривожлантиришни, моллар маҳсулдорлигини оширишни тақозо этади. Рационда энгил ҳазм бўлувчи углеводларнинг кўп бўлиши сигирларни ортиқча семириб кетишига сабаб бўлади. Лекин бу ҳолат чўзилиб кетса, унда қон таркибида қанд моддасининг ортишига (гипергликемия) олиб келади. Бўғоз сигирларнинг ўпка, жигар, лимфа туғунлари, сарик тана, йўлдош ва елин безларида кўп миқдорда ёғ тўпланади. Бу даврда ёғни синтез бўлишининг кўпайиши ва уларни парчаланишини секинлашуви оқибатида парчаланиб улгурмаган оралиқ маҳсулотлар (аденилфосфат, ацетосирка кислоталари, ацетон ва х.к.) ҳосил бўлади ва бу ацетонемия касаллигига яъни ҳайвонларда ҳорғинлик бўшашиш, мадорсизлик ҳолатини ва меъда олди бўлимлари иш фаолиятини пасайиши билан ҳарактерланади. Шунинг учун бўғоз сигирлар рационда 1 ц тирик вазни учун тўғри келадиган тозаланмагаи ёғнинг миқдори 40-50 г дан ортмаслиги керак. Ҳайвон организмида ортиқча истеъмол қилинган углеводларни ҳам ёғга айланишини назарда тутган ҳолда рационда энгил ҳазм бўлувчи углеводларни ортиб кетишидан яна бир бор сақланмоқ лозим.

Айниқса, бу борада ёз пайтида бошоқли кўк ўтлар нисбатини кўпайтириш мақсадида хўжаликда сули, кўп ўримли жўхори, судан ўти кабиларни экиш 1 га ердан олинандиган озуқа бирлиги ҳажмини кўпайтириш билан рациондаги қанд миқдорини кўпайтириш эвазига қанд протеин нисбатига ижобий таъсир этиб, сигирларнинг озуқа ҳазм қилиш аъзоларига ижобий таъсир этиб, тўйимли моддалардан самарали фойдаланишни таъминлайди.

Аслида иложи борича хўжаликда оралиқ ва такрорий экинларни кўпроқ экиш ҳосилдорлигини ошириш эвазига сенаж ва силос тайёрлашни кўпайтириш эвазига

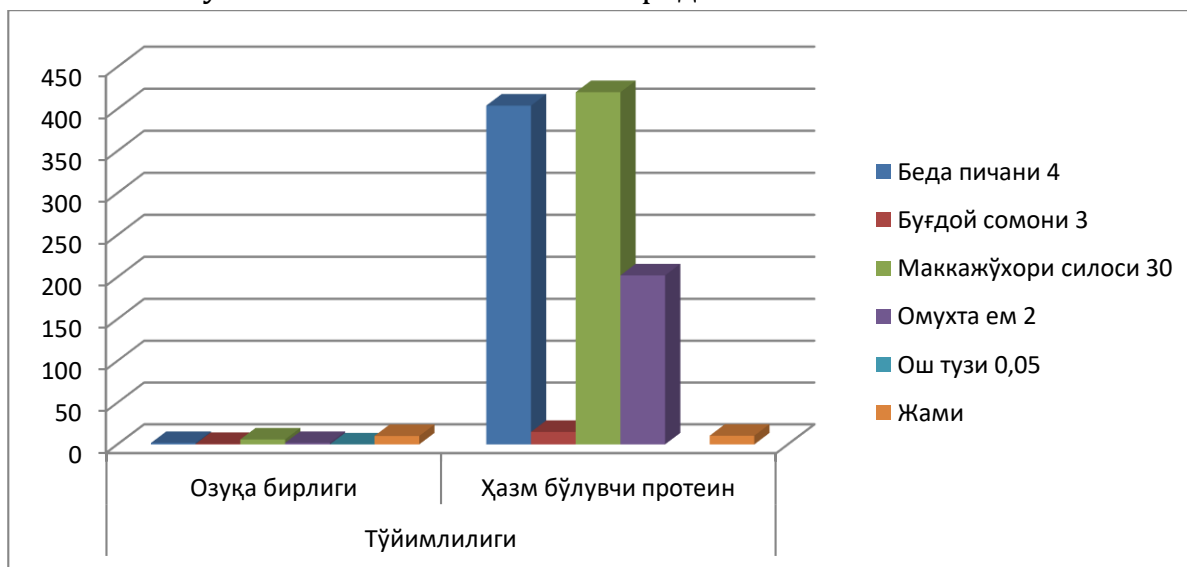
сигирларни йил давомида бир хил типли рационларда боқишни ташкил қилиш сигирларнинг озуқаларни ҳазм қилишини яхшилайти.

1-жадвал

Сигирларни озиқлантириш рациони

№	Озуқаларнинг номи	Миқдори, кг	Тўйимлилиги	
			Озуқа бирлиги	Ҳазм бўлувчи протеин
1.	Беда пичани	4	1,76	404
2.	Буғдой сомони	3	0,6	15,0
3.	Маккажўхори силоси	30	6,0	420
4.	Омухта ем	2	1,8	202
5.	Ош тузи	0,05	-	

Жадвал маълумотларини таҳлил қилсак соғим сигирлар ҳар куни 10,16 озуқа бирлиги ҳисобида озуқалар истемол қилганлар, шундан ҳазмланувчи протеин 10,41 г ни ташкил этган. Рацион таркибидаги қолган барча тўйимли моддалар меъёрида бўлиб, бу кўрсаткич тирик вазлари 400-500 кг атрофида бўлган соғин сигирлардан кунига 10-12 кг сут соғиб олиш имконини беради.

1-жадвал диаграммаси.

Молларни озиқлантириш тартибини бузилиши ва сифатсиз озуқалар билан озиқлантириш натижасида 50-70% гача касалликлар келиб чиқиши кўпгина олимлар томонидан исботланган. Озуқаларни тайёрлаш, ташиш, сақлаш ва қайта ишлашда маълум тадбирлар қўллаш бўйича зогиgienик талаблар қўйилган. Чириган ёки кучли моғорлаган озуқаларни беришга рухсат берилмайди. Оз моғорлаган озуқаларга термик йўл билан ишлов берилади ва озуқалар моғор ва замбруғларда 2-3% ли оҳак еритмаси ёки сода ишқори билан 3-5 соат давомида ишланиб сўнгра ювилади. Емли озуқалар 25% ли содали карбонад ангдрид эритмасида ишлов берилади. 100 С да 1 соат давомида қиздирилади.

Сил, бруцеллез, оқсил касали билан касалланган сигирларни сутини 70-90° С да 30

дақиқа пастеризациялаб бузоқларга ичирилади. Давлат стандартларига кўра донли озуқалар таркибида намлик 12-15%, кислоталик 9,5%, заҳарли ўтлар уруғи, 1% гача бегона ўтлар уруғи, 8% гача бўлиб, заҳарли каналар, нурчалар умуман бўлмаслиги зарур.

Энг кенг тарқалган силосбоп экинларга маккажўхори ва оқ жўхори, кунгабоқар, бир йиллик ғалласимон+дуккаклилар аралашмаси ва бошқалар киради. Энг юқори сифатли силосни маккажўхоридан тайёрлаш мумкин ва бу силос бошқа ўтлардан олинган силослар учун эталон ҳисобланади. Сабаби, унда рН оптимал миқдорда, сут ва сирка кислота нисбати (70:30), ёғ кислотасини сақламайди, тўйимлилиги юқори ва парҳезлик хусусиятларига эга. Силоснинг сифати, ранги, ҳиди, ундаги ўсимликлар ранги билан баҳоланади. Ундаги сут ва сирка кислоталар 2% дан кўп бўлмай, ёғ кислотаси бўлишига йўл қўймаслик керак. Бундан ташқари пичан бир хил майдаланган ёқимли мева ҳидли, донадор бўлиб унинг рН 4,5 дан кам бўлмайди.

Хулоса: Кунжара таркибида минерал ёки метал майдалари бўлмаса озуқа сифатида ишлатиш мумкин. Унинг таркибидаги еркин гассипол миқдори 0,01% дан ошмаслиги керак. Шунинг учун кунжарани профилактик мақсадда юқори ҳароратда ишланади. Кунжарани ёш қорамолга 4 ойлигидан бошлаб 100 гр дан, катта ёшли ҳайвонга 1 кунда 3 кг дан зиёд берилмаслик керак. Ўсимликлардан олинган озуқалардан қорамоллар картошка, барда, қанд лавлаги, маккажўхори заҳарлаши мумкин. Бунинг олдини олиш учун қанд лавлагини ҳайвонга оз оздан 5-7 кг гача, катта ёшли ҳайвонга 1 кунда 15 кг гача бериш тавсия этилади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Алиев Р.Г., Алипанаҳов А.Б. Особенности коров красной степной породы и её помесей, Ж.Зоотехния, № 1, 2005, с. 8-11.
2. Dinca CN. Repausul mamaz, Factor important in sporire producsil de Japte Javaci, reu, zootehn, vetedin, 2013,7,79.
3. Кузнецов Й.В., Сичева Л.В. Влияние кормовых добавок на Продуктивность дойних коров. Ж Зоотехния, № 4, 2009, с. 4-6.
4. Рўзиев Н. Сигирлар маҳсулдорлигини оширишда серсут қилишнинг аҳамияти. Зооветеринария журналы, № 7. 2013. 29-30 б.

BASIC PRINCIPLES OF CITIZENSHIP OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN: CONSTITUTIONAL AND LEGAL ANALYSIS

Toksanbaeva Ayjamal Mangytbay kizi¹

Karakalpak State University

KEYWORDS

citizenship, principle, constitutional principles, international standards and norms, implementation of international standards, the principle of the right to citizenship, the principle of equal citizenship, the principle of inadmissibility of extradition of a citizen to another state

ABSTRACT

The article analyzes the essence of the institution of citizenship, the main principles of this institution, clarification of the constitutional bases, their types, scope and importance in the system of legal status of the citizenship of the Republic of Uzbekistan on the basis of comparative analysis of the sources of constitutional law and legislation of foreign countries, and exploration of the study of international law and universally recognized standards. It identifies legal gaps and contradictions in the field of legal regulation of citizenship of the Republic of Uzbekistan on the basis of comparison of the legislation of the CIS and the Baltic states, and provides scientifically based proposals and recommendations for their elimination. Moreover, the need and benefits of the implementation into national legislation, including the Constitution of the Republic of Uzbekistan based on the results of the research of the level of compliance of the legislation on citizenship of the Republic of Uzbekistan with the universally recognized rules and principles of international law. In addition to, the article emphasizes the significance of the application of universally recognized legal norms in internal law, which improves the “image” of the Republic of Uzbekistan in the international arena and show clear position on the right to citizenship (or change it).

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6727469

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Student of the Faculty of Law of Karakalpak State University, Karakalpakstan, UZB

INTRODUCTION

The research on the citizenship is closely connected to human rights and freedoms as well as state sovereignty. Because the strong legal relationship between the individual and the state is formed via the citizenship. There are some views on this issue; however, there is no generally recognized and accepted single position. It creates certain ambiguities in realizing the basic principles of the institution of citizenship and the nature of the conditions for their application in practice.

In current, international standards imply the effective guarantee of the individual's natural and civil rights as the primary task. Every state decides on the acquisition and abolition of citizenship in the manner prescribed by internal law. This means that the requirements of international law should be taken into consideration in the development of legal norms. On this basis, it is important to scientifically theoretical research the principles that the citizenship of the Republic of Uzbekistan is based on.

RESULTS AND ITS DISCUSSION

One of the important elements of a person's legal status is the principles that it is possible to define the level of guarantee of individual rights and freedoms, to what extent the national legislation is appropriate to the international standards.

According to P. E. Nedbaylo, "law principles reflect the objective features of society that arise under the influence of the laws of development, various historical interests, needs and contradictions" [1]. Kartashov V. N. points out that, "law principles are the preliminary (initial) instructions (strict requirements) that determine the general direction of the legal regulation of social relations" [2]. Accordingly, professor Kh.T.Odilkoriev emphasizes law principles as the target, leading criterion that guides the formation and development of law [3].

According to the scope of application of the law principles in the legal literature, conditionally divided into: 1) general law (applies to all spheres of law); 2) inter-sectoral (specific to a group of interconnected sphere of law); 3) sectoral (related to separate sphere of law) [4]. The legal principles of the institution of citizenship are also special rules in this sphere and do not contradict the general legal principles in essence.

Based on the above-mentioned general scientific approaches, it can be said that the basic principles of the institution of citizenship are also the leading ideas and rules that determine (guarantee) the effectiveness of the institution. According to M. A. Buchakova, the legal principles of citizenship should be suitable with generally accepted norms of international law, ensuring the mutual balance of the individual, society and the state [5]. That is why the application of universally recognized legal norms in the internal legislation of the states is of great importance. On this basis, we analyze the extent to which the relationship of citizenship of the Republic of Uzbekistan is covered by legal principles.

The analysis of the norms of the Constitution of the Republic of Uzbekistan shows that despite the fact that they have a separate chapter for the institution of citizenship (Chapter VI. Citizenship), nevertheless do not fully reflect the basic provisions guaranteeing the rights

to citizenship. In particular, it stipulates only for the principles of unique and equal citizenship (Article 21), as well as legal and diplomatic protection (Article 22). This, in our view, as lawyer S.A. Akimova points out, “principles that are not defined at the constitutional level hinder the creation of the content of national institutions of citizenship and rules, undermining the clarity and attention they need” [6].

Furthermore, the Article 4 of the Law of the Republic of Uzbekistan “On citizenship of the Republic of Uzbekistan” No. LRU-610 dated on March 13, 2020 (title of the article: “Citizenship in the Republic of Uzbekistan”) stipulates rules (norms) disclosing the content and specifics of the institution of citizenship however, they have not been recognized as the principles of this institution. The laws of most CIS and Baltic states clearly state that these rules are the principles of the institution of citizenship. For instance, the citizenship laws of the states such as Belarus (Article 3), Kyrgyzstan (Article 4), Lithuania (Article 3), Moldova (Article 7), Russia (Article 4), Tajikistan (Article 4), Turkmenistan (Article 4) and Ukraine (Article 2) are the examples.

In our view, it is expedient to clearly define the principles on which the citizenship of the Republic of Uzbekistan is based in the current legislation. Indeed, as V.N.Kartashov points out, “different ideas can become law principles only if they are directly reflected in legislation or other forms of law” [7]. Otherwise, their importance naturally decrease in practical activities.

The basic principles of the institution of citizenship are reflected in the European Convention on Citizenship dated on November 6, 1997 as the following: 1) everyone has the right to obtain citizenship; 2) reduction of statelessness; 3) no one may be arbitrarily deprived of his/her citizenship; 4) the marital relationship does not automatically change the civil status of the husband (wife). It is necessary to study in-depth the scientific basis of the constitutional regulation of these rules in our national legislation. Let`s analyze some of them:

1) “The principle of the right to citizenship (right to citizenship)” – this principle means that a person has the opportunity to make independent decisions on matters of citizenship. It is based on the free exercise of a person`s subjective (natural) rights to citizenship and the protection of this process by the state. This rule means that citizenship or the right to change it cannot be the subject of pressure on a citizen, and according to E.N. Izotova, it is one of the most important principles that determine the level of democracy in the state [8]. This principle is also internationally guaranteed by the fact that it was included in the Universal Declaration of Human Rights of December 10, 1948 (Article 15) [9] as a natural human right.

The legislation of the CIS and the Baltic states stipulates that the deprivation of the right to obtain or change citizenship is not allowed at the constitutional level. For example, it can be considered in the constitutions of Armenia (Article 47, Part 5), Belarus (Article 10, Part 2), Georgia (Article 13, Part 2), Kyrgyzstan (Article 50, Part 2), Kazakhstan (Article 10, Part 2) Moldova (Article 17, Part 2), Azerbaijan (Article 53, Part 1), Russia (Article 6, Part

3), Turkmenistan (Article 10, Part 2), Ukraine (Article 25, Part 1) and Estonia (Article 8, part 2).

The results of the study of foreign legislation on the issue under discussion show that the states guarantee the above-mentioned rights of the citizen at different levels and on different terms. Specifically, 1) the legislation of Armenia, Belarus, Georgia, Russia, Turkmenistan, Ukraine stipulates on general grounds (unconditionally) that deprivation of citizenship (the right to change it) is not allowed; 2) The Constitution of Kyrgyzstan states that this right may be restricted only in the manner prescribed by constitutional law; 3) According to the legislation of Kazakhstan, deprivation of citizenship may be allowed only on the basis of the court decision; 4) The Constitution of Moldova stipulates that arbitrary (unjustified) deprivation of citizenship is not allowed; 5) The constitutional norms of Azerbaijan stipulate that in no case shall a person be deprived of his / her citizenship (or the right to change it) in the country.

A slightly different approach can be seen in the legislation of Estonia. According to it, persons who obtain citizenship on the basis of birth in the country can not be deprived of citizenship under any circumstances. It is also inadmissible for any citizen to be deprived of his status due to his faith (religious beliefs). Estonia's democratic position, based on the denial of the "influence" of faith in the determination of civil relations, is certainly praiseworthy.

However, it should be noted that the inadmissibility of abolition of citizenship by birth only is a special privilege granted by the state to such persons, creates contradiction with the principle of "non-discrimination" (equal citizenship) as enshrined in the European Convention on Citizenship as of November 6, 1997 (Article 5 (2) [10]. At the same time, there is a tendency in the legislation of some foreign countries to argue that the rights of persons with citizenship by birth should be greater than those with citizenship by naturalization. For example, in the case of acquisition of citizenship on the basis of false information, the measure of deprivation of citizenship is applied only if the person has acquired citizenship on the basis of naturalization [11].

Based on the above, it is necessary to strengthen the right of person to citizenship at the level of principle, given that in the constitutional norms of our national legislation the right to citizenship "can be limited only by law". For this purpose, it is expedient to supplement the Article 21 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with the following paragraph: "Everyone has the right to be a citizen of the Republic of Uzbekistan. A citizen of the Republic of Uzbekistan may not be deprived of the citizenship of Uzbekistan or the right to change it in any case, except as provided by law". We believe that the consideration of this proposal serve to improve the "image" of our country in the international arena and to show a clear position on the issue of a person's right to citizenship (or change it). 2) "The principle of inadmissibility of the Article 13 of the recommendable law "On agreed principles of the regulation of citizenship" [12] adopted by the CIS Interparliamentary Assembly (December 29, 1992); According to this, it is expedient

to strengthen in the internal legislation of the member states “the extradition of citizen to foreign state, except as provided by interstate agreements”.

Although this document is of recommendatory nature, most CIS and Baltic states have tried to incorporate its democratic provisions into their national legislation. The constitutions of Kyrgyzstan (Article 50, Part 4), Moldova (Article 18, Part 2), Azerbaijan (Article 53, Part 2), Russia (Article 61, Part 1), Turkmenistan (Article 10, Part 2), Ukraine (Part 2 of Article 25) strictly prohibit the extradition (detention) of the citizen to another state. The citizen may be extradited to another state only on the basis of the international treaty and bilateral agreements in accordance of the legislation of Belarus (Article 10, part 2), Georgia (Article 13, part 4) ², Kazakhstan (Article 11, part 2), Latvia (Article 98, part 2), Lithuania (Article 13, part 2) and Tajikistan (Article 16, part 1).

This situation demonstrates, firstly, the position of these states on the issue of extradition of their citizens, and secondly, the compliance of internal law with the norms of international law, which stipulates that the rights of persons with civil status may be restricted only in cases provided by law. Therefore, in our opinion, it is expedient to supplement Article 22 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with a separate paragraph: “Citizen of the Republic of Uzbekistan may not be deported from the Republic of Uzbekistan or extradited to another state in any case, except as provided by international treaties and agreements with the Republic of Uzbekistan”.

As a result of the analysis, it can be concluded that today there is a great need to strengthen the basic principles of citizenship of the Republic of Uzbekistan at the constitutional level.

CONCLUSIONS

As a result of research conducted in order to coordinate the basic principles of the institution of citizenship in line with the requirements of international law, the proposals and recommendations aimed at improving the legal regulation of citizenship of the Republic of Uzbekistan are as follows:

1. As a result of the analysis, it can be concluded that the universally recognized rules and principles of international law do not directly regulate issues related to citizenship. They identify the legal framework in which states can regulate their citizenship. The criterion for the validity of internal legislation on citizenship is its degree of compliance with the generally accepted rules and principles of international law; therefore, the regulatory function of internal documents is largely determined by international standards.

2. There is a need to strengthen the following basic principles of citizenship of the Republic of Uzbekistan at the constitutional-legal level based on the study of international legal aspects of the institution of citizenship: a) It is expedient to supplement the Article 21 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with the following stipulation: “Everyone has the right to be the citizen of the Republic of Uzbekistan. Citizen of the Republic of Uzbekistan may not be deprived of the citizenship of Uzbekistan or the right to change it in any case, except as specified by law”; b) It is expedient to supplement the Article 22 of the Constitution of the Republic of Uzbekistan with a separate paragraph of the following

content: "Citizen of the Republic of Uzbekistan may not be deported from the Republic of Uzbekistan or extradited to another state in any case, except as specified by international treaties and agreements with the Republic of Uzbekistan".

REFERENCES

1. Nedbailo P. E. Objective and subjective in law: to the results of the discussion // Jurisprudence. - 1974. - No. 1. - P. 14.
2. Theory of the state and law: textbook / ed. V. K. Babaeva. – 2nd ed., Rev. and add. - M.: Lawyer, 2006. Pp. 239–240.
3. Theory of the state and law: Textbook. Revised 2nd Edition / Kh. T. Odilqoriev, I. T. Tulteev et al.; Edited by prof. Kh. T. Odilkoriev. ☒ T.: Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2011. P. 218.
4. Fundamentals of Law: Textbook / U. Kh. Mukhamedov. ☒ Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2020. ☒ P. 28; Crime Prevention: Textbook / B. A. Matlyubov, A. S. Tursunov, S. B. Khojakulov et al. T. Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Uzbekistan, 2020. P. 32.
5. Buchakova M. A. Russian citizenship: the state and prospects of legal regulation: Diss. ... Cand. Law sciences. ☒ M.: 2001. P. 7.
6. Akimova S. A. Features of the constitutional consolidation of the principles of regulating relations associated with citizenship // Bulletin of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2013. No. 6. P. 54.
7. Theory of the state and law: textbook / ed. V. K. Babaeva. – 2nd ed., Rev. and add. - M.: Lawyer, 2006. Pp. 239–240.
8. Izotova E. N. Institution of citizenship of the Russian Federation: Features of formation, legal regulation: Diss. ... Cand. law sciences. M.: 2015. P. 41.
9. Universal Declaration of Human Rights (adopted by UN General Assembly Resolution 217 A (III) of 10 December 1948) [Electronic source] // URL: <http://constitution.uz/en/pages/humanrights> (the date of application: June 20, 2019).
10. European Convention on Citizenship of November 6, 1997 [Electronic source] // URL: <http://hrlibrary.umn.edu/euro/Rets166.html> (the date of application: June 17, 2019).
11. Human rights and arbitrary deprivation of citizenship. Report of the UN Secretary General (December 19, 2013) [Electronic source] // URL: <https://undocs.org/pdf?symbol=ru/A/HRC/25/28> (the date of application: April 6, 2020).
12. The CIS advisory legislative act of December 29, 1992 "On the agreed principles of regulating citizenship" [Electronic source] // URL: <http://docs.cntd.ru/document/901930781> (the date of application: April 4, 2020).

Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences

Journal home page:
<http://ijournal.uz/index.php/jartes>

THE EXPRESSION OF NAT IN THE BOOKS OF NAHV

N.Ibrohimov¹

Tashkent State University of Oriental Studies

KEYWORDS

nat, quality, comparison,
quality level, quality standard

ABSTRACT

This article reflects the scientific views of the Arabic grammar scholars on the importance of the adjective phrase in Arabic.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6738063

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Tashkent State University of Oriental Studies, Tashkent, UZB

НАҲВ КИТОБЛАРИДА НАЪТНИНГ ИФОДАЛАНИШИ

KALIT SO‘ZLAR:

наът, сифат, қиёслаш,
сифат даражаси, сифат
меъёри

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолода араб тилида сифат сўз туркумини араб грамматик олимларининг илмий қарашлари акс етган бўлиб, унинг аҳамияти ҳақида сўз юритилган.

Араб наҳвчилари сифатни “*النعته الصفة*” деб атайдилар. Улар бу термин ичига бу категориянинг иккала томонини ҳам жамлаганлар яъни:

биринчи сўз унинг шахс ёки предметнинг белги, хусусиятини (*صفة*) ифодалашни берса, иккинчи сўз (*نعته*- *ўхшатиш*, *қиёслаш*, маъносини ифода этади).

Сифат бир томондан грамматик хусусиятига кўра ўтимли феълдан ясалган ҳаракат номига ўхшайди. Сифатнинг бу формаси қиёсий ва орттирма даражалардан ташқари “яхши, чиройли, аниқ, озғин” каби предметни ҳақиқий белгиларини ифодалайди ва предмет ишланган материал ифодаланмайди, балки предметнинг таъсир кучи кўрсатилади. Мажхул даража сифатдошларини ўхшатиш ва чеклаш билан тушум келишигига қўйилади, иккинчи томондан сифат аниқ ҳолатда бўлиши ва изофа таркибида қаратқич келишигида ҳам туриши мумкин.

Араб наҳвчиларидан яна бири Фуад Неъмат сифатга қуйидагича таъриф берган.

النعته تابع يدل على صفة فى اسم قبله²

Сифат ўзидан олдин келаётган сўзга боғланиб келади.

Фозил киши келди

جاء الرجلُ الفاضلُ

Бу жумладаги *الفاضل* сўзи сифат бўлиб, *الرجل* сўзига боғланиб келган. Фуад Неъмат ўзининг “*ملخص قواعد اللغة العربية*” асарида сифатни икки турга бўлади.

Сифат 2 хил бўлади:

النعته نواعان

— نعت حقيقى و هو مادل على صفة فى نفس متبوعه.

1. **Ҳақиқий сифат** – ўзидан олдинги сўзга боғланиб келган сифат.

Фозил киши келди

مثل: جاء الرجلُ الفاضلُ

2. **Сабабий сифат** у ўзи эргашиб келаётган сўзга боғланиб келади.

نعت سببى و هو مادل على صفة فى اسم له ارتباط بالمتبوع.

Фозил киши унинг акаси келди.

مثل: جاء الرجلُ الفاضلُ أخوه.

Ҳақиқий сифат сифатланмишни аниқ ёки ноаниқ ҳолатда, сонда уни аниқлаб келади.³

фозил киши келди

جاء الرجلُ الفاضلُ

икки фозила аёл келди

جاءت السيدتان، الفاضلتان

ص-۵۴ ۱۹۹۷م فؤاد نعمة "ملخص قواعد اللغة العربية"²

³ Ўша асар 56-бет.

икки фозил киши келди
фозил кишилар келдилар
фозила аёллар келдилар

جاء الرجلان الفاضلان
جاء الرجال الفاضلون
جاءت السيدات الفاضلات

Агар сифатланмиш кўпликда бўлиб, ғайри оқил бўлса, хақиқий сифат бирлик муаннас ёки кўплик муаннаста бўлади.

Баланд тоғлар. (العاليات) каби

اما النعت السببية فيكون دائما مفردًا

Сабабий сифатга келсак, у доимо бирликда бўлади.М:

جاء الرجلُ الفاضلُ أخوه - جاء الرجلُ الفاضلُ أخواه
جاء الرجلان فاضلًا أخوهما.
جاء الرجال الفاضلةُ أخواتُهُم
جاء السيداتُ فاضلةً إخوانَهُنَّ
اما النعت السببي فيكون دائما مفردًا

Фуад Неъмат ўз асарида хақиқий сифат деб атаган сифатлар кўпроқ ўзбек тилида аниқловчига мос келади. Асарда бу хақиқий сифат уч турга бўлинади.

النعت الحقيقي ثلاث انواع:

ا-إسم ظاهر

б- شبه جملة

ج- جملة إسمية أو فعلية

Хақиқий сифат 3 турли бўлади.

а) Аниқ бир исм.

Қоҳира буюк шаҳар

القاهرة مدينة عظيمة

Жумласидаги *عظيمة* бу сифатдир.

б) Жумлага ўхшаш яъни равиш ёки бирор бир предлогдан кейин қаратқич келишигидаги исм каби.

للحَقِّ صوتٌ فوق كل صوت

Хақиқатда ҳар бир нарсдан юқори бўлган нарса (белги) бор.

Бу жумладаги *صوت* равиш *فوق* га сифатловчи аниқловчи.

г) Исмий ёки феълий жумла шаклида бўлиш мумкин.

Қаттиқ совуқли кун ўтди

مضى يومٌ برده قارصٌ

Бу жумладаги *برده قارصٌ* исмий жумласи *يوم* сўзига аниқловчи бўлиб келган.

Бу фойда келтирадиган иш ⁴

هذا عملٌ يفيدُ

Бу жумлада бўлса *يفيدُ* феълий жумла бўлиб, у *عمل* сўзига аниқловчи бўлиб келган.

Сифатнинг энг кўп ишлатиладиган қолиплари ҳақида тўхталиб ўтсак:

1.

فَعْلٌ، فَعْلٌ، فَعْلَانٌ، فَعْلَانٌ، أَفْعَلٌ

Бу қолипдаги сифатлар кўпроқ белги ёки ҳолатни ифодалаб келади.

қийин

бўлмоқ

صَعِبٌ

қийин

صَعِبٌ

афсусланмоқ, ачинмоқ

نَدِمَ

афсусланувчи

نَدِمَانٌ

маст бўлмоқ

سَكِرَ

маст

سَكِرَانٌ

2. فَعَالٌ، فَعُولٌ، فَعِيلٌ، فَعِلٌ. ва

فُعْلَةٌ

қолипларидан ясалган сифатлар

المبالغة *деб аталади ва кучайтирилган хусусиятларини ифодаловчи сифат қолиплари ҳисобланади.*

ўта ғамгин
сер ҳосил
хурсанд , шод
ўта кўрқоқ
ўта кулгили

خَزَنٌ
خَصَبٌ
فَرَحٌ
فَزَعٌ
ضَحَكَةٌ

Шуни ҳам айтиб ўтиш жоизки **فَعُولٌ** ва **فَعِيلٌ** қолипидан ҳам содда ҳам кучайтирилган маънодаги сифатлар яшаш мумкин.

Жуда саҳоватли -	كريمٌ	узун -	طويلٌ
ўта жаҳлдор -	جَهُولٌ	кичик -	صغيرٌ
жуда дангаса -	كَسُولٌ	катта -	كبيرٌ
		ўта алдоқчи -	كذوبٌ

3. **فَعُولٌ**–қолипидаги сифатлар икки жинсда ҳам бир хил шаклда қўлланилади.

ёлғончи киши -
ёлғончи аёл -

رَجُلٌ كَذُوبٌ
إمْرَأَةٌ كَذُوبٌ

Бу қолипидаги сифатларнинг ҳам отлашган кўриниши мавжуд.

душман(аёл) عَدُوَّةٌ *хабиба (суюкли) حَبِيْبَةٌ*

4. Ранг ва жисмоний камчиликни билдирувчи сифатлар музакар жинсдаги

“ **أَفْعُلٌ** ” муаннас жинсда **فَعْلَاءٌ** қолипларида ясалади ва уларнинг кўплик шакли **فَعْلٌ** қолипида ясалади. Улардан энг кўп ишлатиладиганларини мисол тариқасида келтириб ўтмоқчимиз.⁵

	М.З	М.Н	кўп.	
қизил	أَحْمَرٌ	حَمْرَاءٌ	حُمُرٌ	
оқ	أَبْيَضٌ	بِيضَاءٌ	بَيْضٌ	
хаворанг	أَزْرَقٌ	زُرْقَاءٌ	زُرُقٌ	
қора	أَسْوَدٌ	سَوْدَاءٌ	سَوْدٌ	
яшил	أَخْضَرٌ	خَضْرَاءٌ	خَضْرٌ	
сарик	أَصْفَرٌ	صَفْرَاءٌ	صَفْرٌ	
букр	أَحْدَبٌ	حَدْبَاءٌ	حُدْبٌ	
соқов	أَخْرَسٌ	خَرَسَاءٌ	خَرَسٌ	
кар	أَطْرَشٌ	طَرَشَاءٌ	طَرَشٌ	
чўлоқ	أَعْرَجٌ	عَرَجَاءٌ	عَرَجٌ	
кўр	أَعْمَى	عَمِيَاءٌ	عُمَى	
бир кўз	أَعْوَرٌ	عَوْرَاءٌ	عَوْرٌ	

5. Доимий касб-корни, машғулотни ифодаловчи сифатлар **فَعَالٌ** қолипи асосида

⁵ Гранде Б.М. Курс арабской грамматики в сравнительно - историческом освещении. -М.:1998, Стр - 265.

ясалади. Мисол:

طَحَنَ майдаламоқ

بَقَّلَ сабзавот

حَمَلَ қўтармоқ

طَحَّانٌ тегирмончи

بَقَّالٌ сабзавотфуруш

حَمَّالٌ юк ташувчи, ҳаммол

Шунингдек бу қолипдан кучайтирилган хусусиятни ва фаолиятни. ифодаловчи сифатлар ҳам ясалади. .

أَكَلَ емоқ

أَكَّالٌ еб тўймас

سَفَّحَ тўкмоқ

سَفَّاحٌ қон тўкмоқ шунингдек ўта марҳаматли.⁶

Кўриб ўтканимиздек сифат-ҳолат, жинс ва келишик шаклларига эга бўлиш билан бир қаторда тобе хусусиятга ҳам эга. Ҳамма гап шундаки, сифатнинг ўзи алоҳида равишда ҳеч бир ҳолат , жинс ёки келишикда бўла олмайди, балки уларни ўзи мослашаётган оддан олади-қабул қилади. Худди шу хусусиятлари унинг синтактик вазифасини белгилайди: сифат гапда мослашган аниқловчи бўлиб келади. Айрим холларда у исмий кесимни ёки қўшма кесимни исмий бўлагини ташкил қилиши ҳам мумкин.⁷

Нарса ёки шахснинг сифат ифодалаган белгиси бевосита унинг ўзигагина хос бўлиши ёки бошқа нарсага муносабатига кўра тушунилиши мумкин. Шунга мувофиқ равишда сифатлар аслий ва нисбий бўлади.

⁶ Гранде Б.М Курс арабской грамматики в сравнительно - историческом освещении. -М.: 1998,Стр - 267.

⁷ Талабов Э.Т. Араб тили. –Т.: 1992, Б. 58-59

PROOF OF SOME TRIGONOMETRIC IDENTITIES

Rustam Rajabovich Gadayev¹

Jizzakh Polytechnic Institute

KEYWORDS

identity, function,
trigonometric function,
equation, system of equations

ABSTRACT

As is known, it is an important factor in the development of the independent thinking of the student, the ability to express his point of view, compare and find a common opinion. Mathematical proof plays an important role in the development of such mathematical abilities of students. One of them is trigonometric identities. Below we come up with some of the methods of proving some trigonometric identities.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6738242

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Jizzakh Polytechnic Institute, Jizzakh, UZB

BA'ZI TRIGONOMETRIK AYNİYATLARNI ISBOTLASH

KALIT SO'ZLAR:

ayniyat, funksiya,
trigonometrik funksiya,
tenglama, tenglamalar
sistemi

ANNOTATSIYA

Ma'lumki o'quvchining mustaqil fikirlashi, o'z nuqtayi-nazarini ifoda etishi, taqqoslash va umumiy fikrni topish qobiliyatini rivojlantirish muhim omil hisoblanadi. O'quvchilarning bunday matematik qobiliyatlarini rivojlantirishda matematik isbotlashlar muhim rol o'ynaydi. Shulardan biri trigonometrik ayniyatlardir. Quyida biz ba'zi trigonometrik ayniyatlarning isbotlash usullaridan ba'zilarini keltirib o'tamiz.

Zamonaviy ta'limning eng muhim vazifalaridan biri shaxs tarbiyasida yangicha yondashuvni tashkil etishdir. Bu jarayonlarda o'quvchi va talabalarning ijodiy faollik, mustaqil fikrlash orqali bilimlarini turli masalalarni yechishga qo'llay olish ko'nikmalari rivojlanadi. Xususan, matematikaga iqtidorli o'quvchi va talabalarda matematik qobiliyatlarni va izlanuvchanlikni tarbiyalash muhimdir [1-18]. Bunda turli mazmundagi qiyinlik darajasi yuqoriroq matematik masalalarni yechishda mavjud bilimlardan foydalana bilish ulardagi ijodkorlikni rivojlantiradi [19-34]. Ushbu maqolada trigonometrik ayniyatlar bilan bog'liq ba'zi masalalar o'rganiladi. Bu kabi masalalarni yechishda odatda quyidagi usullardan foydalaniladi:

- berilgan ayniyatning chap qismidagi ifodada aynan shakl almashtirish orqali o'ng qismini keltirib chiqarish;
- berilgan ayniyatning chap va o'ng qismlaridagi ifodalarning ayirmasi aynan nolga tengligini ko'rsatish
- berilgan ayniyatning chap va o'ng qismlarida aynan shakl almashtirishlar orqali ularning tengligini ko'rsatish

Quyida bu usullarning qo'llanilishiga oid ba'zi misollarni ko'rsatib o'tamiz.

1-misol. Agar $\alpha > 0$, $\beta > 0$, $\gamma > 0$ bo'lib, $\alpha + \beta + \gamma = \frac{\pi}{2}$ bo'lsa,

$tg\alpha \cdot tg\beta + tg\beta \cdot tg\gamma + tg\gamma \cdot tg\alpha = 1$ ayniyatni isbotlang.

Isbot. Ayniyatning chap qismidagi ifodadan o'ng qismidagi ifodani keltirib chiqaramiz:

$$\begin{aligned} tg\alpha \cdot tg\beta + tg\beta \cdot tg\gamma + tg\gamma \cdot tg\alpha &= tg\alpha \cdot tg\beta + tg\gamma(tg\alpha + tg\beta) = \\ &= tg\alpha \cdot tg\beta + tg\left(\frac{\pi}{2} - (\alpha + \beta)\right)(tg\alpha + tg\beta) = tg\alpha \cdot tg\beta + ctg(\alpha + \beta)(tg\alpha + tg\beta) = \\ &= tg\alpha \cdot tg\beta + \frac{1 - tg\alpha \cdot tg\beta}{tg\alpha + tg\beta}(tg\alpha + tg\beta) = 1. \end{aligned}$$

2-misol.

Ayniyatni

isbotlang:

$$\frac{1}{2} \left(\frac{1 - \cos 2\alpha}{\sec^2 \alpha - 1} + \frac{1 + \cos 2\alpha}{\operatorname{cosec}^2 \alpha - 1} \right) + ctg 2\alpha + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha = \frac{2\sqrt{2} \sin\left(\frac{\pi}{4} + 2\alpha\right) \cos^2\left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right)}{\sin 2\alpha}. \quad (1)$$

Isbot. Ayniyatni isbotlash uchun (1) ning chap va o'ng qismlari ayirmasi nolga tengligini ko'rsatamiz

$$\begin{aligned}
 & \frac{1}{2} \left(\frac{1 - \cos 2\alpha}{\sec^2 \alpha - 1} + \frac{1 + \cos 2\alpha}{\operatorname{cosec}^2 \alpha - 1} \right) + \operatorname{ctg} 2\alpha + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{2\sqrt{2} \sin\left(\frac{\pi}{4} + 2\alpha\right) \cos^2\left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = \frac{1}{2} \left[\frac{2 \sin^2 \alpha}{(1 + \operatorname{tg}^2 \alpha) - 1} + \frac{2 \cos^2 \alpha}{(1 + \operatorname{ctg}^2 \alpha) - 1} \right] + \operatorname{ctg} 2\alpha + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{\sqrt{2} \sin\left(\frac{\pi}{4} + 2\alpha\right) 2 \cos^2\left(\frac{\pi}{4} - \alpha\right)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = \left(\frac{\sin^2 \alpha}{\operatorname{tg}^2 \alpha} + \frac{\cos^2 \alpha}{\operatorname{ctg}^2 \alpha} \right) + \operatorname{ctg} 2\alpha + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{\sqrt{2} \left(\sin \frac{\pi}{4} \cos 2\alpha + \cos \frac{\pi}{4} \sin 2\alpha \right) \left[1 + \cos\left(\frac{\pi}{2} - 2\alpha\right) \right]}{\sin 2\alpha} = \\
 & = (\cos^2 \alpha + \sin^2 \alpha) + \operatorname{ctg} 2\alpha + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{\sqrt{2} \left(\frac{\sqrt{2}}{2} \cos 2\alpha + \frac{\sqrt{2}}{2} \sin 2\alpha \right) (1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = 1 + \frac{\cos 2\alpha}{\sin 2\alpha} + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)(1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = \frac{\cos 2\alpha + \sin 2\alpha}{\sin 2\alpha} + \cos 2\alpha + \sin 2\alpha - \frac{(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)(1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = \frac{\cos 2\alpha + \sin 2\alpha + \sin 2\alpha(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} - \frac{(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)(1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} = \\
 & = \frac{(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)(1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} - \frac{(\cos 2\alpha + \sin 2\alpha)(1 + \sin 2\alpha)}{\sin 2\alpha} = 0
 \end{aligned}$$

Ayniyat isbotlandi.

3-misol. Agar $\operatorname{tg} \gamma = \frac{\sin \alpha \sin \beta}{\cos \alpha + \cos \beta}$ (2) bo'lib, bunda

$$\begin{cases} 2\pi k < \gamma < \frac{\pi}{2} + 2\pi k, \\ 2\pi m < \gamma < \frac{\pi}{2} + 2\pi m, \\ 2\pi n < \gamma < \frac{\pi}{2} + 2\pi n, \end{cases}$$

(3) bo'lsa, $\operatorname{tg} \frac{\gamma}{2} = \operatorname{tg} \frac{\alpha}{2} \operatorname{tg} \frac{\beta}{2}$ (4) bo'lishini isbotlang.

Isbot. (2) tenglikning ikkala qismini kvadratga ko'tarib, ikkala qismiga ham 1 ni qo'shamiz

$$1 + \operatorname{tg}^2 \gamma = 1 + \frac{\sin^2 \alpha \sin^2 \beta}{(\cos \alpha + \cos \beta)^2}$$

va bundan

$$\frac{1}{\cos^2 \gamma} = \frac{\cos^2 \alpha + 2 \cos \alpha \cos \beta + \cos^2 \beta + \sin^2 \alpha \sin^2 \beta}{(\cos \alpha + \cos \beta)^2},$$

$$\cos^2 \gamma = \frac{(\cos \alpha + \cos \beta)^2}{\cos^2 \alpha + 2 \cos \alpha \cos \beta + \cos^2 \beta + (1 - \cos^2 \alpha)(1 - \cos^2 \beta)},$$

$$\cos^2 \gamma = \frac{(\cos \alpha + \cos \beta)^2}{(1 + \cos \alpha \cos \beta)^2},$$

yoki

$$|\cos \gamma| = \frac{|\cos \alpha + \cos \beta|}{|1 + \cos \alpha \cos \beta|},$$

(3) shartlardan $\cos \gamma > 0$, $\cos \alpha > 0$, $\cos \beta > 0$, ekanligi va bundan

$$\cos \gamma = \frac{\cos \alpha + \cos \beta}{1 + \cos \alpha \cos \beta}, \quad (4)$$

bo'lishi kelib chiqadi. Proporsiyani xossasiga ko'ra

$$\frac{1 - \cos \gamma}{1 + \cos \gamma} = \frac{1 + \cos \alpha \cos \beta - (\cos \alpha + \cos \beta)}{1 + \cos \alpha \cos \beta + (\cos \alpha + \cos \beta)},$$

$$\frac{1 - \cos \gamma}{1 + \cos \gamma} = \frac{(1 - \cos \beta) - \cos \alpha(1 - \cos \beta)}{(1 + \cos \beta) + \cos \alpha(1 + \cos \beta)},$$

yoki

$$\frac{1 - \cos \gamma}{1 + \cos \gamma} = \frac{(1 - \cos \beta)(1 - \cos \alpha)}{(1 + \cos \beta)(1 + \cos \alpha)}, \quad (5)$$

$1 - \cos x = 2 \sin^2 \frac{x}{2}$, $1 + \cos x = 2 \cos^2 \frac{x}{2}$, formulalarga ko'ra (5) tenglikni quyidagicha

yozish mumkin: $tg^2 \frac{\gamma}{2} = tg^2 \frac{\beta}{2} tg^2 \frac{\alpha}{2}$ bundan $\left| tg \frac{\gamma}{2} \right| = \left| tg \frac{\beta}{2} \right| \left| tg \frac{\alpha}{2} \right|$

bo'lishi kelib chiqadi. (3) shartlarga ko'ra $tg \frac{\gamma}{2} > 0$, $tg \frac{\beta}{2} > 0$, $tg \frac{\alpha}{2} > 0$,

Demak,

$$tg \frac{\gamma}{2} = tg \frac{\beta}{2} tg \frac{\alpha}{2} \quad \text{tenglikka ega bo'lamiz.}$$

4-misol. Agar $\begin{cases} \cos 2\alpha + \cos \alpha = \frac{m}{a} \\ \sin 2\alpha + \sin \alpha = \frac{n}{b} \end{cases}$ (6) bo'lsa,

$$\frac{2m}{a} = \left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} \right) \left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} - 3 \right). \quad (7) \text{ bo'lishini isbotlang.}$$

Isbot. (6) sistemani quyidagicha yozamiz:

$$\begin{cases} 2 \cos \frac{3\alpha}{2} \cos \frac{\alpha}{2} = \frac{m}{a} \\ 2 \sin \frac{3\alpha}{2} \cos \frac{\alpha}{2} = \frac{n}{b} \end{cases} \quad (8)$$

Oxirgi sistemadagi tengliklarni kvadratga ko'tarib qo'shamiz

$$4 \cos^2 \frac{\alpha}{2} = \frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} \quad (9)$$

(8) sistemaning birinchi tenglamasida $\cos \frac{3\alpha}{2}$ uchun kosinusning uchlangan

argument formulasini qo'llab

$$2 \left(4 \cos^3 \frac{\alpha}{2} - 3 \cos \frac{\alpha}{2} \right) \cos \frac{\alpha}{2} = \frac{m}{a},$$

yoki

$$2 \cos^2 \frac{\alpha}{2} \left(4 \cos^2 \frac{\alpha}{2} - 3 \right) = \frac{m}{a},$$

Bu ifodani (9) dan foydalanib quyidagicha yozish mumkin:

$$\frac{1}{2} \left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} \right) \left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} - 3 \right) = \frac{m}{a}$$

yoki

$$\left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} \right) \left(\frac{m^2}{a^2} + \frac{n^2}{b^2} - 3 \right) = \frac{2m}{a}$$

isbotlanishi talab etilgan tenglikka kelamiz.

5-misol. Ayniyatni isbotlang: $8ctg24\alpha + 4tg12\alpha + 2tg6\alpha + tg3\alpha = ctg3\alpha$

Isbot.

$$\begin{aligned} 8ctg24\alpha + 4tg12\alpha + 2tg6\alpha + tg3\alpha &= \frac{8 \cos 24\alpha}{\sin 24\alpha} + \frac{4 \sin 12\alpha}{\cos 12\alpha} + \frac{2 \sin 6\alpha}{\cos 6\alpha} + \frac{\sin 3\alpha}{\cos 3\alpha} = \\ &= \frac{8 \cos 24\alpha}{8 \sin 3\alpha \cos 3\alpha \cos 6\alpha \cos 12\alpha} + \frac{4 \sin 12\alpha}{\cos 12\alpha} + \frac{2 \sin 6\alpha}{\cos 6\alpha} + \frac{\sin 3\alpha}{\cos 3\alpha} = \\ &= \frac{\cos 24\alpha + 4 \sin 12\alpha \sin 3\alpha \cos 3\alpha \cos 6\alpha + 2 \sin 6\alpha \sin 3\alpha \cos 3\alpha \cos 12\alpha + \sin^2 3\alpha \cos 6\alpha \cos 12\alpha}{\sin 3\alpha \cos 3\alpha \cos 6\alpha \cos 12\alpha} = \\ &= \frac{8 \left(\cos 24\alpha + \sin^2 12\alpha + \sin^2 6\alpha \cos 12\alpha + \sin^2 3\alpha \cos 6\alpha \cos 12\alpha \right)}{\sin 24\alpha} = \\ &= \frac{8 \left(\cos 24\alpha + \frac{1}{2} - \frac{1}{2} \cos 24\alpha + \cos 12\alpha \left(\frac{1}{2} - \frac{1}{2} \cos 12\alpha \right) + \left(\frac{1}{2} - \frac{1}{2} \cos 6\alpha \right) \cos 6\alpha \cos 12\alpha \right)}{\sin 24\alpha} = \\ &= \frac{8 \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \cos 24\alpha + \frac{1}{2} \cos 12\alpha - \frac{1}{2} \cos^2 12\alpha + \left(\frac{1}{2} \cos 6\alpha - \frac{1}{2} \cos^2 6\alpha \right) \cos 12\alpha \right)}{\sin 24\alpha} = \\ &= \frac{8 \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \cos 24\alpha + \frac{1}{2} \cos 12\alpha - \frac{1}{4} - \frac{1}{4} \cos 24\alpha + \frac{1}{2} \cos 6\alpha \cos 12\alpha - \frac{1}{4} (1 - \cos 12\alpha) \cos 12\alpha \right)}{\sin 24\alpha} = \end{aligned}$$

$$\begin{aligned}
 &= \frac{8\left(\frac{1}{8} + \frac{1}{8}\cos 24\alpha + \frac{1}{4}\cos 12\alpha + \frac{1}{4}\cos 18\alpha + \frac{1}{4}\cos 6\alpha\right)}{\sin 24\alpha} = \frac{1 + \cos 24\alpha + 2\cos 12\alpha + 2\cos 18\alpha + 2\cos 6\alpha}{\sin 24\alpha} = \\
 &= \frac{1 + \cos 24\alpha + \frac{2\sin 3\alpha \cos 12\alpha + 2\sin 3\alpha \cos 18\alpha + 2\sin 3\alpha \cos 6\alpha}{\sin 3\alpha}}{\sin 24\alpha} = \\
 &= \frac{1 + \cos 24\alpha + \frac{\sin 15\alpha - \sin 9\alpha + \sin 21\alpha - \sin 15\alpha + \sin 9\alpha - \sin 3\alpha}{\sin 3\alpha}}{\sin 24\alpha} = \frac{1 + \cos 24\alpha + \frac{\sin 21\alpha - \sin 3\alpha}{\sin 3\alpha}}{\sin 24\alpha} = \\
 &= \frac{\sin 3\alpha \cos 24\alpha + \sin 21\alpha}{\sin 3\alpha \sin 24\alpha} = \frac{\frac{1}{2}\sin 27\alpha - \frac{1}{2}\sin 21\alpha + \sin 21\alpha}{\sin 3\alpha \sin 24\alpha} = \frac{\frac{1}{2}\sin 27\alpha + \frac{1}{2}\sin 21\alpha}{\sin 3\alpha \sin 24\alpha} = \\
 &= \frac{\frac{1}{2}2\sin 24\alpha \cos 3\alpha}{\sin 3\alpha \sin 24\alpha} = \operatorname{ctg} 3\alpha
 \end{aligned}$$

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash muhimki trigonometrik ayniyatlarni isbotlashda yuqoridagi usullarni qo'llash o'quvchida ijodkorlokni, bilimlarning umumlashtirilishini ya'ni oldingi bilimlarni, formulalarni o'z o'rnida qo'llay olish kabi ko'nikmalarni talab qiladi[1-34].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. В.Н.Литвененко, А.Г.Мордкович Практикум по решению задач школьной математики. Москва. "Просвещение" 1977.
2. Rahimov B. Sh., Ne'matov A.R., Fayzullayev S.E. LAGRANJ FUNKSIYASIDAN FOYDALA- NIB BA'ZI MASALALARNI YECHISH HAQIDA //Archive of Conferences. – 2022. – С. 41-43.
3. Rahimov B. S. Matematik tushunchalarni kiritish va tavsiflash usullari //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 951-956.
4. Гадаев Р. Р. РЕШЕНИЕ ПРОБЛЕМ ПОЛЬЗОВАТЕЛЕЙ МОБИЛЬНЫХ ПРИЛОЖЕНИЙ ПРИ ПОМОЩИ ГРАФИЧЕСКОГО ДИЗАЙНА //Творчество молодых: искусство, дизайн, медиатехнологии. – 2020. – С. 21-27.
5. Гадаев Р. Р. О собственных значениях одномерной обобщенной модели Фридрихса //Молодой ученый. – 2017. – №. 25. – С. 3-4.
6. Soatov, U. A. (2018). Djonuzoqov. UA" Problems of geometry with the help of joint application of basic theorems and formulas". *Scientific-methodical journal of" Physics, Mathematics and Informatics"*, (4), 40.
7. Soatov Ulugbek Abdukadirovich, & Dzhonuzokov Ulugbek Abduganievich (2020). ABOUT THE ISSUES OF GEOMETRICAL INEQUALITIES AND THE METHODS OF THEIR SOLUTION. *European science*, (7 (56)), 5-10.
8. Abdukadirovich, S. U., & Abduganievich, D. U. (2021, June). ON SOME PROBLEMS OF EXTREME PROPERTIES OF THE FUNCTION AND THE APPLICATION OF THE DERIVATIVE AND METHODS FOR THEIR SOLUTION. In *Archive of Conferences* (pp. 113-117).

9. Abdug'aniyevich, D. U. B. (2022). PARAMETRLI LOGARIFMIK TENGLAMALARNI YECHISH USULLARIGA OID BA'ZI MASALALAR. *PEDAGOGS jurnali*, 5(1), 8-16.
10. Soatov U.A. U.A. Djonuzaqov."Irratsional tenglama va tengsizliklarni yechish metodlarining tatbiqlari haqida".Scientific-methodical journal of" Physics, Mathematics and Informatics". 2019. № 4. 8-16.
11. Soatov U.A. U.A. Djonuzaqov."Tenglamalar sistemalarini tuzish va ularni yechishga oid ba'zi masalalar haqida".Scientific-methodical journal of" Physics, Mathematics and Informatics". 2019.№ 1.13-20.
12. Yangibayevich A. A., Rajabovich G. R., Ogli G. O. M. The impact of innovative technologies on the reduction of tax burden on business entities //SAARJ Journal on Banking & Insurance Research. – 2022. – Т. 11. – №. 1. – С. 1-8.
13. Fayzullayev S. E. O. G. L. Uchburchak elementlarining ba'zi bog'lanishlari haqida //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 4. – С. 27-32.
14. Rabbimkulovich N. A. et al. USE OF TRIPLE INTEGRALS IN SOLVING MECHANICAL PROBLEMS FOR TECHNICAL STUDENTS //Archive of Conferences. – 2021. – Т. 25. – №. 1. – С. 10-13.
15. Останов К., Тураев У. Я., Рахимов Б. Ш. Об обучении учащихся основным методам решения квадратных неравенств //European science. – 2020. – №. 1 (50). – С. 57-59.
16. Неъматов А. Р., Рахимов Б. Ш., Тураев У. Я. СУЩЕСТВОВАНИЕ И ЕДИНСТВЕННОСТЬ РЕШЕНИЯ НЕЛИНЕЙНОГО УРАВНЕНИЯ ВОЛЬТЕРРА //Ученый XXI века. – 2016. – Т. 6.
17. Отакулов С., Рахимов Б. Ш., Хайдаров Т. Т. Задача оптимизации квадратичной функции на неограниченном многогранном множестве //Science and Education. – 2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 11-18.
18. Останов К., Тураев У. Я., Рахимов Б. Ш. ИЗУЧЕНИЕ ПОНЯТИЯ «СЛУЧАЙНАЯ ВЕЛИЧИНА» И ЗАКОНЫ ЕЕ РАСПРЕДЕЛЕНИЯ //ББК 72 С127. – 2019.
19. Тураев У. Я. и др. Ценность матричной игры принцип минимакса и его экономический анализ //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 5. – С. 126-136.
20. Неъматов А. Р., Рахимов Б. Ш., Тураев У. Я. EXISTENCE AND UNIQUENESS OF THE DECISION OF THE NONLINEAR EQUATION VOLTERRA //Учёный XXI века. – 2016. – №. 3-1 (16). – С. 3-6.
21. Азимов К. Приложение методов линейной алгебры и математического анализа при изучении электротехники. INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE //SCIENCE, RESEARCH, DEVELOPMENT. – Т. 32. – №. 2. – С. 109-113.
22. Azimov Q. USE INTERNAL INTEGRATION TO SOLVE SOME EXTREME PROBLEM //Журнал Педагогике и психологии в современном образовании. – 2022. – Т. 2. – №. 3.
23. Azimov K. Use multi variant technology for the development of practical students skills //Science and Education. – 2022. – Т. 3. – №. 3. – С. 773-777.

24. Otakulov S., Sh R. B. About the property of controllability an ensemble of trajectories of differential inclusion //International Engineering Journal for Research & Development (IEJRD). – 2020. – Т. 5. – №. 4. – С. 1-9.

25. Otakulov S., Rahimov B., Haydarov T. On the property of relative controllability for the model of dynamic system with mobile terminal set //AIP Conference Proceedings. – AIP Publishing LLC, 2022. – Т. 2432. – №. 1. – С. 030062.

26. Salim O., Shermuhamedovich R. B., Turgunbayevich H. T. The nonsmooth optimal control problem for ensemble of trajectories of dynamic system under conditions of indeterminacy //Middle European Scientific Bulletin. – 2020. – Т. 5. – С. 38-42.

27. Otakulov S., Sh R. B., Haydarov T. T. The nonsmooth optimal control problem for ensemble of trajectories of dynamic system under conditions of indeterminacy //Middle European Scientific Bulletin. – 2020. – Т. 5. – С. 38-42.

28. Abdukadirovich S. U., Abduganievich D. U. ABOUT THE METHODS OF SOLVING PARAMETRIC EQUATIONS //Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences. – 2022. – Т. 1. – №. 5. – С. 1-7.

29. Отакулов С., Рахимов Б. Ш. ОБ УСЛОВИЯХ УПРАВЛЯЕМОСТИ АНСАМБЛЯ ТРАЕКТОРИЙ ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫХ ВКЛЮЧЕНИЙ //Журнал Физико-математические науки. – 2020. – Т. 1. – №. 3.

30. Останов К. и др. О некоторых способах развития творческой активности учащихся при решении уравнений //ББК 72 С108. – 2018.

31. Соатов, У. А. Сложные события и расчет их вероятностей / У. А. Соатов, У. А. Джанизоков // Экономика и социум. – 2022. – № 1-2(92). – С. 222-227.

32. Гадаев, Р. Р. О семействе обобщенных моделей Фридрихса / Р. Р. Гадаев, У. А. Джанизоков // Молодой ученый. – 2016. – № 13(117). – С. 5-7.

33. Гадаев, Р. Р., Джанизоков, У. А., & Ахадова, К. С. К. (2020). ОПРЕДЕЛИТЕЛЬ ФРЕДГОЛЬМА ДВУМЕРНОЙ ОБОБЩЕННОЙ МОДЕЛИ ФРИДРИХСА. *Наука и образование сегодня*, (12 (59)).

34. Бердиев, А. Ш. Построение периодических решений с помощью метода Простых итераций / А. Ш. Бердиев, У. А. Джанизоков, У. У. Арслонов // Экономика и социум. – 2021. – № 12-1(91). – С. 858-864.

PECULIARITIES OF EXPRESSION OF PATRIOTIC FEELINGS IN THE WORKS OF ALISHER NAVOI

Ergasheva Lobar Dilmurodovna¹

Navoi State Pedagogical Institute

KEYWORDS

patriotic spirit, humanistic
ideas, poetry, divine miracle,
national pride, thinking

ABSTRACT

This article discusses the peculiarities of the expression of patriotic feelings in the works of Alisher Navoi, the deeper study and promotion of the creative heritage of our ancestor, revealing the essence of universal ideas.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6759676

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Navoi State Pedagogical Institute, Navoi, UZB

ALISHER NAVOIY ASARLARIDA VATANPARVARLIK TUYG`ULARI IFODALANISHINING O`ZIGA XOS JIHATLARI

KALIT SO`ZLAR:

vatanparvarlik ruhi,
insonparvarlik g`oyalari,
she`riyat, ilohiy mo`jiza,
milliy iftixor, tafakkur

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada Alisher Navoiy asarlarida vatanparvarlik tuyg`ulari ifodalanishining o`ziga xos jihatlari, bobomizning ijodiy merosini chuqurroq o`rganish va targ`ib etish, umumbashariy g`oyalarning mohiyatini ochib berish haqida fikr yuritilgan.

Davlatimiz mustaqillikka erishgan kundan boshlab mutafakkirlarimiz hayoti va ijodini o`rganish va ulardan ta`lim-tarbiya jarayonida keng foydalanishga katta e`tibor qaratilmoqda. Avvalo, yoshlikda egallangan bilim toshga o`yilgan naqsh kabi mustahkam bo`lishi ma`lum. Qolaversa, keyin hayot tashvishlariga ko`milib, ilm egallashga fursat ham, imkon ham qolmaydi. Bora – bora, xalq ta`biri bilan aytganda, “Xotira ham aytganni qilmaydi”. Har bir o`quvchi – yosh o`qib, izlanib ma`naviy qadriyatlarni qadriga yetsa komil inson g`oyalarni ado etgan bo`ladi. Ana shunday mutafakkirlarimizdan biri buyuk o`zbek shoiri va mutafakkiri, o`zbek adabiy tilining asoschisi Alisher Navoiyning boy ijodiy merosini chuqurroq o`rganish va targ`ib etishni, bobomiz ijodiy merosida bayon etilgan umumbashariy g`oyalarning mohiyatini ochib berishni taqozo etmoqda.

XX asr adabiyoti xususida so`z ketganda ham mana shu kayfiyat, mana shu hamohanglik ko`zga yaqqol tashlanadi. Erkin Vohidov o`zining “Shoiru she`ru shuur” asarida quyidagi fikrlarni ta`kidlaydi:

“Biz bugun Alisher Navoiy nomisiz o`zbek madaniyatini tasavvur qilolmaymiz. Uning nurli she`riyati, yorug` siymosi ruhimizga singib ketgan. Shoirning yuksak badiiyat bilan muzayyan bo`lgan, chuqur insonparvar g`oyalar bilan yo`g`rilgan ijodi asrlar osha bizni hanuz o`ziga rom qiladi, ko`ngillarimizni zavqu shafq hamda iftixor tuyg`ulari bilan, ongimizni ezgulik fikrati bilan boyitadi, bizni adolat uchun, inson qalbining mangu erki uchun kurashmoqqa chorlaydi”.

Erkin Vohidov to`g`ri ta`kidlaganidek, Alisher Navoiy she`riyatida buyuk qudrat, qandaydir ilohiy mo`jiza yashiringan. Shu bois har doim ijodkorlar uning asarlariga murojaat etar ekan, bu ilohiy qudratni his etib turishadi. Uning so`z ganjasi oldida esa, so`z, fikr aytmoqlikka kuch topa olish zarur bo`ladi.

Bizga ma`lumki, ulug` bobomiz 1483-1485 yillarda eng buyuk asari- besh dostonan iborat “Xamsa” ni yaratgan. Xamsaning birinchi asarini shoir “Hayratul abror” deb atadi. O`zi bu haqida shunday deydi:

Hayrati abror ko`rib zotini
“ Hayratul -abror” dedim otini.
Nuqtai tarixiki, ahsan edi

Sekkizi sekiz yuzi seksan edi.²

“Hayratul-abror” (“Yaxshilar hayrati”) 888-hijriy yili melodiy hisobda 1483-yilda vujudga keladi. Yigirma maqolotdan (hikoyadan) iborat bu asar o`zbek tilidagi ezgulik va insoniy barkamollik haqidagi fikrlar to`plami deb atalsa ham bo`ladi.

Asarning kirish qismida Navoiy o`z insonparvarlik g`oyalarini to`la-to`kis ifoda etadi. Ularda yaratuvchining buyukligi va go`zalligi kuylanadi. Bu go`zallik va buyuklikni o`zida aks ettiruvchi ko`zgular-tabiati, koinot va insonning tavsifi bayon qilinadi.

Ushbu asar maqolotlaridan birida yaratguvchi haqida ham fikrlar bildirilgan. Bunda hamma narsani yaratguvchisi Xudo ya`ni Ollohdir deb bayon qiladi. Olloh dunyoni yaratganda osmonning bir qismini ko`rinadigan, bir qismini ko`rin-maydigan qilib yaratadi. Yetti osmonni doira shaklda ularning har bittasini bitta sham bilan yoritadigan qiladi. Bu shamlar sham emas, tafakkur kechasi o`sha mash`aldan sachragan uchqunlardir, deydi. O`n to`qqizinchi maqolotida Xuroson mamlakati go`zalligini jannat bog`lariga o`xshatadi. Shaharning kattaligi va kengligini to`rtinchi osmonga, martabasini yettinchi osmondan ham balandligi, undagi shaharlar sonining ko`pligi, odamlarni jannatning oq yuzli qizlariga o`xshatadi. Bundan tashqari tog`larni, dashtlarni shaharning tuprog`i va uning tabiiy boyliklarini tavsiflaydi. Hirot shahrini mamlakatning yuragi hisoblaydi. Shaharning tevarak-atrofi shu qadar kengki, xayol qilish orqali ham aylanib chiqish qiyin. Bundan tashqari shaharning bozorlarini masjidi-Jom`esini tasvirlab, “...uning toqi alohida bir katta osmon, shahar o`zi katta bir jahon bo`lsa, u ham bir jahon, ikki jahon bir-birining ichida nihon”, deb ta`riflagan.

Yuqoridagi ta`riflardan ko`rinib turibdiki, Navoiy o`zi tug`ilgan Hirot shahrini o`zgacha mehr bilan tasvirlaydi. U davlat arbobi sifatida xalq bilan muloqot qilishi, xalq dardi bilan yashashi, Xuroson mamlakatining taraqqiy topishi, unda tinchlik va farovonlikning o`rnatilishiga juda ko`p harakat qilgan. Bularning qanchalik amalga oshgan–oshmaganidan qat`iy nazar, Navoiyning o`z vataniga muhabbati, uning obodonchiligi uchun qilgan xizmatlari, bizga ayon bo`lgan tarixiy haqiqatdir.

Buyuk yozuvchi Hirot va Xurosonni quyidagicha tasvirlaydi:

Bog`lari har biri jannat misol,
Ravzaga har go`shasidan go`shmol...
Haddi shimoliysi sori ikki nahr,
Ul ikkidan xurramu serob shahr³

Shaharning mahallalari ko`p, ularning har biri bir shahar singaridir.

“Shaharda bir xil binolar behisob, shahar devoridan chetdagilar bu hisobga odamlar o`ltirishi mumkin bo`lgan joy bor. Mahallalar toyinli bo`lishi uchun mahalla ahllari shahar-shaharga bo`lingan. Bu mahallalarga shaharlarning oti berilgan; shuning uchun Hirotda yuzta shaharning nomi bor”.⁴

Mahallada mavjud xonadonlarning hammasi obod. U yerda qurilgan madrasalarning

² Alisher Navoiy “ Hayratul abror”. G`afur G`ulom nomidagi nashriyot- matbaa ijodiy uyi. -Toshkent, 2006.

³ Alisher Navoiy “ Hayrat ul abror” G`afur G`ulom nomidagi nashriyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent- 2006.10- bet

⁴ Alisher Navoiy “ Hayratul abror” G`afur G`ulom nomidagi nashriyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent- 2006.376- bet

har bittasi alohida o'z qadriga ega. O'qitadigan mudarrisning dili ravshan va pok. Shogirdlari har sahifani ochganda o'zlariga kerak bo'lgan bilim va foydani oladilar. Bu orqali shoir vatanni tinch ekanligi va shuning uchun madrasalarda ta'lim-tarbiyani egallashayotganini uqtiradi.

Bundan tashqari Husayn Boyqaro obrazi orqali vatanparvar shonni tasvirlagan. Masalan, «Xurosonning misli yo'q viloyati bayonida.. Xususan saltanat uyi bo'lmish osoyish joyi — Hirot tavsifida; garchi (o'tmishda) bog' bo'lsa ham, ammo qurib qolgan edi, lekin shoh (bunda Husayn Boyqaro nazarda tutilayotir) oqizgan soyning adolati uni oliy jannatning rashki keladigan yerga aylantirdi, agarchi (bir vaqtlar) obod bo'lgan bo'lsa ham, biroq buzilib ketgan edi; shahanshohning quruvchilik ehsonidan chin rasmxonasining ham rashki keladigan joyga aylandi».⁵

Bu yerda Husayn Boyqaro vatanparvar shoh sifatida qurib qolgan bog'ni ariq qazib suvi bilan jannat joyga aylantirganini ta'kidlagan.

Bobomiz merosi juda katta tarbiyaviy ahamiyatga egadir. Biz tarbiyachilarning birinchi galdagi vazifamiz ana shu asarlarni yosh avlodga chuqurroq o'rgatishdir. Navoiy asarlarida milliy iftixor, xalqqa, ona tiliga, vatanga mehr-muhabbat g'oyalari ilgari surilgan. Ulug' mutafakkir yoshlarni el-yurtga, ota-onasiga sodiq kishilar bo'lib yetishishi uchun sabot va matonat bilan bilim egallashga, kasb o'rganishga, egallagan ilm va hunarini vatan uchun, xalqqa naf keltirish uchun hayotga tatbiq eta bilishga dav'at qilgan.

Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Milliy tarixni ruh bilan yaratish kerak. Aks holda uning tarbiyaviy ta'siri bo'lmaydi. Biz yoshlarimizni tarixdan saboq olish, xulosa chiqarishga o'rgatishimiz, ularni tarix ilmi, tarixiy tafakkur bilan qurollantirishimiz zarur". Milliy tarixni adabiyot san'ati bilan uzviy bog'lagan holda ma'naviy tarbiyani yoshlar ongiga yana-da chuqurroq singdirish mumkin.

Ishonamizki, Hazrat Navoiy shaxsi va ijodi yosh avlod qalbida abadiylikka makon tutadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Alisher Navoiy "Hayratul abror" G'afur G'ulom nomidagi nashroyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent- 2006 yil 254-bet

2. Ҳақиқат манзаралари.100 мумтоз файласуф /Тақдирлар, ҳикматлар, афоризмлар.-Т.:Янги аср авлоди, 2013.-239-б.

3. Alisher Navoiy haytatul-abror, T.: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti, 1989 yil 334-335 betlar

⁵ Alisher Navoiy "Hayratul abror" G'afur G'ulom nomidagi nashroyot- matbaa ijodiy uyi Toshkent- 2006.254- bet

WAYS TO DEVELOP THE PHYSICAL QUALITIES OF AGILITY AND ENDURANCE IN HIGH SCHOOL HANDBALL LESSONS

Tojiboyev Azizbek Rahmatilla ugli¹

Jizzakh State Pedagogical Institute

KEYWORDS

pupil, handball, training
process, speed, agility, physical
qualities

ABSTRACT

The article discusses ways to develop the physical qualities of agility and agility in handball exercises for high school students who practice handball.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6759748

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Jizzakh State Pedagogical Institute, Jizzakh, UZB

YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI QO'L TO'PI MASHG'ULOTLARIDA TEZKORLIK VA CHIDAMLILIK JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

KALIT SO'ZLAR:

o'quvchi, qo'l to'pi, mashg'ulot jarayoni, tezkorlik, chaqqonlik, jismoniy sifatlar

ANNOTATSIYA

Maqolada gandibol bilan shug'ullanuvchi yuqori sinf o'quvchilarini qo'l to'pi mashg'ulotlarida tezkorlik va chaqqonlik jismoniy sifatlarini rivojlantirish yo'llari xaqida fikrlar bildirilgan.

Jismoniy tarbiya va sportning rivojlanishini ilmiy asosda ta'minlash masalalariga juda katta e'tibor berilmoqda. Ayniqsa, bu borada umumtalim maktablari jismoniy tarbiyasini rivojlantirish sport va jismoniy tarbiya tadbirlarini ilmiy asosda tashkil etish, ilmiy infrastrukturani rivojlantirish hamda ushbu jarayonlarda ilm-fan yutuqlari va sport sohasidagi ilg'or jahon tajribasiga tayanish muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida shuningdek, 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivojlantirish to'g'risidagi", PQ-3031-sonli Qarori hamda, 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5368-sonli Farmoni va boshqa shu kabi konseptual hujjatlar talablari doirasida shakllanib bormoqda.

Yosh avlodning jismoniy va ma'naviy salomatligini shakllantirishini, sog'lom turmush tarziga intilish va sportga mehr-muhabbatni singdirishning g'oyat muhim sharti sifatida sportchi yoshlar ommaviy sportini rivojlantirishni ta'minlash maqsadini ko'zlaydi. Bu borada mamlakatimizda yosh qo'l to'pichilarni tayyorlashda ta'lim va mashg'ulotning asosiy prinsiplarini amalga oshirish borasida mutaxassislarimiz tomonidan bir qancha ishlar olib borilmoqda.

Tezkorlikni rivojlantirish uchun yugurishda qayta tezlanish, velosipetda uchish va shunga o'xshash xar xil maksimal tezlik bilan bajariladigan siklik mashqlardan foydalaniladi. Qayta tezlanishda maksimal darajaga etkazadigan qilib tezlikni sekin – asta, tekis oshirib borib, harakat amplitudasini kattalashtirish lozim.

Tezkorlikni rivojlantirishga yordam beradigan yana ko'pgina mashqlarni keltiramiz:
yon boshlab, orqa bilan jadal yugurishni bajarish;
tizzani yuqoriroq ko'tarib va qadamlarni maksimal tezlikda qo'yib yugurish;
25-80 m masofaga oyoq uchida deysinib tez sakrab-sakrab harakat qilish;
maksimal sur'atda aylantirilayotgan kalta va uzun arg'amchi bilan sakrash; aylanib turgan arg'amchi tagidan yoki ustidan yugurib
o'tish;
o'rta masofaga yugurayotganda sur'atni to'satdan o'zgartirish;
dastlab yugurib borishdan so'ng (6-8m) 20-30m masofada maksimal tezlikka erishish.

Siltanish va tez yugurishlar har xil estafetalarda musoboqa usulida o'tkazilgani ma'qul.

Bir mashg'ulotga mo'ljallangan tezkorlikni rivojlantirish uchun o'yin texnikasi va taktikasiga oid ayrim mashqlardan foydalanish mumkin. Shuningdek, tez yorib o'tish, pressing ham, maksimal tezlikda to'pni yerga urib yurish va chalg'itib o'tish kabi mashqlar ham tezkorlikni rivojlantirishga imkon yaratadi.

O'yinchilarning yakka harakatida - hujum va himoyada oyoq harakatini tezlashtirib, harakat tezligini rivojlantirishga katta ahamiyat berish kerak.

Chaqqonlik –bu sportchining harakatlari muvofiqlashgan va ular aniqligini bevosita kuchning va tezlikning yuqori darajasi ko'rsatilishi bilan bog'liq kompleks qobiliyatidir. Muvofiqlashuv jihatidan murakkab harakatlarni yaxshi o'zlashtirish paydo bo'layotgan vaziyatlarni to'g'ri baholash, to'satdan o'zgarayotgan sharoitlarga amal qilib, murakkab harakat vazifalarni muvaffaqiyatli yechish qobiliyati bilan tavsiflanadi.

Gandbolchi uchun nihoyatda muhim narsa bu–tayanchsiz holatda bajariladigan muvofiqlashgan harakatlar tez o'zgaruvchi sharoitlarda to'p bilan bo'ladigan harakatlar muvozanatini saqlay bilish va orientasiyani saqlashning a'lo darajada rivojlanishidir.

Chaqqonlikning rivojlanishiga odatlanmagan sharoitda (boshqa snaryadlar va ko'proq, to'siqlarni boshqacha joylashtirish, ob-havo sharoitlarining qiyinligi va boshqalar) odatdagi mashqlarni bajarish yaxshi yordam beradi. Shuningdek, akrobatik, gimnastik va yengil atletikaga oid mashqlarni to'pni uzatish, ilish darvozaga otish texnikasi bilan birgalikda qo'shib o'rganishlar ham chaqqonlikni rivojlantiruvchi vositalardan sanaladi.

Og'irligi va hajmi har xil bo'lgan to'plarni ishlatib harakat muvozanatini takomillashtirish jarayoni o'yin texnikasini takomillashtirishdan oldinroq yurib, o'yinchi tomonidan to'pni egallash sifati yuqori bo'lishini talab qiladi. Bunda quyidagi taxminiy mashqlardan foydalanish mumkin:

to'pni yuqoriga otib va ilib, o'ng va chap qo'l bilan yerga (polga urib), gimnastika skameykasi ustidan sakrash;

to'pni yuqoriga otish; to'pni yuqoriga otib, o'tirgan va turgan holda to'pni ilish; shu mashqning o'zi 180-360o burilib to'pni ilish;

shu mashqning o'zi lekin o'tirgan holatda to'pni ilish, to'pni yuqoriga otib va turgan holatda uni ilish;

yuqoroiga otilgan to'pning tagidan yugurib o'tish va to'pga burilib, uni ilib olish;

harakatda to'pni ilish yoki undan o'zini olib qochish;

aylanayotgan arg'amchidan sakrash va to'pni ilish hamda sherigiga uzatish;

yotgan holatda to'pni yuqoriga otish va o'tirib uni ilshi;

bir oyoqni oldinga ko'tarish va ko'tarilgan oyoq tagidan to'pni tashqi tomonidan o'tkazib yuqoriga otish;

to'pni bir qo'llab ushlab uni gavda atrofida qo'ldan-qo'lga o'tkazib aylantirish; shuning o'zi, ammo oldinga engashgan holatda to'pni oyolar orasidan o'tkazish; shuning o'zi, ammo oyoqlar biroz keng qo'yilgan holatda to'pni "8" shaklida oyoqlar atrofidan o'tkazish;

ikki to'p bilan "jonglyor"lik qilish.

Tez o'zgaruvchan o'yin vaziyatlarida chaqqonlikni tarbiyalash uchun "to'siqlar polosasi"ga o'xshash mashqlarni tavsiya qilish mumkin. Masalan:

1. Akrobatik sakrash – to'siq ustidan umbaloq oshish, keyin biroz yugurib "derazaga" sakrash, so'ng prujinasimon ko'prikchadan depsinib, arqonga ma'lum balandlikkacha chiqish, shundan keyin mo'ljallangan joyga aniq sakrab tushish. Mashq marra chizig'iga qadar jadal yugurish bilan tugallanadi;

2. Start to'ldirma to'p bilan yuqoriga qarab yotishdan iborat. O'yinchi 4- 5 m yugurib to'sidan oshib o'tishishi, shundan keyin yakkacho'p ustidan oshib tushishi, so'ngra 6-8 m masofaga jadal yugurishi va gimnastika devoriga irg'ib, eng yuqori brusning ustidan devorga qo'l tekki lozim. Mashq pastga mashg'ulotiga kiritilgan bo'lsa, bu holda ularni darsning asosiy qismida bajarish lozim.

Xulosa o'rnida shuni aytishimiz mumkinki umumta'lim maktab o'quvchilarini qol to'pi bilan shug'ullanuvchi o'quvchi-sportchilar bilan olib borilgan suhbatlar mashqlar va treninglar ijobiy natija berilganligi aniqlandi. Olib borilgan ilmiy ishlar natijasidan shu narsa ayon bo'ldiki, qo'l to'pi bilan shug'ullanuvchi bilan to'garak mashg'ulotlarini tashkillashda, musobaqalar o'tkazishda, o'quv trenirovka jarayonlarida umumta'lim maktablari o'quvchilarini tezkorlik va chaqqonlikka oid o'quv adabiyotlarning yangi avlodini yaratishda, umumta'lim maktab dasturini takomillashtirishda foydalanish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoev 2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi.

2. 2017 yil 3 iyundagi "Jismoniy tarbiya va ommaviy sportni rivjlantirish to'g'risidagi", PQ-3031-sonli Qarori.

3. 2018-yil 5-martdagi "Jismoniy tarbiya va sport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5368-sonli Farmoni.

4. Абдурахманов Ф.А., Павлов Ш.К. Гандбол. Т., УзГИФК, 2005.

5. Абдурахманов Ф.А., Ливицкий А.Н., Павлов Ш.К. Подготовка гандболистов. Учебное пособие. Т., УзГИФК, 1992.

6. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура и спорт как важный аспект в формировании личности. Молодой ученый, (11), 527-529.

7. Хасанов, А. Т. (2017). Физическая культура-надежда нации. Молодой ученый, (12), 591-592.

8. Bakhromov, O. T., & Khasanov, A. T. (2020). The problem of motivation and the meaning of the concept "motiv". ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal, 10(10), 1247-1251.

9. Хасанов-преподаватель, А. РОЛЬ ЦЕННОСТЕЙ В ФОРМИРОВАНИИ МОТИВАЦИИ О. Бахромов-старший преподаватель кафедры методики преподавания видов спорта.

10. Бахромов, О. Т., & Хасанов, А. Т. (2020). ВЛИЯНИЕ МОТИВАЦИИ НА ФОРМИРОВАНИЕ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ. In НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ

ИССЛЕДОВАНИЯ (pp. 110-114).

11. Hasanov, Anvar. (2021). СПОСОБЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЗДОРОВОГО ОБРАЗА ЖИЗНИ ДЕТЕЙ В СЕМЬЕ.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4513>

12. Xasanov, Anvar. (2022). ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ: ЗНАЧЕНИЕ МОТИВАЦИИ К ИЗБЕГАНИЮ НЕУДАЧ В ДОСТИЖЕНИИ УСПЕХА ЮНЫХ ФУТБОЛИСТОВ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4861>

13. Xasanov, Anvar, & Olimov, Alisher. (2022). БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ.: БОЛАЛАРНИ ОИЛАДА СО?ЛОМ ТУРМУШ ТАРЗИНИ ШАКЛЛАНТИРИШ УСУЛЛАРИ. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4864>

14. Xasanov, Anvar. (2022). OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS: OPPORTUNITIES FOR FORMATION OF PROFESSIONAL CULTURE IN FUTURE PHYSICAL EDUCATION TEACHERS. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4870>

15. Xasanov, Anvar, & Олимов, А. (2022). WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY.: WAYS TO FORM A HEALTHY LIFESTYLE FOR CHILDREN IN THE FAMILY. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4871>

16. Hasanov, Anvar, & Олимов, А. (2022). Jismoniy tarbiya va sport bilan shug'ullanuvchilarda, jismoniy harakat malaka va ko'nikmalarni shakllantirishning bosqich va talablari. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4869>

17. Hasanov, Anvar. (2022). Значение методов образования, используемых в физическом образовании в дошкольных образовательных учреждениях. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4530>

18. Xasanov, Anvar, & Olimov, Alisher. (2022). Болаларни оилада со?лом турмуш тарзини шакллантриш усуллари. Физическое воспитание, спорт и здоровье, 5(5). извлечено от <https://pshedu.jspi.uz/index.php/pshedu/article/view/4864>

19. A.T. Hasanov, Tillaev Bobur Farkhod ugli, & Mamatqulova Mukarram Gapporovna. (2022). METHODS OF PHYSICAL DEVELOPMENT AND MOVEMENT SKILLS OF YOUNG VOLLEYBALL PLAYERS. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(7), 89–94. Retrieved from <http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/132>

20. A.T. Hasanov, & R.M. Toshpulatov. (2022). IMPROVEMENT OF METHODOLOGY

OF DEVELOPMENT OF PHYSICAL EDUCATION AND SPORTS IN GENERAL SECONDARY SCHOOLS. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(7), 95–99. Retrieved from <http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/133>

21. A.T. Hasanov, & A.B. Mamanazarova. (2022). METHODS OF FORMING CHILDREN A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 1(7), 6–9. Retrieved from <http://ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/113>

22. Hasanov, A. T., & Mamanazarova, A. B. (2022). WRESTLING PREPARATION PROCESS IN SPORTS SCHOOLS. Spectrum Journal of Innovation, Reforms and Development, 3, 174-176.

23. Хасанов, А., & Хасанова, Х. Ж. АРАКАТЛИ ЎЙИНЛАР ОРҚАЛИ ЁШ АВЛОДНИ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИГИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ.

24. Рашидова, Ф. Ш. (2013). Роль женского предпринимательства в развитии и процветании государства. Научный вестник СамГУ. Серия "Гуманитарные науки". – 2013, 4(80), 18.

25. Рашидова, Ф. Ш. (2021). Иностранные Инвестиции В Развитии Предпринимательства–Как важный фактор формирования среднего класса в Узбекистане. Central asian journal of social sciences and history, 2(10), 76-86.

26. Rashidova, F. S. (2020). Growth of small business and private entrepreneurship at a new strategic stage of development. International Journal of Psychosocial Rehabilitation, 24(5), 2473-2479.

27. Рашидова, Ф. Ш. (2018). Узбекистан-Япония на пути укрепления взаимовыгодного сотрудничества. In *Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история* (pp. 17-24).

28. Rashidova, F. S. (2017). Uzbekistan-China is on the way of strengthening bilateral relations. *Theoretical & Applied Science*, (12), 80-86.

29. Рашидова, Ф. Ш. (2017). Современные тенденции привлечения иностранных инвестиций в сферу малого бизнеса и частного предпринимательства в республике Узбекистан (зарубежный опыт на примере стран ЕС). In *Общественные науки в современном мире: политология, социология, философия, история* (pp. 16-23).

30. Рашидова, Ф. Ш. Узбекистан-Южная Корея: Перспективы Развития Двусторонних Отношений В Историческом Контексте. Научный Вестник Scientific Reports, 24.

PHYSICAL AND TECHNICAL TRAINING OF GIRLS AT THE STAGE OF SPORTS DEVELOPMENT

Eshtemirova Ezoza Murodzhon qizi¹

Uzbek State University of Physical Culture and Sport

KEYWORDS

rhythmic gymnastics, physical and technical training, subject exercises, sportsmanship

ABSTRACT

The article discusses the assessment of the level of technical skill of rhythmic gymnasts, which is aimed at developing the effective performance of object exercises necessary for athletes at the stage of sports improvement. Studies have shown that systematic physical and technical training has a positive effect on the level of skill of girls in rhythmic gymnastics.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6759817

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Master of Uzbek State University of Physical Culture and Sport, Chirchik, UZB

YUQORI SINIF O'QUVCHILARINI QO'L TO'PI MASHG'ULOTLARIDA TEZKORLIK VA CHIDAMLILIK JISMONIY SIFATLARINI RIVOJLANTIRISH YO'LLARI

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА:

художественная гимнастика, физическая и техническая подготовка, предметные упражнения, спортивное мастерство

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается оценка уровня технического мастерства художественных гимнасток, которая направлена на развитие эффективного выполнения предметных упражнений, необходимых спортсменкам на этапе спортивного совершенствования. Исследования показали, что систематические занятия физической и технической подготовкой положительно влияют на уровень мастерства девушек в художественной гимнастике.

Актуальность исследования. Некоторые аспекты двигательной функции девочек зависят от их морфологической, физической и психической значимости. Поэтому женский организм нуждается в таких физических упражнениях, которые не только обеспечивают физическое развитие, но и отвечают женской моторике. Именно к таким занятиям относится художественная гимнастика.

Типичные упражнения в художественной гимнастике зависят от занятий с предметами разной фактуры (с палками, обручами, мячами, стамесками и лентами). Непредметные движения могут быть связаны с акробатическими упражнениями, раками и хореографическими элементами. Эти упражнения отражают яркую специфику художественной гимнастики и являются ее основным содержанием. Наши профильные научные исследователи, признавая эти ситуации актуальными, помогают уточнить содержание методики обучения технике упражнений с испытуемым, и эта задача будет мотивировать их на качественное выполнение упражнений на соревнованиях по гимнастике.

Цель исследования - повышение уровня спортивно-технической подготовки юных гимнасток за счет непосредственного использования рациональных средств и методов тренировки.

Исследовательская задача. Разработка обучающих, развивающих и контрольных комплексов специальной физической и технической подготовки гимнасток 12-14 лет.

Методы исследования: теоретический анализ научно-методической литературы; педагогические исследования и хронометраж; виды педагогического тестирования юных гимнасток; педагогический опыт; методы математической статистики.

Результаты исследования: целью периода спортивного мастерства гимнасток является соответствие высоким нормативам: мастера спорта, а также достижение высоких результатов в крупных официальных соревнованиях: участие в чемпионатах страны, СНГ, Азии, мира, олимпийских Игры.

Главная задача этапами спортивного мастерства:

1. Последующее совершенствование всесторонней специальной двигательной подготовки.
2. Освоение максимальной тренировочной нагрузки, постепенное достижение высокого уровня физической нагрузки.
3. Добиться высокого уровня надежности (устойчивости) в работе со сложными и сверхсложными элементами и унифицирующей работоспособности.
4. Постоянное исследование и освоение новых своеобразных движений.
5. Максимальное раскрытие индивидуальных способностей, стиля исполнения, мастерства, виртуозности и выразительности.
6. Достижение максимального потенциала спортивных результатов в соревнованиях высокого уровня.

Главные методы в этапы спортивного мастерства.

1. Специальные разминки различного характера: партерные, гимнастические, хореографические, народно-танцевальные современные и сложные, общие и индивидуальные.
2. Комбинация элементов и индивидуальная работа над композицией.
3. Индивидуальная специальная двигательная подготовка.
4. Индивидуальная теоретическая, психологическая и тактическая подготовка.
5. Соревнования: прогнозы и модальные упражнения, индивидуальный график соревнований. Следует отметить, что для данного возраста характерен высокий уровень функционального совершенства, поэтому в этом возрасте можно увидеть сложность в образном соотношении интеллектуальной и эмоциональной зрелости, гибкости, музыкальности и работоспособности. Однако и в этом возрасте есть свои проблемы. На данном этапе опытная группа гимнасток тренировалась по разработанным нами программам. Это обучение составляло 5-6 часов 6-12 раз в неделю и при его высокой интенсивности выполняется большой объем работы.

Контрольные группы были тренировались в учебной программе ДЮСШ. Для совершенствования учебного процесса использовались коррекционно-подготовительные методы:

1. Изменение неудовлетворительных деталей в упражнениях, вызывающих ошибки.
2. Улучшение усвоения предметов. Изменение массы, размеров и условий работоспособности объекта при использовании учебных упражнений.
3. Определение действий, предметных элементов на уроках.
4. Развитие, связанное с особыми качествами, расширение приспособленности к отработке моторики и специальной выносливости.
5. Функция сенсорной системы, время реакции, внимание совершенство
6. Многократно повторяйте элементы, соединения, целые упражнения.
7. Делайте упражнения с предметами только для того, чтобы сосредоточиться на деталях.

8. Совершенно беспредметные упражнения.

9. Моделирование специальных разминок, выявление элементов самоконтроля (умение выполнять упражнения без разминок в особых случаях).

10. Глубокая адаптация к упражнениям. Сосредоточенность на одной точке (знание методов идеомоторной и аутогенной тренировки).

Аутогенная тренировка способствует восстановлению постнагрузочного состояния, а в некоторых случаях и устранению эмоционального возбуждения.

Он рассчитан на 9 месяцев для реализации экспериментальной методики и включает в себя два этапа. На первом этапе подготовка гимнасток проводилась до сентября-декабря 2019 года с выполнением предметных упражнений. За это время разработка специализированных технических СТП осуществлялась только инструментами (специальная физическая подготовка) СФП и СТП. В тренировочном процессе учитывалось развитие динамического и статистического равновесия при выполнении упражнений, быстроты и точности реакции, дифференциация параметров движения, демонстрация ритмичности.

Подготовка ко второму этапу проходила с января по декабрь 2020 года.

По результатам промежуточной контрольной подготовки, проведенной в сентябре 2009 года, было принято решение о продолжении целенаправленного освоения СФП и СТП, причем в начале формирования рассматривалась техника выполнения соревновательных элементов и полностью предметные комбинации и комбинации. В экспериментальную программу добавлены элементы специально-соревновательных упражнений. включается характер предметов художественной гимнастики. Тематические упражнения бывают симметричными или асимметричными. Рассматриваются упражнения в двойках или тройках. Эффект урока был обеспечен наблюдением за основным состоянием теории учебной деятельности в учебный процесс.

Комплекс специальной физической подготовки бывает двух видов:

- комплексы СФП;
- Круговая тренировка по СФП

Обучение СФП проводится систематически в разных частях уроков:

- в начале обучения;
- по окончании обучения;
- с фрагментами на протяжении всего урока.

Комплексы МЖТ предназначены для кандидатов наук и мастеров спорта, занимающихся программами художественной гимнастики, для совершенствования двигательных навыков спортсменов и направлены на улучшение и контроль физической подготовленности занимающихся. Его можно использовать при наименьших выделениях для облегчения физических упражнений и уменьшения количества. Каждый комплекс упражнений выполняется за 2 недели (10-12 занятия) Было дано всего 6 сетов таких упражнений, которые были рассчитаны на выполнение в 12 недель (3 месяца), т.е. примерно полностью рассчитан на годовой

период по типу этапа подготовки.

Уровень развития СФП и СТП определялся тестированием, до- и постпедагогическим стажем. Разницы между результатами контрольных упражнений гимнасток, определенных специальными исследователями качества движений, не было как в экспериментальной группе (ЭГ), так и в контрольной группе (КГ) (рис. 1). Приведенные прогнозные и исходные тесты свидетельствуют о достоверном росте результатов гимнасток TG и NG во всех контролируемых упражнениях.

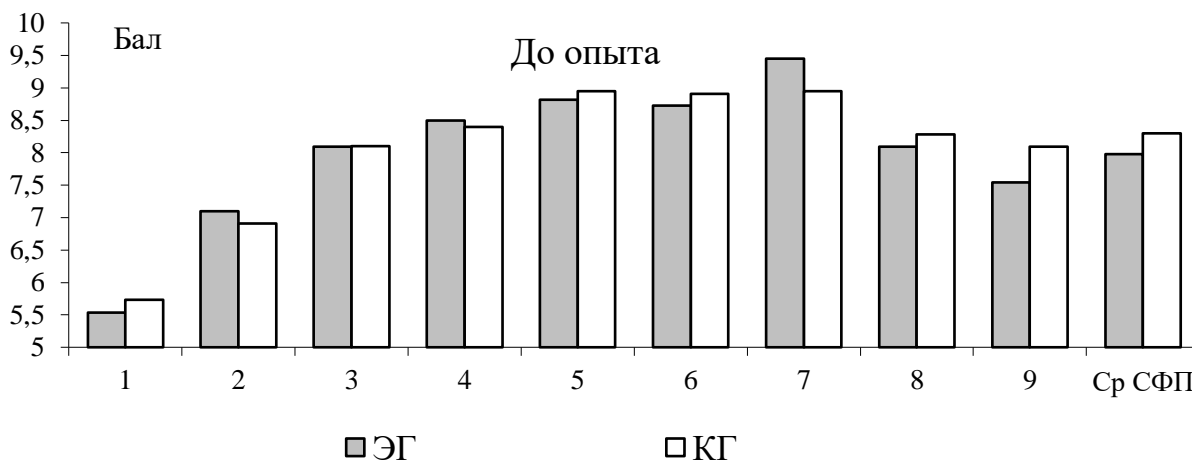

Рис 1. Итоги контрольных соревнований по СФП (№1 сентября 2020 г.)

Однако на заключительном этапе исследования абсолютные результаты экспериментальной группы гимнасток показали, что контрольная увеличилась в среднем на 10,8 %.

Гимнастки экспериментальной группы в основном допускают мелкие ошибки, а гимнастки контрольной группы допускают серьезные и в основном технические ошибки. Таким образом, результаты работы определили конкретные физические качества и уровень технических навыков, направленных на формирование успешного выполнения предметных упражнений, необходимых гимнасткам:

- разработана классификация ошибок, допускаемых гимнастками при выполнении предметных упражнений, манипулировании предметами;

- Указаны недостатки существующей методики подготовки гимнасток:

Разработана экспериментальная методика подготовки предметных гимнасток 12-14 лет к предметным упражнениям; в отличие от методики доказана большая эффективность применения методики.

ИСПОЛЬЗОВАННАЯ ЛИТЕРАТУРА:

1. Ефименко А.И., Юлдашев., Умаров М.Н. Пути повышения эффективности занятий гимнастикой. (Методическое пособие). Т.: 1995. -102 с.

2. Эштаев А.К. Теоретические основы гимнастики. Методическое пособие. Т.: Издательско-полиграфический отдел О`ДЖТИ, 2009. -113 с.

3. Мусаев Б.Р. Формирование профессионально-педагогических умений в гимнастике у студентов педагогических высших учебных заведений. Кандидат

педагогических наук дисс.- Ташкент: УзГИФК, 2011. - 177 с..

4. Умаров М.Н., Эштаев А.К. Программные требования гимнастики и технологии и распределения по годам обучения // Методическое пособие. — Т.: Издательско-полиграфический отдел УзГИФК, 2009. — 124 с.

5. Умаров М.Н., Иштаев Д.Р. Формирование профессионально-педагогических знаний и умений в гимнастике. Учебно-методическое пособие. Т.:Издательско-полиграфический отдел О`ДЖТИ, 2010.-107 с.

6. Эштаев А.К., Умаров М.Н. и другие. «Теория и методика гимнастики» Учебник., Т.: 2017.- 500 с.

7. Умаров М.Н. и другие. Гимнастика, обучение. БМИУ им. Т. Колпона, Т.: 2018.- 552 с.

THE HISTORY OF UZBEK FOLK MUSICAL INSTRUMENTS IS AN EXAMPLE OF THE AFGHAN RUBAB

Shafoatov Fazliddin Fayzulloevich¹

Republican College of music and arts

KEYWORDS

folk Instruments, historical manuscripts, musical treatises, ethnographer, history, capelmaster

ABSTRACT

In this article covers the history of Uzbek folk musical instruments on the example of Afgan rubobi, its structure and the history of the use of Rubab.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6790920

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Republican College of music and arts, Tashkent, UZB

Introduction. History has shown that Uzbek folk instruments are colorful and unique. All musical forms are formed according to directions and developed over the centuries.

Our great scientist Abu Nasr Al-Farabi (10th century) in his book "The Book of great notes", Safiuddin Urmavi (12th century) in his musical treatise, Abdulkadir Maragi (14th century) in his treatise "Al-alkhon Fi-ilm al-musicals", Ahmadi (14th century) in his treatises, Zaynullobiddin Hussaini (15th century), Abdurahman Jami (15th century), Amuli (16th), Darvesh Ali changi (17th century) in his book "The Century) in the pamphlet" The Law of storytelling and Applied Music", he described the classification of musical instruments of his time and drew attention to various aspects of the research questions. Great poets of the past used in their works the names of musical instruments and their talented performers. In particular, the works of the great thinker and poet Alisher Navoi, who achieved the level of enlightenment with his creativity, pay special attention to the most subtle and classical sections of musicology. In the creativity of khusrav Dehlav, Afgan rubobi was recognized as the poet's favorite musical instrument. In the second half of the XX century, this musical instrument entered the executive culture of our republic and the modern, new music education system as a solo or as a solo instrument. For the first time special Afgan rubobi class was opened in 1960 at the Republican secondary special music school named after Glier and in 1964 at the Tashkent State Conservatory. And this was the first bold step in the preparation of performers - musicians in the modern (on the basis of written sources) direction in public education. By the twentieth century, scientists such as Eichorn, Abdurauf Fitrat and Victor Belyaev studied musical instruments and their games effectively. Historical manuscripts, literary works and musical treatises contain the names of instruments that appeared in the musical practice of the peoples of Central Asia. It provides information about musical instruments (the form, structure, ratio of wires, set criteria, trees and materials used in the manufacture of instruments). Navha, Nuzha, Low, Dust, Afghan Rubab, Tanbur, Dutor;

Those who are blowing: ruhafzo, Shammoma, Organun, Sibizgi, Naya anbon, Chagon, Boulamon, pipe, Flute, flute, pipe; percussion instruments: buben, circle, drum, safoil, etc.

Relevance of the topic. The words Afganistan rubobi and Kurdish also occupy a special place with the specific charm of the instrument. The definition, forms, structure, composition and data of the performers of musical instruments have been published in artistic and musical treatises since the Middle Ages. This means that folk instruments, formed and improved since ancient times in the Middle Ages, have found their place in the practice of execution.

Afghan rhubarb consists mainly of bowls, handles, head parts. The bowl consists of several boards that are glued together, the bottom and top cover, the loops for fastening the strings. The top cover is covered with a fish skin, to which the herringbone is fixed. Currently, our masters are also working on carving or roasting the bowl from the mulberry

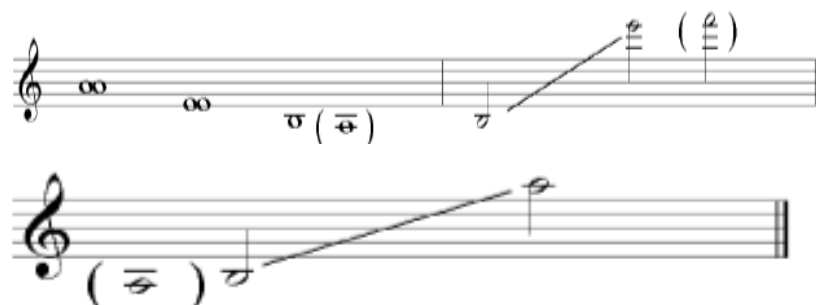
tree. The bottom cover is made of wood and densely attached to the bowl.

It is convenient for the musician to place his fingers on the handle of the instrument and change them in a reasonable way, freely conveys the contents of his works to the listener without any pain, and he himself takes a rest. The musician, who is learning to play on the Afghan rub, along with the correct placement of his fingers on the handle of the pitcher, must know that the sound is located on the fingers of the left hand in rows so that it can move along the handle. The position of the fingers of the left hand of the musician on the handle of the instrument is called the position. There are 9 positions in the Afghan Rubab. We give a link to how the positions are located on the three strings of the Afghan rhabarb. The distance from the index finger of the performer to the silent finger with the index finger is one position. As an example, the notes of the first Tord si-do-re are played with 1, 2, 4 fingers of the left hand. Fa-di-sol-lya notes on the second grid play with 1, 2, 4 fingers are. The third string do-si-re-mi notes are played with the fingers I, 2, 4 of the left hand.

When receiving a broad sense of the state of execution of the instrument, the performer gives him a sitting position, the position of the instrument, the position and movement of the left and right hands. Holding down the Noxun (mediator), the strings are pressed to produce a tone. In general, sat in the carp rubob of afghon pounds. The performer should sit in half of the course and settle well. The right leg should be placed on the ring of the rub, with the left leg attached to the ear.

Settings.

Diapazon

In the orchestra, the middle register is performed by Afgan rubobi. There is an affinity for Bass groups. In the case of adding Afghan rubies to the tunes performed by Bass groups, each of them will be specific in terms of tone. In other words, a low-pitched melody is filled

with a medium-pitched afgon rhubarb soundushlari. Gives a richer tone to the work. In the orchestra, Afgan rubobi also made a great contribution to this genre. In the orchestra knows how to play *rr*, *ff*, interval, arpedjio.

Afghan lute + qashkar lute + dutor + tambourine.

Afghan rubob + bas dutor

Afghan rubob + Wrinkle alt

The Afghan rhubarb + Wrinkle head forms an excellent integrity. One octave lower than written is heard.

Afghan rubab is a very ancient musical instrument of the peoples of the East. This word is peculiar. According to its appearance, Uzbek plays a special role in the family of folk musical instruments. Drum timbre differs from other musical instruments by the number of percussion instruments. Afgan rubobi this word, which is widely used among the peoples of Afghanistan, India, Pakistan, Egypt, Uzbekistan and Tajikistan in countries such as China, as well as in Central Asia, is now difficult to determine the origin of Tashkent, Bukhara, Samarkand, Khiva, Termez, Fergana Valley, rubob of Afghan, because it is described differently in different sources.

Conclusions. A deeper and more thorough study of our national music culture than ever before, its wide promotion in the people is one of the pressing issues of this day. Consequently, the Uzbek musical culture and musical instruments and musical instruments, which are one of its main parts, have rich and complex visual opportunities since ancient times.

Among the many musical instruments in Uzbek music, Afgan rubobi also holds a special place. This musical instrument has become one of the favorite musical instruments of our people with its resonability and proximity to the human soul, ease of learning and playing. By the twentieth century, the study and study of folk instruments in the art of Instrumental Performance is developing rapidly.

REFERENCES

1. Vizgo T.S. Musical instrumenty Sredney Azii.- Moscow, 1980.
2. Petrosyan A.I. Instrumentovedeniye.- T., 1980.
3. Akbarov I.A. Music dictionary.- T., 1987.
4. Azimov K.T. Methods of working with the amateur orchestra of Uzbek folk instruments.- T., 1988.

FROM THE HISTORY OF PHARMACOLOGY

Ruzikulova Nilufar Safarboevna¹

Achilova Manzura Ismailovna²

Public Health Technicum named after Sieb Abu Ali ibn Sina

KEYWORDS

herbalists, medicinal plants,
pharmacology, Ibn Sina,
medicine

ABSTRACT

The article provides a brief overview of the history of the science of Pharmacology and its development. In order to cover the topic of the article, works of ancient and medieval scientists were widely used.

2181-2675/© 2022 in XALQARO TADQIQOT LLC.

DOI: 10.5281/zenodo.6790956

This is an open access article under the Attribution 4.0 International(CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

¹ Lecturer of the Department Pharmacology, Public Health Technicum named after Sieb Abu Ali ibn Sina, UZB

² Lecturer of the Department Hygiene, Public Health Technicum named after Sieb Abu Ali ibn Sina, UZB

The doctrine of medicines is one of the most ancient medical disciplines. Apparently, drug therapy in the most primitive form already existed in primitive human society. By eating certain plants, watching animals eating plants, a person gradually got acquainted with the properties of plants, including their therapeutic effect. The fact that the first medicines were mainly of plant origin, we can judge from the most ancient extant samples of writing. One of the Egyptian papyri describes a number of herbal medicines; some of them are still used today (for example, castor oil, etc.). It is known that in ancient Greece, Hippocrates used various medicinal plants to treat diseases. At the same time, he recommended using whole, untreated plants, believing that only in this case they retain their healing power.

Later, doctors came to the conclusion that medicinal plants contain active principles that can be separated from unnecessary, ballast substances. In the II century AD, the Roman physician Claudius Galen widely used various extracts (extracts) from medicinal plants. To extract the active principles from 'plants, he used wines, vinegars. Alcohol extracts from medicinal plants are also used at the present time. These are tinctures and extracts. In memory of Galena, tinctures and extracts are referred to as so-called galenic preparations.

A large number of herbal medicines are mentioned in the writings of the largest Tajik physician of the Middle Ages, Abu Ali Ibn-Sina (Avicenna), who lived in the XI century. Some of these remedies are still used today: camphor, preparations of henbane, rhubarb, Alexandrian leaf, ergot, etc.

In the X—XI century, the first handwritten manuals on pharmacology appeared in Russia. They contained descriptions of medicinal products of plant origin and were called "herbalists", "herbalists". Medicinal plants in those days were sold in green shops along with vegetables. People without medical education often used these plants incorrectly, which led to poisoning.

Free trade in medicinal plants was banned only at the beginning of the XVIII century. By decree of Peter I, medicinal plants were allowed to be sold only in pharmacies. The creation of "apothecary gardens", where medicinal plants were specially grown, dates back to this time. Such vegetable gardens were created in St. Petersburg (now the Botanical Garden in Leningrad), near Voronezh, in Ukraine.

In addition to herbal medicines, doctors used some inorganic medicinal substances. For the first time, substances of inorganic nature were widely used in medical practice by Paracelsus (XV— XVI century). He was born and educated in Switzerland, was a professor in Basel, and then moved to Salzburg. Paracelsus introduced many drugs of inorganic origin into medicine: compounds of iron, mercury, lead, copper, arsenic, sulfur, antimony. Preparations of these elements were prescribed to patients in large doses, and often simultaneously with the therapeutic effect, they showed a toxic effect: they caused vomiting, diarrhea, salivation, etc. This, however, was quite consistent with the ideas of that time about drug therapy. It should be noted that the idea of the disease as something that entered the patient's body from the outside has been held for a long time about medicine. To "expel"

the disease, substances that cause vomiting, diarrhea, salivation, profuse sweating were prescribed, massive bloodletting was used.

Hahnemann (1755-1843) was one of the first physicians who refused treatment with massive doses of drugs. He was born and received medical education in Germany and then worked as a doctor in Vienna. Hahnemann drew attention to the fact that patients who received drugs in large doses recover less often than patients who did not receive such treatment, so he proposed to drastically reduce the dosage of drugs. Having no actual data for this, Hahnemann argued that the therapeutic effect of drugs increases with decreasing dose. Following this principle, he prescribed medicines to patients in very small doses. As experimental testing shows, in these cases, the substances do not have any pharmacological effect. According to another principle, proclaimed by Hahnemann and also completely unfounded, every medicinal substance causes a "medicinal disease". If a "medicinal disease" is similar to a "natural disease", it displaces the latter.

Hahnemann's teaching was called "homeopathy" (homoios — the same; pathos — suffering, i.e., the treatment of like-like), and Hahnemann's followers began to be called homeopaths. Since the time of Hahnemann, homeopathy has changed little. The principles of homeopathic treatment are not justified experimentally. Tests of the homeopathic method of treatment in the clinic, conducted with the participation of homeopaths, did not show its significant therapeutic effect.

The emergence of scientific pharmacology dates back to the XIX century, when individual active principles were first isolated from plants in their pure form, the first synthetic compounds were obtained and when, thanks to the development of experimental methods, experimental study of the pharmacological properties of medicinal substances became possible.

In 1806 morphine was isolated from opium. In 1818 strychnine was isolated, in 1820 - caffeine, in 1832 - atropine, in subsequent years — papaverine, pilocarpine, cocaine, etc. In total, by the end of the XIX century, about 30 similar substances (plant alkaloids) were isolated. The isolation of pure active principles of plants in an isolated form made it possible to accurately determine their properties. This was facilitated by the emergence of experimental research methods.

The first pharmacological experiments were conducted by physiologists. In 1819, the famous French physiologist F. Majandi first investigated the effect of strychnine on a frog. In 1856, another French physiologist Claude Bernard analyzed the action of curare on a frog. Almost simultaneously and independently of Claude Bernard, similar experimen.

The very first laboratory of this kind was established in Russia in Dorpat (Tartu) In 1847, in the 60-70s, pharmacological laboratories were opened at the St. Petersburg Medical and Surgical Academy, at Moscow, Kiev and Kazan universities. Advanced Russian clinicians showed great interest in experimental pharmacology. So, the outstanding surgeon N. I. Pirogov together with A.M. Filomafitskiy conducted an experimental study of the effect of the first narcotic drugs — ether and chloroform — on the animal body. A pharmacological laboratory was established at the clinic of the largest Russian therapist S. P. Botkin, in which

many medicines were studied, including cardiac glycosides, antipyretic substances, bitterness, etc. From 1879 to 1890, this laboratory was headed by I. P. Pavlov, a great Russian physiologist in the future. Thus, I. P. Pavlov began his scientific activity as a pharmacologist and as a pharmacologist gained great fame. Therefore, when in 1890 the position of professor of the Department of Pharmacology of the St. Petersburg Military Medical Academy was vacated, it was offered to I. P. Pavlov, who headed this department until 1895.

Since 1899, the Department of Pharmacology of the Military Medical Academy was headed by N. P. Kravkov (1865-1924). Remaining permanently in this position until 1924, he did an extremely great deal for the development of Russian pharmacology. N. P. Kravkov is rightfully considered the founder of Russian scientific pharmacology. With an unusual gift of scientific foresight, he developed the most progressive and promising directions in pharmacology. One of the first N. P. Kravkov began to study the dependence of the action of medicinal substances on their chemical structure, dose, and the state of the organism they affect. He owns remarkable works on endocrinology, toxicology. N. P. Kravkov paid great attention to the introduction of the achievements of pharmacology in the clinic. For example, they were offered the first means for intravenous anesthesia — hedonal, which he, together with surgeon S. P. Fedorov, tested in the clinic.

The development of pharmacology was greatly facilitated by the activities of such major Russian pharmacologists as A. A. Likhachev (1866-1942), M. P. Nikolaev (1893 — 1949), A. I. Kuznetsov (1898-1951), N. V. Vershinin (1867-1951, V. I. Skvortsov (1879-1958), A. I. Cherkes (1892-1974), N. V. Lazarev (1895-1974), S. V. Anichkov (1892-1981).

The progress of modern pharmacology is connected with the research work carried out in research institutes, at the departments of pharmacology, as well as with the development of the pharmaceutical industry. Before 1917, there were no pharmacological research institutes in Russia, the chemical and pharmaceutical industry was extremely poorly developed and most medicines were imported from abroad. After the Great October Socialist Revolution, a number of special institutes were created in the USSR, where pharmacological problems began to be developed. The number of departments of pharmacology has increased, which also conduct extensive research work. Of particular note is the development of the chemical and pharmaceutical industry in Russia, which currently almost completely meets the country's needs for medicines.

REFERENCES

1. Mozgov I. E. Pharmacology // Moscow: The Great Soviet Encyclopedia, 2012
2. Malevannaya V. The subject of pharmacology, its history and tasks ... // Pharmacology.
3. Anichkov S. V., Belenky M. L. Textbook of Pharmacology, 3rd ed., L., 1969.